

**ESOŠĀS SITUĀCIJAS ANALĪZE
VALSTS STRATĒGISKAJAM
IETVARDOKUMENTAM
2007.-2013.GADA PERIODAM**

**LR FINANŠU MINISTRIJA
RĪGA
2007.GADS**

SATURA RĀDĪTĀJS

SATURA RĀDĪTĀJS	2
TABULU SARAKSTS	4
ATTĒLU SARAKSTS	5
SAĪSINĀJUMI	6
1. TEMATISKĀ ASS „CILVĒKRESURSU ATĪSTĪBA UN EFEKTĪVA IZMANTOŠANA”	8
1.1. IZGLĪTĪBA UN TĀLĀKIZGLĪTĪBA	8
1.1.1. Vispārējās prasmes.....	8
1.1.2. Izglītības infrastruktūra un aprīkojums vispārējo prasmju apguvei	10
1.1.3. Profesionālā izglītība.....	14
1.1.4. Augstākā izglītība	21
1.1.5. Tālākizglītība	27
1.1.6. Izglītība personām ar funkcionāliem traucējumiem	30
1.2. NODARBINĀTĪBA UN BEZDARBS.....	33
1.2.1. Nodarbinātība.....	33
1.2.2. Bezdarbs.....	38
1.2.3. Nodarbināto sadalījums pa sektoriem, nozarēm.....	41
1.2.4. Darba tirgus politikas ieviešanā iesaistītās institūcijas	43
1.2.5. Darba apstākļi	44
1.3. SOCIĀLĀ IEKĻAUSĀNA	48
1.3.1. Nodarbinātības un iekļaujoša darba tirgus veicināšana	49
1.3.2. Sociālo pakalpojumu pieejamība	51
1.3.3. Veselības aprūpes pakalpojumu pieejamība sociālās atstumtības riskam pakļautajām iedzīvotāju grupām (t.sk. ieslodzījuma vietās).....	54
1.4. DARBASPĒKA KVALITĀTE – VESELĪBAS APRŪPE	56
1.4.1. Latvijas iedzīvotāju veselības stāvoklis	56
1.4.2. Veselības aprūpes sistēma un pakalpojuma kvalitāte.....	61
1.4.3. Veselības aprūpes reforma, nozares politika	66
1.5. PUBLISKĀS PĀRVALDES ADMINISTRATĪVĀS SPĒJAS UZLABOŠANA	68
1.5.1. Labāka regulējuma principu ieviešana publiskajā pārvaldē	68
1.5.2. Darba organizācijas process publiskajā pārvaldē	71
1.5.3. Valsts pārvaldes Cilvēkresursu attīstība.....	74
2. TEMATISKĀ ASS „KONKURENCES VEICINĀŠANA UN VIRZĪBA UZ EKONOMIKU, KAS BALSTĪTA UZ ZINĀŠANĀM”	79
2.1. ZINĀTNE UN PĒTNIECĪBAS POTENCIĀLS	79
2.1.1. Zinātnes un pētniecības institucionālā kapacitāte	79
2.1.2. Zinātnes un pētniecības saikne ar uzņēmējdarbību	85
2.2. UZŅĒMĒJDARBĪBAS VEICINĀŠANA UN INOVĀCIJAS	88
2.2.1. Uzņēmējdarbības aktivitātes veicināšana	89
2.2.2. Investīcijas produktīvās kapacitātes paaugstināšanā un klasteru attīstība	90
2.2.3. Inovācijas	92
2.2.4. Ārējo tirgu apgušana	94
2.2.5. Finansējuma pieejamība.....	95
3. TEMATISKĀ ASS „SABIEDRISKO PAKALPOJUMU UN INFRASTRUKTŪRAS UZLABOŠANA KĀ PRIEKŠNOSACĪJUMS LĪDZSVAROTAI NACIONĀLAJAI UN TERITORIĀLAJAI ATTĪSTĪBAI”	97
3.1. TRANSPORTA INFRASTRUKTŪRA.....	97
3.1.1. Autoceļi.....	97
3.1.2. Pilsētu transporta infrastruktūra	102
3.1.3. Dzelzceļš.....	105
3.1.4. Ostas.....	108
3.1.5. Lidostas	113
3.1.6. Kombinētā transporta un loģistikas termināli	115

3.2. VIDE UN VIDES INFRASTRUKTŪRA	116
3.2.1. Ūdenssaimniecības infrastruktūra un pakalpojumi	116
3.2.2. Atkritumu apsaimniekošana	118
3.2.3. Dabas aizsardzība – bioloģiskā daudzveidība un īpaši aizsargājamās dabas teritorijas	120
3.2.4. Vēsturiski piesārņotās vietas	122
3.2.5. Vides risku samazināšana	123
3.3. ENERĢĒTIKAS SEKTORS	125
3.3.1. Atjaunojamie energoresursi	125
3.3.2. Siltumapgāde.....	126
3.3.3. Koģenerācijas cikla plašāka ieviešana siltumenerģijas un elektroenerģijas ražošanā	126
3.3.4. Tehnogēno risku samazināšana Daugavas hidro elektro stacijās	127
3.4. INFORMĀCIJAS SABIEDRĪBAS ATTĪSTĪBA	128
3.4.1. IKT un interneta pielietojumi	128
3.4.2. E-pārvaldes pakalpojumi.....	129
3.4.3. Elektroniskie sakari.....	131
3.5. KULTŪRVIDE	134
3.6. TŪRISMS	137
3.7. REĢIONU UN PILSĒTU ATTĪSTĪBA	140
3.7.1. Reģionu attīstība	140
3.7.2. Rīgas starptautiskā konkurētspēja	147

TABULU SARAKSTS

Tabula Nr. 1: Augstākā izglītība Latvijā.....	22
Tabula Nr. 2: Studējošo īpatsvars dabaszinātņu un inženierzinātņu jomā.....	22
Tabula Nr. 3: Augstskolu un koledžu Interneta un datoru resursi	25
Tabula Nr. 4 Nodarbinātības līmenis (vecuma grupā 15-64 gadi),%	34
Tabula Nr. 5: Nodarbinātības galvenie rādītāji	34
Tabula Nr. 6:Bezdarba līmenis (darba meklētāju īpatsvars) vecuma grupā 15 - 64 gadi,%	38
Tabula Nr. 7: Darba meklētāju īpatsvars ekonomiski aktīvo iedzīvotāju kopskaitā....	38
Tabula Nr. 8: Vīriešu un sieviešu skaits nozarēs un darba samaksas salīdzinājums ...	42
Tabula Nr. 9: Arodslimību un nelaimes gadījumu skaits	45
Tabula Nr. 10: Reģistrēto ilgstošo bezdarbnieku sadalījums pa vecuma grupām uz 31.12.2006.....	49
Tabula Nr. 11: Saslimstības galvenie rādītāji	58
Tabula Nr. 12: Iedzīvotāju mirstības cēloņi Latvijā 2004.gadā (uz 100 000 iedzīvotājiem)	59
Tabula Nr. 13: Ārstu sadalījums pa vecuma grupām.....	63
Tabula Nr. 14: Plānotais un esošais primārās veselības aprūpes ārstu prakšu skaits valstī.....	64
Tabula Nr. 15: Slimnīcu infrastruktūras sakārtošanas vajadzības atbilstoši ES standartiem.....	66
Tabula Nr. 16: Uzņēmumu skaits, investīciju pamatlīdzekļos apjoms un ārvalstu tiešās investīcijas.....	88
Tabula Nr. 17: Latvijas ceļu iedalījums pēc seguma un garuma, km	97
Tabula Nr. 18: Ceļu satiksmes negadījumu skaits uz valsts autoceļiem (2001.-2006.)	99
Tabula Nr. 19: Nacionālās programmas valsts 1.šķiras autoceļu attīstībai 2004.-2006.gadam ietvaros realizētie autoceļu sakārtošanas projekti	101
Tabula Nr. 20: Pārvadātie pasažieri 1999.-2005. (tūkst.)	102
Tabula Nr. 21: Pārvadājumu apjomu pieauguma tendences (statistika).....	107
Tabula Nr. 22: Kravu apgrozība Baltijas jūras austrumu krasta ostās no 2001.-2006.gadam	109
Tabula Nr. 23: Prāmju satiksme Latvijas ostās - Pasažieru apgrozība (iebraukuši un izbraukuši) ostās (tūkst. pasažieru)	110
Tabula Nr. 24: Latvijas lidostās pārvadāto pasažieru skaits 2000.-2006.g. (tūkst. pasažieru)	113
Tabula Nr. 25: Latvijā radīto sadzīves un bīstamo atkritumu daudzums 2001.-2004.gadā	118
Tabula Nr. 26: Dalīti savākto atkritumu daudzums Latvijā (t).....	119
Tabula Nr. 27: Piesārņoto un potenciāli piesārņoto vietu tipi (izcelsme) un skaits... ..	122
Tabula Nr. 28: Interneta izmantošana griezumā pa pilsētām un laukiem.....	128
Tabula Nr. 29: Plānošanas reģionu Sociālekonomisko rādītāju attiecība pret vidējo rādītāju valstī % (vidējais valstī 100%)	140

ATTĒLU SARAKSTS

Attēls Nr. 1: Pedagogu vecuma struktūra procentos.....	10
Attēls Nr. 2: Skolēnu tālākā mācību ceļa izvēle pēc pamatizglītības	12
Attēls Nr. 3: Vidusskolēnu tālākā mācību ceļa izvēle	13
Attēls Nr. 4: Atskaitīšanas iemeslu raksturojums (īpatsvars % atskaitīto audzēkņu skaitā).....	15
Attēls Nr. 5: Profesionālās izglītības iestāžu audzēkņu nodrošinājums ar datortehniku	19
Attēls Nr. 6: Pedagogu vecuma struktūra procentos.....	20
Attēls Nr. 7: Absolventu skaits, kas ieguvuši akadēmisko grādu vai kvalifikāciju 2006. g.....	24
Attēls Nr. 8: Augstskolu akadēmiskā personāla vecuma struktūra valsts augstskolās	26
Attēls Nr. 9: Iedzīvotāju skaits darbības un pēc darbības vecuma (2005 – 2050.g.)	36
Attēls Nr. 10: Darba meklētāju īpatsvara izmaiņas reģionos laika periodā no 2002.līdz 2006.gadam	39
Attēls Nr. 11: Sieviešu un vīriešu īpatsvars 2006.gadā	43
Attēls Nr. 12: Ģimenes ārstu skaits uz 10 000 iedzīvotājiem	62
Attēls Nr. 13: Strādājošo ārstu plūsma, ja strādāt turpina 100% rezidenti	63
Attēls Nr. 14: Doktora grādu ieguvušo skaita dinamika Latvijā	82
Attēls Nr. 15: ES jauno dalībvalstu un kandidātvalstu 2004.gada inovāciju indekss..	92
Attēls Nr. 16: Atlikto melno segumu atjaunošanas darbu un sabrukušo autoceļu posmu pieaugums uz valsts autoceļiem	98
Attēls Nr. 17: Valsts pirmās šķiras autoceļu stāvoklis 2006.gadā	101
Attēls Nr. 18: Pārvadājumu apjomu pieauguma tendences (2000.-2006.) (milj. t)...	107
Attēls Nr. 19: Latvijas lidostās apkalpoto pasažieru skaits 2000.-2006.gados	113
Attēls Nr. 20: Fiksēto balss telefonijas pakalpojumu tirgus 2004.gada beigās	132
Attēls Nr. 21: Latvijas pilsētas un novadi	143

SAĪSINĀJUMI

ANO	–	Apvienoto Nāciju Organizācija
ASV	–	Amerikas Savienotās Valstis
ĀTI	–	Ārvalstu tiešās investīcijas
CFLA	–	Centrālā finanšu un līgumu aģentūra
CSP	–	Centrālā Statistikas pārvalde
DP	–	Darbības programma
EEZ	–	Eiropas Ekonomiskā zona
EF	–	Eiropas fondi: ERAF, ESF un KF
EK	–	Eiropas Komisija
ELVGF	–	Eiropas Lauksaimniecības virzības un garantiju fonds
EM	–	Ekonomikas ministrija
ERAF	–	Eiropas Reģionālās attīstības fonds
ES	–	Eiropas Savienība
ES-10	–	2004.gada 1.maijā ES paplašināšanās rezultātā ES pievienojušās 10 dalībvalstis
ES-15	–	ES dalībvalstis pirms 2004.gada 1.maija ES paplašināšanās
ES-25	–	ES dalībvalstis pēc 2004.gada 1.maija ES paplašināšanās
ESF	–	Eiropas Sociālais fonds
EUR	–	eiro
EUROSTAT	–	Eiropas statistikas birojs
FM	–	Finanšu ministrija
HES	–	hidroelektrostacija
HPCI	–	Harmonizētais patēriņa cenu indekss
ĪADT	–	īpaši atbalstāmā teritorija
IKP	–	Iekšzemes kopprodukts
IKT	–	Informācijas un komunikāciju tehnoloģijas
IP	–	Ietvara programma
IT	–	Informācijas tehnoloģijas
ĪUMEPLS	–	Īpašu uzdevumu ministra elektroniskās pārvaldes lietās sekretariāts
IZM	–	Izglītības un zinātnes ministrija
KF	–	Kohēzijas fonds
KSV	–	Kopienas stratēģiskās vadlīnijas ekonomiskai, sociālai un teritorijas kohēzijai
LAP	–	Lauku attīstības plāns, kas ietver arī Eiropas Lauksaimniecības vadības un garantiju fonda Garantiju sadaļas finansējuma nosacījumus
LAS	–	Lauku attīstības stratēģija 2007. – 2013.gada periodam (sagatavo Zemkopības ministrija)
LBAS	–	Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība
LDDK	–	Latvijas Darba devēju konfederācija
LGS	–	Valsts akciju sabiedrība „Latvijas gaisa satiksme”
LM	–	Labklājības ministrija
LNLP	–	Latvijas Nacionālā Lisabonas programma
LPS	–	Latvijas Pašvaldību savienība
LU	–	Latvijas Universitāte
LU BMC	–	Latvijas Universitātes Biomedicīnas pētījumu un studiju centrs
LU CFI	–	Latvijas Universitātes Cietvielu fizikas institūts
LVL	–	lats
LZP	–	Latvijas zinātnes padome
MK	–	Ministru Kabinets
MVK	–	Mazā vidējā komercdarbība
MVU	–	Mazie un vidējie uzņēmumi
NAP	–	Nacionālais attīstības plāns 2007. – 2013.gada periodam (sagatavo RAPLM)
NMP	–	neatliekamā medicīniskā palīdzība
NVA	–	Nodarbinātības valsts aģentūra
NVO	–	nevalstiskās organizācijas
OECD	–	Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija
OSI	–	Organiskās sintēzes institūts
P&A	–	Pētniecība un attīstība
PIAA	–	as attīstības aģentūra
PKIVA	–	Profesionālās karjeras izvēles valsts aģentūra

PSRS	–	Padomju sociālistisko republiku savienība
PVA	–	primārā veselības aprūpe
PVN	–	Pievienotās vērtības nodoklis
RAPLM	–	Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija
RTU	–	Rīgas Tehniskā universitāte
SDO	–	Starptautiskā darba organizācija
SDR	–	"Special Drawing Right" - valūtu grozs, kas ietver ASV dolāru, eiro, Lielbritānijas mārciņu un Japānas jenu
SEZ	–	speciālā ekonomiskā zona
SF	–	ES struktūrfondi
SKDS	–	Tirgus un sabiedriskās domas pētījumu centrs "Sociāli korelatīvo datu sistēmas"
SM	–	Satiksmes ministrija
TVS	–	Tautsaimniecības vienotā stratēģija
USD	–	ASV dolārs
VAS	–	Valsts akciju sabiedrība
VDI	–	Valsts darba inspekcija
VidM	–	Vides ministrija
VIP	–	valsts investīciju plāns
VK	–	Valsts kase
VKanc	–	Valsts kanceleja
VKM II	–	Valūtas kursa mehānisms II
VM	–	Veselības ministrija
VOAVA	–	Veselības obligātās apdrošināšanas valsts aģentūra
VPD	–	vienotais programmdokuments
VSID	–	Valsts stratēģiskais ietvardokuments
ZVFI	–	Zivsaimniecības vadības finansēšanas instruments

1. TEMATISKĀ ASS „CILVĒKRESURSU ATĪSTĪBA UN EFEKTĪVA IZMANTOŠANA”

1.1. Izglītība un tālākizglītība

1.1.1. Vispārējās prasmes

Vispārējā pamatizglītībā un vidējā izglītībā iesaistīto izglītojamo raksturojums

1. Latvija kopš 1992.gada piedalās izglītības starptautiskajos salīdzinošajos pētījumos. Starptautiskās skolēnu novērtēšanas programmas OECD PISA 2000.gada rezultāti liecināja, ka Latvijas 15 – 16 gadīgajiem jauniešiem bija zemi sasniegumi pamatprasmēs (lasīšana, dabaszinātnes, matemātika) – 30,6 % sasniedza tikai zemāko kompetences līmeni vai palika zem tā. Tikai 4% skolēnu sasniedza augstāko kompetences līmeni.
2. 2003.gada PISA rezultāti liecina, ka Latvija ir uzlabojusi sniegumu visās jomās, tomēr uzlabojumu galvenokārt nosaka tas, ka rezultāti uzlabojušies skolēniem ar iepriekš ļoti zemiem un zemiem sasniegumiem. Latvijā joprojām ir zems skolēnu skaits, kas sasniedz vidēju un augstu kompetences līmeni, un tas nav būtiski palielinājies. PISA 2003.gada rezultāti liecina, ka Latvijas 15 – 16gadīgo jauniešu sasniegumi pamatprasmēs ir ievērojami uzlabojušies – 18 % sasniedza zemāko kompetences līmeni vai palika zem tā, bet 6% skolēnu sasniedza augstāko kompetences līmeni. Un tomēr mūsu skolēnu sasniegumi ir zem vidējā pasaulē un Eiropā. TIMSS 2003.gada rezultāti Latvijā liecina, ka 8.klases skolēnu sasniegumi matemātikā un dabaszinātnēs ir labāki Rīgas un citu Latvijas lielo pilsētu skolu skolēniem. Tas apstiprina, ka, lai nodrošinātu vienlīdzīgas iespējas izglītības turpināšanai un veicinātu reģionālo attīstību, svarīgi ir būtiski palielināt ieguldījumus lauku un mazā pilsētu skolās gan skolu aprīkojumā, gan skolotāju tālākizglītībā.
3. Centralizēto eksāmenu rezultāti vidējās izglītības ieguves noslēguma liecina, ka joprojām liels īpatsvars jauniešu skolu pabeidz ar zemām vai ļoti zemām pamatprasmēm 27,18%. Īpaši zemi rezultāti ir profesionālās izglītības 49,48% un vakarskolu 36,35% beidzējiem.
4. Matemātikas pārbaudījumā zemāko līmeni (no 6 līmeņiem) 2004.gadā vidusskolās un ģimnāzijās ieguva 3,2% no skolēniem, vakarskolās - 17%, arodskolās - 50%, tehnikumos un koledžās – 34,9 %. Savukārt fizikas pārbaudījumā attiecīgi vidusskolās un ģimnāzijās – 5,8%, vakarskolās – 34,8 %, arodskolās – 56%, tehnikumos un koledžās – 54,2 %.
5. 2004. mācību gadā 9.klasē 3782 skolēni (11% no 9.klašu skolēnu skaita) nesaņēma apliecību par pamatizglītības ieguvu. Šie jaunieši pamatizglītības 9. klases mācību programmu atkārtu vēlreiz - tajā pašā skolā, citā izglītības iestādē, pedagoģiskās korekcijas izglītības programmā. 12.2% no 9.klases absolventiem matemātikas eksāmenā saņēma vērtējumu zemāku par 4 ballēm, latviešu valodā – 1%, svešvalodās vidēji – 3%. Skolēnu mācību sasniegumu

¹ 2004.gada IZM dati.

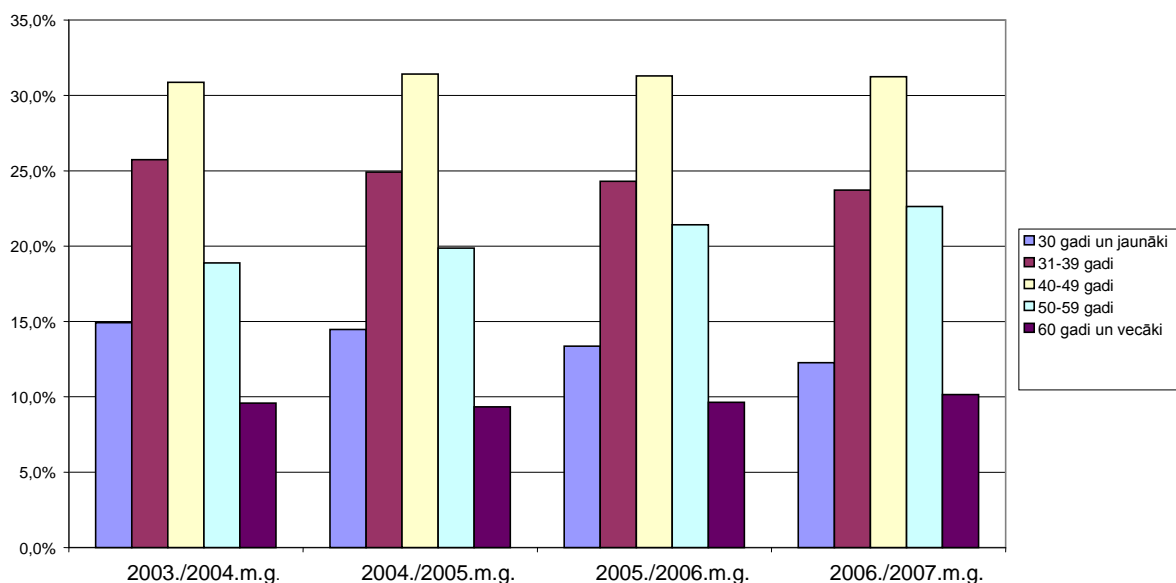
diagnostikas sistēma nenodrošina pilnīgu atgriezenisko informāciju par skolēnu mācīšanās grūtībām un problēmām.

6. 95% no obligātā izglītības vecuma bērniem ir iekļauti izglītības sistēmā. 2004.gada sākumā ap 24 000 bērnu Latvijā dzīvoja tā saucamajās riska ģimenēs. Šādiem bērniem vecāki parasti pievērš maz uzmanības, un viņi bieži neredz jēgu apmeklēt skolu. 2003./2004.m.g. 4509 jeb 1,4% 1.–12.klases skolēnu neattaisnoti neapmeklēja skolu vismaz vienu trešdaļu no mācību laika. Galvenie skolas neapmeklēšanas iemesli ir patvaļīga neierašanās skolā un klaiņošana, vecāku bezatbildība un ģimenes sociālās problēmas. Visu minēto iemeslu dēļ 2004/2005 mācību gadā no 370 000 bērnu un jauniešu obligātajā izglītības vecumā apmēram 20 000 neapmeklēja skolu (5,6%), bet 4,9% jauniešu neturpināja mācības jau pēc pamatizglītības iegūšanas.
7. Gandrīz trešā daļa no vispārējās vidējās izglītības absolventiem spiesti iet darba tirgū bez kvalifikācijas un ar zemām pamatprasmēm. Vidējo izglītību ieguvušajiem ir nepietiekamas zināšanas dabaszinātņu priekšmetos un svešvalodās. Tā iemesli ir: nepietiekams un novecojis dabaszinātņu mācību kabinetu un laboratoriju aprīkojums, nepietiekami un novecojuši mācību līdzekļi gan dabaszinātņu, gan svešvalodu mācīšanai (tajā skaitā skolās nepietiek mācību grāmatas), pedagogu trūkums un nepietiekama kapacitāte jaunas metodikas ieviešanā, īpaši dabaszinātņu, matemātikas, informācijas tehnoloģiju un svešvalodu priekšmetos.

Vispārējās izglītības iestāžu pedagogi

8. Palielinoties skolotāju vidējam vecumam, tuvākajā nākotnē valstī var iestāties pedagogu krīze, jo samazinās jaunu pedagogu un palielinās gados vecāku pedagogu īpatsvars. Gandrīz 10% no kopējā vispārējās izglītības iestāžu pedagogu skaita ir pensijas vecumā, esošie skolotāji noveco un nav pietiekams jaunu skolotāju pieplūdums. Vairāk kā 2/3 pedagogu ir vecumā virs 40 gadiem. Jauno skolotāju ienākšana izglītības iestādēs ar katru gadu samazinās— 2000./2001.mācību gadā skolotāji 30 gadu vecumā un jaunāki sastādīja 19,23%, 2004./2005.mācību gadā - 15,01 %, savukārt 2006/2007.mācību gadā – tikai 12,3%.

Vispārējās izglītības iestāžu pedagogu sadalījums pēc vecuma

Attēls Nr. 1: Pedagogu vecuma struktūra procentos*Avots: IzM dati*

9. Jauno pedagogu skaits ir nepietiekams, lai aizvietotu tos, kas ir pensijas vecumā vai tuvākajā laikā aizies pensijā. Jaunieši neizvēlas pedagoga profesiju, mazinās profesijas pievilcīgums ne tikai Latvijā, bet arī Eiropā un citur pasaulē. Skolotāju kvalifikāciju ieguvušie nestrādā skolās, kā iemeslu minot ne tikai zemo atalgojumu, bet arī zemo skolotāju profesijas prestižu. Skolām ir nepietiekama cilvēkresursu kapacitāte jaunas metodikas ieviešanā. Īpaši aktuāls ir skolotāju trūkums dabaszinātņu (fizika, ķīmija un bioloģija), matemātikas, informācijas tehnoloģiju un svešvalodu priekšmetos. Vispārējās izglītības pedagogu dzimuma sadalījumā ir vērojams izteikts sieviešu pārsvars. Tas, ka 88 % skolotāju vispārīzglītojošās skolās ir sievietes, parāda izteikto dzimumu segregāciju Latvijas sabiedrībā. Sieviešu koncentrācija vienā profesijā ir saistīta ar darba samaksas problēmām šajā jomā. Zemais atalgojums ietekmē gan vienas profesijas pārstāvju, gan viena dzimuma pārstāvju izvēli.
10. Valstī trūkst vienotas pieejas un sistēmas pedagogu tālākizglītības organizēšanai. Netiek pietiekamā skaitā sagatavoti skolotāju tālākizglītotāji. Arī pedagogu tālākizglītības programmas ir pārāk sadrumstalotas un nav uz mērķi orientētas. Pedagogiem trūkst zināšanu un prasmju darbam ar dažādām sociālām grupām, izmantojot jaunās tehnoloģijas un mūsdienīgas sadarbības metodes.

1.1.2. Izglītības infrastruktūra un aprīkojums vispārējo prasmju apguvei

Dabaszinātņu kabineti

11. Dabaszinātņu apgūvē īpaša nozīme ir speciāli aprīkoti mācību kabinetiem, jo šo mācību priekšmetu saturs izpratnei ir nepieciešama praktiska darbošanās un demonstrējumi, it īpaši iepazīstoties ar jaunākajām tehnoloģijām un zinātniskajām metodēm. Dabaszinātņu skolotāju rīcībā esošie mācību materiāli un kabinetu aprīkojums nedod iespēju īstenot mūsdienīgu mācību saturu. Mācību materiāli (ierīces demonstrējumiem, piederumi laboratorijas darbu veikšanai u.c.) skolās kopumā stipri nolietoti, pēdējos 10-15 gadus maz

papildināti. Kabinetos nav datoru, videoprojektoru u.c. mācību satura īstenošanai nepieciešamo līdzekļu. Nepietiekami tiek atjaunoti laboratorijas piederumu, trauku, reaģentu un bioloģisko preparātu krājumi. Skolās ir novecojuši vizuālās uzskates materiāli.

12. 2004. – 2005.gada plānošanas periodā Nacionālās programmas “Mācību kvalitātes uzlabošana dabaszinātņu, matemātikas un tehnoloģiju priekšmetos vidējā izglītībā” ietvaros tiks izstrādāts jauns saturs vidējā izglītībā un apmācīti pedagogi. Nacionālā programma aptvers tikai 50 no 383 vidusskolām (13%), tajā skaitā vienu profesionālās izglītības iestādi.

Nodrošinājums ar informācijas tehnoloģijām

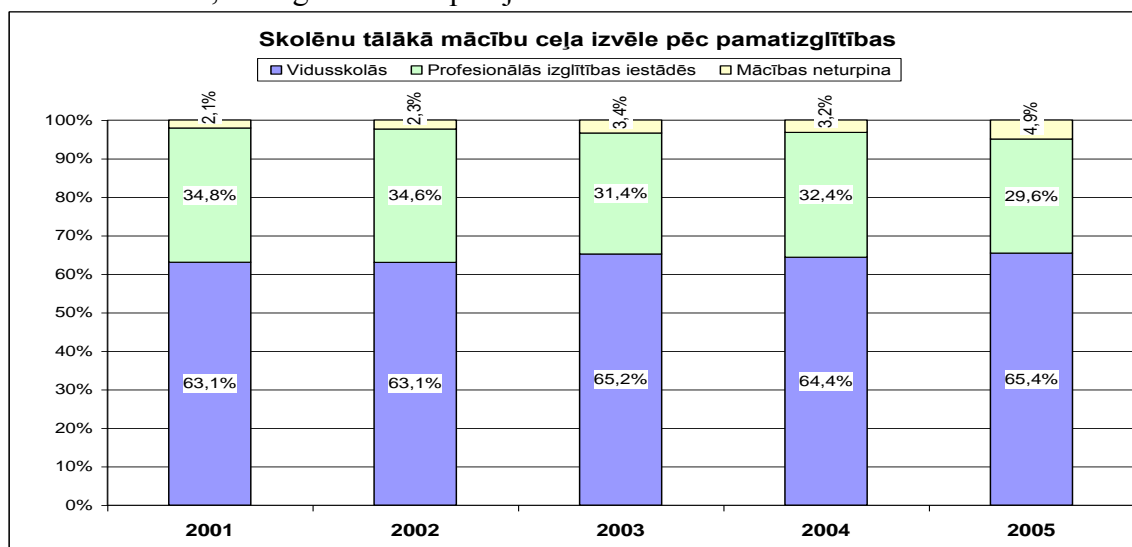
13. Apkopotie dati uz 2004.gada 1.septembri liecina, ka Latvijā vispārīzglītojošās skolās ir 20 471 dators, t.i., 14 audzēkņi uz vienu datoru (jeb 7 datori uz 100 audzēkņiem). Šis skaitlis apmēram divas reizes atpaliek no ES vidējā rādītāja. Apmēram viena trešā daļa datoru ir novecojusi. Tas nozīmē, ka praktiski lietojami ir tikai aptuveni 14 000 datori. Tātad faktiskais rādītājs ir 21 audzēknis uz datoru (4,6 datori uz 100 audzēkņiem), jo pārējie datori nespēj pilnvērtīgi funkcionēt ar jaunāko programmatūru. Jaunāko Microsoft produktu minimālās prasības ir Pentium III, tas nozīmē, ka tikai 5000 datori (mazāk nekā 25% no visiem uzskaitē esošajiem skolu datoriem) spēs izmantot Microsoft produkciju. Tā kā vispārpieņemtais datoru nolietojamais laiks ir 3 gadi, var uzskatīt, ka skolās dators nolietojas 4–5 gados. Tātad, lai uzturētu esošo līmeni, katru gadu jāatjauno vismaz piektā daļu datoru, t.i., 4000 datoru gadā. Pretējā gadījumā pat visoptimistiskākās prognozes jau 2008.gadā sola 75 audzēkņus uz datoru (1,3 datori uz 100 audzēkņiem). Izglītības iestādēs trūkst pielāgotu datoru un programmatūras personām ar funkcionāliem traucējumiem.

Ēkas un inženiertehniskie tīkli

14. Laika posmā no 1997.–1998.gadam Latvija ir veikusi 1150 izglītības iestāžu apsekošanu. Apsekojuma rezultāti liecināja, ka tobrīd nepieciešamās izglītības iestāžu ēku kopējās inženiertehnisko uzlabojumu izmaksas bija 646,1 milj. latu. 2004. un 2005.gadā Valsts investīciju programmas ietvaros tika atbalstīti 302 projekti ar kopējo finansējumu 21,3 miljonu latu apmērā. Lai gan valsts atbalsts ir ievērojami pieaudzis, vajadzība pēc finansiālā atbalsta izglītības iestāžu sakārtošanā gandrīz piecas reizes pārsniedz piešķirumu. 7% izglītības iestāžu pastāv draudi ēku drošībai un cilvēku dzīvībai. Saglabājoties pašreizējam investīciju apmēram, pēc desmit gadiem Latvijā šādu izglītības iestāžu īpatsvars būs 60%. Prioritāro uzlabojumu izmaksas ir apmēram 158,7 milj. latu. Tas ir 20 reizes vairāk, nekā gada laikā tiek investēts infrastruktūras attīstībā no valsts un pašvaldību budžeta. Lielākā daļa izglītības iestāžu nav pielāgotas personām ar funkcionāliem traucējumiem.
15. Telpu efektīvu izmantošanu izglītības sistēmā raksturo mācību kabinetu un darbnīcu piepildījums un noslogojums. Latvijas vispārējās izglītības iestādēs telpu noslogojums ir ļoti atšķirīgs: no 41–58% rajonos līdz 110–112% pilsētās.

Profesionālā orientācija un tālākā izglītības ceļa izvēle pēc pamatzglītības un vispārējās vidējās izglītības iegūšanas

16. Profesionālās orientācijas trūkums pamatizglītības un vispārējās vidējās izglītības posmā un nepietiekama informētība par izglītības un tālākizglītības iespējām ir cēlonis tam, ka 5% no pamatskolas absolventu skaita un gandrīz trešā daļa no vispārējās vidējās izglītības absolventiem spiesti ieiet darba tirgū bez kvalifikācijas un ar zemām pamatprasmēm. Jauniešu tālākās izglītības ceļa izvēle nav pietiekami mērķtiecīga, līdz ar to ir nepieciešams paplašināt atbalsta sistēmu karjeras izglītības programmu īstenošanai visu veidu izglītības iestādēs.
17. Vērtējot jauniešu tālākās izglītības ceļa izvēli, vērojams², ka 2004/2005 mācību gada sākumā no pamatskolas beigušo jauniešu kopējā skaita:
- 65,5% izglītību turpināja vispārējās izglītības programmās,
 - tikai 29,6% izglītību turpināja profesionālās izglītības programmās,
 - 4,9% izglītību neturpināja.

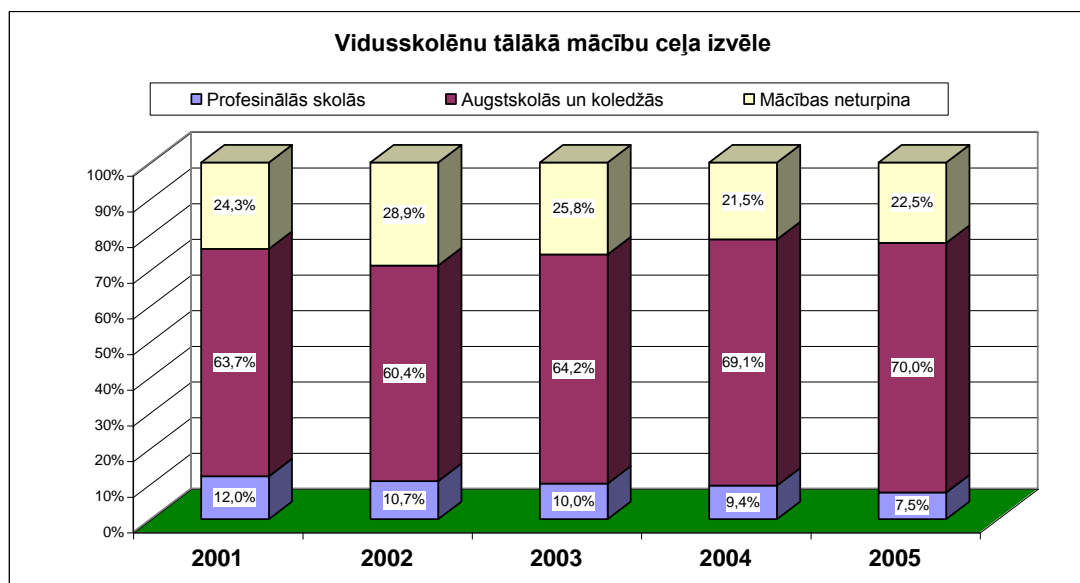
Attēls Nr. 2: Skolēnu tālākā mācību ceļa izvēle pēc pamatizglītības

Avots: Izglītības un zinātnes ministrija

18. 2004.mācību gadā no kopējā vispārējās vidējās izglītības absolventu skaita 21,5% izglītību neturpināja, t.i. bija spiesti ieiet darba tirgū bez kvalifikācijas un acīmredzot ar vājām sekmēm³, jo nespēja turpināt izglītību augstākā līmenī. 59% atskaitīto no vispārīzglītojošām dienas skolām ir zēni. Centrālās statistikas pārvaldes dati liecina, ka 67,1% darbaspēka ar pamatizglītību vai nepabeigtu pamata izglītību ir vīrieši. Tas nozīmē, ka tieši vīrieši ir pakļauti riskam ieiet darba tirgū bez kvalifikācijas un veikt zemas kvalifikācijas darbus.

² 2005, CSP.

³ ISEC dati par centralizētajiem eksāmeniem.

Attēls Nr. 3: Vidusskolēnu tālākā mācību ceļa izvēle

Avots: Izglītības un zinātnes ministrija

19. Profesionālajā izglītībā mācību vietu skaits ir ierobežots. Jaunieši var iegūt sākotnējo profesionālo izglītību, un pieaugušie var iegūt profesionālo izglītību arī privātās izglītības iestādēs paši par saviem līdzekļiem.
20. Augstāk norādītie dati ļauj secināt, ka pastāv disproporcija starp vispārējās izglītības un profesionālās izglītības ceļa izvēli pēc pamatskolas. 2004/2005 mācību gadā kopā no 16 – 18 gadus vecajiem: 26% (29,7 tūkst.) mācās profesionālajā izglītībā, bet 74% (70,9 tūkst.) – vispārējā izglītībā. Salīdzinot ar ES datiem par izglītojamo īpatsvaru sākotnējās PI programmās, mazāks īpatsvars ir tikai Igaunijā⁴.
21. Galvenie cēloņi ir nepietiekama orientācija uz praktisko darbu, profesionālās vidējās izglītības ieguves ilgums ir par vienu gadu garāks (četri gadi) nekā vispārējā vidējā izglītībā, profesionālās izglītības iestādes ir salīdzinoši tālu no dzīves vietas un materiālo resursu trūkums liedz dzīvot dienesta viesnīcā (stipendijas vidējais apmērs 8,5 latī mēnesī), profesionālās izglītības iestādes nav „pievilcīgas” novecojošās infrastruktūras dēļ.
22. Gandrīz trešdaļa vispārējās vidējās izglītības absolventu ir spiesti ieiet darba tirgū bez jebkādas kvalifikācijas un ar zemu pamatprasmju līmeni. Viens no iemesliem ir fakts, ka profesionālās orientācijas pasākumi skolās joprojām ir maz izplatīti un tālākās izglītības izvēle jauniešu vidū ir nepietiekami mērķorientēta.
23. Kopumā Latvijā jauniešu līdzdalība vidējās izglītības pakāpē ir nepietiekama (73,7%) salīdzinot ar attīstītajām ES valstīs un ASV/Kanādu. Tā cēlonis ir zems priekšzināšanu līmenis un nepietiekami attīstīta „otrās iespējas” izglītība.
24. Galvenās problēmas:
 - liels skolnieku īpatsvars ar zemu pamatprasmju līmeni un nepietiekams īpatsvars ar augstu kompetences līmeni,

⁴ CEDEFOP dati, 2004.

- 1/10 daļa skolnieku, pabeidzot 9.klasi, nesaņem apliecību par pamatzglītības ieguvu, veidojot lielu skolnieku īpatsvaru ar zemu pamatprasmju līmeni;
- nepietiekami kvalitatīva zināšanu un prasmju apguve matemātikā, dabaszinībās un lasītprasmē pamatzglītības un vispārējās vidējās izglītības pakāpēs, veidojot nepietiekamu skolnieku īpatsvaru ar augstu kompetences līmeni.
- profesionālās orientācijas trūkums pamatzglītības un vispārējās vidējās izglītības posmā un nepietiekama informētība par izglītības un tālākizglītības iespējām,
- disproporcija starp vispārējās izglītības un profesionālās izglītības ceļa izvēli pēc pamatskolas,
- trešā daļa no vispārējās vidējās izglītības absolventiem spiesti ieiet darba tirgū bez kvalifikācijas un ar zemām pamatprasmēm,
- nepietiekama jauniešu iesaistīšanās vidējā izglītībā,
- nepietiekams pedagogu skaits, īpaši dabaszinātņu, matemātikas un svešvalodu mācību priekšmetos, pedagogu novecošanās un mazs jauno pedagogu īpatsvars,
- novecojusi izglītības infrastruktūra, nav pienācīgi aprīkotu dabaszinātņu kabinetu, mācību līdzekļu un aprīkojuma.

1.1.3. Profesionālā izglītība

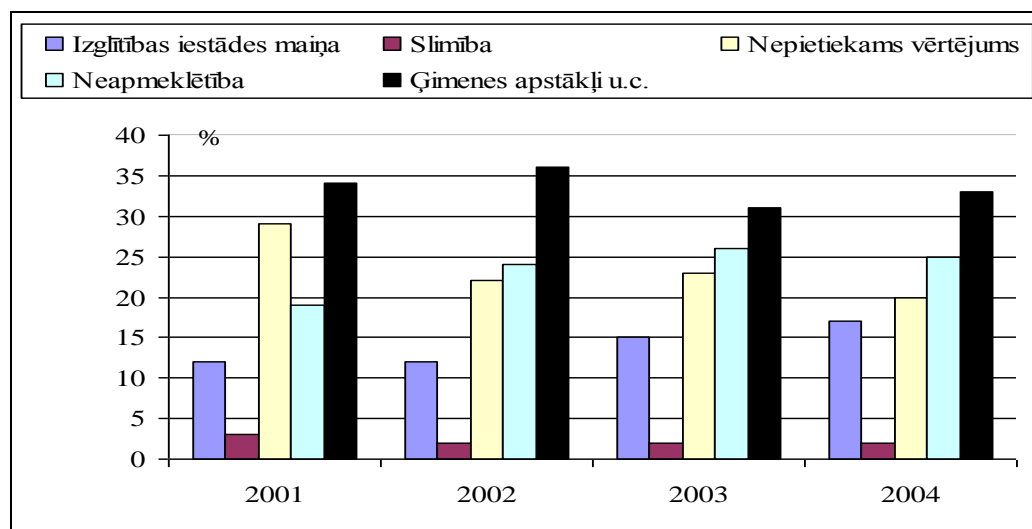
25. Latvijā profesionālo izglītību var iegūt un kvalifikāciju var uzlabot 173 arodizglītības iestādēs un 510 pieaugušo izglītības iestādēs, kas reģistrētas Izglītības un zinātnes ministrijas izglītības iestāžu reģistrā, un valsts finansētu profesionālo izglītību (turpmāk – PI) var iegūt 119 PI iestādēs (7 koledžās un 112 profesionālās vidējās vai arodizglītības iestādēs.

Profesionālajās programmās iesaistīto izglītojamo raksturojums

26. Latvijā izglītojamo profesionālās izglītības programmās procentuālais īpatsvars vidējās izglītības pakāpē ir salīdzinoši zems - tikai 30% no pamatskolas beigušo jauniešu kopējā skaita un to veido 47% vīriešu un 31% sieviešu attiecīgajā izglītības vecumā. Tas ir ievērojami zemāks kā citās ES dalībvalstīs (Čehijā – vīrieši 85%, sievietes 76%, Nīderlandē – 72% un 52%, Dānijā 59% un 47%). Cēloņi ir nepietiekama orientācija uz praktisko darbu, profesionālās vidējās izglītības ieguves ilgums ir par vienu gadu garāks (četri gadi) nekā vispārējā vidējā izglītībā, profesionālās izglītības iestādes ir salīdzinoši tālu no dzīves vietas un materiālo resursu trūkums liedz dzīvot dienesta viesnīcā (stipendijas vidējais apmērs 8,5 latī mēnesī), profesionālās izglītības iestādes nav „pievilcīgas” novecojošās infrastruktūras dēļ.
27. Dati liecina, ka pieaug to profesionālajā izglītībā iesaistīto audzēkņu īpatsvars, kas mācās profesionālās vidējās izglītības programmās (t.i. iegūst 3.līmeņa profesionālo kvalifikāciju un vidējo izglītību, kas ļauj turpināt izglītību augstākās izglītības pakāpē), attiecīgi 53,4% 2000.gadā un 67% 2004.gadā no visiem audzēkņiem. Attiecībā uz zēnu un meiteņu izvēli atšķirības nav vērojamas - no visiem profesionālajā izglītībā iesaistītajiem - vidējās izglītības

programmās mācās 66% zēnu un 67% meiteņus. Tomēr, progresu šajā virzienā apdraud jauniešu pamatprasmju zemais līmenis pamatzglītības noslēgumā. 2005.gadā PI iestādēs 647 audzēkņi tika uzņemti ar nepabeigtu pamatzglītību, kā arī liels no PI iestādēm atskaitīto jauniešu īpatsvars.

28. Atbilstoši Lisabonas stratēģijas un Kopenhāgenas procesa mērķiem, atskaitīto audzēkņu īpatsvaram profesionālās izglītības programmās 2010.gadā jābūt mazākam par 10 procentiem. Latvijā atskaitīto audzēkņu īpatsvars pēdējo 4 gadu laikā nav mainījies – 12,9 %, neskaitot audzēkņus, kuri pārtraukuši mācības slimības dēļ. Lielākā audzēkņu daļa tiek atskaitīta pirmajos divosursos: 2001.gadā tika atskaitīti 76,4 %, 2004.gadā – 71,8% no kopējā atskaitīto audzēkņu skaita. Vērojama pastāvīga tendence, ka no kopējā profesionālās vidējās izglītības programmās atskaitīto skaita zēni sastāda gandrīz divas trešdaļas (64%). Arī profesionālajā izglītībā kopumā un vispārīglītojošās dienas skolās atskaitīto vidū vairākums ir zēni.
29. Amatu izglītības ietvaros var apgūt 157 amatus, apgūstot profesiju zeļļa un meistara līmenī, taču no šīm iespējām pašreiz tiek izmantota puse. Zeļļa un meistara diplomu gadā apgūst vidēji 400 dažāda vecuma cilvēku, no tiem lielākā daļa jauniešu amata zeļļa kvalifikāciju iegūst paralēli mācībām līdzīgās profesionālās izglītības programmās. Latvijā nepietiekami tiek izmantotas iespējas apgūt amatu mācekļa statusā pie amatnieka vai individuāli darba vietā, apvienojot amata apguvi ar mācībām, piemēram, vakarskolā, tādējādi paplašinot darba prasmju apguves iespējas jauniešiem.

Attēls Nr. 4: Atskaitīšanas iemeslu raksturojums (īpatsvars % atskaitīto audzēkņu skaitā)

Avots: IZM dati⁶

30. Liela daļa audzēkņu profesionālās izglītības iestādēs iestājas ar vājām zināšanām un zemu motivāciju mācīties⁷, liels izglītojamo īpatsvars ir no maznodrošinātām vai sociāli nelabvēlīgām ģimenēm. Ļoti liels skaits audzēkņu pārtrauc mācības, jo ģimenes un bāreņu finansiālais stāvoklis nedod iespēju dzīvot izglītības iestādes dienesta viesnīcā un segt transporta izdevumus

⁵ Izglītības un zinātnes ministrijas dati.

⁶ CSP, Profesionālās izglītības iestāžu pārskati Prof-1.

⁷ IZM dati.

braucieniem uz mājām. Atšķirībā no augstskolu un koledžu studentiem vidējā izglītības pakāpē kredīvēšanas sistēma netiek piemērota. Arodizglītības iestādēm bieži ir jāpilda pamatā sociāla nevis izglītojoša funkcija.

31. Līdzīgas problēmas ir arī personām ar zemu priekšzināšanu līmeni vai funkcionāliem traucējumiem. Pielāgotu skolu, piemērotu programmu un sociālā atbalsta trūkums liedz šīm personām iegūt darba dzīvei piemērotas zināšanas un prasmes. Šajā aspektā liela nozīme ir profesionālās orientācijas un karjeras izglītības darbam izglītības iestādēs un atbilstošas izglītības pieejamībai personām ar zemu priekšzināšanu līmeni vai funkcionāliem traucējumiem.
32. 2004.gadā bezdarbnieku reģistrā ir reģistrējušies 3,6% PI absolventu un tas ir 0,46% no kopējā bezdarbnieku skaita (2000.gadā 4,4%, kas bija 0,6% no kopējā bezdarbnieku skaita).
33. Profesionālās izglītības absolventu bezdarbnieku īpatsvars pēdējo 4 gadu laikā ir samazinājies par gandrīz 1%⁸. Dati rāda, ka jaunieši, kuri iegūst kvalifikāciju, spēj iekļauties darba tirgū vai turpināt izglītību.

Profesionālās izglītības piedāvājumu atbilstība pieprasījumam tautsaimniecībā

34. Profesionālās izglītības programmu pārklājums teritoriālā aspektā ir apmierinošs, nodrošinot profesionālās izglītības pieejamību visos Latvijas reģionos. Tomēr jāņem vērā apstākļi, ka attiecīgajā reģionā esošais profesionālās izglītības piedāvājums ne vienmēr atbilst reģiona un tajā esošo uzņēmumu attīstības vajadzībām, kas savukārt rada jauniešu migrācijas plūsmu prom no reģiona, lai iegūtu nepieciešamo izglītību, un neveicina ekonomiski aktīvo cilvēku skaita un darbaspēka resursu saglabāšanos reģionā.
35. 2004.gadā PI programmas absolvēja 11374 audzēkņi, no tiem pakalpojumu nozarē 24%, veselības aprūpē 8%, lauksaimniecībā – 2%, inženierzinātnēs (t.sk. materiālu apstrāde un tehnika) – 41%, sociālajās zinātnēs – 15%, humanitārajās zinībās un mākslā – 5%, vispārējās izglītības programmās (izlīdzinošā 1 gada programma) 2%⁹.
36. 2005.gadā ar ESF atbalstu LM uzsāka nacionālās programmas “Darba tirgus pētījumi” īstenošanu, kuras ietvaros tika veikti padziļināti pētījumi par Latvijas darba tirgum nozīmīgām tēmām, tajā skaitā – darbaspēka pieprasījuma un piedāvājuma analīze, darba tirgus ilgtermiņa prognozēšanas sistēmas attīstība, izglītības programmu kvalitāte, pieejamība un atbilstība darba tirgus attīstības tendencēm. Lai arī galējie pētījuma rezultāti būs pieejami tikai 2007.gada vidū, no starpposma rezultātiem ir secināms, ka darba tirgus piedāvājums tādās nozarēs kā apstrādes rūpniecība, ražošana, mašīnbūve, enerģētika, elektronika, būvniecība un citās inženierzinātnēs, kas svarīgas tautsaimniecības attīstībai, nespēj apmierināt identificēto pieprasījumu. Turklāt uzņēmumi samērā bieži ir spiesti veikt jauno darbinieku praktisko apmācību, lai tie varētu pilnvērtīgi uzsākt darbu uzņēmumā.
37. Pētījumā iegūtā informācija liecina, ka trūkst gan priekšmetu skolotāju, gan materiāltehniskās bāzes, lai audzēkņi apgūtu mūsdienu prasībām atbilstošas profesionālās prasmes un iemaņas. Uzņēmēji uzskata, ka profesionālās izglītības

⁸ Latvijas nacionālās observatorijas dati (2004.gads).

⁹CSP, 2005.

iestādēs būtu nepieciešams audzēkņiem nodrošināt kvalitatīvu pamatzināšanu apguvi un pamatzināšanas par iekārtu praktisko darbību. Ņemot vērā iekārtu dārdzību un nolietojumu, skolas varētu izskatīt iespēju piemērot apmācības ar iekārtu stimulatora palīdzību, savukārt praktiskās zināšanas galvenokārt būtu jāapgūst pie uzņēmumiem speciāli veidotos prasmju un kompetences centros.

38. Absolventu struktūra reģionālā un nozaru griezumā pierāda, ka PI programmu piedāvājums ir daļēji apmierinošs, tomēr, atbilstoši pieaugošajam pakalpojumu īpatsvaram pakalpojumu sfērā, absolventu (audzēkņu) skaits pakalpojumu nozarē nav pietiekams. Pieaugošs pieprasījums pastāv pēc kvalificētiem darbiniekiem būvniecības, apstrādes rūpniecības, ražošanas un mašīnbūves, enerģētikas, elektronikas un automātikas, transporta, informācijas tehnoloģiju, ķīmijas tehnoloģiju un citās jomās. Mašīnbūves un metālapstrādes asociācijas un Latvijas lauksaimniecības universitātes veiktie pētījumi mašīnbūves un metālapstrādes, kā arī lauksaimniecības nozarēs liecina, ka valsts tautsaimniecības attīstībai nepieciešams palielināt profesionālās izglītības iestāžu audzēkņu skaitu šajās nozarēs, īpaši uzverot mehānikas un mašīnbūves, materiālzinātnes un mehatronikas, kā arī lauksaimniecības tehnikas programmas. Tautsaimniecības attīstības prognozes rāda, ka elektrotehnikas un enerģētikas jomā audzēkņu skaits būtu jāpalielina trīs reizes. Līdzīgi secinājumi ir arī kokapstrādes nozarē, kurā 40% audzēkņu būtu jāorientē uz dažāda līmeņa kokapstrādes iekārtu operatora profesiju apguvi. Pētījumos uzņēmēji ir atzīmējuši, ka daudzās nozarēs šobrīd ir nepieciešami darbinieki, kuriem būtu labas tehniskas zināšanas par darba procesos izmantojamo iekārtu darbību, taču šobrīd profesionālo izglītība iestāžu absolventu zināšanas šajā jomā ir nepietiekamas, pat vājas. Līdz ar to pieprasīto speciālistu kvalitatīvai sagatavošanai ir nepieciešams modernizēt izglītības programmu materiāli tehnisko nodrošinājumu, kā arī nodrošināt prakses iespējas uzņēmumos.
39. Dati liecina, ka meitenes vairāk izvēlas apgūt humanitāro zinātņu un mākslas profesionālās izglītības programmas (73% no audzēkņiem), sociālās zinātnes, komerczinības un tiesības (77% no audzēkņiem) un veselības aprūpi un sociālo labklājību (93% no audzēkņiem). Zēni biežāk kā meitenes izvēlas studēt inženierzinātnes, ražošanu un būvniecību (87% no audzēkņiem), tehnoloģijas, dabaszinātnes un matemātiku (85% audzēkņu).
40. Tehnisko speciālistu sagatavošanu kavē gan zemas jauniešu sekmes tehniskajos un eksaktajos priekšmetos, gan profesionālās izglītības satura, iestāžu materiāltehniskās bāzes un mācību aprīkojuma neatbilstība, gan tendence, ka no profesionālajām skolām atskaitīto audzēkņu lielāko īpatsvaru veido zēni.
41. Palielinot finansējumu inženierzinātņu un dabas zinātņu nozarēs, bet vienlaicīgi neveicot pasākumus, lai popularizētu abu dzimumu vienlīdzīgu iesaisti šo izglītības programmu apgūvē un neuzlabojot jauniešu sekmes tehniskajos un eksaktajos priekšmetos, pastāv drauds, ka kvalificētu speciālistu skaits nepalielināsies.

Profesionālās izglītības programmu saturs

42. Profesionālās izglītības satura atbilstību darba tirgus prasībām sekmē profesiju standartu esamība un aktualitāte. IZM reģistrs liecina, ka profesiju standarti ir apstiprināti 66% kvalifikāciju, ko var iegūt profesionālās izglītības programmās. Tomēr augstais jauniešu bezdarba līmenis (2004.gadā 19% vecumā no 15-24

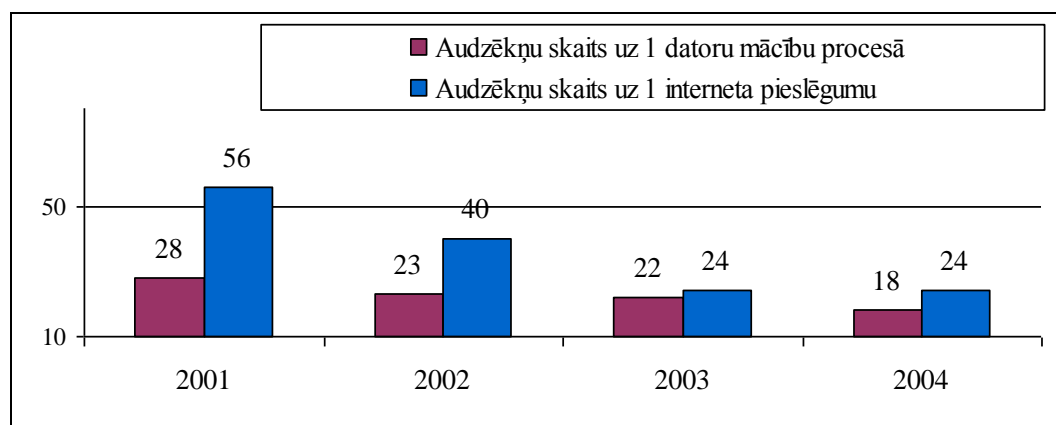
gadiem) un Nodarbinātības valsts aģentūras rādītāji par bezdarbniekiem – profesionālo izglītības iestāžu absolventiem liecina, ka jauniešu galvenais bezdarba cēlonis ir nepietiekamā vai darba tirgus prasībām neatbilstošā izglītība, kuru papildina profesionālo prasmju trūkums. Cēloņi profesionālās izglītības satura neatbilstībai darba tirgus prasībām ir – nepietiekamā sadarbība ar darba devējiem (īpaši mācību darba prakšu organizēšanā), kā arī nepietiekami skaidri definēts vidēja termiņa tautsaimniecības pieprasījums pa sektoriem, ko apgrūtina vidēja un ilgtermiņa darba tirgus prognozēšanas sistēmas neesamība valstī. Darba devēju organizācijas nespēj uzņemt pilnu atbildību par profesiju standartu un kompetenču aprakstu izstrādi.

43. Lai veicinātu sadarbību ar Sociālajiem partneriem, izveidotas Reģionālās profesionālās izglītības un nodarbinātības padomes Kurzemē, Dienvidlatgalē, Vidzemē un Zemgalē un izstrādāti RPINP darba plāni, kas apstiprināti Profesionālās izglītības un nodarbinātības trīspusējās sadarbības apakšpadomē. Tomēr materiālā bāze un cilvēkresursu nodrošinājums joprojām ir nepietiekams, lai nodrošinātu RPINP pilnvērtīgu un efektīvu darbību profesionālās izglītības koordinācijā un sadarbību ar vietējām nodarbinātības institūcijām un pašvaldībām reģionos.

Profesionālās izglītības infrastruktūra un materiāli tehniskais nodrošinājums

44. Jau 1997.gadā Pasaules Bankas kredītprojekta ietvaros veiktais profesionālās izglītības iestāžu apsekojums liecināja, ka profesionālās izglītības iestādēm vidējais visu ēku nolietojums bija 56%. Lai veiktu uzlabojumus, kopējās izmaksas pārsniedza 150 milj. latu. Nopietnākie no valsts budžeta finansētie remontu tika saistīti ar jumtu, komunikāciju un logu remontiem.
45. Laikā no 2000. līdz 2003.gadam Pasaules Bankas projekta līdzekļi - aptuveni 3 miljoni latu tika ieguldīti 17 profesionālās izglītības iestāžu ēku renovācijā. Ikgadējais valsts budžeta finansējums pamatā tiek izmantots, lai segtu izglītības iestāžu kārtējos izdevumus - apkuri un komunālos maksājumus, pedagogu algas u.c. Nopietns ēku kapitālais remonts, iekārtu un mācību līdzekļu iegāde un modernizēšana galvenokārt tiek īstenota izmantojot starptautisko projektu resursus (no valsts budžeta katru gadu tiek ieguldīti aptuveni 0,2 milj. latu profesionālās izglītības iestāžu infrastruktūras uzlabošanā). 2004.-2006.gada laikā plānots ieguldīt 3,1 milj. latu Eiropas Reģionālās attīstības fonda līdzekļu 28 profesionālās izglītības iestāžu infrastruktūras attīstībā (aptuveni 1/3 daļa no profesionālās izglītības iestādēm), tajā skaitā – 28 profesionālās izglītības programmu materiāli tehniskā nodrošinājuma pilnveidei. Profesionālās izglītības iestāžu infrastruktūra nav pielāgota personām ar funkcionāliem traucējumiem. Lai nodrošinātu profesionālās izglītības pieejamību, katrā reģionā ir jānodrošina vismaz viena profesionālās izglītības iestāde, kas pielāgota cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem. Atsevišķs jautājums ir darba aizsardzības prasību ievērošana profesionālās izglītības iestādēs – vienai izglītības iestādei nepieciešams vidēji 0,1 milj. latu. Līdz šim profesionālās izglītības iestādēs nav tikuši būtiski uzlaboti mācību kabineti. Dabaszinātņu kabinetu un laboratoriju iekārtošanai ir nepieciešami vairāk nekā 6 milj. latu. 2004. – 2005.gada plānošanas periodā atbalstu dabaszinātņu kabinetu aprīkošanai saņēma tikai viena skola.

46. Lai profesionālās izglītības iestādes kļūtu „pievilcīgākas”, celtos to prestižs sabiedrībā un palielinātos audzēkņu skaits profesionālās izglītības programmās, nepieciešams ne tikai uzlabot izglītības programmu saturu, bet arī modernizēt mācību materiāli tehnisko bāzi, sadarbojoties ar darba devējiem, izmantot jaunākās tehnoloģijas mācību praksēs. Lai samazinātu iedzīvotāju skaitu ar zemu pamatprasmju līmeni un izglītības iestāžu nepabeigušo skaitu, nepieciešams izstrādāt un īstenot izlīdzinošas izglītības programmas, kas ļautu apgūt profesionālo izglītību iedzīvotājiem ar nepabeigtu pamatizglītību. Būtiski sekmēt arī izglītības piedāvājuma nodrošinājumu pēc iespējas tuvu dzīves vietai un sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju grupu integrēšanu profesionālās izglītības apgūvē. Būtiski uzlabojot profesionālās izglītības kvalitāti un materiāli tehnisko nodrošinājumu samazināsies jauniešu bezdarbnieku skaits, darbaspēka kvalifikācija atbildīs darba tirgus prasībām.
47. Profesionālās izglītības iestādēs ir nepietiekams nodrošinājums ar datortehniku un programmatūru, kas ir nopietns šķērslis audzēkņu apmācībai atbilstoši Eiropas datorlietošanas prasmju standartam (ECDL).

Attēls Nr. 5: Profesionālās izglītības iestāžu audzēkņu nodrošinājums ar datortehniku

Avoti: IZM dati¹⁰

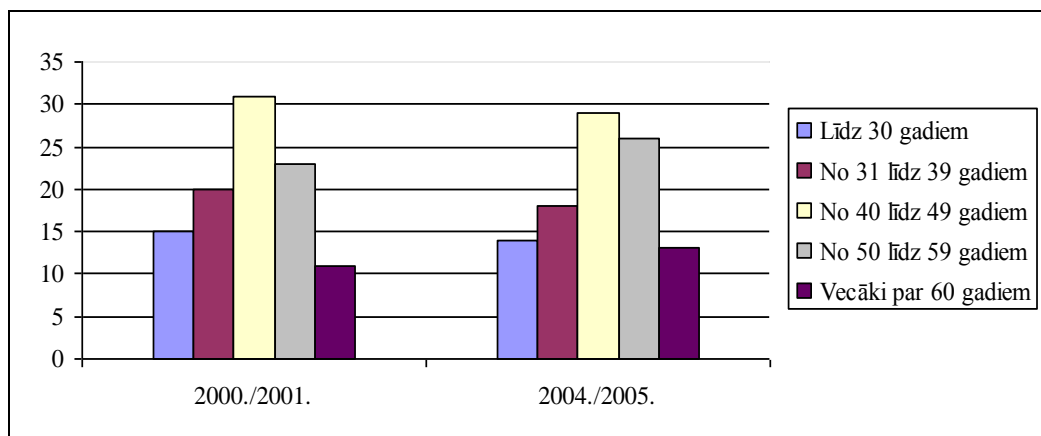
48. Salīdzinājumam 2001.gadā audzēkņu skaits uz 1 datoru / interneta pieslēgumu: ES vidēji – 8,6 / 14,9, Nīderlandē – 9,1 / 15,4, Somijā – 6,8 / 7,5, Īrijā- 8,3 / 13,1, Dānijā – 1,5 / 2,0.

Profesionālās izglītības pedagogi

49. Samazinās jaunu pedagogu un palielinās gados vecāku pedagogu īpatsvars profesionālās izglītības iestādēs (pedagogu vecumā līdz 30 gadiem skaits katru gadu samazinās vidēji par 1,5 procentiem, pedagogu vidējais vecums gada laikā pieaug par 0,4 gadiem). Ņemot vērā izglītības politikas plānošanas dokumentos izvirzīto mērķi palielināt profesionālās izglītības programmās izglītojamo īpatsvaru no 29,6% 2004.gadā līdz 42% 2013.gadā (% no pamatizglītības absolventu skaita gadā), tuvākā nākotnē ir prognozējamās problēmas profesionālās izglītības pedagogu nodrošinājumā, ja netiks veikti laicīgi

¹⁰ CSP, Profesionālās izglītības iestāžu pārskati Prof-1.

preventīvi pasākumi. 13% no kopējā profesionālās izglītības iestāžu pedagogu skaita ir pensijas vecumā, esošie skolotāji noveco un nav pietiekams jaunu skolotāju pieplūdums, lai aizvietotu tos, kas ir pensijas vecumā vai tuvākajā laikā aizies pensijā. Līdzīgi kā visā izglītības sistēmā kopumā, profesionālās izglītības iestāžu pedagogu vidū dominē sievietes (70% 2004./2005.m.g.)¹¹. Profesionālās izglītības pedagogiem netiek pietiekoši nodrošināta tālākizglītība (ja tiek piedāvāti kursi 25 klausītājiem, piesakās vidēji 36, pieprasījums pārsniedz piedāvājumu par 44%).

Attēls Nr. 6: Pedagogu vecuma struktūra procentos

Avots: IM dati¹²

50. Vairāk kā 2/3 pedagogu ir vecumā virs 40 gadiem. Tas nozīmē, ka viņi ir beiguši augstskolas pirms vairāk kā 15 gadiem un viņiem ir bijušas maz iespēju iepazīties ar modernajām ražošanas tehnoloģijām (88% pedagogu ir ar augstāko izglītību, 86% - ar pedagoģisko izglītību).
51. Saskaņā ar Izglītības likumu katram pedagogam, saglabājot pamatalgu izglītības iestādē, kurā pedagogs strādā pamatdarbā, ir tiesības 30 kalendārās dienas triju gadu laikā izmantot savas izglītības un profesionālās meistarības pilnveidei. Pašreizējais finansējuma apjoms dod iespējas izmantot šīs iespējas tikai 25% pedagogu. Tuvākajam laika periodam prioritāte ir pedagogu profesionālo zināšanu un prasmju pilnveide atbilstīgā nozarē. Profesionālās izglītības pedagogiem netiek pietiekoši nodrošināta tālākizglītība (ja tiek piedāvāti kursi 25 klausītājiem, piesakās vidēji 36, pieprasījums pārsniedz piedāvājumu par 44%).
52. Lai to nodrošinātu, ir jārada iespēja profesionālās izglītības iestāžu pedagogiem stažēties uzņēmumos. Sadarbībā ar profesionālās izglītības iestādēm uzņēmumos ir jāveido atbalsta struktūras pedagogu stažēšanās īstenošanai. Ir jāatrod iespēja finansiāli stimulēt uzņēmumu darbiniekus, kuri piedalās izglītošanas procesā.

Kvalifikācijas ieguve

¹¹ Izglītības un zinātnes ministrijas dati.

¹² CSP, Profesionālās izglītības iestāžu pārskati Prof-1.

53. Kvalifikācijas eksāmenu rezultāti rāda, ka kvalifikācijas eksāmenu vidējie rādītāji uzlabojas, 2005.gadā kvalifikāciju ieguvušo audzēkņu īpatsvars ir 94% (2004.gadā – 92%). Tomēr darba devējus neapmierina kvalifikācijas eksaminācijas prasību, tajā skaitā materiāltehniskās vides un izmantojamo materiālu, neatbilstība mūsdienu ražošanas prasībām un situācijai, kā arī kvalifikācijas eksāmenu nepietiekamais ilgums, kura laikā nav iespējams pārbaudīt audzēkņu prasmes atbilstoši profesiju standartos noteiktajām prasībām.
54. Galvenās problēmas:
- Profesionālās orientācijas, jauniešu motivācijas un profesionālās izglītības pievilcības trūkuma dēļ ir nepietiekams PI studējošo īpatsvars. Profesionālajā izglītībā pieaug jauniešu skaits ar zemām pamatprasmēm un zemu motivāciju mācīties, ir augsts no skolas atskaitīto jauniešu īpatsvars, īpaši zēnu. Bieži tas ir saistīts ar ģimenes nabadzību un sociāliem apstākļiem. Profesionālās izglītības iestādes šajos apstākļos bieži veic vairāk sociālu, nekā izglītojošu funkciju.
 - Profesionālās izglītības saturs, pedagogu kompetence un programmu īstenošanas kvalitāte joprojām neatbilst darba tirgus prasībām, nepietiekamā skaitā tiek sagatavoti kvalificēti strādnieki un tehniķi tautsaimniecības sektoriem, kas strauji attīstās. Profesionālajās izglītības programmās ir vērojama audzēkņu dzimumu segregācija, tādejādi pastiprinot horizontālo dzimumu segregāciju nodarbinātībā.
 - Sadarbība starp profesionālās izglītības iestādēm un darba devējiem ir nepietiekama. Darba devējiem trūkst stimulu ņemt praksē profesionālās izglītības iestāžu audzēkņus un nodrošināt stažēšanās iespējas pedagogiem.
 - Netiek veikta pietiekama nozaru izpēte, kvalifikāciju struktūru izveidei, profesijas standartu un centralizēto profesionālās kvalifikācijas eksāmenu satura izstrādei un to īstenošanai nepieciešamajā daudzumā.
 - Profesionālās izglītības iestāžu ēkas ir fiziski novecojušas, ēku uzturēšanai nepieciešami lieli finanšu resursi. Mācību materiālā bāze nedod iespēju apgūt darba tirgum nepieciešamās profesionālās zināšanas un prasmes. Izglītības iestādes nav piemērotas cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem vajadzībām.

1.1.4. Augstākā izglītība

55. 2005.gada sākumā darbojās 56 augstākās izglītības iestādes – 36 augstskolas un 20 koledžas. 2007.gada sākumā darbojās jau 60 augstākās izglītības iestādes – 34 augstskolas un 26 koledžas.

Augstākās izglītības studijās iesaistīto raksturojums

56. 2006./2007.a.g. studējošo kopskaits bija 129 503 (no tiem 64% jeb 82 770 sievietes), kas bija par 45% vairāk kā 1999.gadā. Studentu skaits uz 10 000 iedzīvotājiem 2006./2007.a.g. sākumā bija 566, kas ir otrais augstākais rādītājs pasaulē (salīdzinājumam: ES vidēji – 371, Lietuvā 530, Igaunijā – 490, Somijā – 520, Zviedrijā – 390, Vācijā – 250, Polijā - 410, Krievijā – 410, Baltkrievijā – 320 studējošie uz 10000 iedzīvotājiem). Lai arī šis ir augsts rādītājs, tomēr lielā mērā tas skaidrojams ar zemo vidējās profesionālās izglītības prestižu, ar zemo arodu prestižu, un ierobežotas ekonomiskās aktivitātes faktoriem valstī kopumā,

kas liek jauniešiem izvēlēties izglītības turpināšanu pēc vidējās izglītības iegūšanas, lai maksimāli nodrošinātu priekšnosacījumus savai tālākai darba dzīvei.

57. Kopumā pozitīvajai iezīmei valsts sociālo slāņu struktūras raksturojumā – augstais studējošo skaits – līdz šim nav sekojusi atbilstoša publiskā finansējuma sadales stratēģija, piešķirtie valsts budžeta līdzekļi augstākajai izglītībai nenodrošina studiju iespējas strauji pieaugušajam studētgrībētāju skaitam (77% no studējošajiem studē par saviem finanšu līdzekļiem).

Tabula Nr. 1: Augstākā izglītība Latvijā

	Latvija	ES vidēji
Studentu skaits uz 10000 iedzīvotājiem	566	371
Augstākās izglītības kopējais finansējums pret IKP	1,4 %	1,1 %
Tajā skaitā publiskais finansējums pret IKP	0,7 %	0,9 %

Avots: Izglītības un zinātnes ministrija

58. Trijās lielākajās augstskolās (Latvijas Universitātē, Rīgas Tehniskajā universitātē un Latvijas Lauksaimniecības universitātē) kopā studē vairāk kā puse no visiem studentiem. Lielākā daļa augstskolu atrodas un veidojas Rīgā. Ārpus Rīgas augstskolas ir Daugavpilī, Jelgavā, Liepājā, Rēzeknē, Valmierā un Ventspilī. Kā pozitīvu tendenci var atzīmēt esošo augstskolu filiāļu veidošanos un to iesaistīšanos vairāku reģionu attīstībā, kas ļauj cerēt uz reģionu attīstības nevienlīdzības samazināšanos.

Augstākās izglītības piedāvājuma atbilstība pieprasījumam tautsaimniecībā

59. Latvijā ir nepietiekšos studējošo skaits dabas zinātnēs, inženierzinātnēs un tehnoloģijās, kā arī medicīnas un veselības aprūpes studiju programmās, kas nespēj nodrošināt darba tirgū šobrīd pastāvošo pieprasījumu pēc attiecīgo nozaru speciālistiem. Ņemot vērā tautsaimniecības attīstības prognozes, tuvākajos gados pieaugs pieprasījums pēc kvalificētiem un augsti kvalificētiem speciālistiem būvniecības, apstrādes rūpniecības, ražošanas un mašīnbūves, enerģētikas, elektronikas un automātikas, transporta, informācijas un komunikāciju tehnoloģiju, ķīmijas tehnoloģiju, radošo industriju, veselības aprūpes jomās, kā arī starpdisciplinārās nozarēs.
60. Nepietiekošais studējošo skaits dabas zinātnēs, inženierzinātņu un tehnoloģiju studiju programmās daļēji ir saistīts ar reflektantu nepietiekamo zināšanu līmeni eksaktajos mācību priekšmetos. Salīdzinot ar ES vidējiem rādītājiem Latvijā tikai 5,2% no kopējā augstskolu studentu skaita studēja dabaszinātņu un matemātikas jomā, kamēr ES vidējais rādītājs 2004.gadā bija 11,8%. Arī studējošo īpatsvars inženierzinātnēs un tehnoloģijās bija viens no zemākajiem ES – tikai 9,5%. Lai arī salīdzinot ar 2004.gadu šobrīd minētajās jomās studējošo skaits ir palielinājies (2006.gadā dabaszinātņu un matemātikas jomā - 5,35%, inženierzinātnēs un tehnoloģijās – 10,3% no kopējā augstskolu studentu skaita), tas vēl joprojām ir viens no zemākajiem ES.

Tabula Nr. 2: Studējošo īpatsvars dabaszinātņu un inženierzinātņu jomā

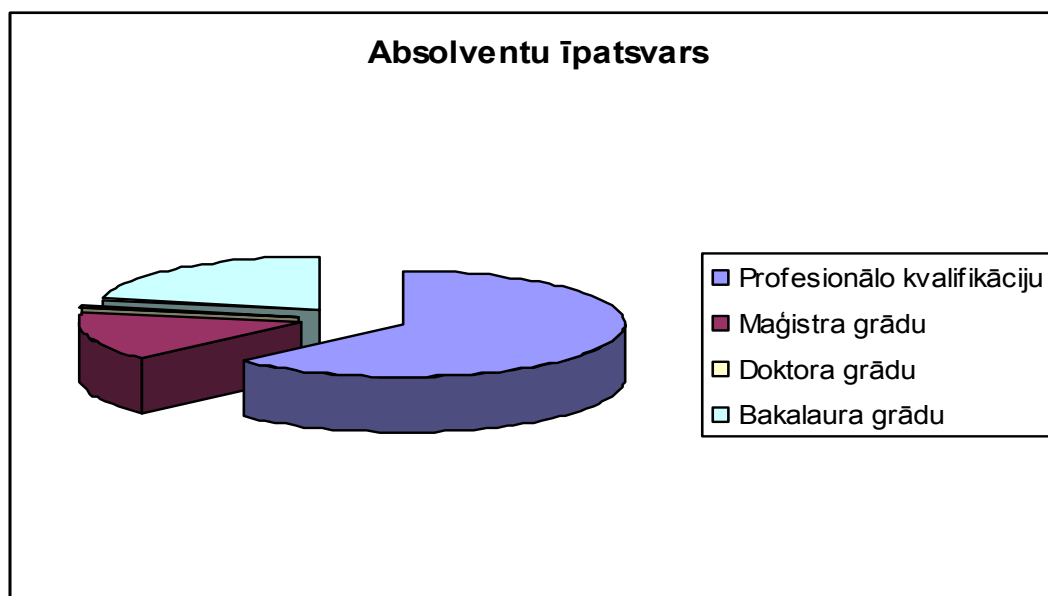
Valsts	Studējošo īpatsvars dabas zinātņu un matemātikas jomā, %	Studējošo īpatsvars inženierzinātnēs un tehnoloģijās, %
Latvija	5,2	9,5
Igaunija	8,7	12,7
Lietuva	4,9	21,6
Slovēnija	5,0	17,5
Dānija	10,1	10,6
Īrija	20,6	14,9
Somija	10,9	25,9
ES(15) vidēji	11,8	14,5

Avots: Izglītības un zinātnes ministrija

61. Kā cēloni augstāk minētajai situācijai, pirmkārt, var minēt faktu, ka valsts izglītības standarti vidējā izglītībā dod iespēju vidusskolniekam izvēlēties arī tādus vidējās izglītības programmu virzienus, kuros dabas zinātņu un eksaktie priekšmeti ir pārstāvēti minimāli. Līdz ar to ievērojamai daļai vidusskolu beidzēju vidējās izglītības dokumentā un centralizēto eksāmenu rezultātos nav novērtējuma priekšmetos, kuri nepieciešami, lai studijās izvēlētos eksakto, dabas zinātņu un inženierzinātņu studiju programmas. Īpaši raksturīgi tas ir sievietēm, kuras pārstāv mazāk kā 30% no visiem dabas un inženierzinātnes studējošajiem. Latvijā kopumā joprojām novērojama studiju nozaru segregācija pēc dzimuma. Lai arī studējošo kopskaitā sieviešu īpatsvaram ir tendence palielināties (64% no kopējā studentu skaita 2006./2007.a.g.), analizējot studējošo īpatsvaru studiju nozarēs dzimumu griezumā, redzams, ka sievietes dominē izglītības, humanitārās zinātnes un mākslas, kā arī veselības aprūpes un sociālās labklājības tematiskajās grupās, sastādot 78 - 87% no studentu kopskaita.
62. Darba tirgus un profesionālās asociācijas tikai pēdējā laikā ir sākušas skaidri formulēt prasības speciālistu skaitam un sagatavošanai savās nozarēs un vēršas ar savu pieprasījumu IZM vai pie konkrētām augstskolām un koledžām.
63. Otrs iemesls – studiju vietas izmaksas eksakto, dabas zinātņu un inženierzinātņu studiju programmās ir 2-3 reizes augstākas nekā sociālajās vai izglītības zinātnēs. Tā kā Latvijā 77% studējošo studē par saviem finansu līdzekļiem (par maksu), tad studējošie izvēlas lētākās studiju programmas.
64. Dabas zinātņu un inženierzinātņu zemo prestižu studētgrībētāju vidū veicina, protams, studiju nepietiekamais, novecojušais aprīkojums un telpu stāvoklis, ko ir plānots modernizēt, izmantojot ES struktūrfondu līdzekļus.
65. Minētais apliecina, ka vidējo izglītību ieguvušajiem ir nepietiekamas zināšanas dabas zinātņu priekšmetos. Tam par iemeslu ir vairāki faktori:
 - Neatbilstoši standarti, kas nosaka kā saturu tā arī nepieciešamo stundu skaitu noteiktā priekšmetā,
 - Centralizēto eksāmenu sistēmas nepilnības, ir nepieciešami obligātie centralizētie eksāmeni matemātikā un dabas zinātņu priekšmetos,
 - Mācību priekšmetu kabinetu aprīkojums – lielākā daļā skolu tas ir novecojis un ir atjaunojams pilnībā,
 - Mācību grāmatu un mācību līdzekļu trūkums skolās. Ir nepieciešams iegādāties mācību grāmatas, lai skolnieki tās varētu saņemt bezmaksas.
 - Mācību procesā tiek nostiprinātas tradicionālās dzimumu lomas un izpratne par sievietēm un vīriešiem piemērotajām profesijām, kā rezultātā meitenes

maz izvēlas eksaktos mācību priekšmetus un līdz ar to turpmāko karjeru šajā jomā.

66. Dati par augstskolu beidzēju skaitu rāda, ka 2006.gadā visvairāk audzēkņu ieguvuši profesionālo kvalifikāciju¹³, bet tikai 0,4% ieguvuši doktora grādu. Kā redzams no sekojošā grafika, doktora grādu ieguvušo skaits Latvijā ir niecīgs, salīdzinot ne tikai ar ES valstīm, bet arī ar kaimiņvalstīm Lietuvu un Igauniju. Tas nozīmē, ka valstī ir nepietiekošs speciālistu skaits, kas spēj radīt jaunus produktus ar augstu pievienoto vērtību (t.s. zinātnietilpīgos produktus).

Attēls Nr. 7: Absolventu skaits, kas ieguvuši akadēmisko grādu vai kvalifikāciju 2006. g.

Avots: IZM dati, „Pārskats par Latvijas augstāko izglītību 2006.gadā (skaitļi, fakti, tendences)”

67. Jāņem vērā, ka studējošo skaits un atbilstoši tam grādu un kvalifikāciju ieguvušo personu skaits nākamajos 5-7 gados demogrāfiskās situācijas dēļ var samazināties. Prognozējams, ka 2013.gadā kopējais studējošo skaits valstī varētu būt 90-100 tūkstoši (samazinājums gandrīz par 25% salīdzinot ar studējošo skaitu 2006./2007.a.g.).
68. Dabas zinātņu un inženierzinātņu studiju programmu kvalitātes vērtējums notiek vispārējā kārtībā akreditācijas procesa rezultātā. Profesionālās un augstākās izglītības programmas nav pietiekami modernizētas, lai piedāvātu kompetences un prasmes atbilstoši tautsaimniecības nozaru attīstības virzieniem. Lielākais šo jomu programmu trūkums ir moderna aprīkojuma, aparatūras, iekārtu un instrumentu (studiju un pētniecības materiālās bāzes) nepietiekamība. Līdz ar to jāsecina, ka kvalitāti ir nepieciešams paaugstināt.

Augstākās izglītības infrastruktūra un materiāli tehniskais nodrošinājums

13 2006./2007.m.g. 70 % jauniešu no 129 503 studējošiem 60 augstākās izglītības iestādēs ir izvēlējušies studēt profesionālās augstākās studiju programmās. Izglītības un zinātnes ministrijas dati.

69. Apmēram 25-30% no kopējām augstskolu telpām ir pietiekami modernas un atbilst mūsdienu prasībām, savukārt 20-25% ir apmierinošā stāvoklī. Atlikušai pusei no augstskolu un koledžu telpām, kas pamatā pieder valstij, ir nepieciešama renovācija. Lielākā daļa no ēkām ir būvētas pirms 30 gadiem un agrāk, to kapitālie remontu praktiski nav veikti. Augstskolas nav pieejamas personām ar funkcionāliem traucējumiem. Inženierkomunikāciju tīkli, siltummezgli, ūdensapgādes un ventilācijas sistēmas ir stipri nolietojušās. To pašu var teikt par laboratoriju, institūtu iekārtām un aprīkojumu, zinātnisko aparāturu un citu pētniecībai nepieciešamo infrastruktūru, kas ir novecojusi un nolietojusies, tāpēc tās atjaunošana ir ļoti aktuāla problēma praktiski visām valsts augstskolām, it īpaši reģionālajām augstskolām, kurās atsevišķos gadījumos nav pat novecojušos iekārtu.

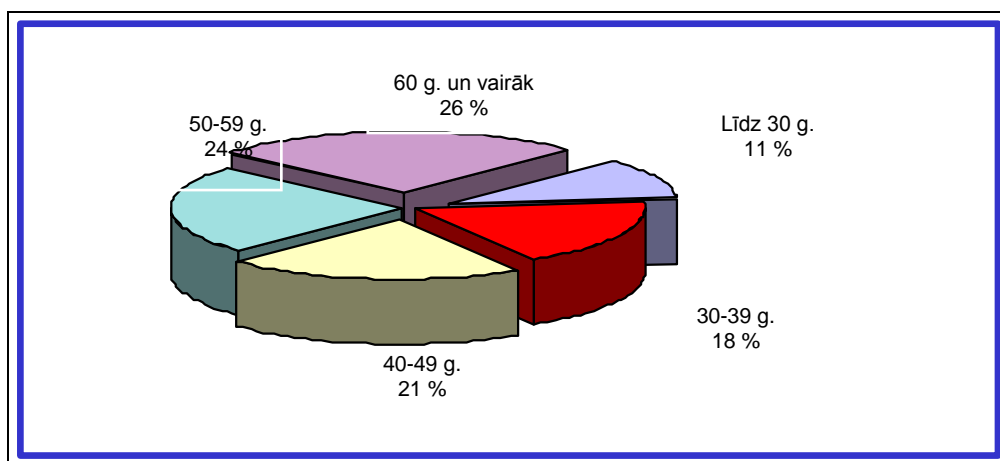
**Tabula Nr. 3: Augstskolu un koledžu Interneta un datoru resursi
2006./2007.ak.gadā**

Rādītājs	Kopā	Tajā skaitā			
		Valsts augstskolas	Juridisko personu dibinātās augstskolas	Valsts koledžas	Juridisko personu dibinātās koledžas
Datoru skaits	14054	9702	2625	1455	272
Interneta pieslēgumu skaits	13184	9261	2453	1274	196
Studentu skaits uz vienu datoru	9	9	13	8	20

Avots: IZM dati

Akadēmiskais personāls un augstākās izglītības mācību spēki

70. Latvijā kopumā tiek īstenotas 587 studiju programmas, kas ir akreditētas uz 6 gadiem, un 74 studiju programmas, kas ir akreditētas uz 2gadiem. Saskaņā ar Latvijas, kā arī ES likumdošanu augstākās izglītības jomā studiju programmu kvalitāti nosaka akreditācijas procesā. Augstākās izglītības kvalitāti nosaka gan studiju programmas, to saturs un atbilstība mūsdienu prasībām, gan akadēmiskais personāls un augstākās izglītības mācību spēku kvalifikācija.
71. Šobrīd pastāvošas problēmas ir esošo mācībspēku un akadēmiskā personāla, īpaši profesoru, novecošanās un, jaunu mācības spēku, kam ir zinātņu doktora grāds, trūkums. Arī augstākās izglītības mācību spēku kvalifikācija atsevišķās studiju programmās (īpaši inženierzinātnēs un tehnoloģijās), ņemot vērā straujo tautsaimniecības attīstību un nepieciešamo zināšanu izmaiņas, nav pietiekami atbilstoša mūsdienu prasībām.
72. Akadēmiskā personāla vidējais vecums sastāda 56 gadus. Uz 2005.gadu valstī ir 1428 doktoranti, 452 (11%) profesori, 552 (13%) asociētie profesori, 1041 (25%) docenti, 1492 (36%) lektori, 4410 (11%) asistenti, 204 (5%) pētnieki. Kopumā 48% no akadēmiskā personāla ir zinātniskais grāds (2002.g. – 50%). Lai gan augstākās izglītības mācību iestādēs vairāk docētāju ir sievietes (54,7%) nekā vīrieši (45,3%), tomēr profesūrā ir vairāk vīriešu. Zinātņu nozaru profesoru padomēs un Latvijas Zinātņu padomes vadībā ir izteikts vīriešu pārsvars.

Attēls Nr. 8: Augstskolu akadēmiskā personāla vecuma struktūra valsts augstskolās

Avots: Izglītības un zinātnes ministrija

73. Samazinās akadēmisko personu ar zinātnisko grādu skaits – 48% (2002.g. – 50%). Valsts pagaidām vāji iesaistās stimulu izveidē pētniecības un doktorantūras paplašināšanai augstskolās. Lai arī pēdējos pāris gados pētnieku un vadošo pētnieku skaits augstskolās ir palielinājies, to skaits vēl ir nepietiekošs.
74. Skaidri iezīmējies nepietiekošs augsti kvalificēto jauno speciālistu, it sevišķi doktoru skaits, ņemot vērā to, ka vairāk kā puse no mācībspēkiem ir vecāki par 50 gadiem. Doktorantūrā studējošo īpatsvars ir tikai 1,4%, salīdzinot ar 5-6% citās Eiropas Savienības valstīs. Doktora grādu ieguvušo skaits ir niecīgs salīdzinājumā ne tikai ar ES dalībvalstīm, bet arī ar mūsu kaimiņvalstīm Lietuvu un Igauniju. Tā 2004.gadā Zviedrijā doktorantūras programmās studēja kopumā 18 000 studentu, kas sastādīja 5,3% no kopējā studentu skaita, Čehijā – 11 500 studentu, kas veido 6,6% no kopējā studentu skaita. Lietuvā un Igaunijā 2004.gadā doktoranti veido vidēji 2,5% no kopējā studentu skaita. Latvijā 2004.gadā doktorantūras studentu kopējais skaits bija 1 428 un tikai 85 no tiem ir ieguvuši doktora zinātnisko grādu, kas sastāda tikai 0,4% no kopējā studentu skaita. Studentu interese par studijām doktorantūrā pieaug (2006.gadā doktorantūrā studējošo skaits sasniedza 1 797, doktora zinātnisko grādu ieguvušo skaits – 106), taču pieauguma tempi joprojām ir nepamierinoši. Tas ir sevišķi satraucoši, jo arvien vēl ir aktuāla vispārēja zinātniskā personāla novecošanās problēma. Iepriekš minētā rezultātā pašlaik un it sevišķi turpmākajos 2-3 gados būs jūtams akūts zinātniskā personāla trūkums Latvijā, kas varētu kavēt ES struktūrfondu līdzekļu efektīvu izmantošanu zinātnē un pētniecībā. Lai nodrošinātu akadēmiskā un zinātniskā personāla pilnvērtīgu nomaiņu augstskolās un zinātniskajās institūcijās, saskaņā ar Izglītības un zinātnes ministrijas un ekspertu vērtējumu gadā ir nepieciešams sagatavot vismaz 300 jaunus doktorus, bet lai palielinātu to skaitu – gadā ir nepieciešami ne mazāk kā 400-450 jauni doktori.
75. Citi cēloņi, piemēram, ir fakts, ka augstskolu akadēmiskais personāls strādā vienlaikus vairākās augstskolās, kas mazina darba efektivitāti. Taču šī un citu cēloņu novēršanai nav paredzēta ES struktūrfondu izmantošana, tāpēc to analīze nav dota. Šos cēloņus ir iespējams lielā mērā novērst, piemēram, ar

likumdošanas palīdzību, tāpēc ir izstrādāts jauns Augstākās izglītības likuma projekts, kura apspriešana notiek.

76. Galvenās risināmās problēmas:
- Studējošo un sagatavoto speciālistu skaita lielās disproporcijas - vairāk nekā puse no studējošajiem studē sociālajās zinātnēs, nepietiekošs ir studējošo skaits dabas zinātnēs, inženierzinātnēs un tehnoloģijās,
 - Akadēmiskā personāla novecošanās (it sevišķi profesoru un asociēto profesoru vidū), ne vienmēr atbilstoša to profesionālā kvalifikācija, jaunu mācītspēku trūkums, kā arī augstākās kvalifikācijas speciālistu (doktoru un maģistru) trūkums valstī kopumā, it īpaši tas attiecas uz reģioniem ārpus Rīgas,
 - Nepieciešamība pilnveidot studiju programmas, izstrādājot jaunus kursus, studiju moduļus un veidojot jaunas darba tirgum atbilstošas integratīvas starpnozaru studiju programmas,
 - Novecojusi studiju un pētnieciskā darba materiālā bāze, praktiski nav modernu zinātniskās pētniecības iekārtu un aparātu, reģionālajās augstskolās daudzās studiju jomās dažkārt to nav vispār, kapitālā remonta trūkuma dēļ ir nolietotojušas daudzas ēkas un telpas, inženierkomunikāciju tīkli, siltummezgli, ūdens apgādes un ventilācijas sistēmas,
 - Nepietiekams ir augstskolu nodrošinājums ar informācijas tehnoloģijām.

1.1.5. Tālākizglītība

77. Tendence rāda, ka personu tālāka ekonomiskā aktivitāte darba tirgū lielā mērā ir atkarīga no atbilstošas tālākizglītības iespējām, lai nodrošinātu tādu prasmju apguvi, kas atļauj sekmīgi konkurēt darba tirgū. Nevienmērīgā sociāli ekonomiskā attīstība valstī rada atšķirīgas iespējas lauku un pilsētu iedzīvotājiem iegūt kvalitatīvu izglītību mūža garumā.
78. 2005.gada augustā ar ESF atbalstu uzsākta nacionālā programma „Mūžizglītības stratēģijas izstrāde un ieviešana”, kuras ietvaros tika veikts pētījums par izglītības pieejamību valstī, tai skaitā reģionālā griezumā.
79. Plašākas tālākizglītības iespējas Latvijā galvenokārt ir maksātspējīgiem cilvēkiem, bet vairāku Latvijā pieaugušo iedzīvotāju, īpaši ārpus Rīgas, nav brīvu līdzekļu, kurus varētu ieguldīt savā attīstībā. Ārpus nacionālas un reģionālas nozīmes attīstības centriem (republikas pilsētām un rajonu centru pilsētām) mūžizglītības piedāvājums ir salīdzinoši ierobežotāks, kas rada reģionu iedzīvotājiem papildus resursu patēriņu, lai varētu piedalīties mācību programmās,ursos vai semināros, kas notiek republikas pilsētās vai rajonu centros.
80. Mūžizglītībā uzmanība pievēršama gan ekonomiski aktīvajiem, gan neaktīvajiem iedzīvotājiem, tai skaitā cilvēkiem no sociālās atstumtības riskam pakļautām iedzīvotāju grupām:
- cilvēkiem bez pamatzglītības un ar zemu pamatprasmju līmeni;
 - personām ar funkcionāliem traucējumiem;
 - cilvēkiem no ģimenēm ar maziem ienākumiem, pašnodarbinātām personām, māsaimniecībai piesaistītiem ekonomiski mazaktīviem cilvēkiem;
 - pensijas un pirmpensijas vecuma cilvēkiem;
 - ieslodzītajiem un personām, kas atbrīvotas no ieslodzījuma.
81. Saskaņā ar Latvijas 2000.gada tautas skaitīšanas rezultātiem, 7,4% Latvijas pieaugušo iedzīvotāju (no tiem - 2,9% vīriešu, 4,5% sieviešu) joprojām **nav**

pamata izglītības. Iespējams šis skaitlis ir vēl lielāks, jo 10% iedzīvotāju tautas skaitīšanā nav norādījuši savu izglītību. Pēdējo gadu laikā pieaudzis to jauniešu skaits, kas pamet skolu, neiegūstot pamatizglītību. 2004./2005.mācību gadā no profesionālās izglītības iestādēm dažādu iemeslu dēļ tika atskaitīts 16% no audzēkņu kopskaita (attiecīgi 6% meiteņu un 10% zēnu).

82. Ja jauniešiem līdz 18 gadu vecumam ir iespēja atgriezties formālās izglītības sistēmā, tad cilvēkiem pēc 18 gadiem iespēja apgūt pamatizglītību ir ierobežota, jo valstī ir tikai 34 vakara/neklātienes vidusskolas. Trūkst alternatīvu iespēju izglītības turpināšanai. Darba devēji aizvien mazāk vēlas piedāvāt darbu cilvēkiem ar zemām pamatzināšanām. Līdz ar to paplašinās sociālās atstumtības riskam pakļautās iedzīvotāju grupas apjoms.
83. Iespējas atrast darbu, veiksmīgi iekļauties sabiedrībā lielā mērā ir atkarīgas no izglītības līmeņa, pamatprasmēm un kompetencēm. Latvijā 2004.gadā darba meklētāju īpatsvars ekonomiski aktīvo iedzīvotāju kopskaitā jauniešiem vecumā 15 - 19 gadi bija 31,2%¹⁴ (vīrieši 25,5%, sievietes 39,7%), jauniešiem vecumā 20 – 24 gadi bija 14,1% (vīrieši 13,65%, sievietes 17,2%). Bieži šiem cilvēkiem ir zems pamata prasmju un kompetenču līmenis.
84. Zemā darbaspēka ģeogrāfiskā mobilitāte, ko negatīvi ietekmē nepietiekoši attīstītā transporta infrastruktūra ekonomiski mazāk attīstītajos reģionos rada ierobežotu pieejamību mūžizglītībai lauku iedzīvotājiem, it īpaši mājsaimniecībām piesaistītajiem un ekonomiski mazaktīvajiem. Netiek mērķtiecīgi organizēta vecāku, it īpaši sieviešu, kuras kopušas bērnus, tālākizglītība.
85. Valstī netiek pievērsta pietiekama uzmanība tādai mērķa grupai kā pirmspensijas un pensijas vecuma cilvēki. Nodarbināto iedzīvotāju īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā 55 līdz 59 gadu diapazonā 2004.gadā bija 63,7% (sievietes 57%, vīrieši 72%), 60 līdz 64.gadu diapazonā 33,8% (sievietes 28%, vīrieši 41%)¹⁵. Kā tas redzams, tad sievietes pirmspensijas un pensijas vecumā ir krietni mazāk iesaistījušās darba tirgū nekā tāda paša vecuma vīrieši, kaut arī šajās vecuma grupās sieviešu skaits krietni pārsniedz vīriešu skaitu.
86. Ierobežotas iespējas turpināt tālākizglītību ir personām ar funkcionāliem traucējumiem. Latvijā strādājošo personu ar funkcionāliem traucējumiem īpatsvars ir tikai aptuveni 10% no to kopskaita. Tālākizglītības pakalpojumu sniegšanā iesaistītās izglītības iestādes un to aprīkojums nav piemērots personām ar funkcionāliem traucējumiem, tādējādi samazinot šo personu iespējas iegūt kvalifikāciju vai pārkvalificēties.
87. Nepietiekama izglītības pieejamība ir personām, kas atrodas ieslodzījuma vietās. Latvijā 2005.gada beigās 15 ieslodzījuma vietās un apcietinājumā atradās 6965 ieslodzītie: 6419 pieauguši vīrieši, 305 pieaugušas sievietes un 241 nepilngadīgie. Gandrīz trešā daļa no notiesātajiem bija vecumā no 15 līdz 25 gadiem, no kuriem katrs desmitais – nepilngadīgais obligātās izglītības vecumā. Notiesāto vidū ievērojams ir to personu īpatsvars, kurām ir zems vispārējās izglītības līmenis. 23% notiesāto nav pamatizglītības, 31% notiesāto nav arī vidējās izglītības. 2004./2005. mācību gadā ieslodzītie varēja iegūt profesionālo

¹⁴ CSP dati.

¹⁵ CSP dati.

izglītību akreditētās profesionālās izglītības programmās tikai 6 ieslodzījuma vietās (kopējais ieslodzījuma vietu skaits Latvijā ir 15).

88. Pieaugušo izglītības politiku izstrādā Latvijas Izglītības un zinātnes ministrija. Pieaugušo izglītības mērķi, uzdevumi un politikas sasniegšanas rādītāji ir noteikti „Mūžizglītības politikas pamatnostādnēs 2007.-2013.gadam” (apstiprinātas ar Ministru kabineta 2007.gada 23.februāra rīkojumu Nr 111).
89. Pieaugušo tālākizglītība pēdējo gadu laikā ir attīstījusies, jo tās nodrošināšanā iesaistījušās dažādas valsts un privātās izglītības iestādes. Tika dibināti pieaugušo izglītības centri laukos un pilsētās. Tie tika dibināti gan kā autonomas izglītības iestādes, gan arī sadarbībā ar reģionālajām izglītības iestādēm. Plānošanas reģioni izstrādājuši rīcības plānus Mūžizglītības politikas ieviešanai. Nepieciešams atbalsts šo plānu īstenošanā, saskaņā ar ko ir nepieciešama tālākizglītība 20 000 iedzīvotājiem reģionos, pārsvarā pirmspensijas vecuma cilvēkiem un cilvēkiem, kuriem jāattīsta pamatprasmes.
90. Bezdarbnieku skaits valstī liecina par neatbilstību starp izglītības programmu piedāvājumu un darba tirgus pieprasījumu. Nepietiekamas svešvalodu zināšanas un prasmes izmantot modernās tehnoloģijas, kā arī uzņēmējdarbības principu nezināšana kavē iesaistīšanos mūžizglītībā un darba tirgū. Līdz šim mūžizglītības pieejamība iedzīvotājiem dažādās vecuma grupās nav pietiekama, vāji ir attīstīta neformālās izglītības sistēma (sabiedrībā ir sašaurināta izpratne par neformālo izglītību), ir nepietiekams profesionāli orientētas mūžizglītības piedāvājums.
91. Jau nodarbinātībā esošu darbinieku nepietiekamā tālākizglītība un darba devēju investīcijas cilvēkresursos nenotiek pietiekošā apjomā. Uzņēmumu organizētā un finansētā savu darbinieku apmācība pārsvarā notiek lielajos uzņēmumos (70% no kopējā apjoma).
92. 2004.gadā pieaugušo iedzīvotāju tālākizglītībai tika piedāvātas 5 731 mācību programmas (gan licencētās, gan nelicencētās). Šajās programmās iesaistīto personu skaits sastādīja 266 622 jeb 18% no iedzīvotāju skaita darbspējas vecumā¹⁶. Visvairāk mācību programmas tika piedāvātas humanitārās un sociālās zinātnēs, komerczinībās, administrēšanā un tiesībās (kopā 57%), kā arī valodās, jo tām ir salīdzinoši zemākas izmaksas. Savukārt dabaszinātnēs, matemātikā, inženierzinātnēs, ražošanā, būvniecībā un zināšanu ekonomiku atbalstošās jomās piedāvājums un izglītojamo personu skaits bija nepietiekams un tikai daļēji atbilstošs darba tirgus vajadzībām.
93. MVU bieži sastopas ar problēmām personāla izvēlē: nepietiekamām uzņēmējdarbības vadības prasmēm, vadības, uzņēmējdarbības un tehniskajām zināšanām, lai izstrādātu kvalitatīvus, augstvērtīgus biznesa plānus, nepietiekama līmeņa zināšanām par finanšu, naudas plūsmas vadību, darba attiecību un darba drošības likumdošanas piemērošanu.
94. 2004.–2006.gada SF plānošanas periodā SF finansēja aktivitātes darbinieku tālākizglītībai. Granti tika piešķirti individuāliem uzņēmumiem, kas ievērojami palielināja birokrātiskās procedūras, ar kurām uzņēmēji saskārās finansējuma saņemšanai un kas bieži ir par pamatu zema uzņēmēju aktivitātei, piesakoties valsts atbalstam. 2007. – 2013.gada plānošanas periodā cilvēkresursu attīstībai

¹⁶ CSP dati.

uzņēmumos jāpiedāvā ne tikai individuālie granti, bet specializētas apmācību programmas, kas vērstas uz uzņēmumu apmācību vienā vai vairākās saistītās nozarēs un nodrošinot nozaru specifiskus apmācību projektus.

95. Valstī trūkst vienotas pieejas un sistēmas pedagogu tālākizglītības organizēšanai. Netiek pietiekamā skaitā sagatavoti skolotāju tālākizglītotāji. Arī pedagogu tālākizglītības programmas ir pārāk sadrumstalotas un nav uz mērķi orientētas. Pedagogiem trūkst zināšanu un prasmju darbam ar dažādām sociālām grupām, izmantojot jaunās tehnoloģijas un mūsdienīgas sadarbības metodes.
96. Lai arī pedagogu tālākizglītības saturs (programmas) tiek izstrādāts pietiekami (uz 2005.gadu ar IZM saskaņotas 848 programmas), netiek pietiekoši nodrošināta tālākizglītības kursu pieejamība (piemēram, profesionālās izglītības pedagogiem, ja tiek piedāvāti kursi 25 klausītājiem, piesakās vidēji 36, pieprasījums pārsniedz piedāvājumu par 44%).
97. Izglītības sistēmas attīstības mērķi ir noteikti dokumentā „Izglītības attīstības pamatnostādnes 2007.-2013.gadam”. Pamatnostādnēs noteiktie prioritārie virzieni ir: uzlabot izglītības kvalitāti dabaszinātnēs visās izglītības pakāpēs, attīstīt iedzīvotājus iekļaujošu izglītību visa mūža garumā un uzlabot izglītības piedāvājumu un kvalitāti atbilstoši tautsaimniecības vajadzībām.
98. Galvenās problēmas:
 - nepietiekamas mūžizglītības iespējas iedzīvotājiem dažādās vecuma grupās, nepietiekama profesionālā orientācija un mūžizglītības politikas instrumentu nepilnības,
 - vāji attīstīta neformālās izglītības sistēma, jo ir nepietiekams profesionāli orientēts mūžizglītības piedāvājums,
 - trūkst elastīguma otrās iespējas izglītības ieguvē jauniešiem un pieaugušajiem,
 - pedagogu tālākizglītības sistēma nenodrošina kvalitatīvu, savlaicīgu, sabiedrības vajadzībām atbilstošu izglītības piedāvājumu visiem pedagogiem,
 - nepietiekoša darba devēju līdzdalība cilvēkresursu attīstībā,
 - nepietiekama Latvijas profesionālās izglītības salīdzināmība t.sk. attiecībā uz formālo un neformālo prasmju novērtēšanu un analīzi.

1.1.6. Izglītība personām ar funkcionāliem traucējumiem

99. Ar katru gadu palielinās pirmsskolas vecuma bērnu ar funkcionāliem traucējumiem skaits. Pirmsskolas izglītības speciālās grupas 2004./2005.mācību gadā apmeklēja 4522 bērni ar funkcionāliem traucējumiem, tajā skaitā 2615 bērni 5-7 gadu vecumā, no tiem bērni ar redzes traucējumiem - 468, garīgās attīstības traucējumiem – 481, kustību traucējumiem – 427, bērni ar runas traucējumiem – 2537, ar dzirdes traucējumiem – 71, ar tuberkulozi – 455. Bērni ar funkcionāliem traucējumiem Latvijā pirmsskolas izglītību varēja iegūt 40 speciālās izglītības iestādēs ar 222 speciālām pirmsskolas izglītības grupām, 95 speciālās pirmsskolas izglītības grupās vispārēja tipa pirmsskolas izglītības iestādēs un 12 speciālās pirmsskolas izglītības grupās pie skolām.
100. 2004.gadā izglītības pakalpojums tiek nodrošināts 9822 (3% no kopējā izglītojamo skaita) bērniem ar funkcionāliem traucējumiem un tikai 1785 no viņiem ir integrēti vispārīzglītojošās izglītības iestādēs. Salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu, ir nedaudz pieaudzis skolēnu ar funkcionāliem traucējumiem skaits vispārējās izglītības iestādēs, īpaši Rīgā un Latgales reģionā. Šo skolēnu skaits ir palielinājies arī interešu izglītībā (2004.gadā – 1741), taču samazinājies

profesionālās izglītības iestādēs (2004.gadā – 295), lai gan 2004.gadā turpinājās šo izglītojamo integrēšana profesionālās izglītības programmās, kuras apguva 21 audzēknis¹⁷.

101. Izglītības iestādes nodrošina arī pieaugušo, kā arī bezdarbnieku un darba meklētāju, tajā skaitā invalīdu apmācību. Šīs apmācības bieži nav pieejamas personām ar funkcionāliem traucējumiem, jo izglītības iestāžu telpas un to aprīkojums nav attiecīgi pielāgots. Līdz ar to svarīga ir visu vecumu izglītojamo ar funkcionāliem traucējumiem integrācija vispārējās, profesionālās, augstākās un interešu izglītības programmās, kā arī turpmākā iesaistīšanās mūžizglītībā, lai veicinātu šo personu nodarbinātības iespējas.

Infrastruktūra

102. Speciālās izglītības programmas apgūst 3,1% izglītojamo. 2004.gadā izglītības pakalpojums tiek nodrošināts 9822 (3% no kopējā izglītojamo skaita) bērniem ar funkcionāliem traucējumiem un tikai 1785 no viņiem ir integrēti vispārīzglītojošās izglītības iestādēs. Izglītojamiem ar kustību traucējumiem ir pielāgotas 9 vispārējās izglītības iestādes, 2 augstākās izglītības iestādes, bet būtu nepieciešamas vismaz 38 iestādes (viena pielāgota izglītības iestāde rajonā un lielajās pilsētās).
103. Salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu, ir nedaudz pieaudzis skolēnu ar funkcionāliem traucējumiem skaits vispārējās izglītības iestādēs, īpaši Rīgā un Latgales reģionā. Šo skolēnu skaits ir palielinājies arī interešu izglītībā (2004.gadā – 1741), taču samazinājies profesionālās izglītības iestādēs (2004.gadā – 295), lai gan 2004.gadā turpinājās šo izglītojamo integrēšana profesionālās izglītības programmās, kuras apguva 21 audzēknis.
104. Kā būtisks trūkums jauniešu integrācijai kopējā izglītības plūsmā ir tas, ka valstī nav noteikts ekonomiski pamatots finansējums katram bērnam/jaunietim ar speciālām vajadzībām, neatkarīgi no tā, kādā izglītības iestādē viņš mācās. Agrīnā medicīniskā, pedagoģiski psiholoģiskā diagnostika un medicīniskā palīdzība ir nepietiekama. Jauniešiem pēc speciālās izglītības iestādes pabeigšanas ir grūti iekļauties sabiedrībā.
105. Atbilstoši plānotajam darbojas speciālās izglītības attīstības centri, kas nodrošina metodisko atbalstu izglītojamo ar speciālām vajadzībām integrēšanai vispārējās izglītības iestādēs. Audzēkņiem ar kustību traucējumiem pielāgoto izglītības iestāžu skaits ir nepietiekams.
106. Bērnu ar fiziskās un garīgās attīstības traucējumiem integrēšanai vispārīzglītojošajās skolās Latvijā pilnībā inženiertehniski piemērotas piecas izglītības iestādes un daļēji piemērotas deviņas izglītības iestādes bērniem ar kustību traucējumiem, kā arī Valsts pedagoģiski medicīniskās komisijas telpas.
107. Nepieciešams palielināt izglītības iestāžu pieejamību bērniem ar speciālām vajadzībām, tai skaitā ar kustību traucējumiem, kā arī sākt speciālās izglītības iestāžu pārveidošanu par integratīvām izglītības iestādēm. Personām ar funkcionāliem traucējumiem pielāgoto izglītības iestāžu skaits ir nepietiekams.

¹⁷ Informatīvais ziņojums par Latvijas Nacionālā rīcības plāna nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanai (2004.-2006.) ieviešanas gaitu.

Pedagogi

108. Skolēnu ar fiziskās un garīgās attīstības traucējumiem integrācijas procesu kavē pedagogu nepietiekamā sagatavotība darbam ar izglītojamiem ar speciālām vajadzībām. Nepieciešams apmācīt pedagoģiskās augstskolās studējošos darbam ar bērniem, kam ir speciālas vajadzības. 2004. – 2006.gada plānošanas periodā ESF projektu ietvaros izglītības iestādes var saņemt atbalstu aktivitātei „Pedagoģisko korekcijas programmu vai atveseļošanas programmu un kursu izstrādāšana un ieviešana”.
109. “Pedagogu izglītības ieguves nolikums” (apstiprināts ar IZM 1996.gada 16.oktobra rīkojumu Nr.74) kā obligātu prasību katrā pedagogu izglītības studiju programmas vispārējā saturā paredz speciālās izglītības kursu. Sakarā ar to nevarētu uzskatīt, ka pedagoģiskās augstskolās studējošie tiek apmācīti darbam ar bērniem, kam ir speciālas vajadzības.
110. Galvenās problēmas:
- Nepietiekams tādu izglītības iestāžu īpatsvars, kur nodrošināta pieejamība personām ar funkcionāliem traucējumiem,
 - Nepietiekama pedagogu sagatavotība darbam ar personām ar dažāda veida īpašām vajadzībām,
 - Nepietiekama bērnu un jauniešu ar funkcionāliem traucējumiem integrēšana kopējā izglītības plūsmā,
 - Netiek nodrošināta augstākās izglītības pieejamība cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem,
 - Izglītības iestādes netiek nodrošinātas ar atbilstošiem speciālistiem darbam ar bērniem un jauniešiem ar funkcionāliem traucējumiem,
 - Visos izglītības līmeņos netiek nodrošināta bērniem un jauniešiem ar funkcionāliem traucējumiem atbilstoša materiāli tehniskā bāze,
 - Zems pedagoga profesijas prestižs.

1.2. Nodarbinātība un bezdarbs

111. Latvijas nodarbinātības politikas mērķis ir nodarbinātības līmeņa paaugstināšana, lai sasniegtu Eiropas Savienības noteiktos stratēģiskos rādītājus, kā arī bezdarba problēmu risināšana, balstoties uz sekmīgu ekonomisko izaugsmi. Lisabonas Galotņu tikšanās laikā 2000.gada martā tika izvirzīti sekojoši mērķi 2010.gadam: nodarbinātības līmenim kopumā ES jāsasniedz 70%, sieviešu nodarbinātības līmenim – 60 %. ES Padome Stokholmā, atbalstot Lisabonā izvirzītos mērķus 2010.gadam, pieņēma starpposma mērķus 2005.gadam: nodarbinātības līmenis – 67%, sievietēm – 57%, un papildināja Lisabonas mērķus ar jaunu rādītāju – sasniegt 2010.gadā nodarbinātības līmeni personām vecumā 55-64 gadi 50% apmērā.
112. Latvijas izvirzītais nodarbinātības līmeņa mērķis 2010.gadam nedaudz atpaliek no ES noteiktā līmeņa- skat. tabulu „Nodarbinātības galvenie rādītāji”, jo vairākas problēmas Latvijas darba tirgū liedz noteikt augstāku mērķi.

1.2.1. Nodarbinātība

113. 2005.gadā ekonomiskās aktivitātes līmenis Latvijā (vecuma grupā 15-64 gadi) bija 69,6%, kamēr vidējais ES rādītājs bija 70,2%. 10 jauno ES dalībvalstu vidējais ekonomiskās aktivitātes līmenis bija 65,8%, tādējādi Latvijas ekonomiski aktīvo iedzīvotāju īpatsvars ir ievērojami augstāks par vidējo 10 jauno ES dalībvalstu rādītāju. Latvijas ekonomiskās aktivitātes līmenis 2005.gadā, salīdzinot ar 2000.gadu, bija pieaudzis par 2,4 procentu punktiem, kamēr vidējais jauno 10 dalībvalstu vidējais rādītājs bija samazinājies par 0,7 procentu punktiem. Ekonomiskās aktivitātes līmeņa pieaugums šajā laika periodā daļēji ir pamatojams ar vecuma pensijas piešķiršanai nepieciešamā vecuma paaugstināšanu, jo tieši vecuma grupā 55-64 gadi ekonomiskās aktivitātes līmenis ir pieaudzis no 39,7% 2000.gadā līdz 53,8% 2005.gadā, vidējais rādītājs 10 jaunajām ES dalībvalstīm šajā laika periodā bija 36,7%. Analizējot demogrāfiskās tendences un prognozes, ir iespējams secināt, ka ekonomiskās aktivitātes līmenis tuvākajos gados arī saglabāsies stabils, jo, turpmākajos gados samazinoties iedzīvotāju skaitam vecuma grupā 15-24 gadi, samazināsies arī tāda neaktivitātes iemesla kā mācības nozīme. Tāpat līdz 2009.gadam paredzēts veikt vecuma pensijas piešķiršanai nepieciešamā vecuma paaugstināšanu līdz 62 gadiem (no 2006.gada janvāra līdz jūnijam tas ir 60,5 gadi), kas pozitīvi ietekmēs ekonomiskās aktivitātes rādītāju. Demogrāfiskās prognozes ļauj secināt, ka ilgtermiņā gan ekonomiskās aktivitātes līmenis samazināsies, samazinoties darbaspējīgā vecuma iedzīvotāju un palielinoties veco ļaužu īpatsvaram iedzīvotāju skaitā.¹⁸
114. Laika periodā 1999.-2005.gadam nodarbinātības līmenis Latvijā ir palielinājies par 4,5 procentu punktiem, līdz 0,5 procentu punktiem samazinot starpību ar ES vidējo rādītāju, kurš 2005.gadā bija 63,8 procenti¹⁹. Sieviešu nodarbinātības līmenis bija 59,3 %, kas ir par 3 procentu punktiem augstāks nekā vidēji ES, bet

¹⁸ Eurostat dati.

¹⁹ Salīdzināti dati par iedzīvotāju nodarbinātības līmeni vecuma grupā 15-64 gadi.

vīriešu – 67,6%, atpaliekot no ES vidējā rādītāja par 3,7 procentu punktiem²⁰. Pieauguma tendence vērojama arī attiecībā uz cittautiešu nodarbinātības līmeni, kas 2004.-2006.gada periodā tikai par 1-1,2 procentpunktiem atpaliek no vidējā nodarbinātības līmeņa Latvijā.

Tabula Nr. 4 Nodarbinātības līmenis (vecuma grupā 15-64 gadi), %

	2004.	2005.	2006.
Pavisam Latvijā	62,3	63,4	66,3
Latvieši	62,8	63,9	67,0
Cittautieši	61,3	62,4	65,1

Tabula Nr. 5: Nodarbinātības galvenie rādītāji

	LV					Politikas plānošanas dokumentos noteiktie LV mērķi.		LV pārskatītie mērķi pēc 2006.g. DSA rezultātiem		ES 25	ES mērķi	
	2002	2003	2004	2005	2006*	2010* *	2013***	2010	2013		2005	2005
Nodarbinātības līmenis (15-64)	60,4	61,8	62,3	63,3	66,3	67,0	68,0	67,0	68,0	63,8	67,0	70,0
Nodarbinātības līmenis sievietēm (15-64)	56,8	57,9	58,5	59,3	62,3	62,0	64,0	64,0	66,0	56,3	57,0	60,0
Nodarbinātības līmenis vecākiem cilvēkiem (55-64)	41,7	44,1	47,9	49,5	53,3	50,0	52,0	54,0	55,0	42,5		50,0
Ekonomiskās aktivitātes līmenis (15-64)	68,8	69,2	69,6	69,5	71,3	-	69,6		72,0	70,2		-
Bezdarba līmenis (15-74)	12,2	10,5	10,4	8,9	6,8	<8,0	<7,0	6,0	5,5	8,7		-
Ilgtermiņa bezdarba līmenis (15-74)	5,7	4,3	4,3	4,1	2,6	3,8	3,5	3,8	3,5	3,9		-

*Avots: Eurostat, *CSP Darbspēka apsekojums*

*** Latvijas Nacionālajā Lisabonas programmā 2005.-2008. gadam noteiktie mērķi*

**** Nacionālajā attīstības plānā 2007.-2013. gadam noteiktie mērķi*

115. Kaut arī sieviešu nodarbinātības rādītāji ir augstāki nekā vidēji ES, joprojām ir vairākas pazīmes, kas liecina par nelīdztiesības izpausmēm darba tirgū. Diskrimināciju darba tirgū raksturo tādas problēmas kā: sievietes par vienādu darbu vidēji saņem mazāku atalgojumu nekā vīrieši, neinformētība par iespēju sūdzēties par dzimumu diskrimināciju u.c. Viens no galvenajiem kavēkļiem sievietēm iesaistīties darba attiecībās ir bērnudārzu un dienas aprūpes centru pieejamības trūkums.

116. Lielu lomu darba un ģimenes dzīves saskaņošanas iespēju pilnveidošanā ieņem elastīgu darba līgumu formu piemērošana, iespēja strādāt nepilnu darba laiku. Relatīvi zems ir to nodarbināto skaits, kas strādā nepilnu darba laiku. Nepilnu darba laiku 2005.gadā strādāja 4,8% no kopējā nodarbināto skaita (vīriešiem šis rādītājs bija 3,8%, sievietēm- 5,8%). Latvijas rādītāji nepilna darba laikā nodarbināto ziņā ir būtiski zemāki kā ES valstīs vidēji (11,4% no kopējā

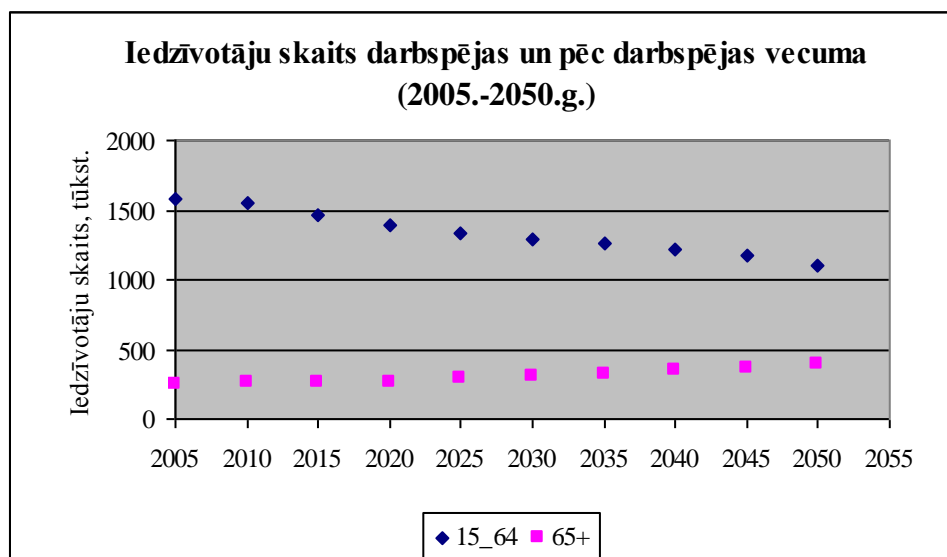
²⁰ Avots: EUROSTAT. CSP „Darbspēka apsekojuma galvenie rādītāji 2004.gadā” attiecīgi parāda 61,5% vīriešiem un 51,3% sievietēm.

nodarbināto skaita, 4,7% vīriešiem, 17,9% sievietēm)²¹. Šis rādītājs faktiski atspoguļo ierobežotās elastīga darba laika izvēles iespējas, kā arī sieviešu un vīriešu laika sadalījuma tendences – rūpes par bērniem un citiem ģimenes locekļiem pārsvarā uzņemas sievietes, kas arī nosaka viņu izvēli par labu nepilnam darba laikam. Ierobežoto aprūpes pakalpojumu pieejamības dēļ sociālajiem partneriem būtu jāpalielina sava loma elastīgu darba līgumu formu pieejamības veicināšanā.

117. Reģionālā griezumā visaugstākais nodarbinātības līmenis ir Rīgas reģionā (2006.gadā – 72%) un Pierīgā (70,2%), bet zemāks – Zemgalē (65,5%), Kurzemē (63,6%), Vidzemē (63%) un Latgalē (56,8%). Atšķirības infrastruktūrā, ģeogrāfiskajā novietojumā un resursu pieejamībā ietekmē tautsaimniecības attīstības ātrumu un konjunktūru reģionos. Darbaspēka ģeogrāfiskā mobilitāte (iekšzemes) ir ierobežota, ņemot vērā nepietiekamo satiksmes infrastruktūru, augstās īres maksas, mazattīstītu dzīvojamo ēku celtniecību, kas mazina teritoriālās kohēzijas iespējas.
118. Neskatoties uz salīdzinoši zemo noteikto minimālo pensionēšanās vecumu, nodarbinātības līmenis 55-64 gadu vecuma grupā Latvijā 2006.gadā bija salīdzinoši augsts – 53,3% (ES-25 dati par 2006.gadu nav pieejami, 2005.gadā vidēji – 42,5%) un ir pieaudzis salīdzinājumā ar 2000.gadu par 17,3 procentu punktiem. Ņemot vērā aktīvās novecošanās politikas prioritāti ES līmenī, plānoto pensionēšanās vecuma paaugstinājumu līdz 62 gadiem gan vīriešiem, gan sievietēm, kā arī aktīvo nodarbinātības pasākumu spektru, tiek sagaidīta arī turpmāka rādītāju uzlabošanās.
119. Vienlaicīgi jāatzīmē ievērojamā iedzīvotāju skaita samazināšanās (2004/2005 - 12.8 tūkst) un strauja sabiedrības novecošanās. Demogrāfiskās prognozes liek secināt, ka darbaspēka skaits visumā saglabāsies stabils līdz 2010.gadam, kas strauji varētu kristies starp 2010. un 2030.gadu. Šo kritumu pavadīs būtiskas izmaiņas darbaspēka vecuma struktūrā, strauji samazinoties 15-24 gadu vecu jauniešu skaitam, toties pieaugot 45-64 gadu vecu cilvēku skaitam, kas līdz 2050.gadam veidos daudzskaitlīgu veco ļaužu skaitu.²² Precīzākai reaģēšanai uz sagaidāmo darba tirgus situāciju kopš 2005. gada tiek attīstīta vidēja un ilgtermiņa prognozēšanas sistēma, kas ļaus savlaicīgi pārorientēt izglītības un nodarbinātības pakalpojumu klāstu.

²¹ Darbaspēka apsekojuma rezultāti, EUROSTAT.

²² Latvijas nacionālais ziņojums par pietiekamām un ilgspejīgām pensijām, 2005, Labklājības ministrijas aprēķini un prognozes.

Attēls Nr. 9: Iedzīvotāju skaits darbības un pēc darbības vecuma (2005 – 2050.g.)

Avots: Labklājības ministrijas aprēķina rādītāji

120. Ņemot vērā tautsaimniecības pārorientēšanos no plānveida uz brīvā tirgus ekonomiku, kā arī nepietiekamās mūžizglītības iespējas, pēdējās desmitgades laikā vērojama aizvien plašāka darbaspēka prasmju un iemaņu neatbilstība darba tirgus prasībām. Lai veiktu darba tirgus monitoringu un konstatētu darbaspēka trūkumu konkrētos tautsaimniecības sektoros un profesiju grupās, Eiropas Sociālā fonda Nacionālās programmas „Darba tirgus pētījumi” ietvaros 2005.-2007.g. veikts "Detalizēts darbaspēka un darba tirgus pētījums tautsaimniecības sektoros”, kas dod padziļinātu ieskatu par problēmām darba tirgū un priekšlikumus to risināšanai. Pētījuma laikā secināts, ka lielākais darbaspēka pieprasījuma pieaugums sagaidāms būvniecības, apstrādes rūpniecības un ieguves rūpniecības nozarēs, savukārt darbaspēka papildu pieprasījumu varētu samazināt ar kapitāla palielināšanu tādās nozarēs kā lauksaimniecība, zvejniecība, ieguves un apstrādes rūpniecība, vairumtirdzniecība un mazumtirdzniecība, transports un sakari un finanšu starpniecība. Secināts, ka darba ražīguma paaugstināšana ir visreālākā iespēja samazināt nodarbināto skaitu tādās nozarēs kā būvniecība, vairumtirdzniecība un mazumtirdzniecība, viesnīcas un restorāni. Atzīts, ka prognozēto tautsaimniecības attīstības tempu būs iespējams sasniegt galvenokārt uz nodarbināto skaita palielināšanas rēķinā tādās nozarēs kā elektroenerģija, gāzes un ūdens apgāde, operācijas ar nekustamo īpašumu, noma, datorpakalpojumi, zinātne un citi komercpakalpojumi, valsts pārvalde un aizsardzība, izglītība, veselība un sociālā aprūpe, kā arī sabiedriskie, sociālie un individuālie pakalpojumi.
121. Rezultātu ilgtspējas nodrošināšanai nepieciešams turpmāks atbalsts darba tirgus ilgtermiņa prognozēšanas sistēmas izveidei un stiprināšanai, darba tirgus pētījumu veikšanai un darba tirgus monitoringā iesaistīto institūciju kapacitātes stiprināšanai.
122. 2006.gadā par vienu no aktuālākajiem jautājumiem Latvijā kļuva darbaspēka migrācija. Pirmais darbaspēka emigrācijas vilnis sākās 2004.gada 1.maijā, jo

līdz ar Latvijas pievienošanos Eiropas Savienībai 2004.gada 1.maijā, Latvijas pilsoņiem pavērās iespējas bez ierobežojumiem doties strādāt uz jaunajām dalībvalstīm un trim vecajām dalībvalstīm – Īriju, Lielbritāniju un Zviedriju. Līdz ar darbaspēka emigrācijas jautājumu, sabiedrībā arvien lielāka uzmanība tiek pievērsta arī imigrācijas politikai, vērtējot nepieciešamību ievest darbaspēku no trešajām valstīm. Ņemot vērā arī paredzamo iedzīvotāju novecošanos, Latvijai ir būtiski koordinēti un saskaņoti veidot darbaspēka migrācijas politiku, pievēršot uzmanību arī tādu jautājumu risināšanai kā Latvijas emigrējušo pilsoņu atpakaļ atgriešanai, to reintegrācijai un darba apstākļu uzlabošanai Latvijā.

123. Kā liecina ESF nacionālās programmas „Darba tirgus pētījumi” projekta „Labklājības ministrijas pētījumi” ietvaros veiktā pētījuma „Darbaspēka ģeogrāfiskā mobilitāte” (turpmāk – pētījums) iedzīvotāju aptaujas rezultāti, tad aptaujāto respondentu radinieku skaits vecumā no 15 līdz 65 gadiem, kas ārvalstīs strādā vai mācās, sastāda ap 86 tūkstošiem cilvēku, no kuriem visvairāk ir izbraukuši uz Lielbritāniju, Krieviju, Īriju, Vāciju. Pētījuma ietvaros veiktās aptaujas rezultāti parāda, ka svarīgākie iemesli, kas veicinātu iedzīvotāju vēlēšanos doties strādāt uz ārvalstīm, ir augstāks atalgojums (84.7%), labi darba apstākļi (30.8%), iespēja iegūt jaunu pieredzi (25.4%). Aptuveni 1/5 daļa respondentu tuvākā gada laikā vēlas doties strādāt uz ārvalstīm, tomēr tikai aptuveni puse respondentu, kuri vēlas emigrēt, ir kaut ko paveikuši, lai īstenotu šo ieceri. Visbiežāk vēlēšanos braukt strādāt uz ārvalstīm izteikuši jaunieši vecumā līdz 24 gadiem, vīrieši, pamatizglītību un vidējo vispārējo izglītību ieguvušie, Latgales un Zemgales reģionā dzīvojošie. Lai gan kā svarīgākie iedzīvotāju emigrācijas iemesli tiek minēti darba samaksa un darba apstākļi, jāatzīmē arī tādi būtiski aspekti kā nepietiekami attīstītā infrastruktūra – transporta sistēma, bērnudārzu trūkums u.c., kas apgrūtina darbaspēka iekšējo mobilitāti un pilnvērtīgu iesaistīšanos darba tirgū. Tomēr, kā liecina iegūtie aptaujas rezultāti, emigrācijai pārsvarā piemīt īslaicīgs raksturs un, ekonomikas izaugsmes ietekmē, ir iespējams paredzēt darbaspēka atgriešanos Latvijā.
124. Kopš Latvijas pievienošanās ES nav statistisko datu par ES/EEZ pilsoņiem izsniegtajām darba atļaujām. Informācija par izsniegtajām uzturēšanās atļaujām, kas izdotas ar tiesībām strādāt, nav pilnīga un darba tirgus situācijas analīzei nav izmantojama. Nav izstrādāta vienota darbaspēka kustības uzraudzības sistēma ES, tas apgrūtina iespējas atspoguļot reālo situāciju Latvijas darba tirgū, t.sk., attiecībā uz ārzemnieku nodarbinātību.
125. Darba ražīgums pēdējos gados ir palielinājies (2005.gadā darba ražīgums uz vienu nodarbināto salīdzinājumā ar 2000.gadu ir palielinājies par 8,9 procentu punktiem), tomēr tas joprojām būtiski atpaliek un sastāda tikai 47.3% no vidējā ES 25 dalībvalstu radītāja.
126. Pašnodarbināto īpatsvars nodarbināto skaitā sastāda 7%, savukārt ES 25 dalībvalstu vidējais radītājs ir 16% (Latvijā ir viens no viszemākajiem rādītājiem, Igaunijā tas ir 8%, Lietuvā, Dānijā un Slovēnijā – 9%, Grieķijā – 32%).
127. Līdz ar ievērojamu neformālās ekonomikas īpatsvaru IKP, kas sastāda aptuveni 16-18% un ir viens no augstākajiem rādītājiem ES, Latvijā ir identificēts arī augsts nedeklarētās nodarbinātības līmenis, dažās nozarēs (būvniecības, vairumtirdzniecības un mazumtirdzniecības, akcīzes preču ražošanas,

mežsaimniecības un kokmateriālu sagatavošanas, komercpakalpojumu, privāto pakalpojumu) sasniedzot pat 25-30%.²³

1.2.2. Bezdarbs

128. Bezdarba līmenis Latvijā vecuma grupā no 15 līdz 74 gadiem ir samazinājies no 14,0% 1999.gadā līdz vidēji 6,8% 2006.gadā (ES-25 vidējais rādītājs 2006.gadā- 7,9%). Bezdarba līmeņa rādītājs vīriešiem 2006.gadā bija par 0,3 procentu punktiem augstāks nekā vidēji ES-25²⁴ savukārt sievietēm par 2,8 procentu punktiem zemāks kā vidēji Eiropā (ES25). Pēc NVA datiem, reģistrētā bezdarba līmenis Latvijā 2006.gada beigās bija 6,5%, kas ir par 0,3 procentu punktiem zemāks nekā novērtējums atbilstoši Starptautiskās darba organizācijas (SDO) metodoloģijai²⁵.
129. Cittautiešu bezdarba līmenis (vecuma grupā 15-64 gadi) 2006.gadā ir samazinājies par 4,7 procentu punktiem salīdzinājumā ar 2004.gadu (no 13,7% līdz 9,0%), un šī tendence apstieidz bezdarba līmeņa samazināšanās tendenci latviešu tautības iedzīvotājiem, kas laikā no 2004. līdz 2006.gadam samazinājās par 2,8 procenta punktiem.

Tabula Nr. 6: Bezdarba līmenis (darba meklētāju īpatsvars) vecuma grupā 15 - 64 gadi, %

	2004.	2005.	2006.
Pavisam Latvijā	10,6	8,8	7,0
Latvieši	8,6	7,5	5,8
Cittautieši	13,7	10,9	9,0

Avots: CSP, DSA

130. Vissliktākā bezdarba situācija joprojām ir Latgalē, kur darba meklētāju īpatsvars 2006.gadā sasniedza 10,8%²⁶. Atšķirības starp darba meklētāju līmeni pilsētās un laukos ir gandrīz izzudušas, 2006.gadā darba meklētāju īpatsvars attiecīgi bija 6,9% un 6,7%²⁷.

Tabula Nr. 7: Darba meklētāju īpatsvars ekonomiski aktīvo iedzīvotāju kopskaitā

Rādītājs	Rīgas Reģ.	Pierīgas reģ.	Vidzemes Reģ.	Kurzemes Reģ.	Zemgales Reģ.	Latgales Reģ.
Bezdarba līmenis vidējais 2006.g. %	5,8	4,9	6,4	7,5	6,7	10,8
Bezdarba līmenis sievietēm 2006.g. %	6,3	5,1	5,5	6,3	7,5	7,8
Bezdarba līmenis vīriešiem 2006.g. %	5,3	4,8	7,2	8,6	5,9	13,6

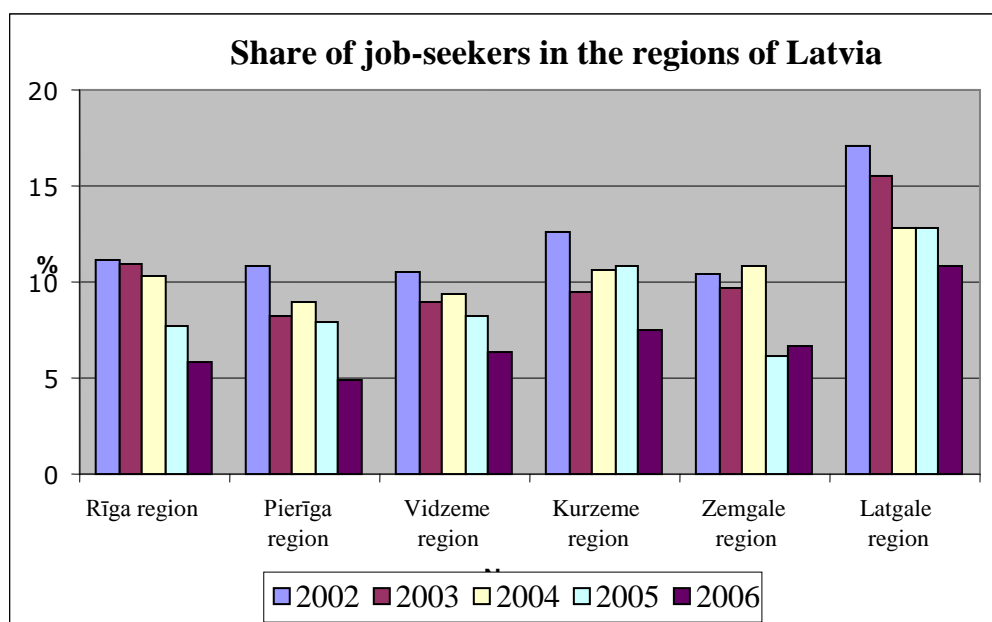
²³ Nacionālais 2004. gada rīcības plāns nodarbinātības veicināšanai.

²⁴ EUROSTAT.

²⁵ Šai atšķirībai ir vairāki iemesli: nedaudz atšķiras kritēriji, kam jāatbilst, lai tiktu reģistrēts vai uzskatīts par bezdarbnieku SDO metodoloģijas izpratnē, ne visas personas var saņemt bezdarbnieka pabalstu, u.c.

²⁶ Centrālā statistikas pārvalde. Darbaspēka apsekojuma rezultāti.

²⁷ Centrālā statistikas pārvalde. Darbaspēka apsekojuma rezultāti.

Avots: CSP Darbaspēka apsekojumu dati.**Attēls Nr. 10: Darba meklētāju īpatsvara izmaiņas reģionos laika periodā no 2002.līdz 2006.gadam***Avots: CSP Darbaspēka apsekojumu dati*

131. Analizējot bezdarba līmeni piecu gadu periodā, visaugstākais bezdarba rādītājs starp reģioniem ir Latgales reģionā, bet zemākais – Rīgas reģionā. Augsto bezdarba līmeni nosaka nepietiekami attīstīta uzņēmējdarbība, mazais pašnodarbināto skaits un vāji attīstīta infrastruktūra, ierobežota darbaspēka mobilitāte.
132. Ilgstošo bezdarbnieku īpatsvars ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaitā 2005.gadā Latvijā bija 4,1%, (2000.gadā – 7,9%), pārsniedzot ES vidējo līmeni par 0,2 procentu punktiem, savukārt 2006.gadā minētais rādītājs Latvijā samazinājās jau līdz 2,6%²⁸.
133. Salīdzinot ar citām ES dalībvalstīm, Latvijā ir salīdzinoši augsts bezdarba līmenis iedzīvotājiem ar zemu izglītības un prasmju līmeni. Tam par iemeslu ir profesionālās kvalifikācijas trūkums, kā arī neatbilstošās zināšanas un prasmes mūsdienu zināšanu sabiedrības attīstībai: informācijas tehnoloģijas, komunikācijas prasmes, uzņēmējdarbības pamatzināšanas, svešvalodu un valsts valodas zināšanas. 2006.gadā no darba meklētāju kopskaita 29,3% bija ar pamatzglītību, 25,7% ar vispārējo izglītību, 31,7% ar arodizglītību vai profesionālo vidējo izglītību.²⁹ Turpretim bezdarba līmenis iedzīvotājiem ar augstāko izglītību 2006.gadā bija 3,9 %³⁰.
134. 2006.gadā vidējais bezdarba līmenis jauniešiem (15-24 gadi) bija 12,2%, un tas ir samazinājies gandrīz divkārt salīdzinājumā ar 23,6% 1999.gadā, kā arī ir par 5,1 procentpunktiem zemāks nekā ES-25 vidējais rādītājs (2006.gadā-17,3%)³¹.

²⁸ Eurostat dati.²⁹ Centrālā statistikas pārvalde. Darbaspēka apsekojuma dati.³⁰ Eurostat dati³¹ Eurostat dati

- 2006.gadā bezdarba līmenis personām pirmspensijas (55-64 gadi) vecumā bija 6,6%, kas ir par 2,9 procentpunktiem mazāks kā 2004.gadā³².
135. Atbilstoši Eiropas Sociālā fonda nacionālās programmas „Darba tirgus pētījumi” projekta „Nodarbinātības valsts aģentūras pētījumi” ietvaros veiktajiem reģionālajiem pētījumiem par bezdarbnieku sociālpsiholoģisko portretu rezultātiem, caurmērā Latvijā gandrīz katram ceturtajam bezdarbniekam ir konstatēts vidējs vai augsts alkohola atkarības risks, katram septītajam – vidējs vai augsts narkotisko vielu atkarības risks. Atkarības problēma ir daudz asāka attiecībā uz vīriešiem: kopumā bezdarbnieku vidū 15% sieviešu un 38% vīriešu pieder pie atkarības riska grupas. Starp Latvijas reģioniem vislielākais riska grupu īpatsvars ir Latgalē (37%), kam seko Vidzeme (30%), Kurzeme (23%) un Zemgale (20%). Rīgas reģionā atkarības risks tiek prognozēts katram devītajam bezdarbniekam, bet vīriešu vidū arī šeit riska grupa ir salīdzinoši liela (19%).
136. 2006.gadā ekonomiski neaktīvie iedzīvotāji bija 642,1 tūkstotis cilvēku, un, salīdzinot ar 2005.gadu, to skaits ir samazinājies par 5,3% (2005.gada rādītājs bija 678,2 tūkst.). 2006.gadā divas piektdaļas (40,2%) no tiem veidoja pensionāri, gandrīz trešo daļu (30,1%) skolēni un studenti, divpadsmitā daļa (8,1%) ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju bija ilgstoši slimojoši iedzīvotāji vai invalīdi, nedaudz mazāk (8%) sevi uzskatīja par mājsaimnieku/-ci. Īpaša uzmanība šajā grupā jāpievērš personām, kas ir potenciālie darba meklētāji, bet kuri ir zaudējuši cerības atrast darbu vai arī nezina, kur un kā to meklēt. Darbaspēka apsekojuma rezultāti liecina, ka 2006.gadā valstī tādu cilvēku, kas ir zaudējuši cerības atrast darbu, bija 25,5 tūkst., tas ir 4% no ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju skaita. To skaits, salīdzinot ar 2005.gadu, ir samazinājies par 5,8 tūkst.
137. 2006.gadā NVA organizētajos aktīvos nodarbinātības pasākumos³³ piedalījās 166 354 bezdarbnieki. Pastiprināta uzmanība pievērsta sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju grupu³⁴ bezdarbniekiem un bezdarbniekiem no reģioniem ar augstāku bezdarba līmeni. 2006.gada laikā pastāvīgā darbā iekārtojās un pasākumu noteiktām personām ietvaros iekārtoti darbā uz noteiktu laiku 65651 bezdarbnieki. Ciešā un sistemātiskā sadarbībā ar darba devējiem gan nacionālā, gan vietējā līmenī notiek pakalpojumu kvalitātes analīze un pilnveidošana. NVA pakalpojumi līdz 2007.gadam vairāk tika vērsti uz sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju grupu pārstāvjiem, kā arī personām ar zemu izglītības līmeni.
138. Tā kā lēmumu iesaistīties darba tirgū ietekmē vairāki faktori kā ģimenes stāvoklis, veselība, sociālekonomiskā situācija, uzņēmējdarbības aktivitātes, infrastruktūras pieejamība un kultūrvide, nepieciešama cieša un koordinēta sadarbība starp dažādām atbildīgajām institūcijām, kas vērtējama kā nepietiekama. Nodarbinātības politikas izstrādē un ieviešanā iesaistīto institūciju

³² Eurostat.dati

³³ Bezdarbnieku profesionālā apmācība, pārkvalifikācija un kvalifikācijas paaugstināšana, pasākumi konkurētspējas paaugstināšanai, algotie pagaidu sabiedriskie darbi, jauniešu-bezdarbnieku prakse pie darba devēja, subsidētās darba vietas gados vecākiem bezdarbniekiem (vecumā virs 55 gadiem), subsidētās darba vietas invalīdiem-bezdarbniekiem, pasākumi invalīdu-bezdarbnieku mobilitātes veicināšanai, sociālie uzņēmumi darba tirgū mazāk konkurētspējīgo bezdarbnieku nodarbināšanai, u.c.).

³⁴ Jaunieši (15-24 gadi), pirmspensijas vecuma cilvēki (55-64 gadi), darba meklētāji ar zemu pamata prasmju un izglītības līmeni, invalīdi, ilgstošie darba meklētāji, sievietes pēc bērnu kopšanas atvaļinājuma, no ieslodzījuma vietām atbrīvotās personas.

(LM, EM, IZM, NVA, PKIVA, VDI, LDDK, LBAS, LPS, NVO) administratīvā kapacitāte ir nepietiekama un partnerības vietējā līmenī vēl vāji attīstītas efektīvai un integrētai nodarbinātības politikas ieviešanai. Nepieciešams izveidot jaunus un pielāgot esošos pasākumus atbilstoši tādu sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju grupu kā personas bez noteiktas dzīvesvietas, personas ar garīga rakstura traucējumiem, personas bez motivācijas mācīties un/vai strādāt, personas ar atkarības problēmām, specifiskajām vajadzībām, ieslodzītie un personas, kas atbrīvotas no ieslodzījuma vietām.

139. 2004.gadā 28 reģionālajās Nodarbinātības valsts aģentūras (NVA) filiālēs tika izveidotas konsultatīvās padomes, kuru sastāvā iekļauti sociālie partneri, pārstāvji no valsts, pašvaldībām un NVO. To uzdevums ir analizēt nodarbinātības problēmas pašvaldībās un izstrādāt priekšlikumus bezdarba samazināšanai, katru gadu izstrādājot Vietējos nodarbinātības attīstības plānus. Vietējās varas pārstāvji vislabāk pārzina situāciju savas administratīvās teritorijas darba tirgū, visprecīzāk spēj izstrādāt vietējiem apstākļiem un reālām iespējām atbilstošus ieteikumus bezdarba samazināšanai, tāpēc vietējo nodarbinātības veicināšanas plānu ieviešanas atbalstam ir īpaša nozīme. NVA un pašvaldību kopīgi izstrādāto nodarbinātības plānu ieviešana palīdz uzlabot sadarbību vietējā līmenī starp pašvaldībām un NVA, analizēt cilvēkresursus pašvaldības teritorijā un apzināt nodarbinātības problēmas pašvaldības teritorijā, analizēt pašvaldību un NVA ieguldījumu iedzīvotāju darbības veicināšanā, apzināt pašvaldību vēlmes un ieteikumus, kā arī NVA iespējas, darbības pilnveidošanā un kopīgo pasākumu plānošanā un īstenošanā.
140. Saskaņā ar NVA datiem³⁵, 2005.gadā, līdzīgi kā 2004.gadā, darba tirgū vislielākais pieprasījums bija pēc kvalificētiem strādniekiem un amatniekiem (21660 darba vietas jeb 29,0% no reģistrēto brīvo darba vietu kopskaita), pakalpojumu un tirdzniecības darbiniekiem (11 935 jeb 18,7%). 2005.gadā no reģistrētām brīvām darba vietām 25,6% bija vienkāršo profesiju pārstāvjiem.
141. Sadalījumā pēc profesijām 2005.gadā vairāk bija pieprasīti mazumtirdzniecības veikala pārdevēji (2161 darba vietas), palīgstrādnieki (1144 darba vietas), autoatslēdznieki (1118 darba vietas), zivju apstrādātāji (698 darba vietas), celtnieki (683 darba vietas), kravas automobiļa vadītāji (614 darba vietas).
142. 2005.gadā, salīdzinot ar 2004.gadu, lielākais NVA reģistrēto bezdarbnieku skaita samazinājums bija profesiju pamatgrupā - vienkāršās profesijas (par 3394 bezdarbniekiem). Savukārt lielākais pieaugums bija vērojams profesiju pamatgrupā bez profesijas (par 895 bezdarbniekiem).

1.2.3. Nodarbināto sadalījums pa sektoriem, nozarēm

143. 2006.gadā no visiem nodarbinātajiem 15,63% strādāja apstrādes rūpniecībā, tikpat tirdzniecības jomā, 10,85% - lauksaimniecībā, medniecībā un mežsaimniecībā, 9,56% būvniecībā, 9,28% - transporta un sakaru nozarē, nedaudz mazāk - 8,09% strādāja izglītības jomā, kā arī valsts pārvaldē.³⁶. Sieviešu un vīriešu īpatsvars šajos sektoros ir ļoti atšķirīgs, kas norāda uz horizontālo profesiju segregāciju.

³⁵ NVA dati

³⁶ Centrālā statistikas pārvalde. Darbaspēka apsekojuma rezultāti.

144. Sievietes dominē tādās nozarēs kā veselība un sociālā aprūpe (86% no nodarbināto kopējā skaita), izglītība (82%) un viesnīcas un restorāni (83%). Turpretī vīrieši dominē tādās nozarēs kā būvniecība (89%), transports, glabāšana un sakari (69%), lauksaimniecība, medniecība un mežsaimniecība (64%)³⁷. Bez tam iedzīvotāju aptaujas liecina, ka sabiedrībā valda izteikti priekšstati par to, kuras profesijas ir piemērotas vienam vai otram dzimumam. Bērnu dārza audzinātājas, mājsaimnieces, sekretāres profesijas tiek uzskatītas par sievietēm piemērotām, kamēr autobusa šofera, militārpersonas, celtnieka profesijas tiek piedēvētas pārsvarā vīriešiem³⁸.
145. Vienlaikus jānorāda, ka vērojama arī vertikālā segregācija – gandrīz visās tautsaimniecības nozarēs vērojama nevienlīdzība sieviešu un vīriešu atalgojumā. Latvijā 2006.gadā sievietes vidējais atalgojums bija par 17,6% mazāks kā vīrieša vidējais atalgojums. Dažās nozarēs šī atalgojuma atšķirība ir īpaši izteikta, piemēram, finanšu starpniecībā, vairumtirdzniecībā un mazumtirdzniecībā sievietes saņem par 30,5-43,7% mazāk kā vīrieši. ES-25 vidējais rādītājs sieviešu un vīriešu atalgojuma atšķirībai ir 15%³⁹. Šāda atalgojuma atšķirība ir saistīta ar sieviešu un vīriešu ieņemtajām amata pozīcijām, augstākos amatus ar augstāku atalgojumu pārsvarā ieņem vīrieši, vietnieku un izpildītāju līmenī strādā sievietes. Arī darba devēju vidū dominē vīrieši: 2006.gadā no 37300 darba devēju 23300 (jeb 62,5%) bija vīrieši, 14000 (jeb 37,5%)- sievietes.⁴⁰ Analizējot sieviešu un vīriešu īpatsvaru dažādās profesiju grupās Latvijā – divas trešdaļas no likumdevējiem, valsts vecākajām amatpersonām un vadītājiem ir vīrieši (58,7%), turpretī vecāko speciālistu, speciālistu, kalpotāju un pakalpojumu un tirdzniecības darbinieku vidū vairākums strādājošo ir sievietes (59-83% no kopējā skaita)⁴¹.

Tabula Nr. 8: Vīriešu un sieviešu skaits nozarēs un darba samaksas salīdzinājums

	Nodarbināto iedzīvotāju gada vidējais skaits pa darbības veidiem 2006.gadā					Vīriešu un sieviešu darba samaksa pa darbības veidiem, latos 2006.gadā		Vidējā sieviešu alga % no vidējās vīriešu algas
	Pavisam	Tūkst. cilv.		% no kopējā		V	S	
	tūkst. cilv.	V	S	V	S			V
PAVISAM	1088	559	528	51%	49%	296	244	82,4
(A) 42	118	76	42	64%	36%	242	211	87,2%
(B)	2			207	149	72,0%
(C+D+E)	196	114	81	58%	41%	278	216	77,7%
(F)	104	98	6	94%	6%	242	226	93,4%
(G)	170	64	106	38%	62%	269	187	69,5%
(H)	29	5	24	17%	83%	210	154	73,3%
(I)	101	70	31	69%	31%	319	283	88,7%

³⁷ Centrālā statistikas pārvalde. Darbaspēka apsekojuma rezultāti.

³⁸ Iedzīvotāju izpratne un attieksme pret dzimumu līdztiesības jautājumiem. Latvijas iedzīvotāju aptauja, SKDS, 200.1

³⁹ Report on Equality between Women and men 2006. Employment and Social Affairs DG, European Commission 2006.

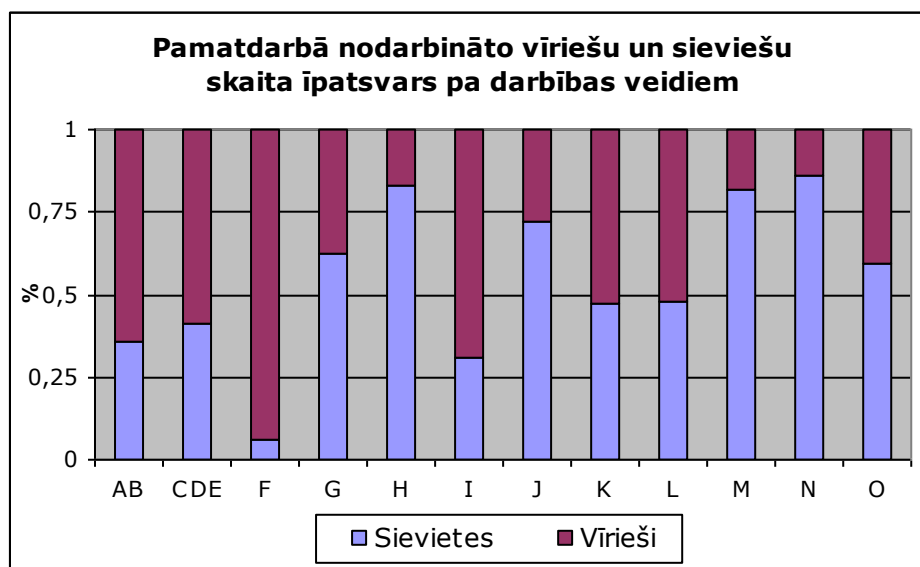
⁴⁰ Centrālā statistikas pārvalde. Darbaspēka apsekojuma rezultāti.

⁴¹ Centrālā statistikas pārvalde. Darbaspēka apsekojuma rezultāti 2006.gadā.

⁴² A-Lauksaimniecība, medniecība un mežsaimniecība, B-Zvejniecība, C- Ieuves rūpniecība, D- Apstrādes rūpniecība, E-Elektroenerģija, gāzes un ūdens apgāde, F-Būvniecība, G-Vairumtirdzniecība, mazumtirdzniecība, H-Viesnīcas un restorāni, I-Transports, glabāšana un sakari, J-Finanšu starpniecība, K-Operācijas ar nekustamo īpašumu, datorpakalp., zinātne, u.c. komercpakalpojumi, L-Valsts pārvalde un aizsardzība, M-Izglītība, N-Veselības aprūpe, O-publiskie, sociālie, u.c. pakalpojumi. P-Individuālās mājsaimniecības ar algotu darbaspēku.

(J)	25	7	18	28%	72%	985	555	56,3%
(K)	61	31	29	51%	48%	317	260	82,0%
(L)	88	46	42	52%	48%	357	355	99,4%
(M)	88	16	72	18%	82%	275	250	90,9%
(N)	51	7	44	14%	86%	301	260	86,4%
(O)	49	20	29	41%	59%	278	195	70,1%

Avots: Centrālā statistikas pārvalde. elektroniskā datu bāze data.csb.lv.

Attēls Nr. 11: Sieviešu un vīriešu īpatsvars 2006.gadā

Avots: CSP

1.2.4. Darba tirgus politikas ieviešanā iesaistītās institūcijas

146. Apkalpoto klientu skaits NVA vidēji mēnesī pārsniedz 100 tūkst., PKIVA - 4 tūkst. Gan pakalpojumu saņēmēju skaitam, gan apkalpoto klientu skaitam pārskata periodā ir tendence pieaugt. NVA un PKIVA infrastruktūras attīstībai laika periodā no 2003.-2007. gadam piesaistīti VIP, PHARE un ES struktūrfondu līdzekļi. Nodarbinātības valsts aģentūras VIP, PHARE un ES struktūrfondu ietvaros izveidota informācijas sistēma BURVIS (Bezdarbnieku uzskaites un reģistrēto vakanču informācijas sistēma), kura nodrošinās operatīvāku informāciju par nodarbinātības stāvokli Latvijā. Bezdarbniekiem būs nodrošināta iespēja ar interneta starpniecību iesniegt savus CV portālā un izvēlēties sev piemērotas vakances, darba devējiem būs nodrošināta iespēja pašiem operatīvi ievietot vakances un atlasīt piemērotus darbiniekus starp portālā reģistrētajiem darba meklētājiem. Aģentūrai ir nodrošināta iespēja apkalpot klientus neatkarīgi no to deklarētās dzīves vietas un administratīvi teritoriālā iedalījuma.
147. VIP, PHARE un ES struktūrfondu ietvaros NVA darba telpās: 11 NVA filiālēs un 21 sektoros veikti darba telpu kosmētiskie remontu un renovācija, 12 NVA struktūrvienību (filiāļu un sektoru) telpu pieejamības nodrošināšana personām ar kustību traucējumiem, kā arī NVA filiāļu un sektoru darbinieku darba vietu iekārtošana. Profesionālās karjeras valsts aģentūrā VIP, PHARE un ES struktūrfondu ietvaros veikta 7 jaunu konsultāciju kabinetu izveidošana Latvijas rajonos, 4 reģionālo centru telpu remontu un nodrošināta telpu pieejamība

personām ar kustību traucējumiem, PKIVA darbinieku darba vietu aprīkošana, PKIVA informācijas sistēmas attīstība, jaunās mājas lapas izstrāde ([HTTP://WWW.KARJERASCENTRS.LV](http://www.karjerascentrs.lv)). Tomēr esošā infrastruktūra un IT sistēma joprojām nenodrošina vienādas iespējas visu filiāļu un sektoru klientiem un ir pilnveidojama, lai sniegtu mūsdienīgus un kvalitatīvus pakalpojumus, nodrošinātu operatīvu informācijas apmaiņu starp filiālēm un centriem, kā arī vienotu klientu reģistrācijas uzskaites sistēmas darbību. Bez tam, kopš 2004.gada NVA jānodrošina arī reģistru savietojamība ar ES līmeņa datu bāzēm (EURES).

148. Investīciju nepieciešamību IT, datu bāzēm un infrastruktūrai NVA, PKIVA, VDI pamato šādi stratēģiskie dokumenti un pamatotas vajadzības:
- Nodarbinātības valsts aģentūras vidēja termiņa darbības un attīstības stratēģija 2004. – 2007.gadam, kas nosaka uzdevumu nodrošināt informācijas par darba tirgus pieprasījumu un piedāvājumu un par NVA sniegtajiem pakalpojumiem pieejamību un informācijas apmaiņas operativitāti, paaugstināt NVA pakalpojumu kvalitāti un efektivitāti, nodrošināt pakalpojumu pieejamību un pakalpojumu efektīvu administrēšanu, tai skaitā, atbalstu IT un datu bāzu attīstībai un tehniskā aprīkojuma nodrošināšanai,
 - Profesionālās karjeras izvēles valsts aģentūras vidējā termiņa darbības un attīstības stratēģija 2004. – 2007.gadam, kas nosaka uzdevumu attīstīt PKIVA infrastruktūru un paaugstināt PKIVA pakalpojumu un administrēšanas kvalitāti, tai skaitā, nodrošināt profesionālās orientācijas informācijas pieejamību iedzīvotājiem internetā un atbilstošu datu bāzu izveidi, materiāli tehniskās bāzes pilnveidošanu,
 - Valsts darba inspekcijas 2002.-2006.gada stratēģiskais plāns nosaka par prioritāru likumu un noteikumu praktisku iedzīvināšanai praksē, tai skaitā, efektīvu uzraudzību un kontroli, izmantojot informatīvās kampaņas un konsultācijas, izveidojot datu bāzes un informācijas plūsmas sistēmas, pilnveidojot infrastruktūru.

1.2.5. Darba apstākļi

149. Lai arī līdz 2003.gada beigām tika pabeigta Latvijas darba un darba aizsardzības normatīvo aktu saskaņošana ar ES normatīvo aktu prasībām, tādējādi nodrošinot Latvijas uzņēmumu darbiniekiem līdzvērtīgas tiesības uz drošiem darba apstākļiem, veiktās izmaiņas darba aizsardzības sistēmā un likumdošanā vēl nav ievērojami ietekmējušas darba apstākļus uzņēmumos. Latvijas darba aizsardzības sistēma ir pilnveidojama. Kopējais nelaimes gadījumu darbā skaits pēdējos gados nav mainījies, tā samazināšanās tendence ir neliela.
150. Pēc Valsts darba inspekcijas rīcībā esošās informācijas 2005. gadā valstī nelaimes gadījumos cieta 1568 darbinieks, no tiem 56 gāja bojā un 275 ieguva smagas traumas. Salīdzinot ar 2004. gada datiem, kopējais nelaimes gadījumos cietušo skaits ir palielinājies par 166 (11,8 %), smagi cietušo skaits par 21(8 %), savukārt, bojā gājušo skaits samazinājies par 5 (8,2 %).
151. Smago un letālo nelaimes gadījumu skaita pieaugums, salīdzinot ar 2003.gadu, galvenokārt, saistīts ar ekonomiskās aktivitātes kāpumu Latvijā, kuras rezultātā uzņēmumos tika pieņemti jauni darbinieki, kuriem nebija pietiekama un kvalitatīva profesionālā apmācība, trūka praktisko iemaņu konkrētā darba

veikšanai, kā arī strādājošie netika pietiekami apmācīti un instruēti darba aizsardzības jautājumos.

152. Analizējot notikušos nelaimes gadījumus darbā pa uzņēmumu grupām, jāsecina, ka visvairāk cietuši darbinieki (551 darbinieki jeb 35 %), kuri strādāja vidēja lieluma uzņēmumos (no 50 līdz 249 strādājošiem). Situācija pārsvarā ir izskaidrojama gan ar vidēja lieluma uzņēmumu ievērojamo īpatsvaru valstī, gan ar nepietiekamu darba devēju uzmanību darba aizsardzības jautājumiem, tajā skaitā darba aizsardzības sistēmas organizācijai un pilnveidošanai.

Tabula Nr. 9: Arodslimību un nelaimes gadījumu skaits

	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.
Arodslimību skaits	224	323	436	563	796	784
Nelaimes gadījumu darbā skaits uz 100 000 nodarbinātajiem	146	140	150	145	136	169
Letālo nelaimes gadījumu darbā skaits uz 100 000 nodarbinātajiem	49	68	56	39	57	56
VDI apsekojumu skaits uzņēmumos	10 078	10120	10328	11001	9759	12095
VDI inspektoru skaits	181	181	181	186	186	195

Avots: Valsts darba inspekcijas gada pārskati

153. Latvijā līdz šim atšķirībā no citām ES dalībvalstīm nav nacionālā darba vides institūta, kas sniegtu konsultatīvu, zinātnisku un tehnisku atbalstu (piemēram, Valsts darba inspekcijas inspektoru apmācību par specifiskiem darba vides jautājumiem) politikas veidotājiem un ieviešanas uzraudzītājiem darba aizsardzības jomā.
154. 2005.gadā veiktā sabiedriskās domas pētījuma par darba devēju un darbinieku informētību par Valsts darba inspekciju (VDI), tai skaitā darba tiesiskajām attiecībām un darba aizsardzības jautājumiem, rezultāti liecina, ka sabiedrībai trūkst informācijas par darba aizsardzības jautājumiem. Novērtējot, kāda informācija ir vajadzīga par darba aizsardzības jautājumiem, vairāk nekā puse aptaujāto darba devēju minēja ES prasības šajā jomā. Par citiem jautājumiem (normatīvie akti, apmācības darba aizsardzības jomā, iespējamie sodi šo jautājumu neievērošanas gadījumā, citu uzņēmumu pieredze) informāciju vēlētos saņemt 16%-25% respondentu. Jāatzīmē, ka no VDI informāciju par darba aizsardzības jautājumiem iegūst 30% darba devēju un 7% iedzīvotāju. Sabiedrības informēšana par darba tiesisko attiecību, it īpaši darba samaksas, darba un atpūtas laika, koplīgumu u.c. aktuāliem jautājumiem, ilgtermiņā varētu samazināt nedeklarētās nodarbinātības līmeni un darba tiesisko attiecību pārkāpumus.
155. Darba drošības sistēmas pilnveidošana un veselības aizsardzība darbā panākama:
- uzlabojot Valsts darba inspekcijas infrastruktūru un stiprinot administratīvās spējas,
 - paaugstinot sociālo partneru kapacitāti, uzlabojot sadarbības formas, izglītojot un informējot to darbiniekus,
 - izveidojot Latvijas Nacionālo darba vides institūtu un nodrošinot tā darbību.
156. ES pēdējo gadu laikā darba laikam ir tendence samazināties, taču Latvijā tam ir tendence pieaugt. 2004.gadā tas sasniedza 42,8 stundas nedēļā (1999.gadā 40,3

stundas), kas rada strādājošo pārslodzi un negatīvi ietekmē darba produktivitāti.⁴³

157. Latvijas nodarbinātības politikas prioritātes un darbības virzieni ir šādi:

- atbalstīt strādājošo apmācību kvalifikācijas paaugstināšanai vai pārkvalifikācijai uzņēmumos un nozaru darba devēju organizācijās,
- veicināt iekļaujošu darba tirgu, paplašinot aktīvo nodarbinātības pasākumu klāstu, lai uzlabotu bezdarbnieku, īpaši sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju grupu konkurētspēju darba tirgū, uzlabojot Nodarbinātības valsts aģentūras un darba devēju sadarbību
- atbalstīt ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju integrāciju darba tirgū,
- veicināt ekonomiskās aktivitātes vāji attīstītos reģionos, pilnveidojot uzņēmējdarbības vidi, veicinot komercdarbības un pašnodarbinātības attīstību, atbalstot vietējās nodarbinātības veicināšanas iniciatīvas,
- attīstīt darba tirgus piedāvājuma un pieprasījuma īstermiņa un ilgtermiņa prognozēšanas sistēmu,
- turpināt sabiedrības informēšanu un izglītošanu par dzimumu līdztiesību darba tirgū,
- sekmēt plašāku darba un ģimenes dzīves saskaņošanas iespēju izmantošanu sabiedrībā,
- intensīvāk risināt nedeklarētā darba problēmu un stimulēt iedzīvotājus darboties formālajā ekonomikā, t.sk. nostiprinot valsts kontroles institūcijas un sociālo partneru apvienības,
- paplašināt izglītības un apmācību iespējas, īpaši personām ar zemu kvalifikāciju, kā arī attīstīt mūžizglītību, vienlaicīgi uzlabojot izglītības kvalitāti un attīstot profesionālās orientācijas pasākumus,
- stiprināt darba tirgus institūciju kapacitāti un veicināt nodarbinātības partnerību un sociālo dialogu kvalitatīvu pakalpojumu sniegšanas nodrošināšanai un darba metožu pilnveidošanai.

158. Galvenās problēmas, kas saistītas ar nodarbinātību un bezdarbu ir:

- darba tirgū vērojamas reģionālās atšķirības,
- darbaspēka izglītības kvalitāte, prasmes un iemaņas neatbilst darba devēju prasībām,
- zema darbaspēka iekšējā mobilitāte,
- relatīvi augsts nedeklarētās nodarbinātības līmenis atsevišķās tautsaimniecības nozarēs (būvniecībā, apstrādes rūpniecībā, lauksaimniecībā un transporta pakalpojumos),
- paaugstināts bezdarba risks jauniešiem, personām pēc bērna kopšanas atvaļinājuma, iedzīvotājiem ar vājām latviešu valodas zināšanām, invalīdiem u.c. sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju grupām,
- potenciālais darbaspēka trūkums saskaņā ar demogrāfiskajām prognozēm pēc 2010.gada, kas būs saistīts arī ar būtiskām izmaiņām darbaspēka vecuma struktūrā, strauji samazinoties jauniešu skaitam un pieaugot vecu cilvēku skaitam,
- Latvijā ir salīdzinoši augsts bezdarba līmenis iedzīvotājiem ar zemu izglītības un prasmju līmeni,

⁴³ Eurostat dati.

- vērojamas dzimumu diskriminācijas pazīmes darba tirgū: sievietes par vienādu darbu vidēji saņem mazāku atalgojumu nekā vīrieši, neinformētība par iespēju sūdzēties par dzimumu diskrimināciju u.c.,
- sieviešu un vīriešu īpatsvars sadalījumā pa tautsaimniecības nozarēm ir ļoti atšķirīgs, kas norāda uz profesiju horizontālo profesiju segregāciju,
- bērnu aprūpes un sociālo pakalpojumu nepietiekamība kavē apgādnieku (parasti sieviešu) iesaistīšanos darba attiecībās,
- Latvijā ir salīdzinoši augsts nelaimes gadījumu īpatsvars darbā, nepietiekama darba devēju un darbinieku informētība par darba aizsardzības jautājumiem,
- nepietiekama nodarbinātības politikas izstrādē un ieviešanā iesaistīto institūciju administratīvā kapacitāte un savstarpējā sadarbība, vāji attīstītas partnerības vietējā līmenī efektīvai un integrētai nodarbinātības politikas ieviešanai,
- kvalificēta darbaspēka trūkums atsevišķās tautsaimniecības nozarēs (piem., būvniecībā) un darbaspēka aizplūšana gk. uz Rietumeiropu,
- zema iedzīvotāju ekonomiskā aktivitāte un pašnodarbināto iedzīvotāju skaits.

1.3. Sociālā iekļaušana

159. Sociālā atstumtība nozīmē indivīdu vai cilvēku grupu nespēju pilnībā vai daļēji iekļauties sabiedrībā, kad indivīdiem vai cilvēku grupām ir liegta vai apgrūtināta pieeja precēm, pakalpojumiem, resursiem un tiesībām, kas ir vitāli svarīgas personas attīstībai un nodrošina cilvēka pilnvērtīgu funkcionēšanu sabiedrībā.
160. Sociālā iekļaušana ir process, kura mērķis ir nabadzības un sociālās atstumtības risku novēršana un samazināšana un visu cilvēku pilntiesīga iekļaušanās sabiedrībā. Latvijas sociālās iekļaušanas politikas īstenošana tiek veikta saskaņā ar kopējo ES sociālās iekļaušanas procesu, kura mērķis ir līdz 2010.gadam būtiski samazināt nabadzību Eiropā.
161. Pēdējos gados Latvijā ir vērojams mājsaimniecību rīcībā esošo ienākumu pieaugums. Strādājošo ienākumi 2005. gadā palielinājās par apmēram 10%. Salīdzinot ar 2003.gadu, 2004. gadā mājsaimniecību rīcībā esošais ienākums pieaudzis par 17% vai par 14 LVL (20 EUR) uz vienu mājsaimniecības locekli mēnesī. Lai arī ienākumi ir palielinājušies, pastāv izteiktas ienākumu atšķirības gan starp pilsētām un laukiem, gan Rīgu un tās reģionu un pārējiem reģioniem. Latgalē vēl joprojām ir viszemākie vidējie mājsaimniecību rīcībā esošie ienākumi uz vienu mājsaimniecības locekli mēnesī – 67,2 LVL (96 EUR), savukārt Rīgā tie ir visaugstākie – 135,24 LVL (192 EUR). 2004.gadā pieauga nabadzības risks vairākām iedzīvotāju grupām. Būtisks nabadzības riska pieaugums bija pensionāriem (65 gadi un vairāk), kuri dzīvo vieni (2003.g. – 28%; 2004.g. – 53%). Tāpat nabadzības risks ir būtiski palielinājies ģimenēm ar bērniem, kurus uztur tikai viens apgādnieks (2003.g. – 35%; 2004.g. – 41%), (lielākoties – sievietes). Mājsaimniecībām, kurās ir viens cilvēks, nabadzības risks ir 40%. Relatīvi augsts nabadzības risks saglabājas daudz bērnu ģimenēm, kurās ir 2 pieaugušie ar 3 un vairāk bērniem - 32%⁴⁴.
162. Lai varētu labāk koordinēt ES sociālās iekļaušanas procesu, veicināt labāku izpratni par nabadzības un sociālās atstumtības jautājumiem, tās aspektiem, kā arī, lai mobilizētu visas iesaistītās puses un sekmētu abpusējo mācīšanos, tiek pielietota atvērtā koordinācijas metode.
163. Latvijā iedzīvotāju grupas, kas sociālās atstumtības riskam pakļautas lielākā mērā nekā citas vai pakļautas vairākiem riskiem vienlaicīgi ir daudz bērnu un nepilnās ģimenes, invalīdi (personas ar funkcionāliem traucējumiem - redzes, dzirdes, garīga rakstura u.c. traucējumiem), personas ar draudošu invaliditāti, bezdarbnieki, īpaši ilgstošie bezdarbnieki, jaunieši, kas nemācās un nestrādā, vecie ļaudis (55+), vecāki, īpaši sievietes, pēc bērna kopšanas atvaļinājuma, ieslodzītie, personas, kas atbrīvotas no ieslodzījuma vietām, bezpajumtnieki, vardarbības un cilvēktirdzniecības upuri, personas ar atkarības problēmām, vecāki, kuriem ir bērns invalīds, personas, kurām ir jākopj kāds ģimenes loceklis, personas ar zemu pamatprasmju un izglītības līmeni, etnisko minoritāšu pārstāvji.

⁴⁴ Nacionālais ziņojums par sociālās aizsardzības un sociālās iekļaušanas stratēģiju 2006.-2008.gadam

164. Minētajām iedzīvotāju grupām var būt nepieciešams atbalsts izglītības, nodarbinātības, veselības aprūpes, sociālo pakalpojumu un citās jomās, turklāt vienas grupas ietvaros var būt atšķirīgas problēmas, to cēloņi, kā arī persona var būt pakļauta vairākiem sociālās atstumtības riska faktoriem vai multiinvaliditātei, līdz ar to ir atšķirīgi nepieciešamie risinājumi.

1.3.1. Nodarbinātības un iekļaujoša darba tirgus veicināšana

165. Aplūkojot iedzīvotājus, kurus bezdarbs, kā viens no sociālās atstumtības riskiem ietekmē visvairāk, iezīmējas četras galvenās mērķa grupas – ilgstošie bezdarbnieki, jaunieši bezdarbnieki, pirmspensijas vecuma bezdarbnieki un sievietes pēc bērna kopšanas atvaļinājuma.
166. Ilgtermiņa bezdarba līmenis no 2002. līdz 2006.gadam Latvijā samazinājies vairāk nekā divas reizes (2006.g. 2,6% no ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem bija ilgstošie bezdarbnieki (12 mēnešus vai ilgāk)). Procentuāli lielākais ilgstošo bezdarbnieku skaits ir vecumā grupā no 55 līdz 64 gadiem – 3275 bezdarbnieki jeb 20.5% no reģistrēto ilgstošo bezdarbnieku kopskaita.

Tabula Nr. 10: Reģistrēto ilgstošo bezdarbnieku sadalījums pa vecuma grupām uz 31.12.2006.

Vecuma grupa	15-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60 +
Ilgstošo bezdarbnieku sadalījums pa vecuma grupām, %	5,4	6,7	9,3	10,9	13,0	16,8	17,4	18,8	1,7

Avots: Nodarbinātības valsts aģentūras dati

167. Salīdzinoši augsts Latvijā ir bezdarba līmenis jauniešiem no 15-24 gadiem – 12,2% (2006.g.). Kā jauniešiem, tā pirmspensijas vecuma personām galvenais bezdarba cēlonis ir nepietiekamā vai darba tirgus prasībām neatbilstošā izglītība, kuru papildina profesionālo prasmju trūkums. Abām šīm grupām ir lielāks risks nekā citiem iedzīvotājiem kļūt par ilgstošajiem bezdarbniekiem.
168. Bez iepriekšminētajām grupām, ir vēl trīs iedzīvotāju grupas - invalīdi, no ieslodzījuma vietām atbrīvotās personas un sievietes pēc bērna kopšanas atvaļinājuma - kuras darba devēji dažādu iemeslu dēļ nav motivēti pieņemt darbā. Līdz ar to šīm grupām ir paaugstināts bezdarba risks un samazināta iespēju gūt adekvātus ienākumus no darba.
169. Invalīdu iekļaušanos darba tirgū kavē gan darba devēju motivācijas trūkums, gan invalīdu funkcionālām vajadzībām nepielāgota vide (tai skaitā darba vide), kā arī invalīdu salīdzinoši zemais izglītības un prasmju līmenis.
170. 2005.gadā no ieslodzījuma vietām tika atbrīvots 2631 ieslodzītais (2004.gadā-2645). Bijušo ieslodzīto iekļaušanos darba tirgū apgrūtina viņu zemais izglītības līmenis, darba tirgus prasībām neatbilstošās prasmes un darba devēju motivācijas trūkums pieņemt viņus darbā. Pētījuma⁴⁵ dati liecina, ka no ieslodzījuma vietām atbrīvotās personas vairāk nekā citu grupu iedzīvotāji izmanto neformālos kanālus, veidojot savu dzīvi brīvībā, ir mazāk motivēti saņemt informāciju par valsts un pašvaldību piedāvātajām iespējām un ir

⁴⁵ LU FSI 2003.gada pētījums "Sociālās atstumtības varbūtība un tās iemesli bezdarba riska apdraudētajām iedzīvotāju grupām."

pasīvēki nekā citas iedzīvotāju grupas aktīvo nodarbinātības pasākumu izmantošanā.

171. Ne visos Latvijas cietumos ir iespēja iegūt izglītību, kā arī nodrošināta atbilstoša materiāli tehniskā bāze. Tas rada nopietnus šķēršļus personu integrācijai darba tirgū pēc atbrīvošanas no ieslodzījuma vietas. 2005. gada 30. decembrī cietumos atradās 6970 personas (tai skaitā 395 sievietes), 192 no šīm sievietēm bija nepilngadīgas. 2004.-2005. mācību gadā vispārējo izglītību varēja iegūt deviņos cietumos, taču sešos cietumos nenotika nekādas vispārējās izglītības nodarbības. Kaut arī 2005. gadā 23% ieslodzīto bija bez pamatizglītības un 31% ieslodzīto bija bez vidējās izglītības, tikai 127 ieslodzītie jeb 6% no kopējā ieslodzīto skaita 2005. gada maijā ieguva vispārējo izglītību. 2004.-2005. mācību gadā ieslodzītajiem bija iespējams iegūt profesionālo izglītību akreditētās profesionālās izglītības programmās tikai sešos cietumos. 2005. gada maijā 220 ieslodzītie un 27 apcietinātie apguva deviņus dažādus amatus.⁴⁶
172. Sieviešu pēc bērna kopšanas atvaļinājuma atgriešanos darba tirgū apgrūtina kvalifikācijas un prasmju novecošanās pēc bērna kopšanas atvaļinājuma. Darba devēji uzskata, ka bērnu audzināšana pazeminās sievietes darba ražīgumu un vienlaikus nav motivēti ne izmantot un/vai ieviest pārkvalificēšanās programmas darbiniecēm, kas atgriežas no bērna košanas atvaļinājuma, ne arī ļaut darbiniecēm strādāt nepilnu darba laiku un veikt darbu mājās (izmantojot IKT u.c.). Savukārt pētījuma dati parāda, ka sievietes pēc bērna kopšanas atvaļinājuma ir ievērojami aktīvākas nekā citu grupu iedzīvotāji, izmantojot NVA piedāvātos darbā iekārtošanās un aktīvās nodarbinātības pasākumus. Vēl viens no faktoriem, kura ietekmē palielinās bezdarba risks sievietēm pēc bērna kopšanas atvaļinājuma, ir lauku teritoriju nepietiekamais nodrošinājums ar sabiedrisko transportu. Tas ne tikai ievērojami palielina laiku nokļūšanai līdz darba vietai, bet arī pazemina iespēju izmantot pirmsskolas bērnu iestāžu pakalpojumus. Arī nepietiekami attīstīts pirmsskolas bērnu iestāžu pakalpojumu tīkls ir minams kā viens no sieviešu atgriešanās darba tirgū apgrūtinājumiem.
173. Pēc Centrālās statistikas pārvaldes datiem Latvijā 2006.gadā bija 8512 čigānu, kas ir 0,4% no Latvijas iedzīvotājiem. Augsts ir to čigānu bērnu īpatsvars, kuri neiegūst pat pamatizglītību. Ir pamats uzskatīt, ka šīs etniskās grupas pārstāvjiem ir zemāks izglītības līmenis- 40% čigānu ir tikai 4-klašu vai zemāka izglītība un daudzi ir lasīt un rakstīt nepratēji. Līdz ar to ierobežota ir viņu pieeja darba tirgum⁴⁷ – oficiālās darba attiecībās stājušies mazāk par 5% darbaspējīgo čigānu, oficiāli kā bezdarbnieki reģistrēti aptuveni 10% no darbaspējīgajiem čigāniem. Čigāniem ir zemāki ienākumi un sliktāks veselības stāvoklis nekā vidēji valstī. Atšķirībā no citu etnisko minoritāšu pārstāvjiem čigānu zemā konkurētspēja darba tirgū nav saistīta ar nepietiekošo valsts valodas prasmi.
174. Galvenās problēmas:
 - jauniešiem un pirmspensijas vecuma cilvēkiem ir lielāks risks nekā citiem iedzīvotājiem, kļūt par ilgstošajiem bezdarbniekiem viņu nepietiekamo prasmju un darba tirgum neatbilstošās izglītības dēļ,

⁴⁶ Ieslodzījuma vietu pārvaldes dati

⁴⁷ Latvijas Nacionālais rīcības plāns nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanai (2004.-2006.).

- no ieslodzījuma vietām atbrīvotās personas nav motivētas saņemt informāciju par valsts un pašvaldību piedāvātajām iespējām un ir pasīvāki nekā citas iedzīvotāju grupas aktīvo nodarbinātības pasākumu izmantošanā,
- sieviešu pēc bērna kopšanas atvaļinājuma atgriešanos darba tirgū apgrūtina kvalifikācijas un prasmju novecošanās pēc bērna kopšanas atvaļinājuma, kā arī darba devēju uzskati par sieviešu darba ražīguma krišanos un negatīva attieksme pret pārkvalificēšanās programmām un iespēju strādāt nepilnu darba laiku,
- nepietiekami attīstīta pirmsskolas vecuma bērnu un citu aprūpējamo personu aprūpes pakalpojumu infrastruktūra.

1.3.2. Sociālo pakalpojumu pieejamība

175. Sociālās rehabilitācijas pakalpojumi ir vērsti uz sociālās funkcionēšanas spēju atjaunošanu vai uzlabošanu ar mērķi nodrošināt sociālā statusa atgūšanu un iekļaušanos sabiedrībā. Sociālās atstumtības riskam pakļautajām iedzīvotāju grupām paredzēto valsts sociālās rehabilitācijas programmu skaits 2006.gadā salīdzinājumā ar 2005.gadu kopumā palicis nemainīgs. 2006.gadā valsts nodrošināja sociālo rehabilitāciju no vardarbības cietuši bērniem, bērniem, kuriem izveidojusies atkarība no psihoaktīvām vielām, redzes un dzirdes invalīdiem, personām ar funkcionāliem traucējumiem un cilvēktirdzniecības upuriem. 2004.gadā sociālās rehabilitācijas pakalpojumus saņēma 9910 personas, 2005.gadā - 15970, 2006.gadā - 17821. Sociālās rehabilitācijas pakalpojumu pieejamība, īpaši personām ar smagu invaliditāti, nav pietiekama sociālās atstumtības mazināšanai.
176. 2005.gada beigās valsts finansējuma ietvaros 30 institūcijas (t.sk. 24 valsts, 5 pašvaldības un 1 privāta institūcija) nodrošināja pakalpojumu 4 133 personām ar garīga rakstura traucējumiem (2004.gadā – 4 381), kā arī viena institūcija - 213 redzes invalīdiem. Pieprasījums pēc pakalpojuma personām ar smagiem garīga rakstura traucējumiem pārskata periodā ir nemainīgi augsts (750 – 800 pakalpojumu gaidošas personas gadā). Lai nodrošinātu klientu individuālajām vajadzībām un kvalitātes prasībām atbilstošus, daudzveidīgus un efektīvus sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumus visos Latvijas reģionos, samazinātu sociālo atstumtību, veicinot sociālās atstumtības riskam pakļauto grupu un viņu ģimenes locekļu iekļaušanos darba tirgū, papildus ir nepieciešams attīstīt arī institūcijām alternatīvus sociālās aprūpes pakalpojumus, kas tiktu sniegti iespējami tuvu personas dzīvesvietai.
177. Aprūpe mājās ir pakalpojums, kuru tiesīgas saņemt personas, kuras objektīvu apstākļu dēļ nevar sevi aprūpēt. Lielākā daļa klientu (nedaudz vairāk kā 70%) no šī pakalpojuma saņēmējiem ir personas, kas sasniegušas pensijas vecumu. Pārējie pakalpojuma saņēmēji ir invalīdi (bērni un pieaugušie) – gandrīz 30% no aprūpes mājās saņēmēju skaita. Aprūpes mājās pakalpojumu 2004.gadā nodrošināja 303 pašvaldībās visos reģionos, aprūpējot 7057 personas, vairāk kā 100 personas bija pieprasījušas aprūpes mājās pakalpojumu, taču nesaņēma to. 2005.gadā aprūpes mājās pakalpojumu saņēma 9546 personas. Aprūpējamo personu skaits kopš 1999.gada ir pieaudzis par 1/3.
178. Dienas centros tiek nodrošināta aprūpe, prasmju attīstība, izglītošana un brīvā laika pavadīšanas iespējas gados veciem cilvēkiem, personām ar garīga rakstura traucējumiem, invalīdiem u.c. dienas centru izvietojums reģionos ir nevienmērīgs. 2005.gadā valstī visos reģionos darbojās 77 dienas centri, kurus

apmeklēja 23 222 personas. Lai sekmētu alternatīvas aprūpes formu attīstību, pirmajos četros darbības gados valsts sniedz finansiālu atbalstu dienas centriem personām ar garīgās attīstības traucējumiem.

179. Dienas centru skaits personām ar garīga rakstura traucējumiem ir nepietiekošs, kopā valstī - 13, kā arī nav centru personām ar psihiskām saslimšanām, kuriem nepieciešams tāds sociālais pakalpojums kā brīvā laika pavadīšana, sociālo iemaņu apmācība u.c. Dienas centru skaits ir nepietiekams, īpaši Vidzemes un Kurzemes reģionā, un tas ir saistīts ar nelielo iedzīvotāju blīvumu lauku apvidos, kā arī ar speciālistu trūkumu un nepietiekošo pašvaldību finansējumu un cilvēkresursu kapacitāti. Dienas centros 2006.gadā 203 personām ar garīga rakstura traucējumiem tika nodrošināti sociālās aprūpes pakalpojumi atbilstoši katras personas fiziskajam un garīgajam stāvoklim.
180. 2004.gadā Latvijā bija tikai 2 grupu mājas (dzīvokļi) - Rīgā un Tukumā - 24 personām ar garīga rakstura traucējumiem. Grupu mājā (dzīvoklī) sniegtais pakalpojums ir svarīgs instruments minētās grupas personu un viņu ģimenes locekļu integrācijai sabiedrībā. 2006.gadā Latvijā darbojās jau 10 grupu mājas (dzīvokļi) aptuveni 200 personām garīga rakstura traucējumiem.
181. Lai pilnveidotu invalīdu sociālās aizsardzības sistēmu un mazinātu personu ar draudošu invaliditāti risku kļūt par invalīdiem, 2005.gadā valdība atbalstīja ilgtermiņa politikas plānošanas dokumentu "Invaliditātes un tās izraisīto seku mazināšanas politikas pamatnostādnes 2005.-2015.gadam". Šī dokumenta ietvaros paredzēts īstenot invaliditātes profilakses pasākumu kompleksu attīstību, pilnveidot invaliditātes noteikšanas sistēmu un invalīdu sociālās nodrošināšanas sistēmu, veicināt invalīdu nodarbinātību. Tiek plānota jaunu sociālā atbalsta pasākumu ieviešana rehabilitācijas, nodarbinātības, sociālo pakalpojumu jomā, lai nodrošinātu nepieciešamo atbalstu, kas ļautu personām ar draudošu invaliditāti nekļūt par invalīdiem, bet personām ar smagiem funkcionāliem traucējumiem mazināt sociālās atstumtības risku.
182. Invaliditātes noteikšana sistēma Latvijā balstās uz medicīnisko diagnožu principu, kas nenodrošina personas ar draudošu invaliditāti (vai invalīda) funkcionālo traucējumu un individuālo vajadzību izvērtēšanu. Tādējādi nenotiek savlaicīga rehabilitācijas u.c. pakalpojumu nodrošināšana, kas mazinātu invaliditātes risku vai tās smaguma pakāpi konkrētajai personai. Jaunās sistēmas ieviešanai trūkst materiālās un zinātniski tehniskās bāzes darbības un funkcionālo traucējumu izvērtēšanai, t.sk. nav aprobēts un piemērots Latvijas vajadzībām ICF klasifikators, izstrādāta metodika personas darbības un funkcionālo traucējumu pakāpes izvērtēšanai, metodika personas vajadzību pēc papildus pakalpojumiem izvērtēšanai, kā arī nepieciešamo pakalpojumu pieejamība.
183. Profesionālās rehabilitācijas pakalpojumi ir vērsti uz to, lai nodrošinātu profesionālo zināšanu un prasmju atjaunošanu vai attīstīšanu, arī jaunas profesijas apgūšanu atbilstoši personas funkcionālo traucējumu veidam, smaguma pakāpei un iepriekš iegūtās izglītības un kvalifikācijas līmenim.
184. Gadā invaliditāte pirmreizēji vai atkārtoti tiek noteikta vairāk kā 40000 personām darbējīgā vecumā, no kurām aptuveni 4% Veselības un darbības ekspertīzes ārstu valsts komisija un tās struktūrvienības sniedz atzinumu par nepieciešamību apgūt jaunu profesiju (2005.gadā - 2227 invalīdiem). Tiesības

saņemt šo pakalpojumu ir aptuveni 2000 personām vecumā no 16 līdz 55 gadiem (vidēji valstī gadā). Valsts pamatbudžetā 2006.gadā paredzētais finansējums profesionālās rehabilitācijas pakalpojumu ļāva nodrošināt 310 invalīdiem gadā 15 programmās, kaut arī nepieciešamība pēc pakalpojuma bija 7 reizes lielāka. Profesionālās rehabilitācijas pakalpojumi nav pietiekoši pieejami visas valsts teritorijā, t.sk. nav pietiekami pilnveidota infrastruktūra, ir mazs profesionālās rehabilitācijas programmu skaits un pakalpojumu saņēmušo personu skaits.

185. Profesionālā rehabilitācija dod iespēju invalīdiem pēc pakalpojuma saņemšanas atgriezties darba tirgū un no pakalpojumu saņēmējiem kļūt par nodokļu maksātājiem.
186. 2005.gada laikā ir palielinājies sociālās rehabilitācijas programmu skaits personām, kuras atbrīvotas no ieslodzījuma vietām. Minētā gada laikā 178 personas no ieslodzījuma vietām saņēma Valsts probācijas dienesta (turpmāk – VPD) apmaksātus sociālās rehabilitācijas pakalpojumus. 2005.gadā VPD noslēdza sadarbības līgumus ar deviņiem pakalpojuma sniedzējiem, kuri izveidoja 10 sociālās rehabilitācijas centrus (SRC) Rīgā un tās apkārtnē, Liepājā, Valmierā un Jaungulbenē. SRC kopā ir 152 vietas. Centru galvenais mērķis ir sekmēt sociālo iemaņu uzlabošanu bijušajiem ieslodzītajiem un veicināt jaunu centru izveidi. Visos šajos centros no ieslodzījuma vietām atbrīvotās personas bez dzīvesvietas, profesionālām zināšanām un prasmēm, saņem atbalstu sociālo problēmu (t.sk., dzīvokļa jautājumu) risināšanā, kā arī tiek apmācītas arodam un vēlāk iekārtotas darbā.
187. Atbilstoši pieejamo pētījumu⁴⁸ rezultātiem, dati par etnisko minoritāšu proporciju darba tirgū neliecina, ka šajā vidē pastāv izteikta diskriminācija pēc etniskās pazīmes. Tomēr ir acīmredzams etniskās paritātes trūkums atsevišķās institūcijās vai nozarēs. Veiktie pētījumi un statistikas dati norāda, ka nabadzības un sociālās atstumtības rādītāji latviešiem un nelatviešiem būtiski neatšķiras, izņemot ļoti nelielu čigāņu minoritāti.
188. Ierobežotas iespējas iegūt profesionālo izglītību ir Latvijas cietumos. Tas savukārt rada nopietnus šķēršļus personu integrācijai darba tirgū pēc atbrīvošanas no ieslodzījuma vietas. 2005.gadā profesionālās izglītības programmu apgūšanai brīvības atņemšanas vietās 9 izglītības programmās uzņemti 667 ieslodzītie. 6 brīvības atņemšanas vietās ieslodzītajiem tika organizēta profesionālā apmācība.⁴⁹
189. Pasākumi nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanai tiek mērķtiecīgi plānoti un iespēju robežās īstenoti, bet objektīvai esošās situācijas un sasniegto rezultātu novērtēšanai un turpmākās politikas pilnveidošanai trūkst pētījumu par Nacionālā rīcības plāna nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanai ieviešanas gaitu, īstenoto pasākumu efektivitāti un to pilnveidošanas iespējām.
190. Galvenās problēmas:

⁴⁸ 2002.gads A. Pabriks, Sorosa fonda Latvija stipendiātu programmas ietvaros, „Etniskās proporcijas, nodarbinātība un diskriminācija Latvijā”, 2004.gads Baltijas Sociālo Zinātņu institūts, Latvijas ZA Ekonomikas Institūts, „Sabiedrības integrācija un uzņēmējdarbība: etniskais aspekts”.

⁴⁹ Latvijas Nacionālais rīcības plāns nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanai (2004.-2006.).

- Sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumi un infrastruktūra netiek nodrošināti pietiekamā apjomā, daudzveidībā, kvalitātē un pietiekami tuvu dzīvesvietai,
- Invalīdu profesionālās rehabilitācijas pakalpojumi un infrastruktūra netiek nodrošināta pietiekamā apjomā,
- Cilvēkiem ar saslimšanām, kas var izraisīt funkcionālos traucējumus un invaliditāti, netiek veikta individuālo vajadzību novērtēšana, jo trūkst tam nepieciešamo instrumentu un infrastruktūras. Līdz ar to nav iespējams savlaicīgi sniegt rehabilitācijas pakalpojumus, kas mazinātu invaliditātes smaguma pakāpi,
- Nav visaptverošu pētījumu par Nacionālā rīcības plāna nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanai ieviešanas gaitu, pasākumu efektivitāti un to pilnveidošanas iespējām,
- Ieslodzītie netiek pietiekami nodarbināti un viņiem ir ierobežotas iespējas iegūt vispārējo un profesionālo izglītību.

1.3.3. Veselības aprūpes pakalpojumu pieejamība sociālās atstumtības riskam pakļautajām iedzīvotāju grupām (t.sk. ieslodzījuma vietās)

191. Savlaicīgu veselības aprūpes pakalpojumu pieejamība ir svarīgs priekšnoteikums sociālās atstumtības riska mazināšanai visām iedzīvotāju grupām, bet īpaši svarīga savlaicīgas un kvalitatīvas medicīniskās palīdzības un rehabilitācijas nodrošināšana ir personām ar draudošu invaliditāti.
192. Tiek veikti vairāki pasākumi iedzīvotāju veselības uzlabošanā, to skaitā vēršot īpašu uzmanību arī sociālās atstumtības riskam pakļautām personām un personām ar draudošu invaliditāti. Veselības uzlabošanas pasākumi kopumā ir vērsti uz veselības aprūpes pakalpojumu kvalitātes uzlabošanu sabiedrības veselības, vides veselības, veselības veicināšanas, kā arī pārtikas un uztura jomā. Iepriekšminētajām sociālās atstumtības riskam pakļautajām iedzīvotāju grupām prioritāri sniedzamie veselības aprūpes pakalpojumi attiecas uz sabiedrības veselības jomu un veselības veicināšanu - tiek veikta infekcijas slimību kontrole atbilstoši epidemioloģiskās uzraudzības sistēmai, kas noteikta ar Epidemioloģiskās drošības likumu 1997.gadā, pastiprināti tiek veikti infekcijas slimību izplatības ierobežošanas pasākumi, to skaitā īpaši - HIV/AIDS epidēmijas mazināšanai.
193. Veselības ministrijas informatīvajā ziņojumā Ministru kabinetam par HIV/AIDS izplatības ierobežošanas programmas izpildi 2003. un 2004.gadā ir sniegts HIV infekcijas epidemioloģiskās situācijas raksturojums un informācija par veiktajiem pasākumiem programmā noteikto uzdevumu izpildei. Kaut arī ir panākta jauno HIV infekcijas gadījumu skaita (2004.gadā – 323 gadījumi) samazināšanās, salīdzinot ar iepriekšējo gadu (2003.gadā – 403 gadījumi), situācija joprojām ir apdraudēta. Īpaši HIV/AIDS apdraud personas, kas ir saistītas ar infekcijas izplatīšanu seksuālās transmisijas ceļā – liela daļa jaunatnes un it īpaši - jaunas sievietes, kā arī ieslodzījumā atrodošās personas.
194. Nav pietiekami attīstīta sociālā atbalsta un palīdzības sniegšanas sistēma ar HIV/AIDS inficētām personām, kā arī viņu ģimenes locekļiem un tuviniekiem. Līdz ar to ir vērojama HIV/AIDS inficēto personu diskriminācija sabiedrībā un šo personu motivācijas trūkums terapijas saņemšanai. Minētās sabiedrības riska grupas pārsvarā ir personas ar zemiem ienākumiem, kas nespēj iegādāties ārstēšanai nepieciešamos medikamentus, un, nesaņemot savlaicīgu ārstēšanos,

pasliktinās viņu veselības stāvoklis, kā arī pazeminās šo cilvēku darba spējas un iespējas atrast darbu, kas rada papildus šķēršļus izkļūšanai no nabadzības.

195. Galvenās problēmas:

- nepietiekami nodrošināta valsts garantēto veselības aprūpes pakalpojumu minimuma pieejamība sociālās atstumtības riskam pakļautajām iedzīvotāju grupām (ģimenēm ar bērniem, veciem ļaudīm, invalīdiem, bijušajiem ieslodzītajiem, HIV inficētajām personām),
- vāji attīstīti medicīniskās rehabilitācijas un sociālās rehabilitācijas procesi stacionāros, ambulatorās iestādēs,
- nav nodrošināta rehabilitācijas pakalpojumu sniegšanas sistēma personas dzīvesvietā,
- neefektīvs ārstniecības procesa un rehabilitācijas kontroles mehānisms,
- nav pietiekami attīstīta sociālā atbalsta un palīdzības sniegšanas sistēma personām, inficētām ar HIV/AIDS, kā arī viņu ģimenes locekļiem un tuviniekiem.

1.4. Darbaspēka kvalitāte – veselības aprūpe

196. Demogrāfisko situāciju Latvijā (skatīt nodaļu „Demogrāfija”) raksturo iedzīvotāju kopumā, kā arī darbaspēka novecošanās. Ņemot vērā, ka veselības aprūpes kvalitāte un pieejamība vistiešākā mērā ietekmē darbaspēka produktivitāti un konkurētspēju, ir skaidrs, ka būs nepieciešami pasākumi, lai saglabātu pēc iespējas vairāk darba spējīgo iedzīvotāju darba tirgū un samazinātu darba nespējas riskus saslimšanas dēļ, tāpēc šo jautājumu risināšanai būs nepieciešamas investīcijas iedzīvotāju veselības aprūpē, tai skaitā nozares infrastruktūras sakārtošanai, veselības veicināšanas pasākumiem un ārstēšanai. Katra indivīda veselību ietekmē bioloģiskie, sociālie, ekonomiskie, vides, kā arī ar dzīvesveida paradumiem saistītie faktori. Tie nosaka arī visas sabiedrības veselību, kas ir nozīmīgs ilgspējīgas sabiedrības attīstības rādītājs. Lai radītu priekšnosacījumus labai veselībai mūža garumā, nepieciešams popularizēt un attīstīt preventīvos un profilaktiskos pasākumus, veidot tādu sabiedrisko domu, kurā veselīgs dzīvesveids ir vērtība.

1.4.1. Latvijas iedzīvotāju veselības stāvoklis

197. Salīdzinot ar citu ES valstu iedzīvotāju veselības stāvokli, Latvijas iedzīvotāju veselības stāvoklis ir neapmierinošs. Latvija 2003.gadā bija pirmajā vietā (Latvija katru gadu ir 1.vietā kopš 2000.gada) starp ES dalībvalstīm mirstības ziņā vecuma grupā līdz 64 gadiem (501,5 uz 100 000 iedzīvotājiem, ES vidējais rādītājs ir 228,2). Pasaules Veselības organizācijas dati liecina, ka Latvijā ir viens no zemākajiem paredzamā mūža ilguma rādītājiem Eiropas Savienības dalībvalstīs. 2003.gadā Latvijā paredzamais mūža ilgums bija 71.4 gadi: vīriešiem – 65.9 gadi un sievietēm – 76.9 gadi. Šo dzimumatšķirību raksturo arī saslimstības un mirstības rādītāji – vīriešiem tie ir augstāki nekā sievietēm, vīrieši mirst agrāk nekā sievietes. Pēdējos gados, uzlabojoties dzīves līmenim Latvijā, šim rādītājam tomēr ir tendence palielināties.
198. 2004.gadā Latvijas iedzīvotāju mirstība saglabājusies iepriekšējo gadu līmenī – mirušo skaits uz 100 000 iedzīvotājiem ir 1385.4 (2003.gadā – 1394.9, 2002.gadā – 1389.6). Dabiskais pieaugums uz 1 000 iedzīvotājiem 2005.gadā bija mīnus 4.89 (2004.gadā – mīnus 5.05).
199. Negatīvais dabiskais pieaugums ir iemesls bažām valsts attīstības plānotājiem, dažāda līmeņa speciālistiem, kā arī Latvijas iedzīvotājam. Par galveno problēmu tiek uzskatīta zemā dzimstība – samazinās iedzīvotāju skaits, populācija noveco, valstij ar katru gadu palielinās sociālais slogs.
200. Salīdzinoši augsts ir to iedzīvotāju skaits, kas mirst darbaspējas vecumā, īpaši vīrieši. Mirstību darbaspējas vecumā raksturo potenciāli zaudēto dzīves gadu rādītājs. Kopējais potenciāli zaudēto dzīves gadu rādītājs līdz 65 gadu vecumam uz 100 000 iedzīvotājiem 2003.gadā Latvijā bija 7 749 gadi: vīriešiem 11 305 gadi, sievietēm 4 386 gadi uz 100 000 iedzīvotājiem. Tātad vīriešiem šis rādītājs ir gandrīz 3 reizes lielāks nekā sievietēm. Tas vēlreiz norāda uz to, ka vīrieši mirst agrāk nekā sievietes, iespējams, gan neveselīgāka dzīvesveida, gan attieksmes pret savu veselību dēļ.
201. Galvenais iedzīvotāju mirstības cēlonis Latvijā ir asinsrites sistēmas slimības. 2004.gadā mirstība no asinsrites sistēmas slimībām bija 773.8 gadījumi uz

- 100 000 iedzīvotāju. Mirstība vīriešiem no asinsrites sistēmas slimībām darbības vecumā ir visaugstākā – 261.7 gadījumi uz 100 000 iedzīvotāju, bet sievietēm 73.4 gadījumi uz 100 000 iedzīvotāju. Latvija pēc mirstības no asinsrites sistēmas slimībām 2004.gadā ir negatīvajā pirmajā vietā starp ES valstīm.
202. Veselības saglabāšanā un uzlabošanā liela nozīme ir regulāriem un savlaicīgiem profilaktiskiem pasākumiem, piemēram, arteriālā asinsspiediena un holesterīna līmeņa asinīs mērīšanai. Asinsspiedienu 2004.gada laikā kontrolējuši 76% sievietes un 60% vīrieši, savukārt holesterīna līmeni pēdējā gada laikā pārbaudījuši kopumā tikai 20% respondentu, no tiem 21% sievietes un 18% vīrieši.
203. Mirstība no audzējiem 2004.gadā saglabājas augstā līmenī – 251.3 uz 100 000 iedzīvotājiem, kas ir nedaudz palielinājies, salīdzinot ar iepriekšējo gadu (249.6 uz 100 000). Biežākās audzēju lokalizācijas, kas izraisa mirstību vīriešiem, ir plaušu vēzis, tad seko prostatas un kuņģa vēzis. Savukārt sievietēm mirstības struktūrā dominē krūts vēzis, kuņģa un resnās zarnas vēzis.
204. Trešais biežākais nāves cēlonis ir ārējās iedarbības sekas, kura dēļ tiek zaudēts arī visvairāk potenciālo dzīves gadu, tāpēc, ka šo cēloņu dēļ iet bojā daudz iedzīvotāju darbības vecumā (71.3%). Tie galvenokārt ir satiksmes negadījumi, pašnāvības, slepkavības, noslīkšanas. Ārējās iedarbes dēļ bojā gājušo dzimumstruktūrā dominē vīrieši (73%). Šo cēloņu dēļ mirušo vīriešu īpatsvars vislielākais ir 45 līdz 49 gadu vecumā, sievietēm visvairāk mirušo ir 60 līdz 64 gadu vecumā. 2004. gadā vislielākā mirstība ārējās iedarbes seku dēļ ir no pašnāvībām – 24.3 uz 100 000 iedzīvotājiem, kam seko mirstība transporta negadījumos – 23.3 uz 100 000 iedzīvotājiem.
205. Pēdējos gados saslimstība ar tuberkulozi ir samazinājusies, taču tā joprojām saglabājas augsta salīdzinājumā ar ES vidējiem rādītājiem. (2000.gadā - 83 gadījumi uz 100 000 iedzīvotājiem, 2003.gadā - 72 gadījumi uz 100 000 iedzīvotājiem, ES vidējais rādītājs 2003.gadā 12,9 gadījumi uz 100 000 iedzīvotājiem).⁵⁰
206. Saslimstībai ar akūtām zarnu infekcijas slimībām ir mainīgs raksturs, kas lielā mērā ir atkarīgs no grupveida saslimšanas gadījumiem un epidemioloģiskās situācijas kopumā. 2004.gadā reģistrēts par 26% mazāk saslimšanas gadījumu nekā iepriekšējā gadā. Par 59% samazinājušies ar pārtikas produktu lietošanu saistīto akūto zarnu infekciju uzliesmojumu skaits.
207. Pārtika ir nozīmīgs faktors, kas ietekmē cilvēka veselību. Vislielākā neatbilstība pārtikas drošuma prasībām 2004.gadā tika noteikta pienam un piena produktiem – 10.3 % (no 416 izmeklētajiem paraugiem), arī nestandarta produkcijai – 7.6% (no 1829 izmeklētajiem paraugiem) un konditorejas izstrādājumiem – 7.6% (no 669 izmeklētajiem paraugiem). Sabiedriskās ēdināšanas un ražošanas uzņēmumi epidemioloģiski ir saistīti ar kontaminētas pārtikas lietošanu uzturā, kas izraisa saslimstību ar akūtām zarnu infekcijām. Pēdējos gados saslimstība ar šigellozi samazinās. Salīdzinot ar 2004.gadu (24.0 gadījumiem uz 100 000 iedzīvotājiem), 2005.gadā tā ir samazinājusies līdz 7.9 gadījumiem uz 100 000 iedzīvotājiem. Saslimstība ar salmonelozi, salīdzinot ar 2004.gadu, ir pieaugusi no 20.8 līdz 26.7 gadījumiem uz 100 000 iedzīvotājiem. 2005.gadā saslimstības

⁵⁰ WHO, European Health for All Database, 2005.

līmenis ar vīrusu ierosinātām zarnu infekcijām ir pieaudzis salīdzinot ar 2004.gadu, no 83.4 līdz 102.4 gadījumiem uz 100 000 iedzīvotājiem.

208. Nekvalitatīvas pārtikas izplatības iemesli ir novecojis pārtikas uzņēmumu aprīkojums, pieaugušais pārtikas uzņēmumu skaits, kuru darbībā vērojams profesionālo un higiēnas iemaņu trūkums, kā arī pārtikas apriņķu reglamentējošas likumdošanas neievērošana. Pēc akūto zarnu infekcijas saslimšanas gadījumu epidemioloģiskās izmeklēšanas, var secināt, ka iedzīvotājiem ir nepietiekošas higiēnas iemaņas, uzturā tiek lietoti apšaubāmas kvalitātes produkti vai produkti ar beigušos derīguma termiņu, netiek ievēroti pārtikas produktu uzglabāšanas un apstrādes noteikumi sadzīvē.
209. Vērojama tendence, ka pēdējos gados pieaugusi saslimstība ar vīrushepatītiem. 2004.gadā tā ir pieaugusi par 17%. Tas, galvenokārt, saistīts ar jaunatklāto hronisko B un C hepatītu gadījumu skaita pieaugumu. Šī tendence nelabvēlīgi ietekmē darbaspēka kvalitāti un būtu svarīgi samazināt saslimstības līmeni turpmāk. Starp Baltijas valstīm Latvijā ir otrais augstākais saslimstības ar vīrushepatītu C rādītājs.
210. Lai novērstu infekcijas slimību (tai skaitā tuberkulozes, HIV/AIDS un citu ar asinīm pārnesamu infekcijas slimību) izplatību, nepieciešams izstrādāt epidemioloģiskās uzraudzības programmas, kas vērstas uz prevencijas un profilakses pasākumu attīstīšanu, labākas sadarbības un epidemioloģiskās uzraudzības pasākumu saskaņotu veikšanu (t.sk. laboratoriju infrastruktūras, veselības aprūpes un sociālās aprūpes darbinieku kapacitātes uzlabošanu) un pakalpojumu pieejamības nodrošināšanu.
211. Svarīgu vietu ieņem modernu veselības veicināšanas metožu izmantošana, ņemot vērā, to saistību ar sociāliem, uzvedības un dzīvesveida faktoriem.
212. Pēc Veselības statistikas un medicīnas tehnoloģiju valsts aģentūras apkopotajiem datiem ir noteikti iedzīvotāju mirstības cēloņi Latvijā 2004.gadā lielāko pilsētu un rajonu griezumā.

Tabula Nr. 11: Saslimstības galvenie rādītāji

<i>Slimība</i>	<i>Mērvienība</i>	<i>2001.</i>	<i>2002.</i>	<i>2003.</i>	<i>2004.</i>
Visu formu tuberkuloze	uz 100 000 iedzīvotājiem	72,9	65,9	63,3	59
	absolūtie skaitļi	1729	1540	1481	1373
	absolūtie skaitļi	358	506	768	1134
HIV	uz 100 000 iedzīvotājiem	34,1	23,1	17,3	14,8
	absolūtie skaitļi	806	542	403	343
AIDS	uz 100 000 iedzīvotājiem	1,8	2,4	2,5	3
	absolūtie skaitļi	42	55	58	70
Alkoholisms	uz 100 000 iedzīvotājiem	1036,1	1077,7	1127,4	1187,6
	absolūtie skaitļi	24400	25281	26285	27542
Pacienti ar alkohola izraisītām psihozēm	uz 100 000 iedzīvotājiem	79,7	78,1	73,4	81,7
	absolūtie skaitļi	1878	1831	1711	1895

<i>Slimība</i>	<i>Mērvienība</i>	<i>2001.</i>	<i>2002.</i>	<i>2003.</i>	<i>2004.</i>
Narkotiku un psihotropo vielu lietotāji	uz 100 000 iedzīvotājiem	114,6	113,4	115,0	120
	absolūtie skaitļi	2711	2659	2680	2784

Avots: Veselības statistikas un medicīnu tehnoloģiju valsts aģentūra, Narkoloģijas valsts aģentūra

**Tabula Nr. 12: Iedzīvotāju mirstības cēloņi Latvijā 2004.gadā (uz 100 000
iedzīvotājiem)**

Pilsētas, rajoni	Tajā skaitā									
	Visi cēloņi	Infekcijas un parazitārās slimības	Audzēji	Simptomi un nenoskaidroti stāvokļi	Asinsrites sistēmas slimības	Elpošanas sistēmas slimības	Gremošanas sistēmas slimības	Uroģenitālās sistēmas slimības	Iedzimtas anomālijas	Ievainojumi, saindēšanās, ārējas iedarbības sekas
L A T V I J A	1385,4	12,6	251,3	74,6	773,8	34,6	44,9	13,9	3,8	137,5
RĪGA	1340,0	15,0	269,0	31,5	752,0	36,5	50,4	14,3	2,9	132,5
DAUGAVPILS	1292,4	19,0	233,7	72,2	715,7	33,4	54,1	9,9	0,0	115,5
JELGAVA	1252,4	7,6	219,3	99,8	661,0	30,3	62,0	12,1	4,5	119,5
JŪRMALA	1456,9	9,0	288,1	88,2	824,8	30,6	30,6	21,6	5,4	113,5
LIEPĀJA	1346,5	11,6	261,7	13,9	780,4	35,9	46,3	24,3	1,2	129,7
RĒZEKNE	1526,6	8,1	240,5	37,8	937,6	24,3	51,3	5,4	0,0	175,6
VENTSPILS	1223,0	15,9	197,4	120,3	648,9	45,4	31,8	4,5	11,3	90,8
AIZKRAUKLES	1405,0	17,0	198,6	121,1	765,5	31,5	24,2	12,1	2,4	184,1
ALŪKSNES	1472,3	0,0	233,5	102,9	858,8	43,5	35,6	19,8	4,0	126,6
BALVU	1909,8	14,0	280,3	259,3	932,1	59,6	73,6	14,0	0,0	178,7
BAUSKAS	1240,7	17,3	227,3	17,3	772,6	15,4	38,5	13,5	3,9	113,7
CĒSU	1310,1	5,2	227,5	46,5	768,8	32,8	43,1	19,0	1,7	125,8
DAUGAVPILS	1714,1	22,0	264,5	122,4	1026,0	49,0	22,0	4,9	7,3	159,2
DOBELES	1353,1	7,7	236,2	218,2	639,3	53,9	56,5	15,4	5,1	74,5
GULBENES	1493,5	7,4	220,7	47,8	963,8	36,8	47,8	14,7	3,7	110,4
JELGAVAS	1359,2	8,1	175,3	169,9	760,5	24,3	27,0	8,1	5,4	132,1
JĒKABPILS	1492,3	14,9	297,7	134,0	725,7	33,5	55,8	14,9	7,4	167,5
KRĀSLAVAS	1909,1	8,6	329,7	212,1	974,6	48,7	57,3	22,9	2,9	220,7
KULDĪGAS	1348,8	13,6	230,7	165,6	754,5	35,3	32,6	10,9	8,1	62,4
LIEPĀJAS	1493,1	13,3	215,5	95,5	915,4	28,9	35,5	6,7	4,4	140,0
LIMBAŽU	1312,3	0,0	279,9	89,9	670,3	33,4	33,4	12,8	2,6	136,1
LUDZAS	2215,4	9,1	242,8	60,7	1423,3	57,7	54,6	15,2	6,1	294,4
MADONAS	1470,8	4,5	267,6	24,7	928,8	29,2	33,7	9,0	4,5	137,2
OGRES	1160,9	7,9	207,2	88,6	613,6	19,0	34,8	9,5	3,2	140,8
PREIĻU	1740,0	12,6	301,7	103,1	942,9	45,3	52,8	27,7	7,5	201,2
RĒZEKNES	1885,6	9,5	228,8	45,3	1168,0	54,8	59,6	11,9	4,8	286,1
RĪGAS	1116,3	21,1	227,5	54,7	564,4	30,3	38,2	7,9	5,9	133,8
SALDUS	1225,2	5,3	196,7	71,8	720,2	23,9	42,5	18,6	5,3	103,7
TALSU	1509,2	4,2	263,0	171,2	851,7	23,0	23,0	14,6	4,2	129,4
TUKUMA	1410,1	10,8	263,9	110,3	743,0	28,9	47,0	25,3	3,6	133,8
VALKAS	1540,2	15,3	290,3	149,7	837,4	21,4	36,7	12,2	6,1	143,6
VALMIERAS	1271,0	3,4	255,2	116,6	684,5	27,0	32,1	11,8	1,7	103,1
VENTSPILS	1241,8	0,0	197,6	141,1	606,8	49,4	28,2	28,2	14,1	127,0

*Pagaidu dati

Avots: Veselības statistikas un medicīnu tehnoloģiju valsts aģentūra

213. Latvijā pēdējos gados strauji pieaug arodslimnieku skaits. 2004.gadā Latvijā konstatēti 796 pirmreizējie arodslimnieki. Turklāt vienam cilvēkam bieži vien ir konstatētas vairākas saslimšanas, tāpēc reģistrēto arodslimību skaits ir daudz lielāks par arodslimnieku skaitu. Straujo arodslimnieku skaita pieaugumu var saistīt ar kaitīgiem darba apstākļiem pirms vairākiem gadiem, kā arī ar nesakārtoto darba vidi. 2004.gadā visvairāk diagnosticēto arodslimību ir skeleta, muskuļu un saistaudu sistēmas slimības – 46.3% no visām diagnosticētajām arodslimībām (2003.gadā – 32.3%). Otra biežāk sastopamā arodslimību grupa ir nervu sistēmas slimības (26.7%), tālāk seko elpošanas sistēmas slimības (11.8%), saindēšanās un citu ārēju iedarbību sekas (9.5%), infekcijas (1.7%). Saskaņā ar Valsts Darba inspekcijas sniegto informāciju, reģistrēto arodslimnieku skaits Latvijā 2004. gadā ir par 41% lielāks nekā 2003.gadā. Pamatojoties uz iepriekšminēto, izstrādājot Vides veselības pamatnostādnes (2008-2013.gadam), ir nepieciešams pievērst pastiprinātu uzmanību dažādu fizikālo faktoru (vibrācijas, trokšņa, elektromagnētisko starojuma, jonizējošās radiācijas, mikroklimatisko apstākļu u.c.) ietekmes samazināšanai uz cilvēka veselību.
214. Darbinieku darba nespējas iemesls ir arī nelaimes gadījumi darba vietās. Visbīstamākie darba apstākļi, ko pierāda arī Valsts darba inspekcijas dati, ir būvniecības nozarē. 2005.gada reģistrēti 23 smagi nelaimes gadījumi, 7 letāli. 2004.gadā notika 10 letāli gadījumi (2003. gadā – 12; 2002. – 8), kas bija 17.5% no kopējā letālo nelaimes gadījumu skaita valstī. Seko apstrādes rūpniecība un transporta un sakaru nozare. Augstais nelaimes gadījumu skaits liecina par to, ka darba vietās netiek nodrošināti apstākļi darbinieku apmācībai. Raksturīgākie iemesli ir nepietiekama darba drošības instrukciju prasību ievērošanas kontrole un darba izpilde, nepietiekama darbinieku apmācība un instruēšana drošības un veselības jautājumos, kā arī neapmierinošas darba vietas izveide.
215. Latvijā pēdējos gados strauji pieaug arodslimnieku skaits. 2004.gadā Latvijā konstatēti 796 pirmreizējie arodslimnieki. Turklāt vienam cilvēkam bieži vien ir konstatētas vairākas saslimšanas, tāpēc reģistrēto arodslimību skaits ir daudz lielāks par arodslimnieku skaitu. Straujo arodslimnieku skaita pieaugumu var saistīt ar kaitīgiem darba apstākļiem pirms vairākiem gadiem, kā arī ar nesakārtoto darba vidi.⁵¹
216. Slimību pabalsta skaitam, ko sedz no Sociālās apdrošināšanas speciālā budžeta līdzekļiem ir tendence pieaugt, ko raksturo dati par slimības pabalstu:
- 2002.gads – 138 844 (apdrošināto skaits 1008 tūkst., vidēji uz 1 apdrošināto 0,137),
 - 2003.gads – 160 842 (apdrošināto skaits 1049 tūkst., vidēji uz 1 apdrošināto 0,153),
 - 2004.gads – 193 112 (apdrošināto skaits 1088,7 tūkst., vidēji uz 1 apdrošināto 0,177).
217. Nenoliedzami, ka pieaugot darba samaksai kopumā pieaug arī iemaksas sociālās apdrošināšanas budžetā un līdz ar to lielāks līdzekļu apjoms tiek novirzīts slimību pabalstu segšanai. Vienlaikus slimības pabalstu izmaksu pieaugums ir saistīts ar efektīva ārstniecības procesa un rehabilitācijas kontroles mehānisma

⁵¹ Valsts darba inspekcijas 2004.gada pārskats (<http://www.vdi.gov.lv/>).

trūkumu, kas ļautu novērst nevajadzīgu ilgtermiņa darbnespējas un invaliditātes risku.

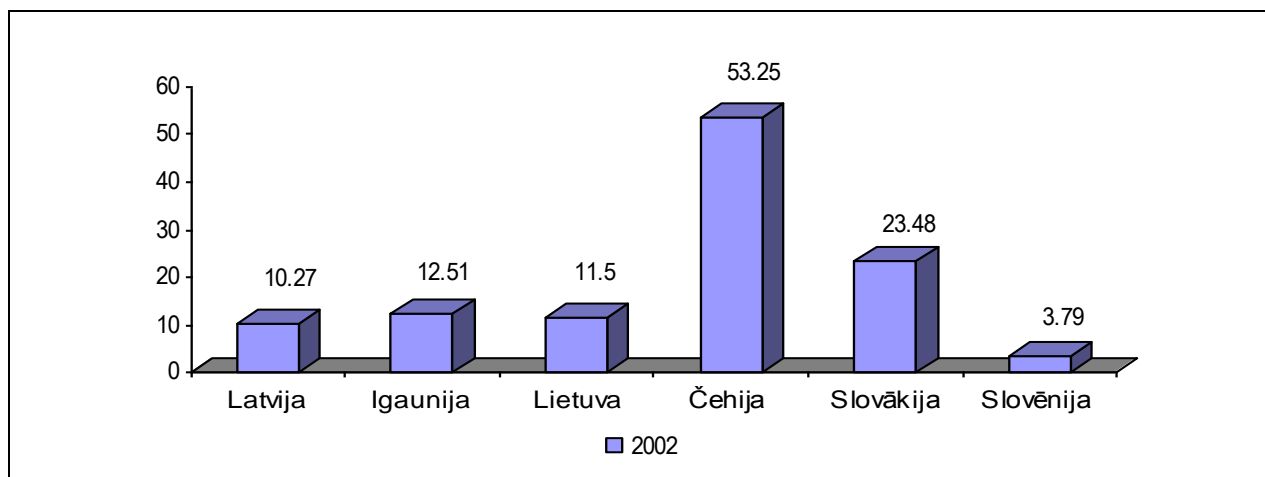
218. Smēķēšana ir saistīta ar lielo sirds un asinsrites sistēmas slimību, elpošanas sistēmas slimību, vēža un citu hronisku slimību izplatību. Šīs ir būtiskākās problēmas veselības aprūpē Latvijā. Latvija ir viena no valstīm, kur smēķēšana ir plaši izplatīta. 2004. gadā Veselības veicināšanas valsts aģentūra veica FINBALT pētījumu, un iegūtie dati parādā, ka 51,3% vīriešu un 19,2% sieviešu smēķē katru dienu, bet 6,0% vīriešu un 4,9% sieviešu smēķē neregulāri. 25,5% vīriešu un 10% sieviešu ir pasīvie smēķētāji darbavietā vismaz stundu dienā, un 54% vīrieši un 46% sieviešu ir pasīvie smēķētāji mājās.
219. Pārmērīga alkohola lietošana negatīvi ietekmē cilvēka fizisko, garīgo un sociālo stāvokli, kā arī atstāj iespaidu uz cilvēka ģimeni un sabiedrību kopumā. Vismaz 6 alkohola devas (1 deva: 40 ml stipra alkoholiska dzēriena vai 100 ml vīna, vai 1 pudele (500 ml) alus) vienreiz nedēļā izdzer 22% vīriešu un 5% sieviešu.
220. Skolas vecuma bērnu veselības pārbaudēs ir konstatēta nepareiza stāja, slikta fiziskā veselība un neveselīgi ēšanas ieradumi. Veselības veicināšanas programmu īstenošana ir palīdzējusi izglītēt sabiedrību par veselību ietekmējošiem faktoriem un veselību kā vērtību. Veselības veicināšanas programmas ietver valsts politikas izstrādi un sadarbības uzlabošanu ar pašvaldībām, likumdošanas uzlabošanu, sabiedrības informēšanas kampaņas (TV un radio materiālu sagatavošanu un pārraidīšanu, informatīvos materiālus, vides reklāmu u.c.) un speciālistu apmācību. Veiksmīgai programmas īstenošanai ir izveidota veselības veicināšanas infrastruktūra ar reģionāliem koordinatoriem pašvaldībās.
221. Nepareizs uzturs un nepietiekama fiziskā aktivitāte ir vieni no svarīgākajiem riska faktoriem aptaukošanās un liekā svara gadījumos. Liekā ķermeņa masa un aptaukošanās ir viena no galvenajām veselības problēmām, kas strauji ietekmē daudzu slimību attīstību un mirstības līmeni. Ar liekā svara problēmām sirgst 27,4 % iedzīvotāju, aptaukošanās pazīmes ir 13,4 % iedzīvotāju. Pēc FINBALT pētījuma 2004.gada datiem no visiem respondentiem normāla ķermeņa masa ir tikai 52,7% (2003.gadā – 56,5%). To iedzīvotāju īpatsvars, kuri brīvajā laikā veic vismaz 30 minūtes ilgus fiziskos vingrinājumus vismaz 2 reizes nedēļā, ir 36,0%. Arī skolēnu fiziskā aktivitāte pietiekama ir tikai 37% zēnu un 23% meiteņu.
222. FINBALT pētījumos regulāri tiek konstatēts, ka Latvijas iedzīvotāji nepietiekami savā uzturā lieto dārzeņus un augļus. Ik dienas uzturā svaigus dārzeņus lieto 22% vīriešu un 27% sieviešu, kas ir uzskatāms par nepietiekamu, jo uztura speciālisti iesaka svaigus dārzeņus un augļus lietot uzturā ik dienas vismaz 5 porcijas. 39% iedzīvotāju lieto pienu ar tauku saturu 3,2% un vairāk..

1.4.2. Veselības aprūpes sistēma un pakalpojuma kvalitāte

223. Latvijā veselības aprūpi nodrošina primārā, sekundārā un terciārā līmenī:
 - Primārā veselības aprūpe (PVA) - ir veselības aprūpes pakalpojumu kopums, ko primārās veselības aprūpes pakalpojumu sniedzēji sniedz personai ambulatorajās ārstniecības iestādēs vai personas dzīvesvietā.
 - Sekundārā veselības aprūpe - veselības aprūpes pakalpojumu kopums, ko ārstniecības persona sniedz personai ambulatorajās ārstniecības iestādēs, stacionāro ārstniecības iestāžu ambulatorajās nodaļās, neatliekamās

medicīniskās palīdzības iestādēs, ja tajās organizēta ambulatorās palīdzības sniegšana, dienas stacionāros, slimnīcā.

- Terciārā veselības aprūpe – augsti specializēta veselības aprūpe, kuru sniedz specializētos ārstniecības centros vai iestādēs vienas vai vairāku medicīnisko nozaru ārstniecības personas ar papildus kvalifikāciju (sertifikāciju noteiktā metodē).
224. Neatliekamā medicīniskā palīdzība (NMP) – palīdzība, ko cietušajiem (saslimušajiem) dzīvībai vai veselībai bīstamā kritiskā stāvoklī sniedz šādiem gadījumiem īpaši sagatavotas (apmācītas, ekipētas) personas ar atbilstošu kvalifikāciju medicīnā. Neatliekamā medicīniskā palīdzība tiek sniegta visos trijos līmeņos.
225. Pēc 2004.gada Latvijas veselības statistikas gadagrāmatas datiem kopējais ārstu skaits Latvijā ir nostabilizējies. Katru gadu palielinās ģimenes ārstu īpatsvars primārās veselības aprūpes ārstu, kopskaitā 55% 2003.gadā un jau 64% 2004.gadā. Liela uzmanība tiek veltīta internistu un pediatru apmācībai par vispārējās prakses jeb ģimenes ārstiem. Visi strādājošie ģimenes ārsti ir sertificēti. Tas kopumā liecina par primārās veselības aprūpes nostiprināšanos valstī.
226. Ģimenes ārstu skaits uz 10 000 iedzīvotājiem Latvijā ir viens no zemākajiem Eiropas Savienības jaunajās dalībvalstīs, kas rada lielu darba slodzi ārstiem un apgrūtina veselības aprūpes pakalpojumu pieejamību iedzīvotājiem. Jāņem vērā fakts, ka ģimenes ārsts pēc būtības ir „vērtu vērējs” sistēmas iekšienē un viņa kvalitatīvs darbs rada arī sistēmas ekonomisko efektivitāti, jo tikai laicīgi un profesionāli noteikta diagnoze tiek ārstēta īsāku laiku periodu un ārstēšanas izmaksas ir salīdzinoši nelielas, kā arī nav ilglaicīgu darba laika zudumu darbaspēkam kopumā.

Attēls Nr. 12: Ģimenes ārstu skaits uz 10 000 iedzīvotājiem

Avots: Eurostat

227. Ārstu izvietojums ir blīvāks Rīgā un tās apkārtnē, ko veicina gan augstāka iedzīvotāju blīvuma struktūra, gan medicīnisko tehnoloģiju pieejamība un reģiona ekonomiskā aktivitāte. 2003.gadā Rīgā bija lielākais ārstu skaits uz 10 000 iedzīvotājiem – 58,8, kas ir par 24,9 ārstu vairāk uz 10 000 iedzīvotāju nekā vidēji valstī.

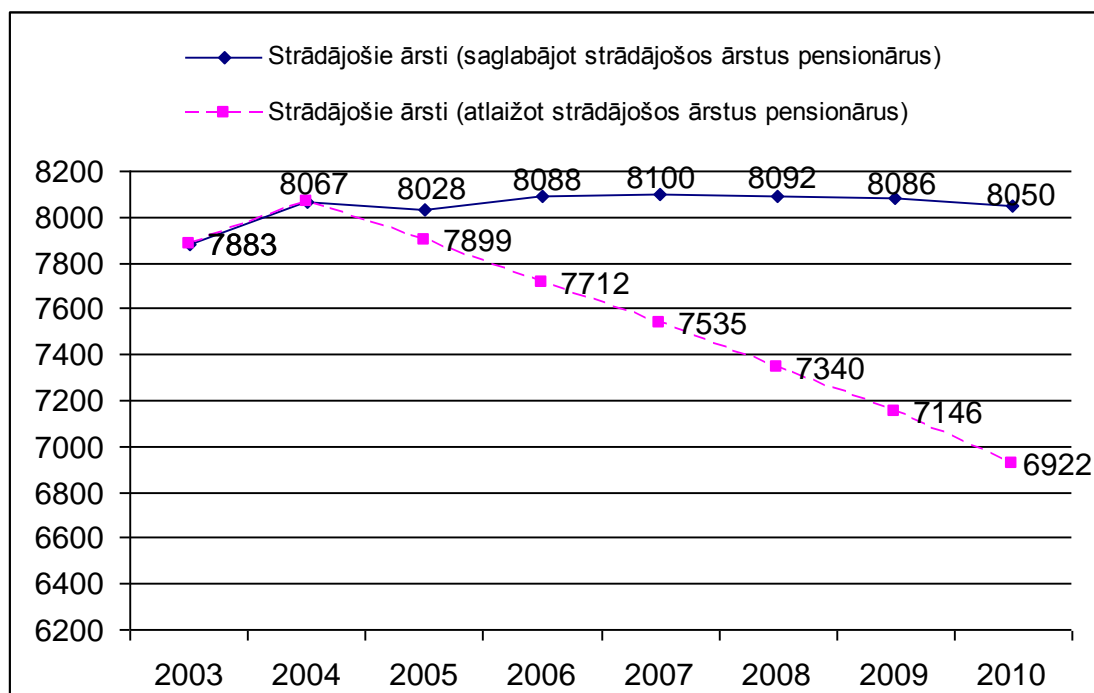
228. Pēc ārstniecības personu reģistra datiem no 7055 nodarbinātajiem ārstiem 1114 jeb 15,8% ārstu vecums ir 63 un vairāk gadi, 1129 jeb 16% - no 55 līdz 62 gadiem ieskaitot, tai pat laikā tikai 11,45% jeb 808 nodarbināto ārstu vecums ir robežās no 25 – 35 gadiem.

Tabula Nr. 13: Ārstu sadalījums pa vecuma grupām

Vecums	2005.g. 1. janvāris kopējais ārstu skaits (absolūtos skaitļos)	2005.g.1. janvāris kopējais ārstu skaits (%)
25 līdz 35 gadi	808	11.5 %
35 līdz 55 gadi	4004	56.8 %
55 līdz 62 gadi	1129	16.0 %
Vairāk kā 63 gadi	1114	15.8 %
Kopā:	7055	100%

Avots: Veselības ministrija

229. Faktiski gandrīz 32% no nodarbinātajiem ārstiem ir pirmspensijas vai pensijas vecumā, kas tuvāko 10 gadu laikā pensionēsies, un tos pakāpeniski nomainīs ārsti vecuma grupā līdz 35 gadiem, kura ir skaitliski mazāka - tikai 11.5%.

Attēls Nr. 13: Strādājošo ārstu plūsma, ja strādāt turpina 100% rezidenti

Avots: Veselības ministrija

230. Veselības aprūpes cilvēkresursu skaita dinamika laika periodā no 2000.gada līdz 2004.gadam nav ar izteiktu negatīvu tendenci, bet, ņemot vērā vecuma struktūru un prognozējamo speciālistu aiziešanu no darba tirgus sakarā ar pensionēšanos, salīdzinot Latvijas statistikas datus ar ES valstīm nepieciešamo speciālistu skaita ziņā, kā arī speciālistu nevienmērīgo izvietojumu Latvijas reģionos, var secināt, ka cilvēkresursu skaits ir nepietiekams, lai nodrošinātu kvalitatīvu veselības aprūpes pakalpojumu pieejamību visiem Latvijas iedzīvotājiem. Pamatnostādnēs „Cilvēkresursu attīstība veselības aprūpē” noteikta valsts politika, kuras mērķis ir nodrošināt cilvēkresursus un to attīstību veselības aprūpes nozarē ilgtermiņa posmā (2005. – 2015.gadam).

231. Plānotais un esošais primārās veselības aprūpes ārstu prakšu skaits valstī saskaņā ar Ambulatorās un stacionārās veselības aprūpes pakalpojumu sniedzēju attīstības programmu, kas apstiprināta ar Ministru kabineta 2004.gada 20.decembra rīkojumu Nr.1003:

Tabula Nr. 14: Plānotais un esošais primārās veselības aprūpes ārstu prakšu skaits valstī

Statistiskais reģions	2004.gads			2010.gads		
	Iedzīvotāju skaits ⁵²	PVA prakšu skaits	Vidējais iedzīvotāju skaits uz praksi	Iedzīvotāju skaits ⁵³	PVA prakšu skaits	Vidējais iedzīvotāju skaits uz praksi
Rīgas	739 232	419	1764	736 993	425	1 734
Pierīgas	358 885	213	1685	359 461	214	1 680
Zemgales	315 555	189	1670	317 643	191	1 663
Kurzemes	291 326	171	1704	286 057	171	1 673
Vidzemes	251 665	149	1689	247 853	149	1 663
Latgales	374 817	208	1802	367 102	219	1 676
Latvijā	2 331 480	1349	1728	2 315 109	1369	1 691

Avots: Veselības ministrija

232. Kā visā veselības aprūpes sistēmā kopumā, tā arī primārā veselības aprūpē ir nepietiekams ārstniecības personu ar vidējo medicīnisko izglītību skaits. Līdz ar to ārstu un ārstniecības personu ar vidējo medicīnisko izglītību skaita attiecība ir ļoti zema. 2003.gadā tā bija 1,9 (salīdzinot ar Eiropas valstīs pieņemto optimālo attiecību 5,0). Tas nozīmē, ka ārsti tiek noslogoti ar vidējā ārstniecības personāla darba pienākumiem, un tas nelabvēlīgi ietekmē ārsta darba kvalitāti un pacientu aprūpi.
233. Salīdzinot ar ES valstīm, pacientu skaits uz 1 primārās veselības aprūpes ārsta praksi ir viens no lielākajiem, īpaši lauku rajonos. Latvijā uz 1 primārās veselības aprūpes ārsta praksi ir no 1700 līdz 2100 pacientu, Igaunijā – 1500, Norvēģijā – 1205 un Vācijā – 679.
234. Pašreiz valstī ir nepietiekama pieejamība primārās veselības aprūpes pakalpojumiem it sevišķi lauku teritorijās, kā arī slimnīcu izvietojuma tīkls ir ļoti blīvs un dabiskās stacionāru apkalpošanas zonas vairākkārt pārklājas. Līdz ar to slimnīcas nav pietiekoši noslogotas un resursi netiek izmantoti racionāli. Ne tikai valstī kopumā, bet arī viena reģiona ietvaros pastāv liela atšķirība slimnīcu gultu noslogojumā un vidējos ārstēšanās ilgumos. Pamatā ārstniecībā izmantojamās tehnoloģijas koncentrējas Rīgas un atsevišķu lielāko pilsētu ārstniecības iestādēs. Lielākā daļa esošo tehnoloģiju tiek izmantotas neracionāli un finansiāli nepamatoti: notiek dublējošu tehnoloģiju koncentrācija un nepilnīgs to noslogojums. Arī NMP dienesta koordinācija ir vāja, kas apgrūtina pacientiem savlaicīgi saņemt palīdzību īpaši lauku rajonos. Iemesls tam ir lieli attālumi, sliktais autoceļu stāvoklis, nepietiekošs NMP brigāžu skaits, ir ievērojama atšķirība starp brigāžu materiāli – tehnisko nodrošinājumu dažādos rajonos. Lauku rajoni nav nodrošināti ar operatīvajiem medicīniskajiem transportlīdzekļiem, kuri būtu piemēroti braukšanai pa lauku ceļiem.

⁵² Iedzīvotāju skaits Latvijā uz 2003.g.1.janv. – 2 331 480, pēc LRCSP "Statistikas biļetens", 2003, (iedzīvotāju skaita sadalījums vecumu grupās reģionālo un lokālo daudzprofilu slimnīcu tabulās ir veikts pēc LRCSP rekomendētās proporcijas (0-17g.v – 20,2%, 18g.v. un vecāki – 79,8%).

⁵³ Latvijas Universitātes Demogrāfijas centrs, "Latvijas demogrāfiskās attīstības prognozes: 1998. 2025.gads" Rīga, 1999.

235. Atbilstoši Latvijas Veselības aprūpes statistikas gadagrāmatas 2002 un 2003 datiem, izpildītais NMP izsaukumu skaits uz 1000 iedzīvotājiem ir palielinājies no 212,6 izsaukumiem 2001.gadā līdz 218,2 izsaukumiem 2003.gadā. Arī ārstu brigāžu izpildītais izsaukumu skaits uz 1000 iedzīvotājiem ir palielinājies no 93,7 izsaukumiem 2001.gadā līdz 96,2 izsaukumiem 2003.gadā. Kā arī, izvērtējot primārās NMP struktūru, redzams, ka ir palielinājies traumu un nelaimes gadījumu biežums no 20,3% 2001.gadā līdz 21,1% 2003.gadā.
236. Izdzīvošanas pamatā ir savlaicīga NMP sniegšana. Latvijā pirmsslimnīcas posma NMP sistēma ir decentralizēta. Pirmsslimnīcas NMP nodrošina galvenokārt pašvaldību institūcijas (7 NMP iestādes, 36 ārstniecības iestāžu NMP struktūrvienības), no kurām 37 vietās darbojas atšķirīgas kapacitātes dispečerdienesti (notiek izsaukumu pieņemšana, nodošana brigādēm, rezultātu apkopošana) un 80 vietās ir izvietotas NMP brigādes. 80% pēkšņas koronāras nāves (piemēram, sirds apstāšanās infarkta gadījumā, sirds ritma traucējumi, sirds asinsvadu aizsprostojumi) gadījumu notiek mājās, 15% gadījumu - uz ielas. Pēkšņas koronāras nāves attīstības mehānismu analīze rāda, ka 65-85% no dokumentētajām epizodēm ir saistītas ar sirds ritma traucējumiem, kas efektīvi novēršami pirmajās 4 minūtēs. Katra pirmajās 4 minūtēs nokavēta sirds ritma atjaunošanas minūte samazina pacienta izdzīvošanas iespēju par 5%.
237. Veselības aprūpes pakalpojumi, kuriem nepieciešami gan augstas klases speciālisti, gan īpaša aparatūra, tiek sniegti reģionālās daudzprofilu slimnīcās, lokālās daudzprofilu slimnīcās, kā arī specializētajos centros un specializētajās slimnīcās. Šādu iestāžu īpašnieks, kas sniedz valsts apmaksātos veselības aprūpes pakalpojumus iedzīvotājiem, var būt valsts, pašvaldība, kā arī privātīpašnieki. Lielākā daļa specializēto centru atrodas Rīgā. Terciārās veselības aprūpes pakalpojumu nodrošināšanā liela nozīme ir mūsdienīgai medicīnas aparatūrai, kā arī videi kur šis pakalpojums tiek sniegts. Nodrošinājums ar to ir visai atšķirīgs: ir aparatūra, kas nodrošina pasaules līmenim atbilstošu izmeklēšanu un ārstniecību, bet vairākās nozarēs stāvoklis ir neapmierinošs: nodrošinājums ar staru terapijai nepieciešamo aprīkojumu ir tādā līmenī, ka apmierināt patreizējo pieprasījumu pēc minētā pakalpojuma iespējams tikai pagarinot aparatūras ekspluatēšanas laiku uz vakara stundu un brīvdienu rēķina.
238. Jautājums par aparatūras iegādi, lai nodrošinātu valsts apmaksāto veselības aprūpes pakalpojumu sniegšanu iedzīvotājiem, ir ietverts Ambulatorās un stacionārās veselības aprūpes pakalpojumu sniedzēju attīstības programmas ieviešanas plānā 2005.-2010.gadam., tātad sasaistē ar veselības nozares svarīgāko politikas plānošanas dokumentu - Ambulatorās un stacionārās veselības aprūpes pakalpojumu sniedzēju attīstības programmu. Pamatojoties uz ES valstu pieredzi līdzīgu veselības aprūpes politikas plānošanas dokumentu ieviešanā, Latvijā veselības aprūpes pakalpojumu kvalitātes uzlabošana un nodrošināšana tiek veikta optimālas infrastruktūras izveides kontekstā tāpat kā citās ES dalībvalstīs. Pirmsākumi šim darbam jau veikti 2000.gadā, kad Pasaules Bankas finansētā Veselības reformas projekta ietvaros konsultantu kompānija veica apsekojumus par nepieciešamajām investīcijām visās veselības aprūpes institūcijās, kas sniedz valsts apmaksātus veselības aprūpes pakalpojumus. Šai pētījumā netika gan ietverta informācija par primāro veselības aprūpi, jo to pārsvarā nodrošina privātās ārstniecības iestādes, kā arī informācija par atsevišķām budžeta iestādēm kā Valsts Asinsdonoru centrs,

Katastrofu medicīnas centrs, Sporta medicīnas valsts aģentūra u.c. Tā, piemēram, tehnoloģiju nodrošināšanai tiek iepirkti 4 angiogrāfi un ir skaidri zināms, ka nākošajos 2 gados būs nepieciešams nomainīt staru diagnostikas aparāturu (lineāros paātrinātājus) Liepājā, Daugavpilī un Rīgā – vietās kur tiek sniegta specializētā onkoloģiskā palīdzība.

239. Izstrādātajā Ambulatorās un stacionārās veselības aprūpes pakalpojumu sniedzēju attīstības programmas ieviešanas plāna 2005.-2010.gadam projektā ir norādītas kopējās platības, ko nepieciešams remontēt, nojaukt un no jauna būvēt, lai uzlabotu slimnīcu infrastruktūru, sakārtojot to atbilstoši ES standartiem.

Tabula Nr. 15: Slimnīcu infrastruktūras sakārtošanas vajadzības atbilstoši ES standartiem

Slimnīcu klasifikācijas grupa	Jaunbūvējamā platība (m ²)	Remontējamā platība(m ²)	Nojaucamā platība(m ²)
Reģionālās daudzprofilu slimnīcas	122 992	207 426	8 387
Lokālās daudzprofilu slimnīcas	8 294	105 628	1 875
Specializētie centri	3 490	50 246	490
Specializētās slimnīcas	10 240	60 939	810
KOPĀ	145 016	424 238	11 562

Avots: Veselības ministrija

240. Lai noteiktu stratēģiskos virzienus informācijas tehnoloģiju un telekomunikāciju attīstībai veselības aprūpes jomā turpmākajiem 10 gadiem, ir izstrādātas pamatnostādnes „E- veselība Latvijā”.
241. E-veselības mērķis ir operatīva veselības aprūpes informācijas apmaiņa starp sabiedrību, pacientu, veselības aprūpes profesionāļiem un politikas veidotājiem un realizētājiem, izmantojot moderno informācijas tehnoloģiju sniegtās iespējas, lai uzlabotu veselības aprūpes pakalpojumu kvalitāti.
242. Noris Veselības obligātās apdrošināšanas valsts aģentūras (VOAVA) Vadības informācijas sistēmas projekta ieviešana, kura galvenais mērķis ir izveidot Latvijā efektīvu veselības aprūpes informācijas un statistikas sistēmu, kura balstītos uz mūsdienīgas informācijas tehnoloģiju bāzes, izveidojot vienotu reģistru, klasifikatoru sistēmu, savstarpējo norēķinu vienotu uzskaiti, panākt operatīvu atkaišu sagatavošanu un vienotu programmatūras ieviešanu.

1.4.3. Veselības aprūpes reforma, nozares politika

243. Lai uzlabotu un izveidotu efektīvu veselības aprūpes sistēmu un racionāli izmantotu piešķirtos valsts budžeta līdzekļus tiek veikta veselības aprūpes reforma. Reformas galvenais mērķis - uz pacientu vērsta, racionālas un iedzīvotājiem pieejamas veselības aprūpes sistēmas ieviešana.
244. Izstrādātā Ambulatorās un stacionārās veselības aprūpes pakalpojumu sniedzēju attīstības programma paredz samazināt patreiz esošo slimnīcu skaitu no 112 līdz 46, apvienojot, pārveidojot vai slēdzot esošās slimnīcas, lai efektīvāk izmantotu esošos limitētos finanšu resursus. Nepieciešams arī domāt par speciālas aprūpes nodrošināšanu veciem cilvēkiem, jo vērojama strauja sabiedrības novecošanās.

245. Minētā programma paredz 20 jaunu primārās aprūpes ārstu (ģimenes ārstu) prakšu izveidi un 50 primārās aprūpes ārstu (ģimenes ārstu) prakšu pārveidošanu un uzlabošanu, tādējādi nodrošinot medicīnisko palīdzību maksimāli tuvu iedzīvotājam. Tiek paredzēts arī uzlabot NMP brigāžu darbu, veidojot vienotu dispečerdienestu valstī, kā arī papildus veidojot 48 jaunas brigādes.
246. Lai ieviestu Ambulatorās un stacionārās veselības aprūpes pakalpojumu sniedzēju attīstības programmu, īpaša uzmanība ir jāpievērš arī cilvēkresursu jautājumam, jo, piemēram, jaunu ģimenes ārstu prakšu izveidei nepietiek tikai ar prakses vietas izveidi, bet ir nepieciešams arī ārsts, kas tajā strādās. Šī problēma īpaši aktuāla ir lauku rajonos. Tāpat trūkst arī atsevišķu specialitāšu ārstu un cita medicīnas personāla.
247. Galvenās problēmas veselības aprūpes sistēmā:
- Latvijā ir augstākais mirstības līmenis starp ES dalībvalstīm,
 - Salīdzinājumā ar ES vidējiem rādītājiem Latvijā ir kritiska situācija ar saslimstības līmeni analizējot dažādas slimības (tuberkuloze, AIDS, onkoloģiskās slimības u.c.) ar tendenci pēdējos 4 gados pieaugt,
 - Latvijā pēdējo 4 gadu laikā ir dubultojies reģistrēto arodslimību skaits,
 - Neatbilstoša primārās veselības pakalpojumu kvalitāte un pieejamība lauku teritorijās - Latvijā primārās aprūpes ārstiem ir pārāk liels pacientu skaits salīdzinājumā ar citām ES valstīm, kas liecina par lielo PVA ārstu noslogotību. Primārās veselības aprūpes tīklam ir nepieciešama optimizācija,
 - Neatbilstošs NMP pakalpojuma līmenis - ir nepietiekošs brigāžu skaits, ir ievērojama atšķirība starp brigāžu materiāli – tehnisko nodrošinājumu dažādos rajonos. Lauku rajoni nav nodrošināti ar operatīvajiem medicīniskajiem transportlīdzekļiem, kuri būtu piemēroti braukšanai pa lauku ceļiem.
 - Nepieciešams uzlabot iedzīvotāju veselības stāvokļa pašnovērtējumu.
 - Veselības aprūpes nozarē tuvākajā nākotnē ir sagaidāms darbinieku trūkums.

1.5. Publiskās pārvaldes administratīvās spējas uzlabošana

1.5.1. Labāka regulējuma principu ieviešana publiskajā pārvaldē

248. Labāka regulējuma politika ir viena no ES ierosinātām publiskās pārvaldes⁵⁴ darbības kvalitātes un efektivitātes paaugstināšanas iniciatīvām, kas aptver publiskās politikas veidošanas sistēmas uzlabošanu, politikas ietekmes novērtēšanu, administratīvo šķēršļu samazināšanu un likumdošanas regulējuma vienkāršošanu.

Publiskās politikas veidošana, politikas ietekmes izvērtēšana

249. Laikā kopš 2000.gada ir izveidota politikas plānošanas sistēma tiešās pārvaldes līmenī, kurā ir noteikti politikas izstrādes galvenie posmi, politikas plānošanas dokumentu veidi un hierarhija, to iesniegšanas un saskaņošanas procedūras Ministru kabinetā. Politikas plānošanas jautājumi kopumā ir regulēti Ministru kabineta 2002.gada 12.marta noteikumos Nr. 111 "Ministru kabineta kārtības rullis". Politikas plānošanas sistēmas uzlabošanas ietvaros īpaša uzmanība ir pievērsta politikas ietekmes novērtēšanas procedūru un metodikas izstrādei un ieviešanai.
250. Visi kopš 1991.gada akceptētie valsts politikas plānošanas dokumenti ir apkopoti Politikas dokumentu datu bāzē, kas uz 2006.gada sākumu saturēja 304 spēkā esošus rīcībpolitikas plānošanas dokumentus, un ir pieejama Ministru kabineta mājas lapā. Daļēji ir sakārtotas procedūras politikas plānošanas sasaistei ar valsts budžeta plānošanas procesu, tomēr ievērojot to, ka šīs procedūras nav nostiprinātas likumā, ikgadējā budžeta veidošanas procesā noteiktā kārtība ne vienmēr tiek ievērota.
251. Politikas plānošanas sistēma ir orientēta uz vidēja termiņa plānošanu. Nepietiekama ir sasaiste ar nacionālā līmeņa un ilgtermiņa politikas plānošanas dokumentiem (Nacionālo attīstības plānu, Ilgtermiņa ekonomiskās attīstības stratēģiju u.c.), horizontālā sasaiste starp nozaru dokumentiem, jo īpaši prioritāšu un veicamo aktivitāšu noteikšanas un finanšu plānošanas aspektos, kā arī sasaiste starp rīcībpolitikas plānošanas procesu nacionālajā, reģionālajā un vietējā pārvaldes līmenī. Attiecībā uz ilgtermiņa plānošanu nav arī skaidri noteikta institūciju atbildība un izveidots koordinācijas mehānisms.
252. Politikas plānošanas sistēmas ieviešanas gaitā ir nodrošināta ierēdņu apmācība, tomēr profesionālā kvalifikācija šajā jomā ir nepietiekama. Lai uzlabotu politikas izstrādi un ieviešanu, ir jāpilnveido politikas ietekmes izvērtēšanas metožu izmantošana. Sadarbībā ar augstskolām ir veicināma politikas analīzes speciālistu sagatavošana atbilstošās studiju programmās. Kā atzīmēts 2005.gada SIGMA novērtējuma ziņojumā „labāka regulējuma vadības kapacitāte Latvijā” – „lai gan politikas ietekmes novērtēšanas instrumenti tiek lietoti, to pielietojuma kvalitāte ir atšķirīga. Atšķirīga ir ministriju kapacitāte labāka regulējuma politikas pielietošanā. Ja šī politika tiek ieviesta vispārējā kārtībā, uzmanība ir jāpievērš atbildīgo ierēdņu skaitam. Šādiem uzdevumiem nav brīvu cilvēkresursu, dažos gadījumos ir vērojama ierēdņu pārslodze jau esošo uzdevumu izpildē”⁵⁵.
253. Valsts kanceleja sadarbībā ar Ekonomikas un Finanšu ministrijām ir uzsākusi darbu pie EK iniciatīvā „Labāks regulējums” noteikto instrumentu plašākas izmantošanas

⁵⁴ Ar publisko pārvaldi šī dokumenta kontekstā tiek saprastas visas publisko varu realizējošās iestādes, proti, valsts pārvalde, reģionālās un vietējās pašvaldības, tiesu vara.

⁵⁵ Report on Regulatory Management Capacities in Latvia. SIGMA, 2005, Draft, page 26.

nacionālā līmenī. Īpaša uzmanība tiks pievērsta šīs iniciatīvas institucionālā vadības mehānisma risinājuma izstrādei, kā arī administratīvo šķēršļu novērtēšanas metodikas izstrādei, kuru plānots integrēt jau eksistējošajā tiesību aktu projektu ietekmes novērtēšanas sistēmā. 2007.gadā sadarbībā ar Somijas partneriem tiks realizēts Twinning Light projekts (LV/2005/OT-03TL) „Eiropas Savienības iniciatīvas Better regulation (labāka regulācija) noteikto instrumentu pielietojšanas veicināšana rīcībpolitiku izstrādē ministrijās” (Widening the use of different tools foreseen in the EU „Better regulation” initiative in policy making process in ministries), kura ietvaros paredzēts izstrādāt koncepciju „Labāka regulējuma” politikas īstenošanas vadībai nacionālajā līmenī, kā arī veikt nepieciešamās atbildīgo ierēdņu apmācības, tostarp sagatavojot metodisku materiālu darbam pie administratīvo šķēršļu novērtēšanas.

254. 2005.gada 8.februārī Ministru kabinets akceptēja pirmos visaptverošos politikas dokumentus pilsoniskās sabiedrības attīstības veicināšanai valstī - “Pilsoniskās sabiedrības stiprināšanas politikas pamatnostādnes 2005.-2014.gadam” un valsts programmu “Pilsoniskās sabiedrības stiprināšana.2005.-2009.gads”. Dokumenti izstrādāti, ņemot vērā pētījumus par situāciju valstī, par tiem notikušas plašas konsultācijām ar iedzīvotājiem, sabiedriskajām organizācijām un speciālistiem.
255. Veiksmīga politikas ieviešana ir lielā mērā atkarīga no pašas nevalstiskā sektora iniciatīvas, jo tā veidota ievērojot “dilstošā atbalsta” un papildinātības principus – publiskās varas tiešais finanšu atbalsts nevalstiskā sektora attīstībai samazinās atbilstoši sektora darbības ilgtspējas pieaugumam, un ir papildinājums esošajiem sektora resursiem, nevis visu sektoram nepieciešamo resursu nodrošinājums. Būtiskākais politikas rezultāts ir, sniedzot zināšanas, prasmes un informāciju valsts pārvaldes darbiniekiem, iedzīvotājiem, uzņēmējiem un sabiedriskajām organizācijām, novēršot administratīvos šķēršļus, atbalstot inovatīvas iniciatīvas grantu veidā, attīstīt labvēlīgu vidi pilsoniskās sabiedrības ilgtspējai. Līdz ar to palielinātos to cilvēku skaits, kas formāli un neformāli sadarbojas savu un sabiedrības mērķu vārdā, paaugstinātos sabiedrības līdzdalība valsts pārvaldes procesos un pieaugtu nevalstisko organizāciju administratīvā un finanšu kapacitāte.

Attīstības plānošana reģionālā un vietējā līmenī

256. Reģionālās attīstības likuma grozījumi (spēkā no 2006.gada 1.augusta) nosaka plānošanas reģionam atvasinātas publiskas personas statusu. Likuma grozījumos ir noteikta plānošanas reģionu kompetence - nodrošināt reģionu attīstības plānošanu un koordināciju, nosakot plānošanas reģiona ilgtermiņa attīstības galvenos principus, mērķus un prioritātes, nodrošinot plānošanas reģiona attīstības koordināciju atbilstoši reģionālās attīstības plānošanas dokumentos noteiktajiem galvenajiem pamatprincipiem, mērķiem un prioritātēm, vadot un uzraugot plānošanas reģionu attīstības programmu un teritoriju plānojumu izstrādi un ieviešanu. Ņemot vērā plānošanas reģionu jauno statusu un lomu, plānošanas reģioniem būs nepieciešams atbalsts attīstības plānošanas dokumentu izstrādē, ieviešanā un uzraudzībā. Likuma „Par pašvaldībām” 14.pantā noteikts, ka pašvaldībām ir pienākums izstrādāt pašvaldības teritorijas attīstības programmu un teritorijas plānojumu, nodrošinot teritorijas attīstības programmas realizāciju un teritorijas plānojuma administratīvo pārraudzību. Izveidojoties novadu pašvaldībām valsts teritorijā, vietējām pašvaldībām būs nepieciešams atbalsts attīstības programmu un teritorijas plānojumu izstrādei.
257. Plānošanas reģionu un vietējo pašvaldību darbinieku kapacitāte izstrādāt kvalitatīvus attīstības plānošanas dokumentus ir ierobežota, ņemot vērā plānošanas speciālistu

trūkumu. Par to liecina fakts, ka uz 2006.gada beigām tikai 22 no 35 novadiem bija teritoriālie plāni. Apstiprināšanai iesniegto teritorijas plānojumu kvalitāte ir zema, 2004.gadā tikai apstiprināti tikai 2 (jeb 9%) no 22 iesniegtajiem plānojumiem, bet atlikušie 20 plānojumi (91%) tika atdoti atpakaļ labošanai. 2005. gadā tika izskatīti 157 plānojumi, no tiem tika apstiprināti 44, bet 113 tika atdoti atpakaļ labošanai. Uz 2006.gada beigām 4 plānošanas reģioniem bija izstrādāti vidēja termiņa attīstības plānošanas dokumenti, kā arī izstrādes stadijā ir visu plānošanas reģionu teritorijas plānojumi: trīs plānošanas reģionu teritorijas plānojumu gala versijas ir apstiprinājušas attiecīgo plānošanas reģionu attīstības padomes (tomēr tos nav izskatījusi Valsts reģionālās attīstības padome), un atlikušo divu plānošanas reģionu teritorijas plānojumi ir sagatavošanas stadijā. 2006.gada beigās izstrādes stadijā bija 251 vietējo pašvaldību teritorijas plānojums un 22 novadu pašvaldību teritorijas plānojumi, taču tie vēl nebija juridiski saistoši, jo teritorijas plānojumi nebija izdoti kā pašvaldību saistošie noteikumi, vai arī kā pašvaldību saistošie noteikumi bija apstiprināti tikai būvniecības noteikumi.

Administratīvo šķēršļu novēršana

258. Uzmanība administratīvo šķēršļu samazināšanai Latvijā galvenokārt ir pievērsta saistībā ar uzņēmējdarbības vides uzlabošanu. 1999.gadā Latvijas Attīstības aģentūra sadarbībā ar Ārvalstu investīciju konsultatīvo dienestu un Pasaules Banku veica pilotprojektu “pašnovērtējuma instrumentu” izstrādāšanai, lai novērtētu pastāvošos administratīvos šķēršļus investīcijām. Atkārtots pētījums tika veikts 2002.gadā. Kā parāda atkārtotā pētījumu datu analīze, tad “ lai gan politikas un juridiskās reformas kā daļa no iestāšanās ES procesa ir uzskatāmas par principā veiksmīgām, pazīmes liecina, ka jauno metožu praktiskai ieviešanai ne vienmēr ir bijusi pozitīva ietekme uz uzņēmējiem, kam joprojām bieži nākas cīnīties ar sarežģītām un neskaidrām procedūrām, kas nevajadzīgi palielina izmaksas un riskus”. Kā nozīmīgās jomas, kurās pastāv šķēršļi uzņēmējdarbībai minētas nodokļu likmes, likumu un noteikumu nestabilitāte un to izmaiņu neprognozējamība, nodokļu likumdošana/ administrācija, infrastruktūras pakalpojumu izmaksas, konkurence ar ēnu ekonomiku, inflācija, korupcija valsts sektorā, personiskā un īpašuma drošība, favorītisms, licenču iegūšana, konkurenci ierobežojošas darbības⁵⁶.
259. 2003.gada nogalē un 2004.gada sākumā veiktajā pētījumā “Administratīvo un regulējošo izmaksu aptauja” tika konstatēts:
- Kopš 2001.gada dažādu uzņēmējdarbības kavēkļu izkārtojums pēc izplatības uzņēmēju vidū palicis lielākoties nemainīgs, taču daži kavēkļi, piemēram, konkurence ar ēnu ekonomiku un zemes pieejamība kļuvuši akūtāki. Gan likumu un noteikumu nepastāvīgums, gan nodokļu likmes bija visizplatītākie šķēršļi (aktuāli vairāk nekā 70% uzņēmējiem) kā 2001.gadā, tā 2004.gada sākumā.
 - Salīdzinot 2001. un 2004.gada aptaujas, visbūtiskāk pieauguši tādi šķēršļi kā inflācija (nozīmība uzņēmējiem no 39% līdz 48%), nodokļu administrēšana (no 54% līdz 57%), infrastruktūras pakalpojumu izmaksas (no 45% līdz 47%), preču un pakalpojumu sertifikācijas standarti (no 16% līdz 21%), telpu inspekcijas (no 16% līdz 20%), vides aizsardzības likumi un noteikumi (no 11% līdz 14%). Visbūtiskāk samazinājušies tādi faktori kā korupcija valsts sektorā (no 35% līdz 29%), konkurence ar ēnu ekonomiku (no 45 līdz 40%), personīgā un īpašuma drošība (no 32% līdz

⁵⁶ Pašnovērtējuma pētījums par administratīvo procedūru ietekmi uz uzņēmējdarbības vidi Latvijā. LAA, FIAS, 2003., lpp.VII.

27%), būvatļauju saņemšana (no 21% līdz 19%). Tomēr jāņem vērā, ka arī šo samazinājušos šķēršļu nozīmīgums uzņēmēju vērtējumā paliek nozīmīgs⁵⁷.

- Administratīvo slogu un izmaksas publiskajai pārvaldei, iedzīvotājiem un uzņēmējiem var būtiski samazināt, efektīvi izmantojot IKT, ieviešot e-pārvaldi, pilnveidojot iedzīvotāju un publiskās pārvaldes darbinieku prasmes IKT sniegto iespēju pilnīgākai izmantošanai, kā arī modernizējot publiskās pārvaldes pakalpojumus, nodrošinot to labāku pieejamību un pielietojot klientorientētu pieeju. Saskaņā ar pētījumu⁵⁸, galvenie šķēršļi, kas traucē iedzīvotājiem un uzņēmumiem saņemt publiskās pārvaldes pakalpojumus, ir informācijas par pakalpojumiem trūkums (to kā galveno šķērslī min 57,3% uzņēmumu un 60% iedzīvotāju), izpratnes par pakalpojumiem trūkums (t.sk. par e-pakalpojumiem) un motivācijas trūkums pakalpojumus izmantot, kā arī pieejas internetam trūkums (36% iedzīvotāju), lai saņemtu e-pakalpojumus. Ievērojot to, ka daļu no pakalpojumiem izmanto gan iedzīvotāji, gan uzņēmumi un to, ka nav pieejami citi speciāli pētījumi, var pieņemt, ka administratīvie šķēršļi iedzīvotājiem būtiski neatšķiras no šķēršļiem uzņēmumiem. Netieši uz minēto norāda arī citā pētījumā⁵⁹ iedzīvotāju izteiktā vēlme saņemt e-pakalpojumus (77,2% aptaujāto iedzīvotāju, jaunu cilvēku (15-24 gadi) vidū šis pieprasījums ir vēl augstāks (92,7%))⁶⁰.

260. Galvenās problēmas:

- Nepietiekama politikas plānošanas sasaiste ar nacionālā līmeņa un ilgtermiņa politikas plānošanas dokumentiem, jo īpaši prioritāšu noteikšanas un finanšu plānošanas aspektos.
- Vāja reģionālās un vietējās pārvaldes līmeņa attīstības plānošanas dokumentu savstarpējā sasaiste, kā arī to sasaiste nacionālajā līmenī definētajām valsts attīstības prioritātēm
- Zema izstrādāto attīstības plānošanas dokumentu kvalitāte
- To cilvēku skaits, kas formāli un neformāli sadarbojas savu un sabiedrības mērķu vārdā ir neliels. Ir nepietiekama sabiedrības līdzdalība valsts pārvaldes procesos un nevalstisko organizāciju administratīvā un finanšu kapacitāte.
- Uzņēmējdarbības šķēršļu uzskaitījumā kā lielākie kavēkļi tiek minēti konkurence ar ēnu ekonomiku un zemes pieejamība, likumu un noteikumu nepastāvīgums, nodokļu likmes.

1.5.2. Darba organizācijas process publiskajā pārvaldē

Kvalitātes vadības sistēmu ieviešana publiskajā pārvaldē

261. Darba organizācijas process iestādē un ar to saistītie jautājumi, kuriem ir nozīme pakalpojuma ātrai, efektīvai un kvalitatīvai sniegšanai, ir sistemātisks, to iespējams padarīt iespējami optimālu. Kvalitātes vadības sistēmas ieviešana publiskajā pārvaldē būtu nozīmīgs instruments pārvaldes institūciju darbības uzlabošanai.
262. 2001.gada 4.decembrī izdoti MK noteikumi Nr. 501 „Noteikumi par kvalitātes vadības sistēmas ieviešanu valsts pārvaldes iestādēs” un MK 2001.gada 11.decembra ieteikumi Nr.1 „Ieteikumi kvalitātes vadības sistēmas ieviešanai valsts pārvaldes

⁵⁷ Administratīvo un regulējošo izmaksu aptauja. Aptaujas rezultātu kopsavilkums. LIAA, lpp1.

⁵⁸ „Mazo un vidējo uzņēmumu un iedzīvotāju grupu problēmas, saņemot un izmantojot publiskās pārvaldes un e-komercpakalpojumus”, ĪUMEPLS, 2006

⁵⁹ Pētījums “Elektronisko pakalpojumu pieejamības un efektivitātes novērtējums Latvijā”, ĪUMEPLS, 2005.

⁶⁰ Pētījums “Elektronisko pakalpojumu pieejamības un efektivitātes novērtējums Latvijā”, ĪUMEPLS, 2005.

iestādēs”. Kvalitātes vadības sistēmu ieviešana Latvijas valsts pārvaldē ir decentralizēts un brīvprātīgs process, kas arī nosaka to, ka tiek lietoti dažādi kvalitātes sistēmu paraugi, pieejas, lai gan MK noteikumi nosaka, ka kvalitātes vadības sistēmas ir ieviešamas saskaņā ar Latvijas nacionālajā standartā LVS NE ISO 9001 „Kvalitātes vadības sistēmas. Prasības” noteiktajām prasībām, ciktāl tās piemērojamas attiecīgajai iestādei. Ievērojot to, ka kvalitātes vadības sistēma tiek definēta kā „iestādes vadības plānots pasākumu kopums iestādes darba organizācijas sistematizēšanai, lai īstenotu tiesību aktos noteiktās prasības un citos vadības dokumentos noteiktos mērķus” ir acīmredzama kvalitātes vadības sistēmu ciešā saistība ar iestādes darbības stratēģijām – līdz ar to ir uzskatāms, ka kvalitātes vadībai un darbības kvalitātes nodrošināšanai publiskajā pārvaldē ir jāklūst par vienu no stratēģiskās plānošanas sistēmas integrētām sastāvdaļām.

263. Valsts kancelejas veiktā aptauja⁶¹ parāda, ka no aptaujātajām 172 tiešās valsts pārvaldes iestādēm 42,5% uzskata, ka ievieš kvalitātes vadības sistēmu. Datu kvalitatīvā analīze rāda, ka visbiežāk tas ir tikai kāds kvalitātes vadības sistēmas elements un ka iestādes nesaista kvalitātes vadību ar iestādes stratēģisko vadību kopumā. Savukārt, vairāk kā puse no institūcijām, kurās kvalitātes vadības sistēma vēl nav ieviesta, apzinās tās nepieciešamību un plāno nākotnē ieviest (65,9%). Tā kā nav veikti centralizēti pētījumi par kvalitātes vadības ieviešanu pašvaldībās, balstoties uz informāciju par tiešās valsts pārvaldes iestādēm, var pieņemt, ka pašvaldību skaits, kas ievieš kvalitātes vadības sistēmu vai tās elementus, ir lielāks. Ir vairāki piemēri, kur kvalitātes vadības sistēmas vai to elementi ir ieviesti publiskās pārvaldes institūcijās, piemēram, Ekonomikas ministrijā, Ogres novada pašvaldībā un Liepājas pilsētas domē, kuru sistēmas atbilst ISO 9001 standartiem; administratīvo šķēršļu novēršanas uzņēmējdarbībai aktivitāšu ietvaros ir izstrādāta iestāžu pašnovērtēšanas metodika uzņēmējiem sniegto pakalpojumu kvalitātes novērtēšanai, Pasaules Bankas Izglītības attīstības projekta ietvaros ir izstrādāta vispārējās izglītības iestāžu pašnovērtēšanas metodika un to ir plānots papildināt padarot to par universālu kvalitātes vadības instrumentu visām izglītības iestādēm, pašnovērtēšanas instruments ir iekļauts arī augstskolu studiju programmu akreditācijas prasībās.
264. Lai arī šīs atsevišķās aktivitātes liecina par publiskās pārvaldes iestāžu interesi par savas darbības kvalitātes uzlabošanu, tomēr valsts institūciju un pašvaldību aktivitāte kvalitātes sistēmu veidošanā ir neliela. Par to liecina arī tas, ka Latvijas Kvalitātes asociācijas ikgadējo Latvijas Kvalitātes balvu saņem privātā sektora organizācijas. Latvijas Kvalitātes balva tiek pasniegta katru gadu ikgadējās starptautiskās kvalitātes vadības jautājumiem veltītās konferences noslēgumā. Atbilstoši balvas nolikumam, tiek izdalītas trīs nominācijas - Lielie uzņēmumi, Mazie un vidējie uzņēmumi, Publiskā sektora organizācijas (balva publiskā sektora uzņēmumiem līdz šim nav piešķirta).
265. Aktivizējot publiskās pārvaldes institūciju darbību kvalitātes vadības sistēmu ieviešanā pirmām kārtām būtu jānodrošina skaidra sasaiste ar stratēģiskās plānošanas procesu tiešās pārvaldes līmenī, labākās pieredzes apmaiņas pasākumi, kā arī institūciju vadības un iesaistīto speciālistu apmācības pasākumi.

Publisko pakalpojumu kvalitātes uzlabošana

⁶¹ Aptauja “Kvalitātes vadības ieviešana un pakalpojumu kvalitātes vērtēšana tiešās valsts pārvaldes iestādēs”, Valsts kanceleja, 2005.gada 4.ceturksnis

266. Uzņēmējiem un iedzīvotājiem ir jānodrošina iespēja saņemt ātru un kvalitatīvu pakalpojumu, līdz ar to pakalpojuma pieejamībai un tā atrašanās vietai iespējami tuvu iedzīvotāja dzīvesvietai jābūt pārdomātai.
267. Publisko pakalpojumu kvalitātes uzlabošana daļēji ir apskatīta jau sadaļā par administratīvo šķēršļu novēršanu. Tā ir tieši saistīta ar e-pārvaldes ieviešanu, jo viena no nozīmīgākajām iniciatīvām pakalpojumu kvalitātes un pieejamības nodrošināšanā ir to piedāvājums elektroniskā veidā. Tomēr savu aktualitāti nezaudē arī jautājums par publisko pakalpojumu kvalitāti un pieejamību tradicionālajā formā, ievērojot interneta pieslēguma pieejamības ierobežojumus visā Latvijas teritorijā, to, ka daļai iedzīvotāju, īpaši vecāka gadagājuma iedzīvotājiem, ir nepietiekamas prasmes lietot mūsdienu informācijas un komunikācijas tehnoloģijas, kā arī to, ka daudzi pakalpojumi, piemēram, veselības un sociālās aprūpes jomā, pēc būtības nav elektronizējami.
268. Valsts un pašvaldību institūcijas sniedz iedzīvotājiem aptuveni 900 dažādu pakalpojumu. Iedzīvotājiem ir nepieciešama vienkārša, pastāvīga piekļuve informācijai un sniegtajiem pakalpojumiem. Lai gan trūkst pētījumu par pakalpojumu kvalitātes novērtējumu kopumā, ievērojot lielo pakalpojumu skaitu, tomēr nozaru politiku ietvaros pakalpojumu kvalitāte tiek vērtēta un šie novērtējumi ir tieši saistīti ar institūciju darbības novērtējuma, tās rezultatīvajiem rādītājiem stratēģiskās plānošanas procesā. Kā piemēru var minēt 2002.gada pētījumu „Ierobežošanas sistēmas sūces: veselības sektors un licencēšana Latvijā”⁶², kas norāda uz publisko pakalpojumu kvalitātes raksturīgām problēmām: Tikai ¼ daļa no aptaujātajiem uzskatīja, ka viņiem ir pieejama nepieciešamā informācija par veselības pakalpojumu saņemšanu. Tikai 21% no veselības pakalpojumu saņēmējiem zināja par sūdzības iesniegšanas iespējām un procedūru. Tikai 19% aptaujāto novērtēja veselības pakalpojumus kā labus vai ļoti labus, 44% tos novērtēja kā nedz labus, nedz sliktus, 37% kā sliktus vai ļoti sliktus. Neskatoties uz to 81% no tiem, kas bija kontaktējušies ar publiskajiem veselības pakalpojumu sniedzējiem, aprūpi novērtēja kā apmierinošu, tikai 9% kā neapmierinošu.
269. Pētījums ietvēra uzņēmēju aptauju par valdības atbalstu uzņēmējdarbībai – tikai 8% to novērtē kā labu, 23% kā sliktu un 19% kā ļoti sliktu, 55% novērtē korupciju valdības procesos kā augstu vai ļoti augstu., vienlaikus tikai 6% ir paši saskārušies ar kukuļu vai dāvanu došanu.
270. No aptaujātajām māsaimniecībām 8% pēdējo 5 gadu laikā bija saskārušās ar nepieciešamību saņemt licenci vai atļauju pārvaldes institūcijā. Izplatītākais pakalpojums bija autovadītāju tiesību saņemšana. Šajā gadījumā 85% aptaujāto bija apmierināti ar tiesību saņemšanas procesu, tikai 7% neapmierināti.
271. Minētie pakalpojumu novērtējumi norāda uz to jautājumu loku, kas būtu izvērtējami veicot publisko pakalpojumu sociālo auditu un noskaidrojot sabiedrības apmierinātības līmeni ar pakalpojumu kvalitāti un pieejamību. Šādu pētījumu iniciēšana galvenajās publisko pakalpojumu jomās ir nepieciešams solis pakalpojumu kvalitātes uzlabošanai ilgtermiņā.

Publisko pakalpojumu pieejamība un kvalitāte pašvaldībās

272. Latvijā pašvaldību sistēma ir sadrumstalota – 2006.gada beigās Latvijā ir 527 pašvaldības (7 republikas pilsētas un 53 rajonu pilsētas, 432 pagasti, 35 novadi) un 33

⁶² Curbing system leakages: health sector and licensing in Latvia. Ciet International A.Cockcroft, S.Paredes, M.Roches, N.Andersson. 2002.

reģionālās pašvaldības (26 rajoni un 7 lielākās pilsētas), tādēļ Saeimā pieņemts likums „Grozījumi administratīvi teritoriālās reformas likumā”. Administratīvi teritoriālās reformas mērķis ir nodrošināt efektīvu pašvaldību funkcionēšanu un optimālu pašvaldību pakalpojumu tīklu iedzīvotājiem. Administratīvi teritoriālās reformas ietvaros tiek veidoti pakalpojumu centri, tomēr to darbību ierobežo darbinieku nepietiekamā kvalifikācija. Pašvaldību apsekojumi liecina, ka pašvaldību darbiniekiem nepieciešamas apmācības, tajā skaitā programmatūras un Valsts reģistra datu bāzes lietošanā. Administratīvi teritoriālā reforma dod iespēju paaugstināt vietējo pašvaldību (t.sk. attīstības centru un kompetenču centru) darbības kapacitāti un līdzsvarot izmaksas, bet paralēli ir nepieciešams intensīvs apmācību kurss, pieredzes apmaiņa pašvaldību deputātiem un izpildinstitūcijām.

273. Lielai daļai vietējo pašvaldību, lai izpildītu normatīvajos aktos noteiktās funkcijas, ir salīdzinoši augsts pārvaldes izdevumu īpatsvars, zema administratīvā un nepietiekama finansiālā kapacitāte. Tādejādi netiek nodrošināta pašvaldību attīstība. 2004.gadā pašvaldību pārvaldes vidējie izdevumi bija 9% no kopējiem vietējo pašvaldību izdevumiem. Visaugstākais rādītājs bija 54.08% (Vecates pagasts- 601 iedzīvotāji), bet viszemākais 3.13% (Ikšķiles novads- 6 713 iedzīvotājs) un 3.70% (Zasas pagasts – 1094 iedzīvotāji). Salīdzinoši Rīgas pilsētai šie izdevumi veidoja 9,68% (735 241 iedzīvotājs)⁶³. Lai pašvaldības iedzīvotājiem varētu sniegt pakalpojumus, kas pēc satura, apjoma un kvalitātes atbilstu normatīvajos aktos noteiktajam, ir nepieciešams ar likumu definētajam standartam ieviest kvalitātes vadības sistēmas, tādejādi paaugstinot pašvaldību darbības efektivitāti.
274. Administratīvi teritoriālās reformas īstenošana rada nepieciešamību analizēt publiskās pārvaldes sistēmu, lai konstatētu katras funkcijas īstenošanai optimālāko pārvaldes līmeni, ievērojot subsidiaritātes principu. Pašvaldībām nav vienotas izdevumu uzskaites un pārskatu sistēmas, kas atspoguļotu pašvaldību izdevumus saistībā ar pašvaldību funkcijām. Netiek analizētas pašvaldību autonomo funkciju (likums „Par pašvaldībām”15.pants) izmaksas, izpildes apjoms un kvalitāte, kā arī izmaksas tajos gadījumos, kad pašvaldībām no valsts tiek deleģētas vai ar likumu noteiktas jaunas funkcijas. Tajā pašā laikā valsts institūciju reģionālās filiāles ir izvietotas dekoncentrēti un nevienmērīgi (Centrālās statistikas pārvaldes- 26, uzņēmumu reģistra reģionālās nodaļas-9, Reģionālās vides pārvaldes – 9, Valsts darba inspekcijas struktūrvienības- 7)⁶⁴, kas nenodrošina optimālu pieejamību valsts pārvaldes pakalpojumu saņemšanai reģionālā un vietējā līmenī.
275. Galvenās problēmas:
- ierobežota publiskās pārvaldes institūciju aktivitāte kvalitātes sistēmu veidošanā, modernas politikas veidošanā un administrēšanas formu piemērošanā,
 - neapmierinoša publisko pakalpojumu kvalitāte atsevišķās nozarēs,
 - pakalpojumu vājā organizācija, zemā kvalitāte un efektivitātes trūkumi pašvaldībās.

1.5.3. Valsts pārvaldes Cilvēkresursu attīstība

276. Pēc Centrālās statistikas pārvaldes datiem 2005.gada beigās no 1036 tūkst. (vecumā 15-74 gadi) valstī nodarbināto publiskajā sektorā ir nodarbināti 354,6 tūkstoši un privātajā sektorā 681,7 tūkstoši cilvēku.⁶⁵ Valsts pārvaldē, aizsardzībā un obligātās

⁶³ Dati: <http://www.vkase.gov.lv/index.php?sadala=224>.

⁶⁴ Reģionālā administratīvi teritoriālā iedalījuma reformas problēmas Latvijā, 2001.

⁶⁵ Sabiedriskais sektors statistikā ir valsts un pašvaldību iestādes un uzņēmumi, uzņēmēj sabiedrības ar valsts vai pašvaldību kapitāla daļu 50% un vairāk apmērā un sabiedriskās organizācijas.

sociālās apdrošināšanas jomā ir 7,9% nodarbināto, izglītībā – 8,7%, 5,5% - veselības un sociālās aprūpes jomā. Valsts tiešās pārvaldes iestādēs 2005.gada beigās strādā 28 491 ierēdnis, no tiem 6858 vispārējā civildienestā, 21633 specializētajā civildienestā.

Cilvēkresursu vadības attīstība

277. Latvijas valsts pārvalde pastāvīgi saņem Eiropas Savienības pārmetumus par nepietiekošo administratīvo kapacitāti un neprasmī sadarbīties ar sabiedrību un ierēdņu starpā, kā arī Latvijas iedzīvotāju aptaujas un politiķu izteiktie viedokļi rāda neapmierinātību ar ierēdņu darbību. Lai gan trūkst pētījumu par iedzīvotāju uzticību valsts pārvaldei kopumā, tomēr regulārajās socioloģiskajās aptaujās ir iekļauti jautājumi par uzticību atsevišķiem valsts pārvaldes dienestiem. 2005.gada maija aptaujas rezultāti parāda, ka Muitai neuzticas 54,4%, valsts ieņēmumu dienestam 43,9%, Pašvaldībām 34,8%, Robežsardzei 30,2% aptaujāto iedzīvotāju. Ministru kabinetam neuzticas 64,1% iedzīvotāju, kas, iespējams, vairāk raksturo uzticību izpildvaras politiskajam līmenim, bet, kas netieši norāda arī uz valsts pārvaldes attiecībām ar sabiedrību.
278. Personālvadība ir decentralizēta iestāžu līmenī. Zema personāla atlases un citu personālvadības funkciju izpildes kvalitāte – personālvadības funkcija tiek nodrošināta formalitāšu kārtības līmenī, trūkst stratēģiskas pieejas, cilvēkresursu attīstības plānošanas, netiek izmantotas privātajā sektorā plaši lietotās mūsdienīgas personālvadības pieejas.
279. Izvirzot par mērķi vienotu civildienestu ar vienotu izpratni par mūsdienīgas personāla vadības sniegto ieguldījumu iestādes darbības efektivitātes paaugstināšanā, nepieciešams veikt pasākumus personāla vadības prakses attīstīšanai un izlīdzināšanai iestāžu starpā, personāla vadības procedūru attīstīšana, pilnveidojot personāla atlases un darba izpildes novērtēšanas procesus, kā arī vadošā personāla kompetenci un iesaistīšanos personāla vadībā,
280. IT procesu un resursu izmantošana valsts pārvaldes personālvadībā vēsturiski ir veidojusies iestāžu līmenī, novedot pie savstarpēji nesavietojamām sistēmām un grūtībām nodrošināt nepieciešamos datus gan darba samaksas sistēmas, gan valsts pārvaldes cilvēkresursu attīstības plānošanai. Valsts civildienesta pārvaldes datu bāzē tiek apkopota informācija par valsts pārvaldes iestādēs strādājošajiem ierēdņiem (100 iestādes). Darba samaksas informācija tiek apkopota Finanšu ministrijas datu bāzē. Abas informācijas sistēmas nav savietojamas, lielā mērā dublējas (dublēto datu apjoms ir ~70-80%) un ir nepietiekami nodrošinātas ar analīzes instrumentiem. Nespējot izmantot centralizētas datu bāzes, atsevišķas iestādes attīsta savas personālvadības informācijas sistēmas, investējot ievērojamus papildus resursus un veidojot nesavietojamas sistēmas. Kā parādīja 2004.gadā VK sadarbībā ar Pasaules Banku veiktais pētījums par Valsts sektora institūciju, personāla un atalgojuma vadības IT sistēmām, trūkumi un nesavietojamība attiecas ne tikai uz personālvadības, bet gan uz daudz plašāku funkciju un procesu loku.

Valsts sektorā strādājošo kompetence

281. Valsts pārvaldē strādājošo formālās izglītības bāze ir daudzveidīga un kopumā tā atbilst ieņemamā amata profesionālajām prasībām – pamatā strādājošo profesionālo kvalifikāciju veido ne tikai atsevišķas apgūtās studiju programmas, bet bieži vien to

kombinācijas, ieskaitot arī ārvalstu augstskolās iegūtu izglītību un tālākizglītību, apvienojumā ar dažādās jomās iegūtu darba pieredzi. Pēc Izglītības un zinātnes ministrijas datiem 2005.-2006. akadēmiskajā gadā valsts pārvaldes amatiem nepieciešamā izglītība tiek piedāvāta 41 koledžas programmā (4692 studējošais), 43 bakalaura studiju programmās (7309 studējošie), 42 profesionālajās pamatstudiju programmās (15 835 studējošie), 45 maģistra studiju programmās (2710 studējošie), 46 Augstākā līmeņa profesionālajās studiju programmās (2352 studējošie), 51 doktora studiju programmā (380 studējošie). Kopumā valsts pārvaldes amatiem atbilstošu izglītību 2005/2006. mācību gadā iegūst 33278 studējošie, no tiem 10 562 par maksu, 816 par valsts budžeta līdzekļiem. Minētie dati ļauj secināt, ka izglītības sistēmas piedāvājums ir vērtējams kā pietiekošs.

282. Lai gan informācijas sistēmu sadrumstalotības dēļ trūkst apkopotas informācijas par valsts pārvaldē strādājošo izglītību kopumā, tomēr prakse liecina par nepieciešamību uzlabot augstskolu sadarbību ar valsts pārvaldes institūcijām, nodrošinot sākotnējo valsts pārvaldes profesionālajai darbībai nepieciešamo zināšanu un prasmju apguvi jau augstākās izglītības studiju programmu ietvaros. Attiecīgo profesiju profesionālās kompetences ir daļēji iekļautas profesiju standartos. Profesiju standartu reģistrā ir iekļauti 332 profesiju standarti, no kuriem 155 attiecas uz profesijām, kas ir sastopamas valsts pārvaldē. Tomēr profesiju standartu sistēma un amatu klasifikācijas sistēma ir nesavietojamas un pārāk sadrumstalotas, tās tikai daļēji var izmantot nepieciešamo studiju kursu un tālākizglītības projektēšanai.
283. Valsts civildienesta ierēdņu tālākizglītību nodrošina Valsts kancelejas pārraudzībā esošā Valsts administrācijas skola (VAS). Apmācība tiek organizēta Rīgā (82,6% kursu)⁶⁶ un 10 reģionu mācību centros (17,4% kursu). Kopumā mācībās 2006.gadā piedalījušies 6998 dalībnieku. 2006.gadā VAS kursus ir apmeklējuši 5732 dalībnieki. Ievērojot to, ka valsts civildienestā ir nodarbināti vairāk kā 28 000 ierēdņu, kursi ir pieejami tikai katram ceturtajam - piektajam ierēdnim. Ievērojot 2006.gadā veikto valsts pārvaldes institūciju ierēdņu un darbinieku mācību vajadzību aptaujas rezultātus, mācību vajadzības ir apmierinātas par aptuveni 70%.
284. Viena VAS kursa apmeklētāju skaits no dažiem desmitiem līdz vairāk kā 500 dalībniekiem. Kursi kopumā tiek vērtēti pozitīvi – vidējais vērtējums ir no 8,9 no 10 punktiem, taču trūkst sistēmas, lai novērtētu, cik lielā mērāursos iegūtās zināšanas tiek pielietotas praksē un vai tās uzlabo ierēdņu profesionālās darbības kvalitāti. Lai nodrošinātu apmācību ietekmes novērtēšanu un iegūtos rezultātus izmantotu mācību kursu pilnveidošanā, Valsts kanceleja ir uzsākusi darbu pie apmācību novērtējuma metodikas izstrādes. Tajā tiks paredzēta gan apmācību dalībnieku, gan viņu darba devēju aptauja par mācībās gūto zināšanu un prasmju pielietojumu un ietekmi uz darbinieka profesionālo sniegumu.
285. Vidējais VAS kursu izstrādes un ieviešanas laiks ir 2002.gads, kas nozīmē, ka daļai kursu ir nepieciešama izvērtēšana un aktualizācija, atsevišķi kursi tiek pasniegti jau kopš 1999.gada vai pat ilgāk. Tomēr jaunu kursu izstrāde ir apgrūtināta resursu un skaidri noteiktu procedūru trūkuma dēļ. Līdzšinējā praksē jauna kursu satura izstrāde pamatā tiek nodrošināta ar dažādu projektu piesaistīto līdzekļu palīdzību. Paralēli VAS nodrošinātajai apmācībai, daudzas ministrijas un iestādes organizē savus apmācības pasākumus dažādu projektu ietvaros gan arī par budžeta līdzekļiem.

⁶⁶ Šeit un turpmāk „Valsts administrācijas skolas pārskats par 2006.gada mācību darbu”.

286. Valsts pasūtījumu kārtējā gada mācību nodrošinājumam izstrādā Valsts kanceleja, nosakot prioritātes mācību satura izstrādei. Valsts pasūtījuma izstrādes pamatā ir ikgadējās ierēdņu novērtēšanas rezultātā apkopotā informācija par mācību vajadzībām. Tomēr mācību vajadzību noteikšanai nav skaidras metodikas, tā ir pārāk vispārīga un rezultātā iegūtais mācību vajadzību spektrs ir vāji prioritizēts un neparāda tiešu sasaisti ar darbinieku profesionālajiem pienākumiem. Tikai apmēram trešajā daļā aptaujāto 165 valsts pārvaldes iestāžu ir izstrādāts mehānisms darbinieku un ierēdņu mācību vajadzību plānošanai⁶⁷. Lai pilnveidotu profesionālās kvalifikācijas paaugstināšanas sistēmu un iegūtu precīzākus instrumentus strādājošo mācību vajadzību noteikšanai, Valsts kanceleja ir uzsākusi kompetenču modeļa izstrādi valsts pārvaldes amatu profesionālajām saimēm.

Valsts pārvaldē strādājošo motivācijas sistēma

287. Viens no valsts sektora cilvēkresursu attīstības izšķirošajiem jautājumiem ir motivācija, kas nosaka profesionālu speciālistu saglabāšanos valsts pārvaldē, kā arī spēju piesaistīt labākos jaunos profesionāļus. Līdzās valsts sektora darba samaksas konkurētspējai ar privātā sektora atalgojumu, nozīmīgi izvēlei par labu darbam valsts sektorā ir arī citi motīvi. Kā parāda VK 2005.gadā pasūtītais pētījums „Ierēdņu sociālpsiholoģiskais profils un motivācija”⁶⁸, motīvu ranžējums lejupejošā kārtībā ir – atalgojums, vadības atzinība, klientu paldies un kolēģu novērtējums (pēdējie divi vienādi nozīmīgi).
288. Pētījums norāda arī uz to, ka viens no nozīmīgiem faktoriem, kas pozitīvi ietekmē attieksmi pret darbu valsts pārvaldē ir darba vietas drošība – valsts pārvaldē šis drošības indekss ir 63,3, kamēr privātajā sektorā 46,6. Tomēr vienlaikus pētījums norāda uz to, ka arī valsts pārvaldē strādājošie plāno savas karjeras izaugsmi (vidēji 14-15 gadi), paredzot mainīt pašreizējo darba vietu vidēji 5 gadu periodā. Minētais liecina par nepieciešamību attīstīt karjeras izaugsmes iespēju nodrošināšanu valsts pārvaldē. Uz to norāda arī tas, ka lielas karjeras izaugsmes iespējas un prestižs var pārspēt nozīmībā lielu algu, bet visnozīmīgākais motivators ir tieši izaugsmes iespējas. Nepietiekama karjeras iespēju nodrošināšana pārvaldē līdzās atalgojuma atšķirībām starp valsts pārvaldes iestādēm ir viens no augstu personāla mainību izraisošiem faktoriem.
289. Lai gan nav pieejami dati par personāla mainību publiskajā pārvaldē kopumā, Valsts kancelejas veiktā aptauja⁶⁹ liecina, ka laika periodā no 2002.līdz 2005.gadam personāla mainība valsts pārvaldes iestādēs svārstās vidēji no 9 - 13%. Turklāt katru gadu tai ir tendence palielināties. Atsevišķu iestāžu sniegtā informācija liecina, ka personāla mainība variē no, piemēram, 6% Iekšlietu ministrijas specializētā civildienesta iestādēs, līdz pat 70% atsevišķās ministrijās. Lai gan dati par personāla mainību ietver arī iestāžu reorganizācijas izmaiņas, tomēr personāla mainība 30% līmenī ir tipisks rādītājs ministriju centrālajos aparātos uz ko norāda arī tas, ka daudzās ministrijās strādājošie ar darba pieredzi attiecīgajā institūcijā līdz vienam gadam sastāda vairāk kā 30%.
290. Viens no būtiskākajiem rādītājiem, kas ietekmē cilvēku izvēli par labu darbam valsts vai privātajā sektorā ir attiecīgās profesionālās darbības novērtējums sabiedrībā – „profesijas tēls”. Kā parāda minētais pētījums, būtiskākas atšķirības pastāv starp

⁶⁷ Valsts kancelejas pētījums „Cilvēkresursu attīstība valsts pārvaldē”, 2005.gads

⁶⁸ Pētījums „Ierēdņu sociālpsiholoģiskais profils un motivācija”, Gala ziņojuma projekts, lpp 46. 2005.

⁶⁹ Valsts kancelejas pētījums „Cilvēkresursu attīstība valsts pārvaldē”, 2005.gads

valsts sektorā strādājošo pašvērtējumu un ārējo vērtējumu. Tikai četrās pozīcijās valsts pārvaldes un sabiedrības uzskati sakrīt – ka ierēdņi ir entuziasti, ka viņi var būt lepni par savu darbu, ka viņu darbs ir atbildīgs un ka viņi ir inteligenti cilvēki. Vislielākās atšķirības, kurās sabiedrībai ir radikāli negatīvāks viedoklis ir, ka ierēdņiem ir papildus ienākumi, ka viņi ir pirmspensijas cilvēki, ka viņi neko nedara bez kukuļa, ka viņi tikai izliekas, ka strādā, kā arī darbojas neefektīvi”.⁷⁰ Minētā novērtējuma diference norāda uz nepieciešamību komunicēt valsts pārvaldes profesiju pozitīvās vērtības plašākā sabiedrībā.

291. Galvenās problēmas:

- Zema personāla atlases un citu personālvadības funkciju izpildes kvalitāte, trūkst stratēģiskas pieejas, cilvēkresursu attīstības plānošanas, netiek izmantotas privātajā sektorā plaši lietotās mūsdienīgās personālvadības pieejas.
- IT procesu un resursu izmantošana valsts pārvaldes personālvadībā vēsturiski ir veidojusies iestāžu līmenī, novedot pie savstarpēji nesavietojamām sistēmām un grūtībām nodrošināt nepieciešamos datus gan darba samaksas sistēmas, gan valsts pārvaldes cilvēkresursu attīstības plānošanai.
- Trūkst sistēmas, lai novērtētu, cik lielā mērā Valsts administrācijasursos iegūtās zināšanas tiek pielietotas praksē un vai tās uzlabo ierēdņu profesionālās darbības kvalitāti
- Mācību vajadzību noteikšanai nav skaidras metodikas, tā ir pārāk vispārīga, mācību vajadzību spektrs ir vāji prioritizēts un neparāda tiešu saistību ar darbinieku profesionālajiem pienākumiem.
- Nepietiekama karjeras iespēju nodrošināšana pārvaldē, līdzās atalgojuma atšķirībām starp valsts pārvaldes iestādēm ir viens no augstu personāla mainību izraisošiem faktoriem.

⁷⁰ Turpat, lpp 31. 2005.

2. TEMATISKĀ ASS „KONKURENCES VEICINĀŠANA UN VIRZĪBA UZ EKONOMIKU, KAS BALSTĪTA UZ ZINĀŠANĀM”

2.1. Zinātne un pētniecības potenciāls

292. Latvijā ir zinātņu nozares, kas spēj konkurēt ar savām izstrādņēm pasaules līmenī (modernie materiāli, informācijas tehnoloģijas, magnetohidrodinamika, biomedicīna, farmaceitiskā ķīmija un koksnes ķīmija) un šo zinātņu nozaru kapacitāti apliecina gan pasaules līmeņa patenti un publikācijas, gan zinātnieku sekmes ES Ietvara programmās pētniecības un tehnoloģiju attīstības jomās, kas ir apliecinājums Latvijas zinātniskā potenciāla konkurētspējai pasaulē. Latvijas zinātniskajiem institūtiem ir sekmīga ilgtermiņa sadarbība ar Eiropas un pasaules augsto tehnoloģiju firmām, īpaši farmaceitiskajā ķīmijā un biomedicīnā, kura dod būtisku papildinājumu ierobežotajam P&A valsts finansējumam.

2.1.1. Zinātnes un pētniecības institucionālā kapacitāte

293. Zinātnes institucionālo struktūru Latvijā veido 11 valsts zinātniskie institūti, 15 zinātniskais institūts, kas formāli integrēti universitāšu sastāvā kā juridiski neatkarīgas institūcijas, 5 valsts universitātes un 15 augstskolas ar to zinātniskajām struktūrvienībām. Ņemot vērā to zinātniskās darbības līmeni un spektru, nozīmīgākās ir Latvijas Universitāte, Rīgas Tehniskā universitāte, Rīgas Stradiņa Universitāte, Latvijas Lauksaimniecības Universitāte, Daugavpils Universitāte un Ventspils Augstskola. Latvijā līdz šim darbojas divi privātie zinātniskie institūti, tādi kā Ekonomikas institūts un Rīgas Informācijas tehnoloģijas institūts “Dati”.
294. No starptautiskās atpazīstamības un pētnieciskās darbības atdeves/rezultatīvitātes viedokļa nozīmīgākie ir Latvijas Universitātes Cietvielu Fizikas institūts (LU CFI) un Latvijas Organiskās sintēzes institūts (OSI). LU CFI citu zinātnisko institūtu vidū izceļas ar gada laikā publicēto starptautiski atzīto (SCI) zinātnisko rakstu skaita un to starptautiskā prestiža (citējamības indeksa) līmeni. 2004.gadā LU CFI zinātnieki ir autori 115 zinātniskajām publikācijām, savukārt OSI – 63 zinātniskajām publikācijām, tai skaitā SCI.. Šajā laika periodā LU CFI zinātnisko publikāciju gada devums sastāda 1/4 no visām Latvijas zinātnieku publikācijām. Publicēšanās intensitāte LU CFI ir salīdzināma ar vidējo publicēšanās intensitāti ASV, kas ir augstāka par vidējo ES (639 publikācijas uz 1 000 000 iedzīvotājiem).
295. Statistikas dati par Latvijā veikto izgudrojumu sadalījumu pa zinātnes nozarēm liecina, ka Latvijas perspektīvākās “izgudrojumu nozares” ir medicīniskā ķīmija un gēnu inženierija. Vēl jāatzīmē kā spēcīga arī MHD metalurģija (kā, piem., MHD kristālu audzēšana). OSI un Latvijas Universitātes Biomedicīnas pētījumu un studiju centrs ir īpaši atzīmējami ar šajos institūtos radīto izgudrojumu skaitu, kas patentēti ārzemēs. Laika periodā no 1997.g. – 2004.g. OSI zinātnieki ir galvenie autori 16 patentu pieteikumiem medicīniskajā ķīmijā, kurus ir pieteikušas pasaulē atzīti farmācijas uzņēmumi. Savukārt gēnu inženierijā LU BMC zinātnieki ir autori trīs starptautisko patentu pieteikumiem (1999., 2001. un 2004.g.) sadarbībā ar Citos Biotechnol Ag (Šveice), Michigan State University (ASV) un Celltech Pharmac Ltd. (Apvienotā Karaliste).

296. Latvijas zinātnieki un institūcijas samērā sekmīgi piedalās ES Ietvara programmās (IP). Aktīva dalība tika uzsākta 1999.gadā, kad savu darbību uzsāka ES 5.IP. Tika iesniegti 667 projektu pieteikumi, no kuriem sekmīgi bija un ES līdzfinansējumu saņēma 178 projekti. Kopumā Latvijas dalībnieku sekmju rezultātā kopējais ES piešķirtais projektu finansējums divas reizes pārsniedza Latvijas dalības maksu 5.IP budžetā. Īpaši jāatzīmē, ka 5.IP laikā LU CFI lielā konkurencē ieguva ES Ekselences centra nosaukumu. Kopš 2002.gada, kad darbojas jau ES 6.IP, vidējais sekmju līmenis ir krities, taču joprojām Latvija ir sekmīgāko jauno ES dalībvalstu vidū, atpaliekot gan no veco dalībvalstu sekmēm. Jāatzīmē Rīgas Tehniskās universitātes Materiālu un konstrukciju institūta sekmes pakāpeniski audzējot savu kapacitāti ar nedaudziem projektiem 5.IP laikā līdz jau uzsāktiem pieciem 6.IP projektiem.
297. Starptautiskās sadarbības ziņā ir jāatzīmē arī Latvijas Universitātes Atomfizikas un spektroskopijas institūts, kas kopumā ir iesaistīts 15 starptautisku projektu realizācijā (6.IP, NATO Zinātnes programma, EUREKA, COST un citi).
298. Latvijas un Lietuvas Izglītības un zinātnes ministrijas ir izveidojušas kopīgu zinātnisko projektu atbalsta fondu ar Taivānu. Kopš 2001.gada atbalstīto projektu skaits ir pieaudzis līdz sešiem un šajos projektos pamatā pārstāvēta ir LU CFI, LU, RTU, Rīgas Stradiņa universitāte genomikas un materiālzinātņu nozares.

Zinātnes un pētniecības infrastruktūra

299. Kopš pagājušā gadsimta 80.gadiem līdz pat 2004.gadam ierobežotā finansējuma dēļ zinātniskā infrastruktūra valsts zinātniskos institūtos un augstskolās praktiski netika atjaunota. Ar 2004.gadu ir uzsākta IZM Nacionālās programmas „Atbalsts zinātniskās infrastruktūras modernizēšanai valsts zinātniskajās institūcijās” īstenošana piesaistot ERAF līdzfinansējumu. Nacionālās programmas mērķis ir modernizēt infrastruktūru valsts zinātniskajās institūcijās, tai skaitā reģionālajās, kas realizē zinātniskos pētījumus prioritārajos zinātnes virzienos, tādā veidā radot vidi tehnoloģiju pārnesei un sekmējot cilvēkresursu attīstību pētniecībā valstī kopumā. Šobrīd augsta līmeņa zinātniskais aprīkojums ir nodrošināts OSI, LU CFI, LU BMC. Tas ļauj šīm zinātniskajām institūcijām sekmīgi piedalīties starptautiskos projektos. Vienota platjoslas tīkla trūkums starp Latvijas augstskolām un zinātniskajiem centriem kavē starpaugstskolu un zinātnisko institūciju sadarbību un pilnīgu to potenciāla realizāciju. Bez tam Latvijai ir lēnākais savienojums ar Eiropas akadēmiskajiem un zinātniskajiem tīkliem (Latvijas pieslēgums Eiropas starptautiskajam izglītības un zinātnes tīklam GEANT ir 155Mbit/s, kamēr Igaunijai un Lietuvai 622Mbit/s, pārējām Austrumeiropas valstīm 2.5Gbit/s), kas kavē plašāku dalību starptautiskajos zinātnes projektos. Joprojām trūkst moderna laboratoriju aprīkojuma tehnoloģiskas ievirzes projektu nanotehnoloģiju un nanostruktūru pielietojuma jomā realizēšanai un īpaši aktuāla šī problēma ir reģionālajās zinātniskajās institūcijās. Šobrīd vēl grūti novest fundamentālu ideju līdz praktiskai augstas tehnoloģijas izstrādei. Par to liecina Latvijas nelielais augsto tehnoloģiju produkcijas īpatsvars ražošanas eksporta devumā (Latvijā 5% un vidēji ES-20%).
300. Kopš Latvija ir kļuvusi par ES dalībvalsti, speciālistiem ir dotas iespējas izmantot ES zinātnisko infrastruktūru. Eiropas Kopējās pētniecības telpas ietvaros 6.IP nodrošina Eiropas zinātniskās infrastruktūras objektu pieejamību visiem Eiropas zinātniekiem, ar vienu nosacījumu, ka attiecīgā zinātnieka kvalifikācijai jāatbilst augstiem zinātniskiem standartiem. Latvijai būtu iespējas iesaistīties Eiropas Kopējās pētniecības telpas aktivitātēs ar Latvijā izvietotiem zinātniskās infrastruktūras

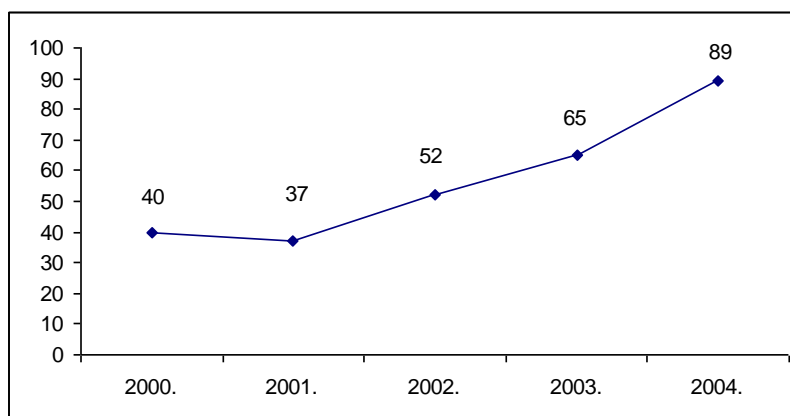
objektiem - tādiem, kas nodrošinātu efektīvu zinātnes rezultātu ieviešanu ražošanā attīstot augstās tehnoloģijas, kā arī unikālu pētniecības infrastruktūras objektu darbību un attīstību, kā piem., Ventspils Starptautiskais radioastronomijas centrs, LU Fizikas institūta šķidro metālu laboratorija (tai skaitā zemes magnētiskā lauka izpētes pilotiekārta).

Cilvēku resursi zinātnei un pētniecībai

301. 2004.gadā Latvijā zinātniski pētnieciskajā darbā strādājošo skaits (ieskaitot pilna un nepilna darba laiku strādājošos zinātniskos darbiniekus, zinātnē un pētniecībā nodarbināto vadības un tehnisko atbalsta personālu) sastādīja 8273 personas. No tiem 3 324 bija zinātniskie darbinieki, kas nodarbināti atbilstoši pilna darba laika ekvivalentam. Salīdzinot statistikas datus par zinātniski pētnieciskajā darbā strādājošo īpatsvaru pret kopējo darbaspējīgo iedzīvotāju skaitu, Latvijā 2004.gadā tas sastādīja 0,73%, savukārt ES dalībvalstīs šis rādītājs vidēji ir 1,36%⁷¹. Produktīvai P&A sektora darbībai un tā attīstības nodrošināšanai nepieciešami vismaz 2000 zinātnieki uz 1 miljonu iedzīvotāju. Tādēļ P&A aktīvi strādājošo zinātnieku kopskaitam Latvijā līdz 2010.gadam jāsasniedz vismaz 5000.
302. Kopumā Latvijā doktora grādu ir ieguvuši ap 5800 cilvēku, no kuriem P&A sektorā 2004.gadā kā pilna darba laika zinātniskie darbinieki strādāja 3324, salīdzinoši 2000.gadā bija nodarbināti 3814. Viens no iemesliem zinātnē nodarbināto skaita samazinājumam ir arī to aizplūšana uz citām valstīm gan ES, gan ārpus tās. Kopējā zinātniskajā darbībā nodarbināto skaitā iekļaujas 802 tehniķi un laboranti un 977 cilvēki, kas veic zinātnei apkalpojošā personāla funkcijas. Latvijā ļoti mazs ir to zinātnieku skaits, kas strādā privātajā sektorā (tikai 13,5% no kopējā zinātnieku skaita) un tas ir zemākais rādītājs salīdzinājumā ar ES dalībvalstīm, kur vidējais rādītājs ir 49%⁷².
303. 2004.gadā vairāk kā pusei augstskolu un valsts zinātniskajos institūtos strādājošajiem zinātniekiem bija pāri par 55 gadiem, turklāt 28% no šiem zinātniekiem bija vecāki par 65 gadiem. Tikai 7% no institūtos strādājošajiem zinātniekiem bija vecumā no 25 līdz 34 gadiem. Šāda zinātniskā personāla vecuma struktūra ir nelabvēlīga ne tikai patreizējās zinātniskās darbības sekmīgai nodrošināšanai, bet rada draudus turpmākai zinātnes attīstībai. Vairākās zinātņu nozarēs nav pietiekošs augsti kvalificētu speciālistu skaits, kas varētu pretendēt uz Latvijas augstskolu profesoru un docētāju vakancēm, un varētu tikt piesaistīts jauno speciālistu sagatavošanā. Problēmas risinājums ir atspoguļots vienā no Izglītības un zinātnes ministrijas izstrādātā dokumenta "Vadlīnijas augstākās izglītības, zinātnes un tehnoloģiju attīstībai līdz 2010.gadam", mērķiem, kas paredz līdz 2010.gadam palielināt profesoru skaitu līdz 1000, bet zinātniskajā darbībā nodarbināto skaitu līdz 12 000.
304. Viens no zinātnes sistēmas attīstības rādītājiem ir zinātnieku skaita ikgadējais pieaugums un jauno doktora grādu ieguvušo skaits.

⁷¹ 2004.g. Eurostat, Share of research and development personnel (head count, % of the labor force)

⁷² 2005.g. Eurostat, OESD (Towards a European Research Area. Science, Technology and Innovation. Key Figures 2005.

Attēls Nr. 14: Doktora grādu ieguvušo skaita dinamika Latvijā

Avots: CSP

305. Doktorantūras studiju programmās studējošo skaits Latvijā ir nepietiekošs (tikai 1,4%, salīdzinot ar 5-6% citās Eiropas Savienības valstīs), un sevišķi tas ir attiecināms uz doktora grādu ieguvušo skaitu. Salīdzinājumā ar citām ES dalībvalstīm Latvija šajos rādītājos ievērojami atpaliek no citām ES dalībvalstīm. Doktora grādu ieguvušo skaits ir niecīgs, salīdzinājumā ne tikai ar ES dalībvalstīm, bet arī ar mūsu kaimiņvalstīm Lietuvu un Igauniju. Tā 2004.gadā Zviedrijā doktorantūras programmās studēja kopumā 18 000 studentu, kas sastādīja 5,3% no kopējā studentu skaita, Čehijā – 11 500 studentu, kas veido 6,6% no kopējā studentu skaita. Lietuvā un Igaunijā 2004.gadā doktoranti veido vidēji 2,5% no kopējā studentu skaita. Latvijā 2004.gadā doktorantūras studentu kopējais skaits bija 1 428 un tikai 85 no tiem ir ieguvuši doktora zinātnisko grādu, kas sastāda tikai 0,4% no kopējā studentu skaita. Studentu interese par studijām doktorantūrā pieaug (2006.gadā doktorantūrā studējošo skaits sasniedza 1 797, doktora zinātnisko grādu ieguvušo skaits – 106), taču pieauguma tempi ir vēl joprojām stipri nepamierinoši. Tas ir sevišķi satraucoši, jo aktualizējas vispārēja zinātniskās sabiedrības novecošanās problēmas.
306. Doktorantu skaita pakāpeniskam pieaugumam ir dažādi iemesli: sabiedrībā ir aktualizēta doktorantu nelielā skaita problēma, tiek organizētas diskusijas, sabiedrībā ir radīta interese, tiek organizēti zinātni popularizējoši pasākumi (TV raidījumi, radio pārraides, Zinātnes kafējnīcas un c.)
307. Nedaudz, bet pieaug arī gada laikā aizstāvēto doktora disertāciju skaits. Viens no iemesliem šim pieaugumam varētu būt ESF līdzfinansētais IZM atbalsta pasākums doktorantiem un postdoktorantiem pētījumu veikšanai dabas zinātnēs un inženierzinātnēs, kā arī IZM Nacionālā programma „Augstākās izglītības mācību iestāžu nodrošināšana ar mūsdienīgām apmācības iekārtām, tehniku un lieldatoru tīkliem”, kas tiek īstenota ar ERAF līdzfinansējumu.
308. Lielākais doktorantu skaits vēl joprojām ir sociālās zinātnēs, komerczinībās un tiesībās, sastādot 32% no visiem doktorantiem. Dabas zinātnes, matemātikas un informācijas tehnoloģiju studijas izvēlējas tikai 14% no visiem doktorantiem un apmēram tikpat daudz (16%) studentu iesaistīti ar inženierzinātnēm, ražošanu un būvniecību saistītās doktorantūras studijās.
309. Pēc doktora disertācijas aizstāvēšanas dabas zinātnēs un matemātikā (izņemot informācijas tehnoloģijās) aizstāvējušies pārsvarā paliek darbā zinātniskajos institūtos un augstskolās un turpina nodarboties ar zinātni.

310. Līdz šim nopietns iemesls zemajai interesei par doktorantūras studijām un tālāko karjeru zinātnē bija zinātniskā personāla atalgojuma līmenis valsts zinātniskajos institūtos, kā arī pieejamā nolietotā zinātniskā infrastruktūra tajos. 2004.gadā tika veikta Latvijas Universitātes, Rīgas Tehniskās universitātes un Daugavpils Universitātes studentu aptauja, kur cita starpā tika noskaidroti studentu viedokļi par doktorantūru, par faktoriem, kas traucē nodarboties ar zinātni un kas motivētu studentus iegūt doktora grādu. Apmēram 25% aptaujāto studentu izteica vēlmi studēt doktorantūrā, puse aptaujāto studentu līdz šim vēl par studijām doktorantūrā nebija domājusi un 17% studentu noraidīja domu par doktorantūras studijām. Kā doktorantūras studijām motivējoši faktori tika minēti sekojoši: iespēja saņemt lielāku atalgojumu (42%), iespēja iegūt plašas zināšanas izvēlētajā zinātņū nozarē (31%), iespēja veidot akadēmisko karjeru (24%) un augsts zinātnieka prestižs sabiedrībā (22%). Aktualizēta tika problēma par informācijas trūkumu augstskolās attiecībā par doktorantūras studiju norisi. Tā 49% studentu atzīmēja, ka nav informēti, kā organizētas studijas doktorantūrā. Daugavpils Universitātes studenti vairāk kā galvaspilsētas studenti norādīja, ka motivācija studijām doktorantūrā ir iespēja turpināt studijas ārzemēs, kā arī atrast darbu ārzemēs.
311. Pēdējos trīs gados ar ES Izglītības programmas Socrates (apakšprogramma Erasmus) atbalstu ārzemēs studē līdz 700 Latvijas studentu (2004./2005. mācību gadā – 607 studenti). Taču pieprasījums pēc šādām studijām ir apmēram divas reizes lielāks.
312. Salīdzinot datus ar ES vidējiem rādītājiem, Latvijā doktorantūras studijas beigušo īpatsvars 2004.gadā bija 0,25 uz 1000 iedzīvotājiem vecumā no 20-29 gadiem, ES vidējais rādītājs sastāda 12,3 uz 1000 iedzīvotājiem.⁷³
313. Latvijas P&A potenciāls ir veidojams un attīstāms, vispirms balstoties uz eksistējošajām un saglabātajām zinātniskajām skolām. Tās ir organiskajā ķīmijā, medicīnas ķīmijā un gēnu inženierijā, fizikā, materiālzinātnēs un informācijas tehnoloģijās. Šīs skolas un tajās eksistējošais pētniecības potenciāls korelē ar iepriekš sniegtajiem datiem par zinātniskajām publikācijām un patentiem šajās nozarēs.
314. Ārzemēs strādā ievērojams Latvijas zinātnieku skaits. Pēc aptuveniem aprēķiniem tā ir 1/3 daļa no Latvijas zinātniskā potenciāla. Šo speciālistu aizbraukšanas iemesli ir dažādi. Pieredzes bagātie zinātnieki pārsvarā aizbrauca strādāt uz citām valstīm tūlīt pēc Latvijas neatkarības atgūšanas, sakarā ar zinātnes sistēmas krasajām reformām un finansiālo resursu būtisku samazināšanos zinātnē (5% no IKP PSRS laikā pret 0,3% neatkarīgās Latvijas laikā). Ārzemēs uzturas daudzi jaunie zinātnieki, kuri tikko beiguši studijas Latvijas augstskolās. Iemesls ir sekojošs - izmantot labākus darba apstākļus un iespējas savas kvalifikācijas celšanai. Tomēr jāatzīmē, vairumam studentu ir vēlme atgriezties Latvijā. Motivācija, lai atgrieztos, varētu būt – moderna zinātniskā aparatūra un samērojamas algas.
315. Aktīvi pētniecībā neiesaistītais cilvēku resursu skaits ir 45% no visu doktora grādu ieguvušo skaita. Šie cilvēki strādā valsts administrācijā, banku sektorā un uzņēmējdarbībā.

Zinātnes un pētniecības finansējums

316. Kopējais finansējums P&A 2004.gadā bija 0,47% no IKP (ES valstīs vidēji 1,93%). Valsts budžeta finansējums zinātnei 2004.gadā veidoja tikai 0,18% no IKP, bet

⁷³ Eurostat, 2005.

privātā sektora investīciju tikai 0,20 % no IKP (ES dalībvalstīs vidēji 0,76% no IKP). Zinātnes un pētniecības finansējums 2004.gadā sastādīja 21 eiro uz vienu iedzīvotāju, kamēr ES vidējais rādītājs ir 409 eiro uz vienu iedzīvotāju. Turklāt pastāvošā pētniecisko darbu finansēšanas sistēma nedarbojas kā katalizators, kas piesaistītu privātā sektora investīcijas pētniecībā.

317. Pasaules Bankas 2003.gadā veiktajā pētījumā norādīts, ka P&A jomā Latvijā galvenokārt darbojas dažas ārvalstu telekomunikāciju firmas, bet visi pārējie uzņēmumi kopā finansē ļoti niecīgu P&A daļu un šīs investīcijas galvenokārt ir vērstas uz tehnoloģiju tiešu iegādi no ārvalstīm.
318. 2005.gada 19.maijā spēkā stājies jaunais Zinātniskās darbības likums, kas uzdod valdībai palielināt valsts budžeta finansējumu zinātnei ik gadu par 0,15% no IKP līdz tā kopējais apjoms būs sasniedzis 1% no IKP.
319. Valsts budžeta līdzekļi galvenokārt tiek novirzīti sekojošām aktivitātēm:
 - zinātniskās darbības nodrošināšanai,
 - tirgus pieprasīto pētījumu programmas realizēšanai,
 - atbalstam dalībai ES zinātnes un tehnoloģiju programmās.
320. Zinātniskās darbības nodrošināšanai paredzētie līdzekļi pamatā tiek sadalīti konkursa, ko organizē Latvijas Zinātnes padome (LZP), kārtībā kā atbalsts fundamentālo un lietišķo pētījumu projektu realizēšanai. Katru gadu tiek atbalstīti 690 projekti ar kopējo finansējumu 4,8 milj. Ls apmērā. 2004.gadā vidējais LZP piešķirtā granta apmērs bija 5000 - 6000 Ls. Dabaszinātnēs un inženierzinātnēs vidēja lieluma zinātniskajam projektam, kuru realizē līdz trīs cilvēkiem, nepieciešamais minimālais gada finansējums būtu 15 000–25 000 Ls. Tas norāda, ka nepietiek līdzekļu, lai nodrošinātu iespēju kvalitatīvi strādāt un veikt pētījumus esošajam jau tā nelielajam zinātnieku skaitam Latvijā.

Nozares politika

321. Saskaņā ar Zinātniskās darbības likumu, zinātniskās darbības prioritārie virzieni tiek definēti reizi četros gados. 2006.gadā valdība ir definējusi prioritāros zinātnes virzienus turpmākajiem četriem gadiem. Prioritātes tiek definētas, izvērtējot:

- attiecīgās ekonomikas nozares stāvokli un attīstības perspektīvas Eiropā un pasaulē, kā arī Latvijā,
- pašreiz pasaulē attīstīto virzienu potenciālu un turpmākās attīstības iespējas Latvijā, kā arī perspektīvo virzienu attīstības iespējas Latvijā,
- nepieciešamās valsts pārvaldes un likumdošanas aktivitātes biznesa un investīciju stimulējošas vides izveidošanā,
- vēlamā valsts un privātā kapitāla, tai skaitā ārvalstu investīciju piesaisti,
- ekonomisko, sociālo un vides faktoru ietekmi uz nozares attīstību un otrādi,
- nozares ietekmi uz tautas izglītības līmeni un demogrāfisko situāciju Latvijā,
- nozarē pieejamā speciālistu bāze un atbilstošu izglītības programmu esamība.

322. Laika periodam no 2006.gada līdz 2009.gadam ir apstiprināti šādi zinātnes prioritārie virzieni tautsaimniecībai nozīmīgās nozarēs fundamentālo un lietišķo pētījumu atbalstam:

- Agrobiotehnoloģija – inovatīvas, videi draudzīgas pārtikas produktu ieguves tehnoloģijas;
- Biomedicīna un farmācija – gēnu tehnoloģijas un jaunu bioloģiski aktīvu vielu sintēzes tehnoloģijas;
- Enerģētika – videi draudzīgi atjaunojamās enerģijas veidi, enerģijas piegādes drošība un enerģijas efektīva izmantošana;
- Informātika – droša programmatūra, integrētas informācijas un komunikācijas sistēmas un tīkli, elektroniskās tehnoloģijas;
- Materiālzinātne – nanotehnoloģijas funkcionālo materiālu iegūšanai, jaunas paaudzes kompozītmateriāli;
- Meža zinātne – ilgtspēja, jauni produkti un tehnoloģijas;
- Medicīnas zinātne – lietišķo zinātņu tehnoloģijās bāzēta klīniskās medicīnas attīstība;
- Vides zinātnes – klimata maiņas reģionālā ietekme uz ūdeņu ekosistēmām un adaptācija, Baltijas jūras un iekšējo ūdeņu vides ilgtspējasīga apsaimniekošana un aizsardzība;
- Letonika – pētījumi par vēsturi, valodu un kultūru.

323. Izglītības un zinātnes ministrija 2001.gadā izstrādāja “Vadlīnijas augstākās izglītības, zinātnes un tehnoloģiju attīstībai līdz 2010.gadam”, paredzot veikt pasākumus lai nodrošinātu pieaugošu doktorantūrā studējošo skaitu, kas 2010.gadā sasniegtu 4500.

2.1.2. Zinātnes un pētniecības saikne ar uzņēmējdarbību

324. Latvijā var tikt identificētas vairākas sadarbības nozares jeb klasteri – kokapstrāde, ķīmiskā rūpniecība (farmācija), metālapstrāde, transports un loģistika, sakari (informācijas komunikāciju tehnoloģijas) un citi. Koksnes pārstrādes un kokrūpniecības sektorā un medikamentu izstrādes un ražošanas nozarēs. Latvija aktīvi strādā, lai iesaistītos ES 7.IP ietvaros paredzēto Tehnoloģisko platformu darbībā. Samērā sekmīga sadarbība ir uzsākta informācijas tehnoloģiju jomā un materiālzinātnēs (LU CFI sadarbība ar Valmieras stikla šķiedru rūpnīcu, LU ASI ar Anda Optec un Baltic Scientific Instruments). Šāda sadarbība palielinās augstas pievienotās vērtības produkcijas ražošanas apjomus Latvijā.

325. Lietišķās zinātnes kvalitātes un inovācijas potenciāla viens no pamatrādītājiem ir patents un to skaits raksturo gan valstī radīto un ieviesto tehnoloģiju konkurētspēju, gan lietišķās pētniecības līmeni, gan tehnoloģiju (zināšanu) pārnesei starp valstīm, relatīvo inovācijas līmeni, atvērtību pret ārvalstu tehnoloģijām, industriālās pētniecības līmeni un tautsaimniecības konkurētspēju kopumā.

326. Latvijā ik gadu tiek izsniegti ap 100 –150 patenti, pie kam dominē vietējie Latvijas patenti, kuru nozīmīgums no konkurētspējas viedokļa pasaulē nav augsts. Saskaņā ar Eurostat datiem no Latvijas 2002.gadā Eiropas patentu birojā pieteikto patentu skaits bija 5,95 uz 1 milj. iedzīvotājiem, kamēr ES vidējais rādītājs ir 133,59 patenti uz 1 milj. iedzīvotājiem. 2002.gadā saskaņā ar Eurostat datiem Latvijā vispār nav reģistrētu augsto tehnoloģiju patentu (2001.gadā 0,53 uz 1 milj. iedz.), kamēr ES vidēji 2002.gadā ir tikuši reģistrēti 26 patenti uz 1 milj. iedzīvotājiem.

327. Tā kā Latvijas zinātnieki augsto patentu izdevumu reģistrācijas izmaksu dēļ nevar atļauties savu rezultātu patentēšanu ārzemēs, tad praksē šajos gadījumos rezultāti tiek pārdoti ārzemju partneriem vienkārši kā „know-how” izstrādes vai arī tiek atrasta ārzemju firma, ar kuras finansiālu atbalstu tiek veikta izgudrojuma patentēšana, kā rezultātā firma pārņem tiesības uz izgudrojumu. Medicīniskās ķīmijas nozarē laika posmā no 1999. – 2005.gadam OSI ir piedalījies 107 patentu izstrādē. To skaitā pēc konkrētu firmu pasūtījuma izstrādāti 82 patenti, ar kuriem tiek aizsargāti 47 izgudrojumi pamatā jaunu zāļu izstrādes jomā (mildronāts un tā pēcteči, jauni vēža ārstniecības līdzekļi, sirds-asinsvadu slimību līdzekļi un c.).
328. Savukārt LU BMC cieši sadarbojas ar Cytos Biotechnology (Šveice) un Rein Biotech (Vācija) vakcīnu un biomodulatoru pētījumu jomā. Vēl jāmin LU FI zinātnieki, kas jau kopš 2001.gada sadarbojas ar vienu no pasaules vadošajām firmām magnētisko šķidrums ražošanā „Ferrotec-USA” un sniedz pakalpojumus firmas ražoto ferrošķidrums magnetogrammetrijā. Jāatzīmē šī institūta sadarbības līgumi ar Holandes firmu Corus Research Development&Technology, Vācijas firmu Schott Ag un ASV Enerģētikas departamenta Oak Ridge National Laboratory.
329. Lai P&A veidotās izstrādes tiktu veiksmīgi komercializētas, nepieciešams atbalstīt zināšanu pārneses infrastruktūras attīstību – tehnoloģiskos parkus, tehnoloģiju un inovāciju centrus, kā arī biznesa inkubatorus. Latvijā, salīdzinot ar citām ES valstīm, zināšanu pārneses infrastruktūra ir vāji attīstīta. Darbojas tikai viens tehnoloģiskais parks un viens tehnoloģiskais centrs (biznesa inkubators) – Latvijas Tehnoloģiskais centrs, bet tas tiek darīts tikai ES 6.IP projekta IRC (Inovācijas rosināšanas centrs – Innovation Relay Centre) ietvaros. Salīdzinājumam, Lietuvā ir 7 zinātnes/tehnoloģiskie parki un 7 biznesa inkubatori, Igaunijā attiecīgi 3 un 7, kas arī ir zemāks par ES vidējiem rādītājiem. Šo inovācijas atbalsta struktūru attīstība Latvijā līdz šim nav bijusi ietverta valsts attīstības programmās un tā rezultātā Latvijā ir viens no zemākiem rādītājiem ES. Ekonomikas ministrija ir paredzējusi 2006.gadā atbalstīt 5-7 tehnoloģiju pārneses punktu izveidi universitātēs un pētnieciskos institūtos, kuros zināšanu pārneses veicināšanai tiks piesaistīti eksperti. Kopumā Latvijā tehnoloģiju pārneses laukā strādā ne vairāk kā 20 eksperti. Šis skaits ir acīmredzami nepietiekams, un to tuvākajos gados vajadzētu vismaz pieckāršot. Šeit arī kļūs aktuāla problēma par tehnoloģiju brokeru, tehnoloģiju auditoru, tehnoloģiju pārneses konsultantu sagatavošanu atbilstoši pasaules pieredzei.
330. Lai kompleksi risinātu zinātnes komercializācijas problēmu, galvenā uzmanība ir jāpievērš sekojošiem jautājumiem:
- infrastruktūras attīstība – esošo zinātnisko laboratoriju modernizācija un/vai jaunu zinātnisko laboratoriju izveide, klāsteru un to saistītās infrastruktūras, ekselences centru izveides atbalsts, zinātnes/tehnoloģiskie parki, tehnoloģiskie vai inovācijas centri, biznesa inkubatori,
 - starptautiskās sadarbības veicināšana starp Latvijas uzņēmumiem, zinātniekiem, tehnoloģiju centriem un citu valstu industriju, zinātnes darbiniekiem (piemēram, lai Latvijas zinātnieki varētu strādāt ar ārvalstu uzņēmumiem un otrādi),
 - finansiālais atbalsts investīcijām no privātā sektora puses inovatīvajos uzņēmumos Latvijā vai jaunas uz zināšanām orientētas ražotnes atvēršanai Latvijā (piemēram, atbalsts publiskās infrastruktūras izveidei),
 - finansiālais atbalsts jaunu, zināšanu ietilpīgu uzņēmumu veidošanai (piemēram, sēklas, uzsākšanas un riska kapitāla fondi, fiskālie atvieglojumi),

- koordinētas tehnoloģiju pārneses sistēmas izveidošana (ieskaitot atbalstu intelektuālā īpašuma aizsardzības nodrošināšanai un kompetences centru izveidošana).

331. Galvenās risināmās problēmas:

- Nepietiekams zinātnē un pētniecībā nodarbināto skaits – zinātnieku skaita samazināšanās, nepietiekams doktorantu skaits,
- Nepietiekams moderni aprīkotu laboratoriju skaits tehnoloģiskas ievirzes projektu realizācijai,
- Ierobežotas zināšanu komercializācijas iespējas un prasmes.

2.2. Uzņēmējdarbības veicināšana un inovācijas

332. Latvijā pakāpeniski uzlabojas uzņēmējdarbības vide, ko apliecina ekonomikas augšupeja un uzņēmējdarbības aktivitātes palielināšanās – uzņēmumu skaita pieaugums, investīciju pamatlīdzekļos apjoma palielināšanās, piesaistīto ārvalstu tiešo investīciju (ĀTI) pieaugums. Taču Latvijas uzņēmumi spēs saglabāt ekonomiskās attīstības tempus un radīt labi atalgotas darbavietas tikai tad, ja kļūs konkurētspējīgi starptautiskā mērogā, iesaistīsies inovāciju procesā, uzkrās zināšanas un apgūs jaunas tehnoloģijas, kā arī iekaros augstas pievienotās vērtības nišu Eiropas un globālā tirgū. Analizējot pieejamos datus no šāda aspekta, Latvijas ekonomikas konkurētspēju nepieciešams būtiski uzlabot.

Tabula Nr. 16: Uzņēmumu skaits, investīciju pamatlīdzekļos apjoms un ārvalstu tiešās investīcijas

	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.
Uzņēmumu skaits, gab.	41992	40668	42549	45300	50070
Kapitālieguldījumi, milj. Ls	989.2	1055.7	1204.5	1393.1	1773.3
ĀTI, milj. Ls	250.5	82.6	156.6	167.7	377.6

Avots: Ekonomikas ministrija

333. Faktori, kas veicina ekonomikas konkurētspēju ir:
- ražošanas faktori,
 - konkurence, uzņēmumu stratēģijas un uzņēmējdarbības struktūra,
 - pieprasījuma struktūra un specifika,
 - saistītās un atbalstošās nozares.
334. Tirgū pastāvošā piedāvājumu konkurence pieprasījuma apmierināšanai ir svarīgākais priekšnoteikums inovāciju un tehnoloģiju attīstībai. Taču esošā konkurence nav efektīva, ja uzņēmējdarbības aktivitāte ir zema un tirgū darbojas neliels, statisks uzņēmumu skaits. Lai veicinātu šīs svarīgās tirgus ekonomikas īpašības – konkurences attīstību, ir nepieciešama mērķtiecīga valsts politikas īstenošana. Latvijā konkurences politika vērsta uz to, lai minimizētu patērētāju un tirgus dalībnieku zaudējumus no iespējamiem tirgus kropļojumiem. Taču tā nedrīkst aprobežoties ar to identificēšanu vienīgi tirgus dalībnieku darbībās. Svarīgi lielāku uzmanību pievērst valsts atbalsta pasākumiem, t.sk. struktūrfondu finansētām aktivitātēm, lai arī šajā līmenī nepieļautu konkurences deformācijas iespējamību. Ieviešot struktūrfondu finansētas valsts atbalsta aktivitātes uzņēmējiem 2007. – 2013.gadā, skaidri jāpamato un jāpierāda, ka tās vērstas uz pastāvošu tirgus nepilnību novēršanu un atbalsta pasākumi samērojami ar risināmās problēmas nozīmīgumu.
335. Kā galvenās problēmas un šķēršļi ekonomikas attīstībai var tikt identificēti šādi faktori, kuri sīkāk analizēti nākošajās sadaļās:
- zema uzņēmējdarbības aktivitāte,
 - nepietiekamas investīcijas inovācijās, P&A un pievienotās vērtības celšanā, nepietiekama tehnoloģiju pārnese un apgūšana,

- tirgus nenodrošina pietiekamu pieejamību finanšu resursiem un dažādiem finanšu instrumentiem,
- esošie valsts atbalsta risinājumi ir fragmentēti un nenodrošina kompleksu risinājumu konkurētspējas palielināšanai,
- vāja privātā – publiskā sektora sadarbība (privātās – publiskās partnerības veicināšanas nepieciešamība),
- kvalificēta, darba tirgus prasībām atbilstīga darbaspēka trūkums,
- nelīdzsvarota uzņēmējdarbības aktivitāte reģionos.

2.2.1. Uzņēmējdarbības aktivitātes veicināšana

336. Augsta uzņēmējdarbības aktivitāte ir viens no svarīgākajiem nosacījumiem ekonomiskajai augšupejai. Līdzīgi kā ES valstīs, Latvijā 74,9% ir mikro uzņēmumu, 20,9% mazie uzņēmumu un 4,2% vidējo uzņēmumu, kopumā 99,3% no visiem uzņēmumiem ir tieši MVU. Tomēr pēc uzņēmumu skaita Latvija joprojām ir vienā no pēdējām vietām ES. Jaundibināto uzņēmumu skaits pa gadiem ir ļoti mainīgs un 2004.gadā pieauga par 33% – 10221 uzņēmumiem. 2004.gadā jaundibināto uzņēmumu skaits pieauguma lēnāk - par 7,7% jeb 11009 uzņēmumiem, bet 2006.gadā pieaugums bija 22,6% jeb 13500 uzņēmumu. Pēc MVU skaita uz 1000 iedzīvotājiem Latvija ar savu rādītāju (20) būtiski atpaliek no ES caurmēra rādītāja (aptuveni 50)⁷⁴. Tātad kopumā salīdzinoši augstais jauno uzņēmumu rašanās rādītājs un zema uzņēmumu kopskaits uz iedzīvotāju skaitu norāda, ka dzīvotspēja starp jaunradītajiem uzņēmumiem ir zema.
337. Analizējot šos datus dzimumu griezumā, var secināt, ka netiek izmantots sievietes, iespējamo uzņēmēju, potenciāls Latvijā. No minētā jauno uzņēmumu skaita tikai ¼ gadījumu darba devēji ir sievietes. Iesaistot vairāk sievietes uzņēmējdarbībā, aktīvo uzņēmumu skaitu varētu palielināt vismaz līdz 30 uzņēmumiem uz 1000 iedzīvotājiem.
338. Uzņēmējdarbības uzsācējiem pietrūkst nepieciešamo zināšanu sekmīgai uzņēmējdarbības veikšanai. Nepietiekamu finansējuma pieejamību parasti uzskata par galveno šķērslī uzņēmējdarbības uzsācējiem. Tā tas ir arī Latvijā, jo vairumā gadījumu no tiem, kas ir nopietni apsvēruši iespēju uzsākt uzņēmējdarbību, to nav darījuši, jo finanšu tirgus nepiedāvā iespējas piesaistīt līdzekļus jaunam uzņēmumam bez pietiekama nodrošinājuma.
339. 2004.–2006.gada SF plānošanas periodā tiek īstenotas aktivitātes, kas nodrošina apmācības bezdarbniekiem un sociāli atstumtajām grupām uzņēmējdarbības uzsākšanā. Veiktas izmaiņas VPD 2004. – 2006. programmēšanas periodam, lai pieļautu finansiāla atbalsta sniegšanu uzņēmējdarbības uzsācējiem apmācībām uzņēmējdarbības uzsākšanā un biznesa plāna izstrādē. Bez papildu finansiāla atbalsta sniegšanas veiktajām apmācībām ir maza ietekme uz uzņēmējdarbības uzsācēju skaitu. Finansiālā atbalsta sniegšanu plānots sākt 2006.gada pirmajā pusē.
340. Lai veicinātu uzņēmējdarbības uzsākšanu, ir nepieciešami pasākumi uzņēmējdarbības motivācijas sekmēšanai visos izglītības posmos, sākot jau ar pamatizglītību. Tāpat uzņēmējdarbības uzsācējiem jānodrošina atbalsts no brīža, kad cilvēks vēlas uzsākt uzņēmējdarbību, līdz brīdim, kad uzņēmums patstāvīgi var konkurēt tirgū. Šāda veida

⁷⁴ Nacionālais attīstības plāns 2007.-2013.gadiem, 168. lpp.

atbalstam jāietver apmācības un finanšu atbalsts uzņēmējdarbības uzsācēju biznesa plāna īstenošanai.

341. Galvenās problēmas:

- mazs uzņēmumu skaits,
- zems jaunu un dzīvotspējīgu uzņēmumu veidošanās rādītājs,
- nepietiekamas zināšanas uzņēmējdarbības uzsācējiem,
- nepietiekama finanšu pieejamība uzņēmējdarbības uzsākšanai.

2.2.2. Investīcijas produktīvās kapacitātes paaugstināšanā un klasteru attīstība

342. Lai ilgtermiņā paaugstinātu ekonomikas konkurētspēju, kuras līdzšinējā attīstība izriet no valsts salīdzinošām priekšrocībām, nepieciešamas investīcijas un inovācijas. Jau vairākus gadus valstī saglabājas augsta investīciju dinamika, kuras pamatā ir mikroekonomiskās un finansiālās vides stabilitāte, kā arī investīcijām labvēlīga valdības politika. Pēdējos trīs gados investīciju pieauguma tempi Baltijas valstīs vairākkārt pārsniedza citu ES jauno dalībvalstu vidējos tempus. Straujo investīciju pieaugumu nodrošina galvenokārt investīcijas privātajā sektorā. Periodā no 2000.gada līdz 2005.gadam tās pieauga par 150,3%, savukārt publiskajā sektorā – par 40%.

343. Gan investīciju, gan eksporta struktūra (sk. zemāk) liecina, ka pašreizējā posmā Latvijas tautsaimniecībā dominē nozares ar zemu pievienoto vērtību, t.i., uz dabas resursu pārstrādi un lēta darbaspēka izmantošanas priekšrocībām balstītas nozares, kas nevar nodrošināt strauju ekonomisko izaugsmi. 2004.gadā darba ražīgums Latvijā bija aptuveni sestā daļa no vidējā darba ražīguma ES. Pie tam darba ražīguma ziņā Latvija atpaliek no visām ES dalībvalstīm, apsteidzot tikai jaunās dalībvalstis Bulgāriju un Rumāniju .

344. Ārvalstu investīciju piesaistes ziņā Latvija atpaliek no citām jaunajām dalībvalstīm. Uzkrātās tiešās ārvalstu investīcijas Latvijā 2004.gada beigās bija 2 360,8 milj. latu jeb 32% no IKP. Latvijā maz īstenoti tā saucamie “greenfield” projekti, kuros ārvalstu investori nodrošina jauno un moderno tehnoloģiju ienākšanu. Pat nozarēs, kurām potenciāli ir vislielākās iespējas nodrošināt šādu projektu realizāciju, ir vērojams, ka Latvijā tiek realizēti tikai tie projekti, kuriem ir nepieciešams salīdzinoši mazāk kvalificēts darbaspēks. Lai varētu nodrošināt valsts ekonomisko attīstību ilgtermiņā, ārvalstu investīciju piesaistē jāturpina attīstīt infrastruktūru, ieguldīt līdzekļus izglītībā, kā arī radīt citus priekšnoteikumus ārvalstu investoru darbības orientēšanai uz ieguldījumiem zināšanu ietilpīgajās un augsto tehnoloģiju nozarēs .

345. Balstoties uz nozaru pētījumiem, Latvijā var tikt identificētas vairākas sadarbības nozares jeb klasteri – kokapstrāde, ķīmiskā rūpniecība (farmācija), metālapstrāde, transports un loģistika, sakari (informācijas komunikāciju tehnoloģijas) un citi.

346. Mašīnbūve un metālapstrāde nodrošina 3,2% no tautsaimniecības pievienotās vērtības un nozares 2002.-2004.gada vidējie attīstības tempi sasniedza 10%. Šajā nozarē eksports sastāda aptuveni 73% no kopumā saražotās produkcijas.

347. Kokapstrāde ir viena no lielākajām apstrādes rūpniecības nozarēm Latvijā un kopumā nodrošina 2,8% tautsaimniecības pievienotās vērtības, kas ir apmēram piektā daļa no apstrādes rūpniecības pievienotās vērtības. Izaugsme pēdējo trīs gadu laikā bijusi strauja, vidēji gadā par 9,1 procentiem. Nozarei raksturīgs augsts produkcijas eksporta īpatsvars – eksportē gandrīz 70% no saražotās produkcijas.

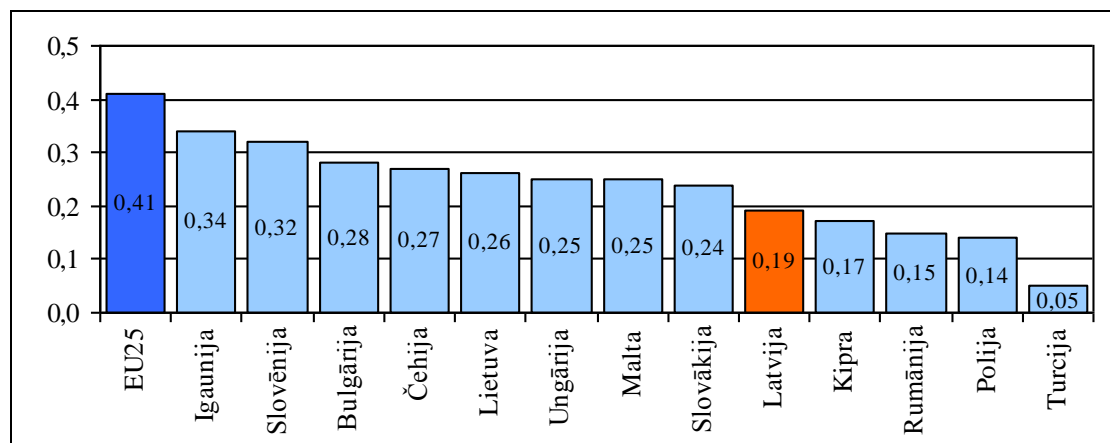
348. Ķīmiskajai rūpniecībai Latvijā ir stabilas tradīcijas, augsti kvalificēti speciālisti, ilgstoši ir ražota plaša spektra produkcija gan gala patēriņam, gan starppatēriņam, ir laba zinātniskās pētniecības bāze. Ķīmiskās rūpniecības īpatsvars apstrādes rūpniecības kopējā pievienotajā vērtībā veido apmēram 6%. Ķīmiskās rūpniecības produkcijas eksports gandrīz vienmērīgi sadalās pa galvenajiem Latvijas eksporta partneriem, kas tomēr galvenokārt liecina par nozares vājo konkurētspēju attīstīto valstu tirgos. Apmēram divas trešdaļas produkcijas eksporta uz ES valstīm nonāk Lietuvā un Igaunijā.
349. Savukārt transporta un sakaru nozares 2006.gadā pieauga par 15,4% un periodā no 2004.gada līdz 2006.gadam – par 31,22%.. Pēc iestāšanās ES īpaši strauji palielinājās kravu pārvadājumi, kā arī pieauga pasažieru transporta pakalpojumi, t.sk. gaisa transporta pakalpojumi. Augstos izaugsmes tempus šajā periodā transporta un sakaru nozarē nodrošināja gan kravu pārvadājumu pieaugums, gan pasažieru transporta pakalpojumu palielinājums un sakaru nozares attīstība. Kravu pārvadājumos būtisks ir autotransporta pārvadāto kravu apgrozījuma palielinājums, kas deva lielāko ieguldījumu izaugsmē. Tai pat laikā tranzīta kravu struktūrā dominē izejvielu eksports no austrumos esošām kaimiņvalstīm. Krievijas transporta politikas ietekmē šo kravu apjomu var tikt samazināti. Tādēļ nepieciešams stimulēt jaunāku un modernāku loģistikas risinājumu ieviešanu, kā arī jaunu pakalpojumu piedāvāšanu jauniem tirgus dalībniekiem starptautiskajās loģistikas ķēdēs. Tādējādi jāveicina privāto investīciju ieviešana kravu transporta loģistikas un preču distribūcijas centru veidošanā.
350. Klasteru veidošanās nodrošina ātrāku tautsaimniecības konkurētspējas pieaugumu. Tādēļ iepriekšējās sadaļās minētie atbalsta instrumenti jāveido ne tikai horizontāli, bet arī vertikāli, paredzot labāk mērķētu atbalstu, lai risinātu problēmas, ar kurām saskaras svarīgākie klasteri.
351. Nozīmīga problēma Latvijas ekonomikā ir izteiktās uzņēmējdarbības aktivitāšu, nodarbinātības reģionālās atšķirības. Lai veicinātu ekonomiskās aktivitātes vāji attīstītos reģionos, nepieciešams pilnveidot uzņēmējdarbības vidi un uzlabotu publisko infrastruktūru. Laika periodā no 1999. līdz 2004.gadam ekonomiski aktīvo uzņēmumu un uzņēmējdarbības skaits Rīgas reģionā ir palielinājies par 11 uzņēmumiem uz 1000 iedzīvotājiem, bet pārējos četros reģionos ievērojami mazāk (par 2–2,5 uzņēmumiem katrā reģionā). Kurzemes plānošanas reģionā pieaugums uz 1000 iedzīvotājiem bija tikai 2,4 uzņēmumi, Vidzemes plānošanas reģionā – 2,0, Zemgales plānošanas reģionā – 1,8, bet Latgales plānošanas reģionā – 1,6. Pēc CSP datiem Latvijā 2003.gadā ekonomiski aktīvo uzņēmumu skaits bija 45 300, tajā skaitā 45014 uzņēmumi (jeb 99,4 %) ar strādājošo skaitu līdz 249, savukārt ar strādājošo skaitu virs 250 – 289 uzņēmumi (jeb 0,6 %). Latvijā vērojama uzņēmējdarbības koncentrācija nacionālas nozīmes attīstības centros, taču pārējā teritorijā uzņēmējdarbības attīstības tempi ir ievērojami lēnāki, kas radījuši atšķirības starp lielākajām pilsētām un pārējo valsts teritoriju. No mazo un vidējo uzņēmumu skaita 70,4 % izvietoti republikas nozīmes pilsētās, no kuriem Rīgā – 79,6% uzņēmumu. Līdzīga situācija ir ar lielo uzņēmumu izvietojumu – 77,6% ir izvietoti republikas nozīmes pilsētās, no tiem 76,1% galvaspilsētā.
352. 2004.–2006.gada SF plānošanas periodā SF finansēja aktivitātes komercdarbības infrastruktūras modernizēšanai (standartu ieviešanai, pieslēgumiem un laboratoriju veidošanai). Tika piešķirti granti konsultācijām un darbinieku tālākizglītībai. Granti tika piešķirti individuāliem uzņēmumiem, kas ievērojami palielināja birokrātiskās procedūras, ar kurām uzņēmēji saskārās finansējuma saņemšanai un kas bieži ir par

pamatu zemaī uzņēmēju aktivitātei, piesakoties valsts atbalstam. 2007. – 2013.gada plānošanas periodā atbalsta instrumenti jāveido, piedāvājot kombinētas atbalsta instrumentu paketes.

353. Lai veicinātu uzņēmumu konkurētspēju, ir jāturpina sniegt atbalsts uzņēmumu darbinieku apmācībai, pilnveidojot 2004.–2006.gada SF plānošanas periodā uzsāktu grantu shēmu un nodrošinot nozaru specifiskus apmācību projektus. Tāpat jāveicina jaunu tehnoloģiju izstrāde un pārņemšana gan augsto tehnoloģiju nozarēs, gan Latvijai perspektīvās zemo un vidējo tehnoloģiju nozarēs. Nepieciešams veicināt industriju attīstību ar mazu dabisko resursu ietilpību, kas balstītas uz intelektuālo īpašumu (komentārs - saskaņā ar 2004.gada WIPO pētījumu par Latviju galvenās autortiesību nozares ir: radio un televīzija, programmatūra un datubāzes, reklāmas pakalpojumi, iespiedarbi - prese un literatūra, filmas un video, mūzika industrija, fotomāksla, vizuālie un grafiskie darbi – kopā 4% no 2000.gada Latvijas IKP un 4,4% no nodarbināto kopskaita, tomēr attīstītajās valstīs šīs nozares veido ap 8% no IKP).
354. Galvenās problēmas:
- nepietiekama uzņēmumu aktivitāte nozarēs ar augstu pievienoto vērtību un iespēju robežās minimālu darbaspēka un dabisko resursu ietilpību,
 - nepietiekams jauno tehnoloģiju pielietojums dažādās uzņēmējdarbības sfērās, īpaši uzsverot tās, kuras ieņem lielāku īpatsvaru IKP struktūrā.

2.2.3. Inovācijas

355. Viens no galvenajiem faktoriem uz zināšanām balstītā ekonomikā ir sekmīga inovāciju attīstība visās tautsaimniecības nozarēs. Kvalitatīva un ātra jaunu zināšanu apgūšana, uzkrāšana un pielietošana ir kļuvusi par galveno valstu, reģionu un uzņēmumu konkurētspējas faktoru un pievienotās vērtības avotu. Izvērtējot ES dalībvalstu progresu inovāciju politikas ieviešanā, Eiropas Komisija publicējusi Eiropas Inovāciju rezultatīvo rādītāju ziņojumu. Trešais zemākais rādītājs (indekss) starp ES dalībvalstīm norāda uz to, ka Latvijas nacionālā inovāciju sistēma pašreiz ir vāji attīstīta un būtiski atpaliek no ES valstu vidējā līmeņa. Šis indekss ietver 20 rādītājus, kas raksturo cilvēku resursu attīstību, jaunu zināšanu radīšanas un ieviešanas procesus, kā arī nodrošinājumu ar nepieciešamo finansējumu. Saskaņā ar Centrālās statistikas pārvaldes 2004.gadā veikto inovāciju apsekojumu Latvijā vidēji tikai 18,6% no visiem uzņēmumiem ir inovatīvi, kamēr ES valstīs šis rādītājs vidēji ir 45%.

Attēls Nr. 15: ES jauno dalībvalstu un kandidātvalstu 2004.gada inovāciju indekss

Avots: Eiropas Komisija, European Innovation Scoreboard 2004

356. Analizējot CSP Inovāciju apsekojuma datus, kas raksturo uzņēmumu izdevumu inovācijām struktūru, jāsecina, ka 64% no izdevumiem inovācijām tiek ieguldīts jaunu mašīnu, iekārtu iegādei un tikai 12% – pētniecības un attīstības darbu pasūtīšanai. Turklāt statistika liecina, ka privātais sektors Latvijā finansē apmēram piekto daļu no P&A, kamēr vidēji ES valstīs uzņēmēju ieguldījumi pētniecībā pārsniedz pusi no visiem valsts izdevumiem šai jomai. Varētu pieņemt, ka uzņēmumu investīciju līmenis P&A ir apmierinošs, ievērojot salīdzinoši zemo IKP Latvijā. Tomēr Pasaules Bankas 2003.gadā veiktajā pētījumā norādīts, ka P&A Latvijā notiek dažos farmācijas un IKT uzņēmumos (galvenokārt ar ārvalstu kapitālu), bet pārējie uzņēmumi kopā finansē ļoti niecīgu P&A daļu un šīs investīcijas galvenokārt ir vērstas uz tehnoloģiju pārnesi no ārvalstīm.
357. Šādas situācijas skaidrojums ir abpusēja dialoga starp vietējo privāto un zinātnes sektoru neesamība. Pēdējo gadu laikā sadarbība nav uzlabojusies. Rezultātā Latvijas zinātnes sektors nav vietējā pieprasījuma veicināts un, savukārt, privātais sektors neapzinās P&A risinājumu potenciālu un piedāvātās iespējas.
358. P&A finansējuma palielināšanai nebūs pietiekoša ietekme uz ekonomikas attīstību, ja vienlaicīgi nemainīsies gan P&A finansējuma apjomi, gan struktūra, gan finansējuma piešķiršanas kārtība. Latvijā tikai 0.8% nodarbināto iesaistīti P&A, turklāt no tiem aptuveni 60% strādā augstākās izglītības sektorā un 13% strādā privātajā sektorā. ES zinātnē nodarbināto īpatsvars pārsniedz 1,4%, kur tuvu pusei ir nodarbināti uzņēmējdarbības sektorā, un aptuveni 40% – augstākās izglītības sektorā. Lai veicinātu inovāciju ieviešanu un attīstību, nepieciešams kāpināt sadarbību starp izglītības, pētniecības un rūpniecības sektoriem, privātā sektora finansējumu P&A, kā arī jānodrošina, ka P&A aktivitātes lielākā apmērā notiek arī privātajos uzņēmumos.
359. Nacionālo patentu skaits ir neliels (ik gadu tiek izsniegti aptuveni 100-150 patenti) un to nozīmīgums no konkurētspējas viedokļa pasaulē nav augsts. Daudz nozīmīgāki ir jau Eiropas patenti, kuru skaits uz 1 milj. iedzīvotājiem Latvijā ievērojami atpaliek no inovāciju ziņā daudz attīstītākām pasaules valstīm – Latvijas rādītājs ir 50 reizes zemāks salīdzinājumā ar Somiju un Zviedriju. Latvijai ir vidēji 0,4 EPO patenti uz 1 milj. iedzīvotājiem gadā, savukārt Somijai šis rādītājs ir vairāk kā 200.
360. Latvijas inovāciju apskats norāda, ka uzņēmuma organizatoriskā kapacitāte ir svarīgs nosacījums tam, vai uzņēmumā notiek jaunrades process. Pie tam uzņēmumi ar plašākām ārvalstu vai starptautiskām saiknēm biežāk iesaistās inovāciju procesā. Nepieciešami pasākumi, kas palīdzētu uzņēmumiem uzlabot vadības struktūru un veidot plašākus starptautiskos kontaktus. Kavējoši faktori inovāciju attīstībai uzņēmumos ir arī uzņēmēju izpratnes trūkums par inovāciju lomu uzņēmuma attīstībā un konkurētspējas nodrošināšanā, kā arī nepietiekama pieeja finanšu resursiem, it īpaši starta kapitālam un riska kapitālam.
361. Ņemot vērā objektīvus faktoros - Latvijas ekonomikas lielumu un P&A apjomu, Latvijas uzņēmumiem svarīgi izmantot arī ārvalstīs radītās zināšanas. Neattīstot zināšanu un tehnoloģiju pārņemšanas kapacitāti, Latvijas uzņēmumiem grūti izturēt konkurenci gan pašmāju, gan ārvalstu tirgos. Latvijas uzņēmējiem šāda kapacitāte ir ierobežota. Pat pēc visvienkāršākā tehnoloģiju apguves rādītāja – ārvalstīs licencētām zināšanām Latvija atrodas ES dalībvalstu saraksta lejasgalā.
362. Inovāciju sistēmas attīstībai Latvijā, pirmkārt, nepieciešams sekmēt vispārēju sapratni par inovāciju lomu tautsaimniecības attīstībā un cilvēkresursu attīstību, piemēram, atbalstot apmācības tehnoloģiju komercializācijā. Papildus ir nepieciešams sniegt

atbalstu padomdevēju (mentoru) tīklu izveidei, kā arī „biznesa eņģeļu” tīkla izveidei, kur abos gadījumos komercializācijas procesa īstenošanā varētu tikt piesaistīti gan resursi, gan praktiskās biznesa zināšanas no cilvēkiem, kas ir komercializējuši līdzīgus jaunus produktus vai tehnoloģijas. Nepieciešams paaugstināt valsts un sekmēt privātā sektora ieguldījumu P&A, kā arī sekmēt ciešāku sadarbību, pirmkārt, starp vietējiem uzņēmumiem un Latvijas P&A potenciālu, otrkārt, starp vietējiem uzņēmumiem un starptautisko tehnoloģiju tirgu, treškārt, starp MVU un dinamiskiem lieliem uzņēmumiem Latvijā un ārvalstīs. Neviens no minētajām jomām pietiekošas saiknes vēl nav nostiprinājušās.

363. Atbalsta pasākumiem jāveicina zināšanu un tehnoloģiju pārnesi ražošanā:
- veidojot zināšanu pārneses/komercializācijas centrus, kuri veicinātu sadarbības veidošanos starp zinātniekiem un uzņēmējiem, t.sk., kopīgu uzņēmēju un zinātnieku lietišķo pētījumu un produktu attīstības projektus,
 - izstrādājot un īstenojot tehnoloģiju inkubatoru, zinātnes un tehnoloģisko parku atbalsta programmu, kas veicinātu jaunu, konkurētspējīgu un inovatīvu uzņēmumu veidošanos un attīstību augsto tehnoloģiju un vidējo tehnoloģiju rūpniecības un pakalpojumu nozarēs, nodrošinot tos ar nepieciešamo infrastruktūru un finansējumu (starta kapitālu, riska kapitālu),
 - izstrādājot un ieviešot inovatīvo biznesa inkubatoru, programmu jaunu uzņēmumu izveidei, uzņēmējdarbības veicināšanai reģionos.
364. Jāturpina sniegt atbalsts uzņēmumiem jaunu produktu un tehnoloģiju izstrādē un pārnesē, pilnveidojot 2004.–2006.gada SF plānošanas periodā uzsākto grantu shēmu un nodrošinot atbalstu agrīnākās izstrādes procesa stadijās. Nepieciešams stimulēt Latvijas uzņēmumus sadarboties ar mācību iestādēm, sekmēt ar rūpniecību saistīto doktorantūras disertāciju izstrādi, kā arī veicināt uzņēmumu sadarbību ar dabaszinātņu un inženierzinātņu studentiem.
365. Galvenās problēmas:
- mazs inovatīvu uzņēmumu skaits,
 - zems P&A finansējums (publiskais – privātais),
 - zems P&A iesaistīto cilvēku skaits,
 - pētniecības institūcijas nestrādā uzņēmumiem, pētniecība nav vietējā pieprasījuma stimulēta,
 - nepietiekama uzņēmumu iesaistīšanās starptautiskos tehnoloģiju pārneses projektos,
 - maza tehnoloģiju pārneses aktivitāte.

2.2.4. Ārējo tirgu apgūšana

366. Latvijas ārējās tirdzniecības politikas mērķis ir Latvijas konkurētspējas veicināšana ārvalstu tirgos un eksportspējas attīstīšana. Eksportspējas attīstība īpaši aktuāla ir Latvijai kā valstij ar salīdzinoši nelielu iekšējo tirgu un atvērtu ekonomiku. Veicot aptaujas starp uzņēmumiem, kuri savu produkciju eksportē, tika konstatēts, ka šķēršļi eksporta attīstīšanā ir informācijas trūkums par eksporta tirgiem, apgrozāmo līdzekļu trūkums, eksporta garantiju trūkums, apmācīta darbaspēka trūkums un augstās mārketinga izmaksas.
367. Nepieciešami atbalsta pasākumi, kas aktīvi veicinātu Latvijas uzņēmumu starptautisko konkurētspēju, sekmēti jaunu tirgu apgūšanu, kā arī nostiprināšanos esošajos.

368. Uzņēmumu konkurētspējas veicināšana noteikta kā prioritāte, sekmējot ārējo tirgu apgūšanu, kas ietver savstarpēji saistītus atbalsta risinājumus ar šādiem elementiem:
- atbalsts Latvijas uzņēmumu dalībai starptautiskajās izstādēs un gadatirgos, produktu virzīšanai ārvalstu tirgos, mārketinga pasākumu realizācijai un tirgus pētījumu izstrādei un iegādei,
 - profesionālās apmācību programmas, kas specifiski vērstas uz eksporta kapacitātes celšanu.
369. Galvenās problēmas:
- izjūtams kvalificēta darbaspēka trūkums ražošanā, kas būtiski kavē straujāku eksporta apjomu kāpumu, trūkst kvalificētu mārketinga speciālistu uzņēmumos,
 - lielākā daļa uzņēmumu strādā pamatā ES iekšējam tirgum (vai vismaz lielākā daļa no produkcijas), maz apgūst ārpus ES tirgus,
 - Latvijas uzņēmumiem trūkst finansējuma, izpratnes un motivācijas eksporta uzsākšanai.

2.2.5. Finansējuma pieejamība

370. Finanšu resursu pieejamība pozitīvi ietekmē valsts attīstību, jo palielina iespējas, izmantojot ieguldījumus, pārstrukturēt tautsaimniecību, paaugstināt tās efektivitāti un konkurētspēju, tā nodrošinot straujāku augšupeju ar tirgus mehānismiem nekropļojot konkurenci.. No 2000.gada līdz 2003.gadam vidējās svērtās gada likmes latos iekšzemes uzņēmumiem izsniegtajiem ilgtermiņa kredītiem samazinājās no 10,3% līdz 7,5%, līdz 2006. gadam palielinoties līdz 10,6%, bet iekšzemes privātajiem uzņēmumiem izsniegto ilgtermiņa kredītu atlikums 2003.gada beigās bija 2,9 reizes lielāks nekā 2000.gada beigās, t.sk., 2003.gadā palielinājās par 25,6%. Kaut gan 2004.gadā vidējās ilgtermiņa svērtās gada likmes ilgtermiņa kredītiem bija 9,2%, t.i., gandrīz par 2 procentpunktiem lielākas nekā 2003.gadā, ņemot vērā augstāku inflāciju, reālās kredītlīkmes bija zemākas nekā 2003.gadā, un iekšzemes uzņēmumiem izsniegto ilgtermiņa kredītu atlikums 2004.gada beigās palielinājās par 36 procentiem.
371. Lai gan pēdējā laikā ievērojami palielinājušās ārējā finansējuma saņemšanas iespējas, pieeja apgrozāmajam un kapitāla finansējumam ir nozīmīgs šķērslis uzņēmējdarbības aktivitātes un konkurētspējas palielināšanai mazajos un vidējos uzņēmumos, kā arī uzņēmējdarbības uzsācēju vidū, it sevišķi inovatīviem un strauji augošiem uzņēmumiem. Pie tam problēmas saistībā ar ārējā finansējuma pieejamību ir sevišķi izteiktas ārpus Rīgas. Tirgus un sabiedriskās domas pētījumu centra „SKDS” veiktās Latvijas komercsabiedrību aptaujas „Mazās un vidējās uzņēmējdarbības vide Latvijā” rezultāti rāda, ka būtisks MVK attīstības šķērslis ir apgrūtināta pieeja finansējumam. Trīs no septiņām svarīgākajām problēmām, ko min komersanti attiecībā uz pieejamo finansējumu MVK, ir apgrozāmo līdzekļu trūkums (27% no visiem respondentu), starta kapitāla trūkums (23%) un investīciju finanšu trūkums (20%). Īpaši apgrūtināta pieeja finansējumam ir komercdarbības uzsācējiem - banku piedāvātie aizdevumu nosacījumi tiem ir grūti pildāmi (nepietiekoša nodrošinājuma, īsas kredītvēstures, vai zema kredītreitinga dēļ).
372. Bez tam riska kapitāla finansējums ir svarīgs ātri augošu un inovatīvu uzņēmumu attīstībai, kuriem bieži nav pieejami komercbanku aizdevumi. Nesekmējot moderna finanšu tirgus attīstību, kur komercbanku finansējumu papildina dažāda veida riska kapitāla finansējums, nebūs iespējams sekmīgi risināt iepriekšējās sadaļās norādītās

problēmas veiksmīgas inovāciju sistēmas attīstībā, tehnoloģiju pārnēsē, produktivitātes un eksporta sekmēšanā.

373. Lai gan Latvijā darbojas vairāki riska kapitāla fondi, to darbības reģions ir Baltijas valstis un investīciju skaits, apjoma ziņā Latvija atpaliek no Lietuvas un Igaunijas. Tādēļ valsts atbalsts svarīgs moderna finanšu tirgus attīstībai Latvijā, kas uzņēmējiem nodrošina dažādus finansējuma instrumentus, sniedz starta kapitālu uzņēmējdarbības uzsācējiem, ātri augošiem un inovatīviem uzņēmumiem.
374. 2004.–2006.gada SF plānošanas periodā sāktas aktivitātes riska kapitāla attīstībai Latvijā, kā arī garantiju un kredītu izsniegšanā. Šīs aktivitātes nepieciešams pilnveidot 2007. – 2013. plānošanas periodā, paredzot plašāku riska kapitāla instrumentu attīstību, kas piemēroti, lai risinātu plaša loka uzņēmēju vajadzības pēc finansējuma.
375. Lai nodrošinātu pieeju finansējumam nepieciešams veicināt privāto investoru riska kapitāla ieguldījumus uzņēmumos, t.sk. īstenojot ‘biznesa eņģeļu’ tīkla veidošanas atbalsta pasākumus. Paaugstināta riska projektu finansēšanā ir izmantojams riska kapitāla un aizdevumu finansējums (piemēram, mezanīna finansējums utml.). Tāpat arī jāveicina garantiju sistēmas attīstība un nenodrošinātu aizdevumu pieejamība uzņēmējdarbības uzsācējiem, kā arī jāsekmē cita veida finansējuma pieejamība uzņēmējdarbības attīstībai.
376. Galvenās problēmas:
- uzņēmējdarbības uzsācējiem nav pieejami finanšu resursi,
 - nepietiekama ķīla,
 - nepietiekama kredītvēsture,
 - pietiekamā apjomā nav pieejams riska kapitāls un tml. finanšu instrumenti.

3. TEMATISKĀ ASS „SABIEDRISKO PAKALPOJUMU UN INFRASTRUKTŪRAS UZLABOŠANA KĀ PRIEKŠNOSACĪJUMS LĪDZSVAROTAI NACIONĀLAJAI UN TERITORIĀLAJAI ATTĪSTĪBAI”

3.1. Transporta infrastruktūra

3.1.1. Autoceļi

377. Latvijā 2006.gadā ir uzskaitīti 69 666 km autoceļu un ielu, kuru tīkla garums un izvietojums nodrošina apdzīvoto vietu sasniedzamību. Autoceļu vidējais blīvums ir 1,1 km/1 km², bet valsts autoceļiem – 0,3 km/km². Latvijas kopējais autoceļu tīkla blīvums un nodrošinājums ar ielām ir pietiekams, taču autoceļu tehniskais stāvoklis ir neapmierinošs un neatbilst drošas un nepārtrauktas satiksmes vajadzībām.

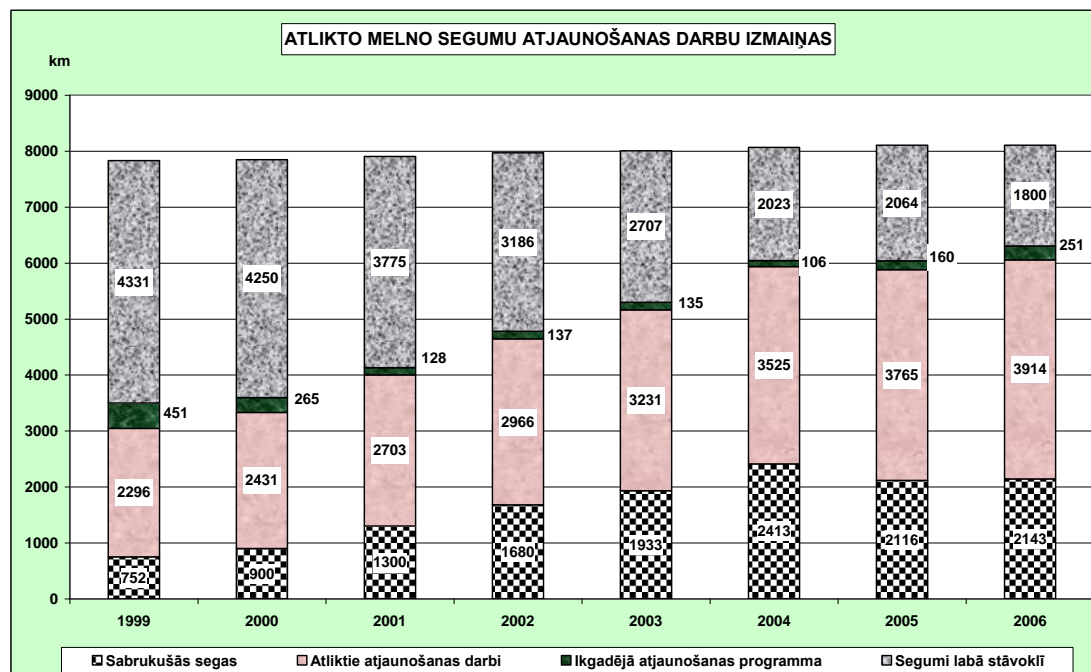
Tabula Nr. 17: Latvijas ceļu iedalījums pēc seguma un garuma, km

Ceļu klasifikācija	Ar melno segumu	Ar grants segumu	Kopā
Valsts autoceļi, t.sk.:	8 138	12 029	20 167
Galvenie autoceļi	1 622	-	1 622
1.šķiras autoceļi	3 997	1 323	5 320
2.šķiras autoceļi	2 519	10 706	13 225
Pašvaldību autoceļi un ielas, t.sk.:	5 438	33 576	39 014
Autoceļi	1 019	30 413	31 432
Ielas	4 419	3 163	7 582
Meža ceļi	20	6 965	6 985
Māju ceļi	500	3 000	3 500
Kopā	14 096	55 570	69 666

Avots: VAS “Latvijas Valsts ceļi” dati, 2006.gads

378. Pēc seguma veidiem 40% no valsts autoceļiem ir asfalta segums, 60% – grants segums. Pašvaldību autoceļi 1019 km jeb 3% ir ar melno segumu, bet pārējie 304131 km jeb 97% ar grants vai šķembu segumu.

379. Palielinoties faktiskajai autotransporta līdzekļu plūsmas intensitātei, kas pārsniedz prognozēto pieaugumu, un vienlaicīgi trūkstot līdzekļiem ceļu seguma atjaunošanai, segu rekonstrukcijai, kā arī jaunu ceļu izbūvei, autoceļu kvalitatīvie rādītāji ar katru gadu būtiski pasliktinās. Asfaltēti segumi, atkarībā no nodiluma un novecošanas pakāpes, vidēji ir jāatjauno reizi 8 – 12 gados. Ikgadējām atjaunošanas programmām uz valsts ceļiem vajadzētu būt robežās no 800 līdz 1200 km. Tā kā finansiālie ierobežojumi neļauj atjaunot melnās segas normatīvajā apjomā, sliktā stāvoklī esošo asfaltēto segu apjoms uz valsts ceļiem no gada uz gadu pieaug. Uzskatāmi tas redzams pievienotajā grafikā.

Attēls Nr. 16: Atlikto melno segumu atjaunošanas darbu un sabrukušo autoceļu posmu pieaugums uz valsts autoceļiem
Avots: VAS "Latvijas Valsts ceļi"

380. Par sabrukušiem novērtēto asfaltēto segu posmi laika periodā no 1999. līdz 2007.gadam ir pieauguši no 752 līdz 2143 km. Pēdējos gados tālāku segumu sabrukšanu ir izdevies apturēt, palielinot bedrīšu lāpīšanas apjomu, tomēr kopumā šādas metodes lietošana nav uzskatāma per ekonomiski lietderīgu un savlaicīgi neveikto asfaltēto segu atjaunošanas apjoms turpina pieaugt.
381. Pēdējo piecu gadu laikā sliktā stāvoklī esošo autoceļu īpatsvars valsts autoceļu tīklā vidēji pieaudzis par 10% gadā un kopumā autoceļu kvalitatīvais stāvoklis turpina pasliktināties. 2006.gadā valstī 26,4% no asfaltētajām segām tika novērtētas kā sabrukušas un sliktā stāvoklī atradās 33 % valsts autoceļu ar grants segumu.
382. Tajā pašā laikā intensitātes pieaugums uz valsts galvenajiem autoceļiem laika periodā no 1996.gada līdz 2006.gadam ir vidēji 7-9% gadā.
383. Valsts akciju sabiedrības „Latvijas Valsts ceļi“ pārziņā ir 922 tilti.⁷⁵ 866 tilti ir no dzelzsbetona, 15 – no akmens, 33 – no metāla un 8 – no koka. Kopējais tiltu garums ir 32 192,11 m. Sakarā ar nepietiekamo finansējumu pēdējo 10 gadu laikā, tiltu tehniskais stāvoklis uz valsts ceļiem ir kļuvis neapmierinošs. Aptuveni 700 tiltiem ir bojāta hidroizolācija un brauktuves elementi, bet 186 tiltiem ir bojātas nesošās konstrukcijas. Kopumā 63% tiltu stāvoklis vērtējams kā sliktā ar tendenci strauji pasliktināties. Šie dati ir palikuši gandrīz nemainīgi kopš 2001.gada. Remonts apturētu bojājumu progresēšanu un iespējamo tiltu nestspējas samazināšanos.
384. Neskatoties uz nelielo ceļu satiksmes negadījumu skaita samazinājumu 2006.gadā, ceļu satiksmes negadījumu skaits uz valsts autoceļiem aizvien ir ļoti liels. Salīdzinājumā ar 2003.gadu, laika periodā no 2005. līdz 2006.gadam

⁷⁵ VAS „Latvijas Valsts ceļi”, 2006.g.

negadījumu skaits ir samazinājies. Piemēram, 2003.gadā bija 8539 ceļu satiksmes negadījumi, kamēr 2005.gadā un 2006.gadā jau attiecīgi 6654 un 5547 negadījumu. Salīdzinājumā ar 2003.gadu, kopējā negadījumu skaitā liels īpatsvars ir saglabājies negadījumiem, kuros ir cietušie (ievainoti vai bojā gājuši).

Tabula Nr. 18: Ceļu satiksmes negadījumu skaits uz valsts autoceļiem (2001.-2006.)

	Ceļu satiksmes negadījumu skaits						Kopā
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	
CSNg	5834	6834	8539	8041	6654	5547	41449
CSNgsm⁷⁶	1397	1677	1827	1571	1376	1159	9007
Bojā gājuši	315	329	322	345	288	204	1803
Ievainoti	1852	2249	2459	2229	1937	1610	12336

Avots: VAS "Latvijas Valsts ceļi"

385. Saskaņā ar VAS „Latvijas Valsts ceļi” datiem laika periodā no 2001. līdz 2006.gadam kopā bijuši 41 449 ceļu satiksmes negadījumi uz valsts autoceļiem. Skaitliski vislielākie ceļu satiksmes negadījumu iemesli uz valsts autoceļiem bija nobraukumi no ceļa (9 616 negadījumi) vai nobraukumi no ceļa pagriezienā (1 504 negadījumi), sadursmes ar pretī braucošu transporta līdzekli (1 621 negadījumi) vai sadursmes ar priekšā braucošu transporta līdzekli (3 066 negadījumi), uzbraukumi gājējiem (858 negadījumi) un uzbraukumi šķēršļiem (4 954 negadījumi).
386. Satiksmes drošības pasākumu prioritāte ir gājēju drošības uzlabošana, apgaismojuma ierīkošana, kā arī krustojumu rekonstrukcija. Satiksmes drošības pārbaudes atbilstoši likumdošanai (MK noteikumiem) realizē, veicot ceļu satiksmes drošības auditu, kuru veic gan ceļa posmiem projekta stadijā, gan esošajā ceļu tīklā, īpaši ceļu posmos, kur novērots liels skaits satiksmes negadījumu.
387. Pieaugot satiksmes intensitātei pilsētas un apdzīvotu vietu šķērsojošo valsts autoceļu maršrutos, īpaši tranzītsatiksmes apjomiem, paātrināti pieaug autoceļu segu konstruktīvo kārtu nolietojšanās, samazinās satiksmes drošība un palielinās transporta negatīvā ietekme uz iedzīvotājiem. Viens no tranzīta satiksmes novirzīšanas pasākumiem no pilsētu centriem ir apvedceļu izbūve.
388. Trans-Eiropas transporta tīkla (TEN) autoceļi šķērso 26 pilsētu un apdzīvotu vietu teritoriju 85,9 km un veido ievadus Rīgas pilsētā 38,6 km kopgarumā.

TEN-T

389. Valsts galvenie autoceļi nodrošina Latvijas Republikas autoceļu tīkla savienošānu ar citu valstu autoceļu tīkliem, kā arī galvaspilsētu Rīgu ar rajonu administratīvajiem centriem. Tiek prognozēts, ka satiksmes intensitātes ikgadējais pieaugums no 2007.gada līdz 2013.gadam būs 7-4% un no 2013.gada

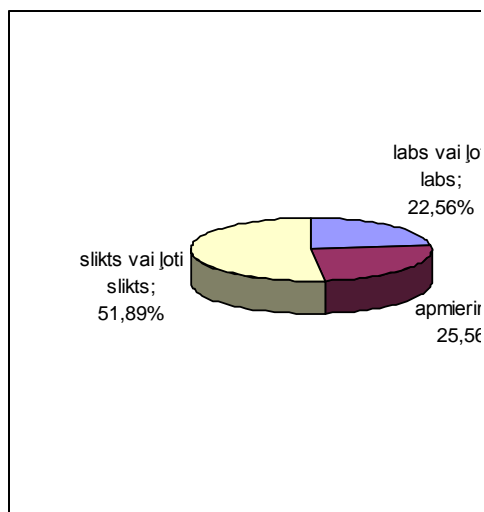
⁷⁶ Negadījumi, kuros ir cietušie (ievainoti vai bojā gājuši).

līdz 2020.gadam 1,4-2,6% gadā. 85% valsts galveno autoceļu ir Trans-Eiropas transporta tīkla elementi.

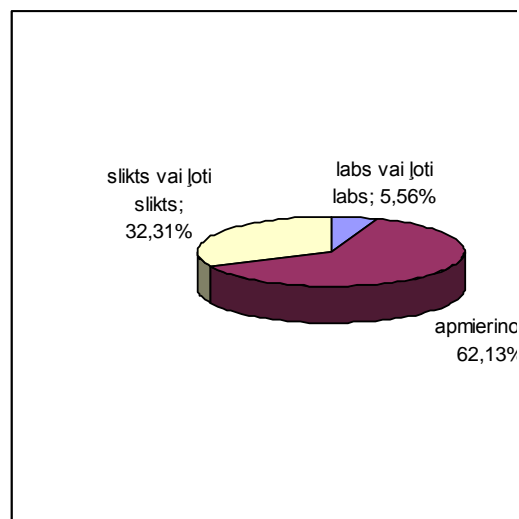
390. 2004. – 2006.gada programmēšanas periodā tiks rekonstruēti valsts galveno autoceļu posmi un tilti, kuru tehniskais stāvoklis nav piemērots satiksmes intensitātei un transportlīdzekļu sastāvam, ceļu un tiltu nestspēja neatbilst ES direktīvā 96/53/EEC izvirzītai prasībai: uz starptautiskajiem autoceļiem atļaut autotransporta lietošanu ar vienas dzenošā tilta slodzi 11,5t (115kN).
391. Laika periodā 2004.-2006.g. daļēji rekonstruēti E67 Via Baltica un Rietumu – Austrumu autotransporta koridora E22 posmi, izbūvēts šķērsojums ar dzelzceļu Jelgava – Krustpils divos līmeņos.
392. Atbilstoši Satiksmes ministrijas darbības stratēģijai laika periodā līdz 2013.gadam nepieciešams sakārtot valsts galvenos autoceļus, rekonstruējot un pastiprinot segas un tiltus, atjaunojot ūdens atvadi un uzlabojot satiksmes drošību, kā arī atsevišķos maršrutos izbūvējot jaunus autoceļu posmus.
393. ES Kohēzijas fonda 2007.-2013. gada programmas ietvaros plānots Rietumu-Austrumu autotransporta koridorā izbūvēt pa jaunu maršrutu un rekonstruēt E22 posmu Rīgas apvedceļš-Koknese (59 km) un Ludza-Terehova (32,5 km), šajos posmos izbūvējot 5 tiltus un rekonstruējot 3 esošos tiltus un dzelzceļa pārvadus. Latvijā tiek veidota normatīvo aktu bāze Valsts un privātās partnerības (VPP) izmantošanai ceļu būvniecības jomā. Ierobežotu pieejamo līdzekļu dēļ ir iecerēts uzlabot TEN autoceļu tīklu izmantojot kādu no VPP shēmām, kas obligāti nebūs maksas ceļu ieviešana. Latvijā šobrīd nav ekonomiski un finansiāli izdevīgi ieviest maksas ceļus. Lai būtu iespējams ieviest maksas ceļus, ir jābūt izpildītiem 2 nosacījumiem - jābūt ļoti lielai satiksmes intensitātei, kā arī alternatīviem bezmaksas ceļiem. Latvijā vietas ar lielu satiksmes intensitāti ir nedaudzas, un, tur kur tās ir, nav alternatīvu ceļu. Bet, ja ir alternatīvi ceļi, tad priekšroka tiktu dota tiem nevis maksas ceļiem.

1.šķiras autoceļi

394. Pirmās šķiras autoceļi savstarpēji savieno rajonu un reģionālos centrus un nodrošina to savienojumu ar valsts galvenajiem autoceļiem.
395. 2006.gadā satiksmes intensitāte uz pirmās šķiras autoceļiem dažādos posmos variē no 100 transporta līdzekļiem diennaktī līdz 13700 transporta līdzekļiem diennaktī, blīvāk apdzīvoto vietu tuvumā. Uz 56 % no visiem 129 pirmās šķiras autoceļiem satiksmes intensitāte ir virs 1000 automašīnām diennaktī. Paredzams, ka satiksmes intensitāte uz pirmās šķiras autoceļiem tuvāko desmit gadu laikā pieaugs vidēji par 2-3% gadā.
396. 74,9% no valsts 1.šķiras autoceļiem ir ar melno segumu, un 25,1% - ar šķembu un grants segumu. Atbilstoši 2006.gada valsts pirmās šķiras autoceļu ar melno segumu stāvokļa novērtēšanas datiem, 25,56 % seguma ir apmierinoši, 51,89 % slikti un ļoti slikti un tikai 22,56 % ir labs un ļoti labs segums. Attiecīgi ar grants segumu 5,56 % ir labi, 62,31% apmierinoši un 32,31% slikti.

Valsts pirmās šķiras autoceļu ar melno segumu stāvoklis 2006.gadā

Valsts pirmās šķiras autoceļu ar grants segumu stāvoklis 2006.gadā

Attēls Nr. 17: Valsts pirmās šķiras autoceļu stāvoklis 2006.gadā

Avots: VAS "Latvijas Valsts ceļi"

397. Valsts pirmās šķiras autoceļu ar grants segumu novērtējums pilnībā neatspoguļo reālo situāciju, jo vairāk kā 16 gadus šiem autoceļiem mazā finansējuma dēļ nav atjaunota planējamā kārtā, līdz ar to tikai 10% šo autoceļu nav jāveic rekonstrukcija.
398. Tikai 22,56% no melnajiem un 5,56% no grants segumiem uz valsts pirmās šķiras autoceļiem nodrošina drošus un komfortablus braukšanas apstākļus pa tiem. Segumu nestspēja neatbilst pieaugošajām transporta slodzēm, veidojas rīses. Ar katru gadu strauji pieaug sabrukušo melno segumu kilometražs, kuros vairs nav iespējams veikt bedrīšu remontu, grants autoceļu posmos palielinās „smilšu vannu”⁷⁷ veidošanās tendences. Visi šie faktori ietekmē satiksmes drošību, palielina ikdienas uzturēšanas izmaksas uz pirmās šķiras autoceļiem.

Tabula Nr. 19: Nacionālās programmas valsts 1.šķiras autoceļu attīstībai 2004.-2006.gadam ietvaros realizētie autoceļu sakārtošanas projekti

Grupas	Daudzums
Asfaltēto segu pastiprināšana	112,88 km
Grants ceļu asfaltēšana	24,71 km
Tiltu nestspējas uzlabošana	9 gab.
Pilsētu tranzītielu sakārtošana	5,1 km

Avots: VAS „Latvijas Valsts ceļi”

399. Nākošajā plānošanas periodā paredzēts pabeigt 2004.-2006.gadā uzsāktos autoceļu maršrutu sakārtošanu, galvenokārt veicot valsts 1.šķiras autoceļu asfaltēšanas darbus. Plānots noasfaltēt no 45 līdz 50 km grants segu gadā un līdz 2013.gadam palielināt asfaltēto segu īpatsvaru par 330 km.

400. Galvenās problēmas autoceļu nozarē ir:

⁷⁷ „smilšu vannas” ir bedres, kuras rodas sakarā ar grants seguma izdilšanu.

- sliktā stāvoklī esošo autoceļu īpatsvars valsts autoceļu tīklā vidēji pieaudzis par 10% gadā tai skaitā valsts galveno (TEN) un 1.šķiras (vairāk par 50%) autoceļu neapmierinošais segs un tiltu stāvoklis,
- nepietiekoša ceļu caurlaides spēja, piemēram, maršrutā Rīga-Jēkabpils-Rēzekne-Krievijas robeža
- satiksmes negadījumu un bojā gājušo skaits uz autoceļiem valstī aizvien ir ļoti liels,
- liels t.s. „melno punktu” skaits,
- liels grants ceļu īpatsvars 1.šķiras autoceļos.

3.1.2. Pilsētu transporta infrastruktūra

Sabiedriskais transports

401. Kopš 2001.gada, ik gadus, kaut arī nelielā apmērā, bet pieaug finansējuma apjoms sabiedriskajam transportam no valsts un pašvaldību budžetiem. Taču tas joprojām nav pietiekams, lai segtu pārvadātājiem radītos zaudējumus esošajā maršrutu tīklā un strauji paaugstinātu pakalpojumu kvalitāti, it īpaši lauku apvidos.
402. Latvijā sabiedriskā transporta organizēšanas funkcijas kopumā realizē 34 dažāda līmeņa publiskas pārvaldes institūcijas – Satiksmes ministrija, rajona padomes un republikas pilsētas domes. Šis dalītās kompetences princips neļauj ievērot kopējos maršrutu tīkla veidošanas principus, kas rada arī būtiskas atšķirības pakalpojumu kvalitātei dažādos Latvijas reģionos.
403. Neskatoties uz zemajiem pakalpojumu kvalitātes attīstības tempiem, 2004.gadā ārpilsētas sabiedriskā transporta pakalpojumus izmantojušo pasažieru skaits par 20% pārsniedz 2000.gada rādītājus (kopumā sabiedriskajā transportā vidēji par 10%), un ik gadus sabiedriskā transporta pakalpojumus izmantojušo pasažieru skaits turpina pieaugt 2 - 4% apmērā.
404. Iekšzemes pasažieru pārvadājumos pa dzelzceļu tiek pārvadāta aptuveni 1/3 daļa no ārpilsētas satiksmē pārvadātajiem pasažieriem. Atsevišķos reģionos (it īpaši Rīgas apkārtnē elektrificētais dzelzceļš) sabiedriskā transporta sistēma nav iedomājama bez dzelzceļa. Ja tiktu pārtraukta elektrovilcienu satiksme, citi transporta veidi nespētu veikt adekvātus pakalpojumus.

Tabula Nr. 20: Pārvadātie pasažieri 1999.-2005. (tūkst.)

Pārvadājumu veids	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Pilsētu autobusus	127 324,8	124 016,7	124 233,4	126 186,9	132 067,3	145 944,7	165 918,0
Pilsētu elektrotransportā	186 019,0	175 429,6	171 742,5	170 805,3	166 918,9	176 948,5	182310,0
Rajonu maršrutos	24 584,6	26 338,5	28 462,6	28 603,6	27 974,0	29 524,0	27 636,0
Tālsatiksmes maršrutos	13 562,4	14 989,4	16 176,1	18 148,7	18 885,0	19 613,3	19 959,0
Dzelzceļa pasažieru pārvadājumi iekšzemes	24 122	17 502	19 610	21 531	22 602	23 504	25569

satiksmē							
----------	--	--	--	--	--	--	--

Avots: CSP dati

405. 2007.gadā ir paredzēts veikt vispārēju sabiedriskā transporta sistēmas reformu (saskaņā ar MK 29.09.2004. rīkojumu Nr.704 par Sabiedriskā transporta attīstības pamatnostādņēm 2005.-2014.gadam). Tiks noteiktas prioritātes un dažādu transporta veidu loma sabiedriskā transporta pakalpojumu nodrošināšanā, efektīvi veiktas sabiedriskā transporta organizēšanas funkcijas ārpilsētas maršrutu tīklā. Pārvadātāji sabiedriskā transporta pakalpojumu sniegšanas tiesības iegūs konkursos. Būtisks jautājums pakalpojumu kvalitātes uzlabošanai ir esošo elektrovilcienu vagonu modernizācija, kā arī jaunu vilcienu iegāde.
406. ES transporta politika ir virzīta uz dzelzceļa transporta sistēmu plašu reformēšanu, tādējādi veicinot dzelzceļa transporta lomas palielināšanu kopējā transporta sistēmā, kā arī dzelzceļa revitalizāciju.
407. Komisija ir deklarējusi tās atbalstu dzelzceļa uzņēmēju iniciatīvām, kas atbilst īstenotās politikas prioritārajām vadlīnijām: savietojamības veicināšana starp dažādiem transporta veidiem, dzelzceļa transporta drošības paaugstināšana, ietekmes uz apkārtējo vidi mazināšana, kas ir saskaņā ar valsts pasūtījumu līgumiem un vērsti uz kopējo izmaksu ekonomiju.
408. Sliežu transports ir iespējamais risinājums arvien pieaugošajiem satiksmes sastrēgumiem lielpilsētās, jo spēj vienlaicīgi pārvietot lielas pasažieru masas, izmantojot īpaši šim transporta veidam nošķirtas atsevišķas ceļu joslas. Dzelzceļš kā sabiedriskā transporta veids ir visātrākais un precīzākais, jo vilcieni neizmanto pilsētu ielu un tiltu infrastruktūru autotransporta maršrutos, tādējādi neveidojot sastrēgumus. Tieši šo priekšrocību dēļ dzelzceļš kā sabiedriskais transports kļūst arvien pieprasītāks mūsdienās.
409. Lai veicinātu sabiedriskā transporta attīstību Rīgā un Rīgas piepilsētā, jāveicina Rīgas piepilsētas pasažieru pārvadājumu sistēmas modernizācija un sasaiste ar Rīgas sabiedriskā transporta sistēmu. Rīgas piepilsētas elektrovilcieni uzskatāmi par galveno pasažieru pārvadājumu veidu un līdz ar to ir atbalstāmi no ES fondiem. Ievērojams atbalsts sabiedriskajam transportam (izņemot infrastruktūru) paredzēts no valsts līdzekļiem.
410. A/s „Pasažieru vilciens” atbilstoši „Rīgas piepilsētas dzelzceļa pasažieru pārvadājumu attīstības nacionālajai programmai 2005. - 2013.gads” līdz 2008.gada beigām īstenos esošo elektrovilcienu vagonu modernizāciju, kā arī līdz 2007.gada beigām pabeigs pētījumu par jaunu elektrovilcienu iegādi, formulējot nākotnes vilcienu tehniskās prasības un atbilstību infrastruktūras un pasažieru plūsmu konjunktūrai.
411. 2004.-2006.gadā uzsāktā elektrovilcienu modernizācijas programma ir īstermiņa risinājums, lai nodrošinātu arvien pieaugošo pieprasījumu pēc vilcienu satiksmes, kā arī lai saglabātu ekspluatācijas kārtībā esošo elektrovilcienu ritošo sastāva skaitu uz līnijas. Pašreizējais elektrovilcienu vidējais vecums ir 25 gadi, savukārt derīgās kalpošanas laiks 28 gadi, esošo elektrovilcienu aprīkojums neatbilst pasažieru, tajā skaitā personu ar dažādiem invaliditātes veidiem, komforta un kvalitātes prasībām, tāpat ekspluatācijas rādītāji (ieskrējiena

dinamika, īpatnējais elektroenerģijas patēriņš) ir neatbilstoši mūsdienu sabiedriskā transporta prasībām pilsētas un piepilsētas satiksmē.

412. Plānošanas periodā ir jāīsteno jaunu vilcienu iegādes un esošo vilcienu modernizācijas projekti, kas būtu saskaņā ar Dzelzceļa pasažieru pārvadājumu valsts pasūtījumu līgumā definētajām kvalitātes prasībā, kā arī nodrošinātu ilglaicīgu valsts politiku sabiedriskā transporta attīstības nozarē.

Sabiedriskais transports Rīgā

413. Sabiedriskā transporta pakalpojumi Rīgas teritorijā tiek nodrošināti ar tramvaju, trolejbusu, maršruta autobusu, maršruta mikroautobusu un elektrificētā vilciena palīdzību. Rīgas domes SIA „Rīgas satiksme” veic pasažieru pārvadājumus ar 484 autobusiem, 311 trolejbusiem un 252 tramvajiem. Autobusu maršrutu skaits ir 64 un kopējais maršrutu garums 1261,8km, trolejbusu maršrutu skaits ir 20 un kontakttīkla garums 211km, tramvaju maršrutu skaits ir 10 un sliežu ceļa garums 123km. Vidēji gadā Rīgas teritorijā sabiedriskā transporta pakalpojumi tiek sniegti 286 miljoniem pasažieru, no kuriem 5 miljoni (1,8%) izmanto elektrovilcienu pakalpojumus pārbraucieniem Rīgas teritorijā.

414. Lai nodrošinātu kvalitatīvu un privātajam transportam konkurētspējīgu alternatīvu veidu visām iedzīvotāju grupām, Rīgas dome 2005.gadā apstiprināja „Rīgas sabiedriskā transporta attīstība koncepciju”, kas paredz turpināt uzsākto pilsētas kopējās sabiedriskā transporta sistēmas reorganizāciju un modernizāciju kā galvenos uzdevumus infrastruktūras jomā nedefinējot:

- Elektrotransporta - tramvaju un trolejbusu attīstība, t.sk. ritošā sastāva un infrastruktūras atjaunošana un modernizācija,
- integrētas pilsētas sabiedriskā transporta sistēmas (autobuss, tramvajs, trolejbuss, vilciens, maršruta taksometrs) maršrutu tīkla izveide, t.sk. diferencējot pakalpojumus kvalitātes un cenas ziņā.

415. 2004.-2006.gada programmēšanas periodā ar ERAF atbalstu tika uzsākta Rīgas pilsētas satiksmes vadības, satiksmes drošības infrastruktūras un sabiedriskā transporta vadības elementu uzlabošana, kuras ietvaros tika modernizēta un attīstīta luksoforu sistēma, izveidota luksoforu vadības apakšsistēma, kā arī realizēta autobusu satiksmes organizācijas un kontroles sistēma uz GPS bāzes.

416. Satiksmes problēmu risināšanai Rīgā ir nepieciešama kompleksa pieeja. Ir nepieciešams 2007.-2013.gadu periodā par tehniskās palīdzības līdzekļiem veikt izpēti par Rīgas pilsētas sabiedriskā transporta koncepciju un sasaisti ar lidostu „Rīga” un dzelzceļa sistēmu.

417. Laika periodā līdz 2010.gadam realizējamie pasākumi:

- Ritošā sastāva (zemas grīdas tramvaju, trīsasu savienoto un divasu zemās grīdas trolejbusu) iegāde, kas palielinās Rīgas sabiedriskā transporta sistēmas pievilcīgumu,
- Nekustamo pamatlīdzekļu un infrastruktūras (dispečeru punkti, sliežu ceļi, vilces apakšstacijas, kontakttīkli, kabeļtīkli) izveide, rekonstrukcija un modernizācija,
- Sabiedriskā transporta prioritātes noteikšana pilsētas satiksmes sistēmā,
- Jaunu elektronisko maksāšanas līdzekļu (elektroniskā biļete) ieviešana, kā rezultātā ievērojami varētu tikt paaugstināta sabiedriskā transporta pieejamība.

3.1.3. Dzelzceļš

418. Latvijas sliežu ceļu blīvums ir 35,1 km/1000 km², kas ir salīdzinoši augsts rādītājs, ņemot vērā, ka ES dalībvalstu vidējais sliežu ceļu blīvums ir 48,4 km/1000 km². Elektrificētās dzelzceļa līnijas ir 257 km garas un ir izvietotas Rīgas tuvumā. Esošā dzelzceļa struktūra atbilst pašreizējam pārvadāto kravu apjomam, kā arī spēj nodrošināt lielākus kravu pārvadājumu apjomus, izņemot atsevišķus posmus un stacijas. Galvenās risināmās problēmas ir saistītas ar infrastruktūras nolietojumu, kā rezultātā samazinās drošības līmenis un caurlaides spējas.
419. 30% (605 km) stratēģiskās nozīmes sliežu ceļos cauri laisto kravu apjoms pārsniedz noteiktās 500 milj. bruto tonnas, kas nozīmē, ka ir jāveic šo sliežu ceļu rekonstrukcija. Sliežu ceļa sliktā tehniskā stāvokļa dēļ vilcienu kustības tehniskais ātrums ar katru gadu samazinās. Ja 1995.gadā vilcienu kustības tehniskais ātrums bija 46,0 km/h, tad 2004.gadā – 45,76 km/h. Tas norāda, ka sliežu ceļu caurlaides spēja ir nepietiekama. 26,3% no kopējā dzelzceļu līniju garuma nav aprīkotas ar ES drošības standartiem atbilstošām kustības vadības sistēmām. Visas stratēģiskās nozīmes dzelzceļa līnijas, kas apkalpo pasažierus un veic kravu pārvadājumus, ir TEN-T sastāvdaļas.
420. Dažādu dzelzceļa infrastruktūras standartu dēļ (atšķirīgs sliežu platums) tiešā dzelzceļa satiksme ar Centrālās un Rietumeiropas valstīm nepastāv.

Dzelzceļa elektrifikācija, t.sk. pasažieru dzelzceļš

421. Kravu un pasažieru pārvadājumos, kā arī publiskās lietošanas dzelzceļa infrastruktūrā pēdējos gados strauji un vienlaicīgi saasinās problēmas, kas saistītās ar dīzeļlokomotīvu (kravu pārvadājumos) un elektrovilcienu (pasažieru pārvadājumos) nolietojumu (TE10 sērijas kravas dīzeļlokomotīvu vidējais vecums 15 gadi – derīgās kalpošanas laiks 20 gadi, elektrovilcienu vidējais vecums ir 24 gadi – derīgās kalpošanas laiks 28 gadi, elektrovilcienu aprīkojums neatbilst pasažieru, tajā skaitā personu ar dažādiem invaliditātes veidiem, komforta mūsdienu prasībām un ekspluatācijas rādītāji (ieskrējiena dinamika, īpatnējais elektroenerģijas patēriņš) mūsdienu prasībām pilsētas un piepilsētas satiksmei).
422. Tāpat pastāv problēmas ar elektrificēto iecirkņu energoapgādes iekārtu nolietojumu, kuras ir publiskās lietošanas dzelzceļa infrastruktūras sastāvdaļa (no 11 vilces apakšstacijām, kas ir valsts a/s "Latvijas dzelzceļš", tikai 1 vēl nav izstrādājusi savu kalpošanas laika resursu, 3 apakšstacijām kalpošanas laiks jau šobrīd pārsniedz 150% no noteiktā). Palielinās pārvadājumu pašizmaksa sakarā ar dīzeļdegvielas cenu straujo palielinājumu.
423. Kravu lokomotīvu un elektrovilcienu parka nomaiņas nepieciešamība parasti atkārtojas ik pēc 20-28 gadiem, bet elektrifikācijas iekārtu – ik pēc 40-50 gadiem.
424. Nepieciešamību risināt esošās problēmas no tehniskā un ekonomiskā viedokļa pamato:
- pieprasījums pēc pārvadājumiem un to attīstības prognozes,

- nepieciešamība sagatavot dzelzceļa darbības jomās konkurētspējīgus, koordinētus un saskaņotus perspektīvā īstenojamus pasākumus, lai nodrošinātu publiskās lietošanas dzelzceļa infrastruktūras ilgtspējīgu attīstību,
- tas, ka, naftas resursi pasaulē samazinās, kas negatīvi ietekmēs arī Latvijas tautsaimniecības attīstību.

425. ES politika ir virzīta uz to, lai samazinātu dalībvalstu atkarību no fosilajiem enerģijas (naftas) avotiem un ieviestu alternatīvos enerģijas avotus. Dzelzceļam ir tā priekšrocība, ka tas var uzlabot energoresursu izmantošanas efektivitāti. Elektrolokomotīvēs enerģijas izmantošanas lietderības koeficients (84%) ir ievērojami augstāks nekā dīzeļlokomotīvēs (30%). Elektroenerģiju iespējams ražot bez fosilā kurināmā izmantošanas. Lai nodrošinātu efektīvāku energoresursu izmantošanu, dzelzceļa ilgtspējīgu attīstību, aktuāls ir jautājums par publiskās dzelzceļa infrastruktūras elektrifikāciju.

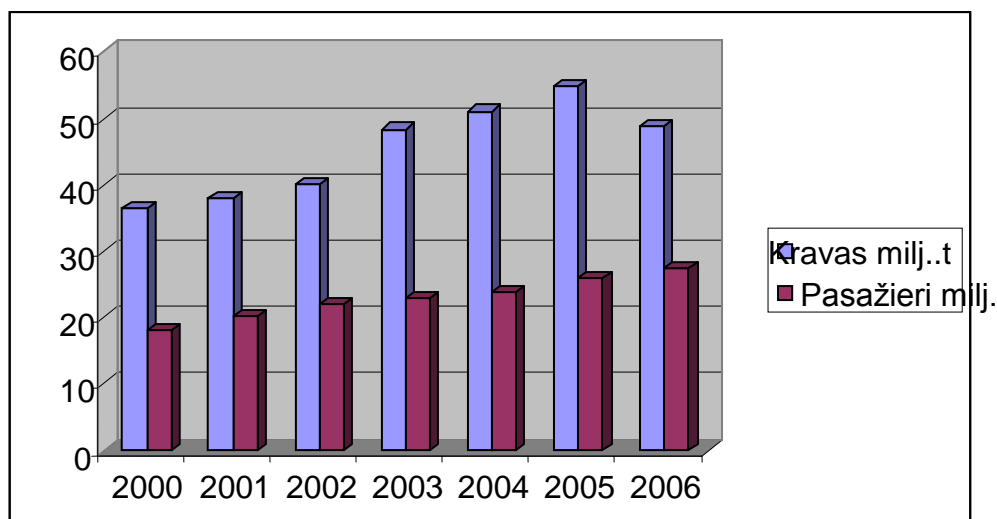
426. Elektrifikācijas lietderības izpētes ietvaros paredzēts izpētīt Austrumu – Rietumu dzelzceļa koridora noslogotāko iecirkņu elektrifikācijas un elektrificēto iecirkņu vilces elektroapgādes sistēmu modernizācijas variantus pārejai uz 25 kV maiņstrāvas elektroapgādes standartu (pašlaik ir 3 kV līdzstrāva). Tas ļaus samazināt ieguldījumus esošās elektrifikācijas sistēmas atjaunošanā, kas lielākoties ir pārsniegusi savu resursu, kā arī samazināt elektroenerģijas zudumus kontaktīklā. Šāda izpēte paredzēta arī Ministru kabineta 2004.gadā apstiprinātajā “Tautsaimniecības vienotajā stratēģijā”. Līdz 2007.gadam paredzēts izpētīt situāciju, problēmas un risinājumus elektrificēto iecirkņu modernizācijai un galveno dzelzceļa koridoru elektrifikācijai.

Austrumu-Rietumu koridora attīstība

427. Daudzu Eiropas valstu pieredze pierāda, ka transporta infrastruktūras attīstībai vienmēr nedaudz jāapsteidz kravu un pasažieru apgrozības pieaugums valstī. Kvalitatīvas transporta infrastruktūras trūkums var pārvērst transportu, kas ir viens no pašiem spēcīgākajiem tautsaimniecības un sabiedrības attīstības faktoriem, par vienu no pašiem nopietnākajiem šīs attīstības bremzējošiem faktoriem.

428. Saskaņā ar vācu konsultantu firmas “De – Consult” 2004.gadā precizētajām prognozēm, Latvijas teritorijā pārvadājamo kravu apjoms 2015.gadā var sasniegt ap 100 milj. t. (2004.gadā 55 mij.t).

429. No valsts kopējā sauszemes pārvadājumu apjoma dzelzceļa kravu pārvadājumu apjoms ir apmēram 54%, bet pasažieru pārvadājumu – 6%. Dzelzceļa kravu pārvadājumu struktūrā 85% ir tranzīta pārvadājumi, galvenokārt no Krievijas un Baltkrievijas uz Latvijas ostām (Austrumu–Rietumu tranzīta koridors).

Attēls Nr. 18: Pārvadājumu apjomu pieauguma tendences (2000.-2006.) (milj. t)

Avots: Satiksmes ministrija

Tabula Nr. 21: Pārvadājumu apjomu pieauguma tendences (statistika)

	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.
Kravas milj.t	36,4	37,9	40,1	48,4	51,1	54,9	48,73
Pasažieri milj.	18,2	20,1	22,0	23,0	23,9	26,0	27,4

Avots: Satiksmes ministrija

430. Līdz ar to ir nepieciešama dzelzceļa infrastruktūras drošības līmeņa saglabāšana – sliežu ceļu atjaunošana, gulšņu un šķembu nomaiņa kritiskajos posmos (260 km) Austrumu-Rietumu dzelzceļa koridorā. Dzelzceļa iecirkņu Rīga-Krustpils un Daugavpils-Indra caurlaides spēju palielināšana (otrā ceļa būvniecība ierobežojošajos iecirkņos Rīga-Krustpils (52km), kā arī Rīgas un Daugavpils dzelzceļa mezglu modernizācija. Nepieciešams uzstādīt modernas mikroprocesoru sistēmas Rīgas dzelzceļa stacijās un iecirknī Skrīveri-Krustpils.

431. Galvenās dzelzceļa problēmas ir:

- elektrovilcienu aprīkojuma neatbilstība pasažieru, tajā skaitā personu ar dažādiem invaliditātes veidiem, komforta mūsdienu prasībām un ekspluatācijas rādītāju neatbilstība mūsdienu pilsētas un piepilsētas satiksmes prasībām,
- elektrificēto iecirkņu energoapgādes iekārtu nolietojums,
- staciju pārslodze un iecirkņu caurlaides spējas nepietiekamība, tehnoloģisko pārtraukumu skaita pieaugums un ilguma palielināšanas remonta un rekonstrukcijas darbu veikšanai,
- posmos noteiktie vilcienu kustības ātruma pastāvīgie un pagaidu ierobežojumi,
- sliežu ceļu, būvju un iekārtu nolietojums, caurlaides un caurvedes spēju nepietiekamība prognozētā pārvadājumu apjoma nodrošināšanai,
- dažāds sliežu platums savienojumam ar Eiropas valstīm.

Rail Baltica

432. Projekta mērķis – Baltijas valstu sasaiste ar pārējām ES valstīm ar efektīvu, tirgus prasībām atbilstošu dzelzceļa pārvadājumu sistēmu. Līdz šim tas nav bijis iespējams galvenokārt atšķirīgā sliežu ceļa platuma dēļ. 2006. gadā pēc Eiropas Komisijas pasūtījuma tika veikta Rail Baltica projekta priekšizpēte visā maršrutā Tallina-Varšava, lai noteiktu projekta iespējamo maršrutu, sliežu platumu un citus tehniskos parametrus, piedāvājot vairākas alternatīvas, kā arī iespējamus finansēšanas veidus. Uzsākta projekta novērtēšana no telpiskās plānošanas un reģionālās attīstības aspekta Interreg IIIB programmas ietvaros.
433. Diemžēl, priekšizpētes rezultātā nav saņemta skaidra un ticama atbilde, kurš no projekta ieviešanas variantiem ir vislabākais, tāpēc izpētes darbus nepieciešams turpināt, lai veiktu visu aspektu analīzi, kā rezultātā varētu pieņemt lēmumu par projekta turpmāko attīstības gaitu. Galvenā izšķiršanās – būvēt Eiropas standarta sliežu ceļu (1435 mm) vai atjaunot esošo infrastruktūru (1520 mm).

3.1.4. Ostas

434. Latvijā ir trīs lielās ostas – Ventspils, Rīga, Liepāja, kas ir TEN-T sastāvdaļas, un septiņas mazās ostas – Salacgrīva, Skulte, Lielupe, Engure, Mērsrags, Roja, Pāvilosta.
435. Baltijas valstu ostas strādā asas konkurences apstākļos – gan savstarpēji, gan konkurējot ar Krievijas ostām. Kopējā ostu attīstības stratēģija ir noteikta plānošanas dokumentā „Transporta attīstības pamatnostādnes 2007.-2013.g.”, un kopēja ostu politika tiek veidota Ostu padomē, kura premjeru vadībā darbojas jau kopš 1996.gada, un kurā tiek risināti ostām kopēji jautājumi, t.sk. saistībā ar infrastruktūras attīstību.
436. Galvenā Latvijas ostu priekšrocība ir izdevīgais ģeogrāfiskais stāvoklis. Samērā labi attīstīta transporta infrastruktūra savieno Latvijas ostas ar Krievijas un citu NVS valstu reģioniem, veidojot vienu no īsākajiem tranzīta koridoriem starp Austrumu un Rietumu tirgiem. Ventspils un Liepājas ostas ir neaizsalstošas. Arī Rīgas ostā ledlauža pakalpojumi jāizmanto tikai īpaši bargās ziemās. Papildus ir jāuzsver, ka Ventspils osta ir savienota ar Krievijas maģistrālo naftas un naftas produktu cauruļvadu tīklu. Latvijas ostu kopējais kravu apgrozījums 2005.gadā bija 60 milj. t (80% no tām bija tranzītkravas), kas ir viens no augstākajiem rādītājiem, salīdzinot ar citām Baltijas jūras reģiona valstīm.
437. Lai gan kopējais kravu apgrozījums Latvijas lielajās ostās pieaug, atsevišķās kravu grupās vērojama negatīva tendence, kas saistīta ar konkurences palielināšanos Baltijas jūras reģiona ostu starpā. Īpaši samazinās augstākas vērtības kravu apjoms. Nelielā pozitīvā dinamika skaidrojama ar beramkravu - “lēto” ogļu - apgrozījuma palielināšanos, kas ir Krievijas ostu jaudu nepietiekamības rezultāts.
438. Ostas pilnībā neizmanto maksimālo jaudu, Rīgas osta izmanto 53%, Liepājas osta – 60%, bet Ventspils osta tikai 33% no paredzētās jaudas.
439. Pārkrauto kravu apjoms mazajās ostās ir diezgan nenozīmīgs – tikai 2% no Latvijas ostās pārkrautā apjoma, bet tie ir nozīmīgi ekonomiskās attīstības elementi piekrastes reģionos. Mazās ostas ir attīstības bāze piekrastes teritorijās tādām nozarēm kā zvejniecība, kokapstrāde, kūdras apstrāde, tūrisms un ūdenssports.

Tabula Nr. 22: Kravu apgrozība Baltijas jūras austrumu krasta ostās no 2001.-2006.gadam

	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	tirgus sadalījums %
<i>Ventspils</i>	37 936,7	28 703,7	27 316,2	27 805,3	29 863,0	29 062,2	9,7
<i>Rīga</i>	14 883,9	18 108,3	21 721,7	23 991,3	24 429,1	25 357,0	8,4
<i>Liepāja</i>	3 260,4	4 318,1	4 857,4	4 474,1	4 508,4	4 000,7	1,3
<i>Klaipēda</i>	17 236,0	19 739,6	21 192,0	20 246,0	21733,2	23 547,4	7,8
<i>Būtiņģe (darbu pēc avārijas uzsāk 2002.g.martā)</i>	5 197,8	5 582,5	10 792,2	6 820,1	6126,9	5 888,4	2,0
<i>Primorska (darbību uzsāk 2001.g.decem brī)</i>	187,5	12 402,9	17 685,3	44 565,4	57337,8	65 956,5	21,9
<i>Tallina</i>	32 316,2	37 854,8	34 916,1	37 422,1	39527,8	41 258,6	13,7
<i>St.Pēterburga</i>	36 900,3	41 307,3	42 043,8	51 182,1	57481,8	54 228,0	18,0
<i>Kaļiņingrada</i>	5 800,3	9 899,6	12 583,1	13 874,9	14619,1	15 224,9	5,1
<i>Gdiņa</i>	8 458,0	9 365,0	9 748,0	10 744,6	12230,7	14 199,0	4,7
<i>Gdaņska</i>	17 812,9	17 371,4	21 293,0	23 314,9	23341,1	22 406,5	7,4

Avots: Satiksmes ministrija

440. Latvijas ostās kopumā, ja salīdzina kravu apgrozījumus 2005.gadā ar 2006.gada datiem, rezultāti ir nedaudz pasliktinājušies(-1%).
441. Paredzams, ka viens no noteicošajiem faktoriem, kas ietekmēs kravu plūsmas caur Baltijas valstīm, būs Krievijas uzsāktā ostu Baltijas jūras baseinā attīstības programma un realizētā tranzīta politika, novirzot energoresursu eksportu uz savām ostām. Tas liek meklēt iespējas piesaistīt jaunas kravu plūsmas Latvijas ostās.
442. Latvijā kravu apgrozījuma vidējais gada pieaugums starp Baltijas jūras Ziemeļaustrumu reģiona ostām ir bijis viens no zemākajiem (5%). Tas liecina, ka Latvijas ostas ir samazinājušas savu tirgus daļu starp Baltijas jūras Austrumu reģiona ostām.
443. Lai to novērstu, nepieciešams palielināt Latvijas ostu konkurētspēju. Konkurētspējas veicināšanai nepieciešami pasākumi, kas uzlabotu ostu infrastruktūru – ceļus, dzelzceļa atzarojumus un pietātnes, mulīņus, molus un viļņlaužus. Ostu pievedceļu kapacitāte ir tuvu maksimālai robežai un, ņemot vērā prognozējamo kravu apjoma pieaugumu (Eiropas Komisijas darba grupas 2005.gadā publicētais pētījums “Pētījums par kravu apgrozījumu un jūras infrastruktūra Baltijas jūras reģionā” (Study on Goods Flows and Maritime Infrastructure in the Baltic Sea Region) prognozē, ka līdz 2020.gadam kopējais Baltijas jūras reģiona valstu eksports palielināsies par 48%, savukārt, imports – par 41%), to caurlaides spējas būs nepietiekamas.
444. Rīgas ostas darbībā nozīmīgas pārmaiņas radīs Rīgas pilsētas attīstības plāna 2006. – 2018.g. realizācija, kas paredz ostas teritorijas būtisku samazināšanu

Rīgas vēsturiskā centra tuvumā. Pašreiz Andrejsalas un Eksportostas teritorijā strādājošie uzņēmumi dod orientējoši 34% no ostas kopējā kravu apgrozījuma, līdz ar to šo uzņēmumu darbības pārtraukšana negatīvi ietekmēs ne vien pašu uzņēmumu darbību, bet Rīgas ostas attīstību kopumā. Tāpēc, lai plānotā ostas darbības virzīšana prom no pilsētas centra nemazinātu Rīgas ostas konkurētspēju, savlaicīgi nepieciešams attīstīt līdz šim neizmantotās ostas teritorijas Kundziņsalā, Krievu salā un Mangaļsalā, radot tajās nepieciešamo infrastruktūru uzņēmējdarbības nodrošināšanai – komunikācijas, pietātnes, ražošanas platības u.t.t. Šo teritoriju apgūšana prasa arī jaunus risinājumus ar ostas darbu saistītā kravu transporta satiksmes organizēšanā - jārealizē jaunu auto un dzelzceļa pievadceļu būvniecība, ņemot vērā, ka jebkādām darbībām, kas var būtiski ietekmēt Natura 2000 teritorijas, jāveic ietekmes uz vidi novērtējums.

445. Kuģošanas infrastruktūra ir novecojusi (viļņlauži, moli u.c.). Īpaši molu stāvoklis vairākās Latvijas mazajās ostās ir neapmierinošs. Kopējās hidrotehniskās būves mazajās Latvijas ostās ir būvētas pēckara periodā un paredzētas zvejas kuģu vajadzībām.

Tabula Nr. 23: Prāmju satiksme Latvijas ostās - Pasažieru apgrozība (iebraukuši un izbraukuši) ostās (tūkst. pasažieru)

	Rīga	Ventspils	Liepāja
1999	75,15	-	-
2000	60,59	2,68	13,31
2001	156,77	8,37	12,36
2002	156,77	7,40	14,79
2003	278,03	8,03	12,16
2004	229,47	11,18	15,53
2005	195,2	30,62	13,81
2006	246,9	51,68	0,15

Avots: CSP 2006.gads

446. Rīgas osta ir galvenā pasažieru osta Latvijā, apkalpoto pasažieru skaits 2004.gadā sasniedza 229,4 tūkstošus, tomēr pasažieru apkalpošanas iespējas ostā nav izmantotas pietiekami, par ko liecina arī 2005.gada rezultāti. Pasažieru satiksme no Rīgas ir neatbilstoša Rīgas kā metropoles un Baltijas valstu centra iespējām. Salīdzinot ar Tallinas ostu, kura 2004.gadā ir apkalpojusi 679 853 pasažierus virzienā uz Zviedriju, Rīgas osta ir apkalpojusi tikai 121 209 pasažierus, arī ar kruīza kuģiem iebraukušo pasažieri 2004.gadā Tallinas ostā bija 205 578, savukārt Rīgas ostā tikai 41 788 pasažieris.
447. Pasažieru skaitu ir iespējams ievērojami palielināt, attīstot kruīza un pasažieru kuģu satiksmi. Kopš 1996.gada ostā nav veikti infrastruktūras uzlabojumi, lai nodrošinātu konkurētspējīgus pakalpojumus pasažieru pārvadājumu attīstīšanai un lai papildus esošajām līnijām Rīga-Stokholma un Rīga-Lībeka piesaistītu jaunas līnijas uz citām reģiona ostām. Rīgas pilsētas Attīstības plānā formulētā Rīgas domes politika paredz “sekmēt pasažieru prāmju satiksmes attīstību starp Rīgu un citām pilsētām, atbalstot esošo pasažieru pietātnu paplašināšanu un jaunu veidošanu Daugavas labajā pusē” un “saglabāt un attīstīt esošo jūras pasažieru terminālu Andrejostā, kas turpinātu kalpot kā kruīza kuģu pietātnē”. Pagaidām Rīgas Pasažieru termināla pasažieru caurlaides spēja ir nepietiekoša,

nav nodrošināta pasažieru plūsma atbilstoši Šengenas līguma prasībām, kā arī tā nespēj konkurēt ar citu ostu pasažieru apkalpošanas servisa līmeni.

448. Ventspilij pašreiz ir prāmju satiksme ar Igauniju, Vāciju, Zviedriju. Ventspils ostas tehniskais nodrošinājums prāmju apkalpošanā būs pietiekams pēc Kohēzijas fonda projekta „Pievadceļu rekonstrukcija Ventspils ostas termināliem” realizācijas. Šī projekta viena no sastāvdaļām ir jauna prāmju termināla kompleksa būvniecība.
449. Ro-Ro kravu apgrozījums ir pieaudzis gan Rīgas, gan Ventspils ostās. Kopš 2005. gada oktobra tirgus konjunktūras un pārdales dēļ Liepājas ostā Ro-Ro kravas netiek apstrādātas.
450. Lai nodrošinātu īsāko jūras ceļu efektīvāku izmantošanu, ar ES fondu atbalstu ir jānodrošina sauszemes transporta pieeju ostām (dzelzceļš, autoceļi) tālākai prāmju satiksmes attīstībai u.c. jūras pārvadājumiem kā alternatīvu autotransportam.

Dziļuma uzturēšana ostās

451. Pašreizējais kuģošanas kanāla nepietiekamais dziļums apgrūtina lieltonnāžas kuģu drošu ienākšanu un apkalpošanu Rīgas ostā (arī kuģiem virs 75000 dwt) un samazina Rīgas ostas konkurētspēju. Tāpat kuģošanas drošība Rīgas ostā ir cieši saistīta ne vien ar atbilstoša dziļuma nodrošināšanu, bet arī ar kvalitatīvas un drošas pārējās ostas pakalpojumu sniegšanas infrastruktūras pieejamību, tas attiecināms arī uz velkoņu flotes un ledlauža pakalpojumiem. Mainoties kravu pārvadājumos izmantoto kuģu veidiem, lielumam, kā arī kravu struktūrai, tiek izvirzītas jaunas prasības arī velkoņu, ledlauža izmantošanas iespējām (piem., jaudu nepietiekamība).
452. Liepājas ostā būtu nepieciešams veikt kuģu kanāla padziļināšanu drošai lielākas kravnesības kuģu ienākšanai ostā jebkuros laika apstākļos, kas ļautu pilnvērtīgāk izmantot ostas kravu pārkraušanas jaudas ostas dziļūdens pietātnēs.
453. Dziļumu uzturēšana Ventspils ostā tiek nodrošināta ar ostas pārvaldes rīcībā esošo tehniku. Diemžēl Ventspils ostas padziļināšanas tehnika ir ļoti veca (ražota 1979.gadā) un nepieciešams to nomainīt pret jaudīgāku un ekonomiskāku. Ņemot vērā padziļināšanas tehnikas vecumu Ventspils brīvdostas pārvaldei katru gadu ir lieli šīs tehnikas uzturēšanas un remonta izdevumi. Nepietiekamās jaudas dēļ nepieciešams pieaicināt papildus spēkus visai vienkāršās situācijās. Izsmēlamās grunts daudzums gadā sastāda apmēram 1 milj.m3. Patreiz uz padziļināšanas kuģi maiņās strādā 29 apkalpes locekļi, jaunam un modernam padziļināšanas kuģim apkalpes locekļu skaits varētu būt 9.
454. Novecojušās kopējās hidrotehniskās būves padara problemātisku dziļuma uzturēšanu mazajās ostās.

Hidrotehniskās būves

455. Rīgas brīvdostā esošās hidrotehniskās būves – moli un pietātnes – ir paredzēti pašreizējam kuģošanas kanāla dziļumam. Pēc plānotās galvenā kuģošanas

kanāla padziļināšanas un paplašināšanas radīsies nepieciešamība veikt šo būvju rekonstrukciju.

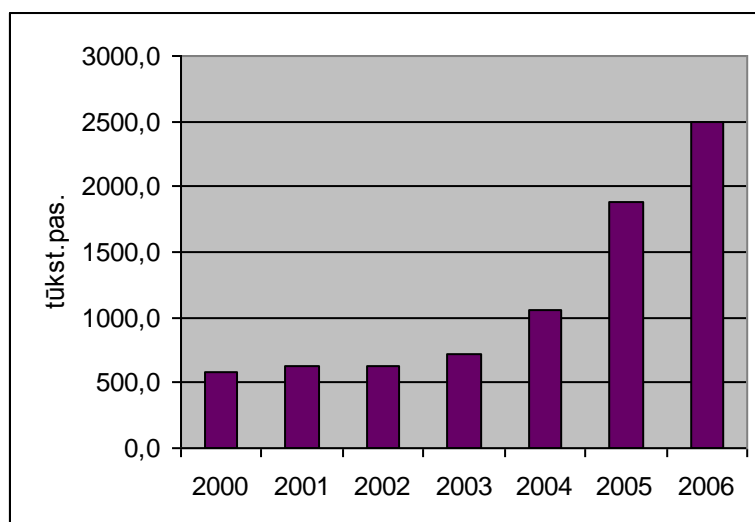
456. Lielākā daļa hidrotehnisko būvju Ventspils ostā ir celtas pirms trīsdesmit un vairāk gadiem. Moli un viļņlauži ir sliktā tehniskā stāvoklī. Ir vesela virkne piestātnes, kuras jāremontē (26 piestātnes, kurām nepieciešami liela apjoma remontu). Pašreiz Ventspils ostai pietrūkst 3 kokmateriālu pārkraušanas piestātnes, 2 dziļūdens piestātnes ģenerālkravu pārkraušanai un 1 ro-ro tipa piestātne.
457. Liepājas ostas hidrotehniskās būves – moli un viļņlauži ir celtas 19.gadsimta beigās. Minētās hidrotehniskās būves, izņemot ostas Dienvidu molu, kurš 1997.gadā tika rekonstruēts par ostas pārvaldes līdzekļiem, ir neapmierinošā tehniskā stāvoklī. Saskaņā ar Liepājas SEZ pārvaldes Tehniskā dienesta speciālistu 2005.gadā veiktās apsekošanas rezultātiem, steidzama rekonstrukcija ir nepieciešama ostas Ziemeļu un Dienvidu viļņlaužiem, kuru aptuvenās rekonstrukcijas izmaksas ir 10 miljoni latu (Liepājas SEZ pārvaldes dati).
458. Mazo ostu hidrotehniskajām būvēm nepieciešama rekonstrukcija, jo tās būvētas pēckara periodā zvejnieku vajadzībām. Hidrotehnisko būvju sakārtošana uzlabos kuģošanas drošību, t.sk. atbalstīs jahtu tūrisma attīstību. Skultes, Salacgrīvas, Mērsraga un Rojas ostas ir iesaistījušās Baltijas jūras pārvadājumos un ostas apmeklē transporta kuģi ar kravnesību līdz 5000 T, kuru apkalpošana izvirza jaunas prasības pret ostu kopējām hidrotehniskām būvēm. Mazo ostu pārvaldes ir izstrādājušas „Ostu akvatoriju pasēs”, kuras satur kopējo hidrotehnisko būvju novērtējumu un rekomendācijas to uzlabošanai. Skultes, Mērsraga un Salacgrīvas ostā veikta matemātiskā modelēšana, kura apstiprina neapmierinošo kopējo hidrotehnisko būvju stāvokli. ES struktūrfondu programmēšanas periodā 2004.-2006.gadam veikta Skultes molu rekonstrukcija un Mērsraga ostas molu rekonstrukcijas 1.kārta. Ierobežoto pieejamo ES struktūrfondu un straujo metāla izmaksu pēc iestāšanās ES pieauguma dēļ Mērsraga ostā molu rekonstrukcija tiek veikta divās kārtās. Saskaņā ar „Ostu akvatoriju pasēm” un matemātiskās modelēšanas rezultātiem nepieciešams veikt Mērsraga hidrotehnisko būvju rekonstrukcijas otro kārtu un molu rekonstrukcijas Salacgrīvas, Rojas, Pāvilostas un Engures ostās.
459. Pēdējo gadu postošo vētru ietekmē aktuāla ir krasta nostiprinājumu izbūve visās mazajās ostās. Mazo ostu infrastruktūra ir izvietota tiešā jūras krasta tuvumā un nenostiprinot krasta kordona līniju ir iespējama to teritoriju pilnīga aplūšana vētru laikā. Precedents ir 2006.gada janvāra vētras rezultāti Skultē un Salacgrīvā. Minētās ostas izstrādā projektus kopējām hidrotehniskajām būvēm krastu aizsardzībai.
460. Galvenās ostu problēmas ir:
 - Liela daļa Latvijas ostu (lielo un mazo) hidrotehnisko būvju ir sliktā stāvoklī,
 - Ostu pievedceļu kapacitāte ir tuvu maksimālai robežai un, ņemot vērā prognozējamo kravu apjoma pieaugumu, to caurlaides spējas būs nepietiekamas,
 - Rīgas Pasažieru termināla pasažieru caurlaides spēja ir nepietiekoša, nav nodrošināta pasažieru plūsma atbilstoši Šengenas līguma prasībām, kā arī tā nespēj konkurēt ar citu ostu pasažieru apkalpošanas servisa līmeni,

- Latvijas ostās (lielajās un mazajās) ir nepietiekama kapacitāte, lai nodrošinātu dziļuma uzturēšanas pasākumus, kas var būtiski kavēt kravu apgrozījuma attīstību un ostas darbību.

3.1.5. Lidostas

461. Latvijas gaisa transporta infrastruktūras galvenie elementi ir VAS „Starptautiskā lidosta “Rīga”” (turpmāk – lidosta “Rīga”), VAS „Latvijas gaisa satiksme” (turpmāk - LGS), starptautiskā lidosta “Liepāja” un lidlauks “Ventspils”. Visas minētās lidostas ir TEN-T elementi.
462. LGS un lidostas “Rīga” infrastruktūra ir modernizēta un rekonstruēta atbilstoši ES prasībām. Lidostas „Rīga” caurlaides spēja ir 2 miljoni pasažieru gadā. 2005.gadā tā apkalpoja jau 1,88 miljonus pasažieru.
463. Rīgas lidostā 2006.gadā apkalpoti 2,494 milj. pasažieru, kas ir par 33% vairāk nekā 2005.gadā. Starptautiskā lidosta „Rīga“ ir kļuvusi par vienu no visstraujāk augošajām lidostām Eiropā, tās apkalpoto pasažieru skaits pēdējo četru gadu laikā ir gandrīz četrkāršojies. Latvijas gaisa pārvadājumu tirgus ir kļuvis daudz pievilcīgāks un tajā ir ienākušas daudzas jaunas ārvalstu aviokompānijas, aviobiļešu cenas ir būtiski samazinājušās, būtiski palielinājies ir tiešo lidojumu skaits uz un no Rīgas, gaisa pārvadājumi kļūst pieejami aizvien plašākam iedzīvotāju lokam, līdz ar to aizvien lielāks kļūst aviācijas ieguldījums Latvijas tautsaimniecībā
464. Tajā pašā laikā Tallinas lidosta 2006.gadā ir apkalpojusi 1,54 miljonus pasažieru, kas ir par 11% vairāk nekā 2005.gadā, savukārt Viļņas lidosta ir apkalpojusi 1,45 miljonus pasažieru, kas ir par 11,3% vairāk nekā 2005.gadā.

Attēls Nr. 19: Latvijas lidostās apkalpoto pasažieru skaits 2000.-2006.gados

Avots: Satiksmes ministrija

Tabula Nr. 24: Latvijas lidostās pārvadāto pasažieru skaits 2000.-2006.g. (tūkst. pasažieru)

	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.
<i>Izbraukušo un iebraukušo pasažieru skaits</i>	575 731	624 186	635 149	715 353	1 063 038	1 877 460	2 497 581

Avots: Satiksmes ministrija

465. Pieaugot pasažieru un gaisa kuģu plūsmai, lidostas „Rīga” attīstībai aktuāls kļūš jautājums par Dienvidu termināla un papildus gaisa kuģu pietātņu būvniecību, kā arī gaisa satiksmes vadības infrastruktūras attīstības nodrošināšanu.
466. Pieaugot pasažieru skaitam un kravu apjomam, nepieciešams uzņemt gaisa kuģus ar lielāku pasažieru un kravietilpību, ko pašlaik nevar nodrošināt, jo esošais skrejceļš nav pietiekoši garš. Ar pašreizējo skrejceļa garumu nav iespējams kvalitatīvi nodrošināt arī NATO spēku uzņēmējvalsts funkcijas. Esošā skrejceļa pagarināšana par 650 m ir prioritāte gaisa transporta un valsts militārās attīstības aspektā. Šā projekta realizācija tiks uzsākta 2007.gadā piesaistot Kohēzijas fondu līdzekļus. Projektu plānots pabeigt 2008.gadā.
467. Lai nodrošinātu plānoto pasažieru un gaisa kuģu plūsmu līdz 2012.gadam ir paredzēts realizēt 2.skrejceļa izbūvi, ko varētu izmantot arī valsts aizsardzības mērķiem.
468. Satiksmes ministrijas galvenā prioritāte turpmākajiem gadiem aviācijas jomā, saglabājot nemainīgi augstu kvalitātes līmeni pasažieru un kravu apkalpošanā un lidojumu drošībā, būs pēc būtības jaunas starptautiskās lidostas „Rīga” celtniecība, kas nākotnē spētu apkalpot līdz 30 miljoniem pasažieru gadā. Tas būs nozīmīgs ieguldījums Latvijas kā nozīmīga starptautiska biznesa un tūrisma centra attīstībai. Lai rastu ekonomiski un tehniski visizdevīgāko risinājumu lidostas „Rīga” tālākai attīstībai, noteiktu konkrētus lidostas attīstības posmus, pašlaik tiek izstrādāts lidostas attīstības ģenerālplāns.
469. 99% lidojumu tiek veikti no lidostas „Rīga”. Tomēr Liepājas un Ventspils pašvaldības reģiona attīstības plānu ietvaros, saskatot lidostas un lidlauka attīstības iespējas, pēdējos gados ir piešķirušas līdzekļus terminālu celtniecībai. Liepājas lidostā bez tam ir veikts skrejceļa seguma remonts un marķējuma atjaunošanas darbi, gaismas sistēmas atjaunošana un citi darbi. Ventspilī izbūvēts lidlauka perimetra nožogojums, veikta ugunsdzēsības rezervuāra un gaisa kuģu uzpildes stacijas izbūve un citi darbi. Sadarbībā ar Aizsardzības ministriju uzstādīts lidlauka pieejas radars. Pilnvērtīgai šo lidostu attīstībai ir vajadzīgas skrejceļu atjaunošana, gaismas sistēmu nomaiņa un instrumentālās nosēšanās sistēmas uzstādīšana. Minēto reģionālo lidostu attīstība veicinās reģiona attīstību, kā arī tūrisma attīstības iespējas attiecīgajā reģionā. 2005.gada vasarā ir uzsākti regulārie lidojumi maršrutā Rīga – Liepāja.
470. Lidostām „Liepāja” un „Ventspils” ir arī liela nozīme meklēšanas un glābšanas pasākumu veikšanā, krasta apsardzes nodrošināšanā, jūras akvatorijas novērošanā vides aizsardzības interesēs. Tāpēc 2006.gadā, piesaistot Kohēzijas fondu līdzekļus, ir uzsākta Kurzemes reģionālo lidostu attīstības koncepcijas izpēte, kas noteiks aktuālākos reģionālo lidostu attīstības jautājumus, kuras ietvaros 2007.gadā analogiska izpēte tiks veikta par Daugavpils lidlauka attīstības iespējām.

471. Latgales reģionā, reģiona attīstības veicināšanai, ir pieņemts lēmums par bijušā Daugavpils lidlauka atjaunošanu.

472. Galvenās lidostu problēmas ir:

- Turpinoties straujajam pasažieru skaita palielinājumam, lidostas „Rīga” esošās infrastruktūras (termināli, skrejceļš, gaisa satiksmes vadības tornis un iekārtas) kapacitāte var kļūt nepietiekama, kā arī to tehniskie risinājumi var novecot,
- Reģionālo lidostu mazattīstītā infrastruktūra kavē to potenciāla izmantošanu tūrisma veicināšanā un tūristu skaita palielināšanā Latvijas reģionos.

3.1.6. Kombinētā transporta un loģistikas termināli

473. Latvijas kā tranzīta valsts attīstībā dominējošo lomu ieņem tranzīta pārvadājumi. Mūsdienās milzīga loma ir pārvadājumu konkurētspējas paaugstināšanai. Tas iespējams, ieviešot arvien jaunas loģistikas tehnoloģijas. Piedāvājot arvien plašākas loģistikas pakalpojumu iespējas palielināsies arī ar tranzītu saistītā pievienotā vērtība. Plānojot gan autoceļu, gan dzelzceļu, gan arī ostu infrastruktūru svarīgi apzināties un savlaicīgi plānot šo infrastruktūru krustceles. Jāpievērš arvien lielāka uzmanība jaunu loģistikas centru veidošanai ar publiskā sektora līdzdalību. Loģistikas centri vai parki mūsdienās ir neatņemama sastāvdaļa efektīvas transporta sistēmas plānošanā, kas nodrošina izdevīgāko transporta veidu saskaņotu izmantošanu un sniedz virkni loģistikas pakalpojumu, kas ceļ valsts konkurētspēju, paaugstina radīto pievienoto vērtību un veicina nodarbinātību. Faktiski loģistikas centrs ir vide, kurā attīstās arvien jauni pakalpojumi un tā jau iegūst valsts nozīmes infrastruktūras statusu. Valsts un pašvaldības ir ieinteresētas jaunu darba vietu radīšanā un konkurētspējas paaugstināšanā. Līdz ar to tās ir arī atbildīgas par attiecīgas infrastruktūras veidošanu. To rīcībā ir dažādi finanšu un nefinanšu instrumenti. Valsts un pašvaldībām ir iespējas iesaistīties šādos projektos sagatavojot attiecīgo infrastruktūras publisko daļu, kā arī veicinot projektu realizāciju samazinot administratīvās barjeras. Latvijā loģistikas centriem piemērotākās vietas ir Latvijas lielākajās ostās Rīgā Ventspilī un Liepājā, kā arī TEN-T tīkla nozīmīgākajās ceļu un dzelzceļu krustcelēs un lielāko staciju tuvumā.

3.2. Vide un vides infrastruktūra

3.2.1. Ūdenssaimniecības infrastruktūra un pakalpojumi

474. Neskatoties uz bagātīgiem virszemes ūdens krājumiem un iespēju nodrošināt visā Latvijas teritorijā dzeramo ūdeni no pazemes ūdeņu resursiem, ar kvalitatīvu dzeramo ūdeni ir nodrošināti aptuveni 46% Latvijas iedzīvotāju. Centralizētās ūdensapgādes infrastruktūras pieejamība pilsētās ir atšķirīga. Pilsētās ar iedzīvotāju skaitu no 10 000 līdz 100 000 centralizētie ūdensapgādes pakalpojumi vidēji pieejami 80% iedzīvotāju, bet pilsētās ar iedzīvotāju skaitu mazāku par 10 000 - 66%. Rīgā šo pakalpojumu pieejamība ir 95%, bet Daugavpilī – 80% iedzīvotāju. Dzeramā ūdens sagatavošana atbilstoši normatīvo aktu prasībām ir nodrošināta 64% (2009. – 75,4%) Latvijas iedzīvotāju pilsētās ar iedzīvotāju skaitu lielāku par 2000 un 0,8% (2009. – 8%) iedzīvotāju apdzīvotās vietās ar iedzīvotāju skaitu līdz 2000.
475. Ūdensapgādes tīklu sliktā tehniskā stāvokļa dēļ ūdens kvalitāte pie patērētāja pazeminās. Saskaņā ar 2005. gada SVA monitoringa datiem patērētājiem piegādātā dzeramā ūdens kvalitāte pēc tās ķīmiskajiem rādītājiem vidēji 72,6% gadījumu neatbilda normām, savukārt pēc bioloģiskajiem rādītājiem - 3,4% gadījumu. Izvērtējot dzeramā ūdens kvalitāti ūdensvados ar dažādu ūdens piegādes apjomu, konstatēts, ka lielāka neatbilstība nekā vidēji valstī pēc mikrobioloģiskajiem un ķīmiskajiem rādītājiem ir ūdensvados ar ūdens piegādes apjomu līdz 100 m³/diennaktī, bet mazākā - ūdensvados ar ūdens piegādes apjomu virs 100 000 m³/diennaktī. Ūdensapgādes tīklos noplūžu rezultātā tiek zaudēta apmēram trešā daļa iegūtā ūdens. Citās ES valstīs ūdensapgādes tīklos noplūžu apjoms ir dažāds, piemēram, Itālijā vidēji 15%, Francijā 30%, Čehijā 33%.
476. Iedzīvotāji, kuriem nav pieejami centralizētās ūdensapgādes sistēmas pakalpojumi, izmanto gruntsūdeņus no sekļajām akām, kas kopumā ir vāji aizsargāti pret piesārņojumu. Urbanizētā vidē būtu jāparedz ūdensapgāde tikai no centralizētas ūdensapgādes sistēmas.
477. Ūdensapgādes prioritāte ir kvalitatīva dzeramā ūdens piegāde patērētājiem:
- nodrošinot kvalitatīvu dzeramo ūdeni visiem apdzīvoto vietu iedzīvotājiem, atbilstoši ES direktīvas 98/83/EK un MK 2003.gada 29.aprīļa noteikumu Nr. 235 "Dzeramā ūdens obligātās nekaitīguma un kvalitātes prasības, monitoringa un kontroles kārtība" prasībām,
 - nodrošinot centralizēto ūdensapgādes pakalpojumu pieejamību vismaz 95% apdzīvotās vietās iedzīvotājiem, kur tas ir ekonomiski un tehniski pamatoti,
 - saprātīgi izmantojot resursus, veicinot ūdens un elektroenerģijas taupīšanas pasākumus un atbilstošu tehnoloģiju ieviešanu, kā arī nodrošinot visa iegūtā, sagatavotā un patērētā ūdens uzskaiti.
478. 1998. gadā⁷⁸ kopējais notekūdeņu daudzums Latvijā bija 307,78 milj. m³, 2003. gadā - 220,02 milj. m³, bet 2004. gadā – 211,10 milj. m³ Lielākie notekūdeņu

⁷⁸ Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas aģentūras dati

radītāji ir pašvaldību komunālās ūdenssaimniecības, kas 2004. gadā saražoja 50,3% no kopējā notekūdeņu apjoma, rūpniecība – 24,8%, bet lauksaimniecībā un zivsaimniecībā radīti 16,9% no kopējā notekūdeņu apjoma.

479. Lai gan palielinājies attīrīto notekūdeņu apjoma īpatsvars attiecībā pret kopējo savākto notekūdeņu apjomu, joprojām netiek savākti un attīrīti liela daļa radīto komunālo notekūdeņu, jo īpaši mazajās apdzīvotajās vietās. Centralizētās kanalizācijas pakalpojumu pieejamība pilsētās ir atšķirīga. Pilsētās ar iedzīvotāju skaitu no 10 000 līdz 100 000 centralizētie kanalizācijas pakalpojumi vidēji pieejami 74% iedzīvotāju, bet pilsētās ar iedzīvotāju skaitu mazāku par 10 000 - 60%. Rīgā un Daugavpilī šo pakalpojumu pieejamība ir ~ 80% iedzīvotāju. Pilna atbilstība notekūdeņu attīrīšanā saskaņā ar direktīvu „Par komunālo notekūdeņu attīrīšanu” nodrošināta 9% Latvijas iedzīvotāju, t.sk. pilsētās, kur iedzīvotāju skaits ir lielāks par 2000, 12% (2007.- 70%) iedzīvotāju, bet apdzīvotās vietās ar iedzīvotāju skaitu līdz 2000 – 0,3% (2007. – 6,3%). Tikai nedaudz vairāk par 10% no 1100 valstī apzināto notekūdeņu attīrīšanas iekārtu izmantotā tehnoloģija atbilst vides aizsardzības prasībām.

480. Notekūdeņu sektora prioritāte ir vidē novadītā piesārņojuma samazināšana, kas panākama:

- nodrošinot normatīvu notekūdeņu attīrīšanu atbilstoši ES direktīvas 91/271/EEK un MK 2002.gada 22.janvāra noteikumu Nr. 34 "Noteikumi par piesārņojošo vielu emisiju ūdenī" prasībām".
- nodrošinot centralizētās kanalizācijas pakalpojumu pieejamību vismaz 95% no aglomerācijas teritorijas iedzīvotājiem, kur tas ir ekonomiski un tehniski pamatojams,
- nodrošinot notekūdeņu savākšanu no centralizētajam tīklam nepieslēgtajiem īpašumiem un notekūdeņu nogādāšanu uz attīrīšanas iekārtām tālākai apstrādei,
- izveidojot kvalitatīvas notekūdeņu savākšanas un attīrīšanas sistēmas un atbilstošas dūņu uzglabāšanas sistēmas, nodrošinot šo sistēmu ekspluatāciju tā, lai nepieļautu gruntsūdeņu piesārņojumu,
- ievērojot elektroenerģijas resursu saprātīgu izmantošanu, ekspluatējot plūsmām atbilstošu un modernu aprīkojumu un veicinot komunālās un lietus ūdens kanalizācijas sistēmas atdalīšanu,
- ieviešot "piesārņotājs maksā" principu, nosakot rūpnieciskā piesārņojuma priekšattīrīšanu uzņēmumos un samaksu atbilstoši novadītā piesārņojuma apjomam.

481. Ūdenssaimniecības sistēmu galvenās problēmas ir:

- normatīvo aktu prasībām neatbilstošas kvalitātes dzeramais ūdens,
- zems centralizēto ūdensapgādes nodrošinājuma līmenis un kvalitāte,
- dzeramā ūdens kvalitātes pasliktināšanās sadales sistēmā,
- nepietiekama un neefektīva notekūdeņu attīrīšana un neattīrīto notekūdeņu noplūšana vidē,
- nepietiekama centralizētās kanalizācijas pakalpojumu pieejamība,
- neapmierinošais kanalizācijas sistēmu tehniskais stāvoklis.

3.2.2. Atkritumu apsaimniekošana

482. Lai gan Latvijā ir uzlabojusies atkritumu apsaimniekošanas sistēma un pieaug sabiedrības izpratne par atkritumu samazināšanas nepieciešamību, tomēr radīto atkritumu apjoms gadu no gada turpina palielināties. Latvijā saražoto atkritumu daudzums sastāda aptuveni 360 kg/iedz. gadā, turklāt tiek savākti aptuveni 50 – 60% no saražotajiem atkritumiem. Sadzīvē palielinās ar preču un pakalpojumu pieaugošo patēriņu saistītais izlietotā iepakojuma apjoms. 2004.gadā tika saražoti ~ 1,137 milj. t sadzīves atkritumi, no kuriem tika pārstrādātas 0,279 milj. t jeb tikai ~ 24% no kopējā saražotā atkritumu apjoma.
483. Saskaņā ar statistikas datiem 2004.gadā uzņēmumos tika radīti apmēram 27 000 t bīstamo atkritumu, prognozētā atkritumu plūsma laika posmā līdz 2024.gadam var būt līdz 28 000 t bīstamo atkritumu gadā, ieskaitot sadzīvē radušos bīstamos atkritumus.

Tabula Nr. 25: Latvijā radīto sadzīves un bīstamo atkritumu daudzums 2001.-2004.gadā

Indikatori	2001.	2002.	2003.	2004.
Radītais sadzīves atkritumu daudzums, t	1 103 460	987 160	1 056 470	1 136 739
Radītais bīstamo atkritumu daudzums, t	82 130	72 260	25 770	27 487

Avots: Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas aģentūra, 2005

484. Ievērojamu sadzīves un bīstamo atkritumu daudzumu rada ražojošās nozares. Lielākie sadzīves atkritumu radītāji ir pārtikas produktu, dzērienu un tabakas ražošanas nozare, kas 2004.gadā radīja ~ 24% no kopējā savāktu atkritumu daudzuma, koka izstrādājumu ražotāji ~ 17%, lauksaimniecības, medniecības un mežsaimniecības nozare ~17%, pārējo nemetālisko minerālu ražotāji ~ 13%. Savukārt vairāk nekā pusi ~ 62% no bīstamajiem atkritumiem rada metālu un metālu izstrādājumu ražošanas nozare. Būtisks ir arī transporta radītais bīstamo atkritumu īpatsvars kopējā atkritumu plūsmā ~ 12% un transportlīdzekļu ražošanas nozares īpatsvars ~ 8%.
485. Latvijā līdz 2005.gadam izveidoti jau 4 sadzīves atkritumu poligoni Rīgas, Ziemeļvidzemes, Ventspils un Liepājas sadzīves atkritumu apsaimniekošanas reģionos. Tas nozīmē, ka ~ 57% (2009. – kopā 9 poligoni – 4 minētie un attiecīgi Austrumlatgales, Dienvidlatgales, Malienas, Piejūras, Zemgales un Vidusdaugavas - 94% iedzīvotāju) Latvijas iedzīvotāju ir izveidoti priekšnoteikumi apglabāt radītos sadzīves atkritumus vides aizsardzības prasībām atbilstošos poligonos. Dīvos sadzīves atkritumu reģionos („Getliņi”, „Šķēde”) uzsākta izgāztuvē radušās biogāzes savākšana un izmantošana elektroenerģijas iegūšanā.
486. Viena no sadzīves atkritumu saimniecības svarīgākajām problēmām ir nelielo sadzīves atkritumu izgāztuvju lielais skaits un to negatīvā ietekme uz vidi. Izstrādājot “Sadzīves atkritumu apsaimniekošanas stratēģiju Latvijai” (programma 500-), Latvijas teritorijā identificētas vairāk nekā 500 atkritumu izgāztuves. Laika periodā no 1998. līdz 2004.gadam ieskaitot, rekultivētas 176

izgāztuves, t.i., 33% no kopējā izgāztuvju skaita (2009. – no Kohēzijas fonda - 196, no ERAF – 50). Tomēr Latvijas teritorijā, neskatoties uz veiktajiem un plānotajiem rekultivācijas pasākumiem vēl joprojām vides piesārņojumu radīs ~ 20% no sākotnēji identificētajām vides aizsardzības prasībām neatbilstošajām atkritumu izgāztuvēm. Saskaņā ar Atkritumu apsaimniekošanas valsts plānu sadzīves atkritumu izgāztuves jārekultivē līdz 2012. gadam.

487. Atkritumu dalīta vākšana Latvijā jau notiek vairākus gadus, un ar katru gadu savākto otrreizējo izejvielu daudzums palielinās. Ar dabas resursa nodokļa atvieglojumu starpniecību tiek veicināta brīvprātīga izlietotā iepakojuma apsaimniekošana valstī. Galvenokārt dalīti tiek savākts stikls, papīrs un plastmasa.

Tabula Nr. 26: Dalīti savākto atkritumu daudzums Latvijā (t)

	2002.	2003.	2004.
Stikls	321,68	1196,2	19706,15
Papīrs, kartons	12501,98	26367,27	25464,44
Plastmasa	985,62	1759,30	9179,77

Avots: Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas aģentūra, 2005

488. Tomēr atkritumu izgāztuvēs nonāk daudz materiālu, kas varētu tikt atkārtoti izmantoti. Turklāt rodas vides noslogojums ar atkritumiem, kas pēc būtības ir otrreizējās izejvielas, un tiek radīts vides piesārņojums.
489. Ņemot vērā to, ka bīstamo atkritumu apglabāšanai tiks izveidots viens poligons un viena bīstamo atkritumu sadedzināšanas iekārta, ilgtspējīgas bīstamo atkritumu apsaimniekošanas sistēmas nodrošināšanai nepieciešams izveidot bīstamo atkritumu apsaimniekošanas atbalsta infrastruktūru visā valsts teritorijā.
490. Atkritumu apsaimniekošanas prioritātes:
- nodrošināt SA savākšanu no visiem pilsētu iedzīvotājiem un vismaz no 80% lauku iedzīvotāju un pārējiem atkritumu ražotājiem, novēršot ietekmi uz vidi, ko rada nelegāli izbērti atkritumi,
 - līdz 2009.gadam izveidot 10 – 12 atkritumu apsaimniekošanas sistēmas ar atkritumu apstrādes poligoniem un nodrošināt poligona prasībām neatbilstošu izgāztuvju slēgšanu,
 - līdz 2012.gadam rekultivēt visas slēgtās atkritumu izgāztuves, samazinot atkritumu negatīvo ietekmi uz vidi,
 - izveidot bīstamo atkritumu apsaimniekošanas atbalsta infrastruktūru,
 - izveidot dalītās atkritumu savākšanas sistēmu,
 - veicināt atkritumu un iepakojuma pārstrādi.
491. Galvenās atkritumu apsaimniekošanas sistēmas problēmas ir:
- nepilnīgi nodrošināta atkritumu apsaimniekošanas pakalpojuma pieejamība,
 - liels nelielo sadzīves atkritumu izgāztuvju skaits un to negatīvā ietekme uz apkārtējo vidi,
 - trūkst videi drošas atkritumu apsaimniekošanas infrastruktūras, t.sk. sadzīves atkritumu poligonu,

- pilnībā nav nodalītas sadzīves un bīstamo atkritumu plūsmas,
- nepietiekami attīstīta dalīto sadzīves atkritumu vākšana,
- nepietiekamas atkritumu utilizācijas un pārstrādes iespējas.

3.2.3. Dabas aizsardzība – bioloģiskā daudzveidība un īpaši aizsargājamās dabas teritorijas

492. Atbilstoši „Konvencijā par bioloģisko daudzveidību” minētajai definīcijai bioloģiskā daudzveidība ietver visu dzīvības formu daudzveidību uz Zemes, t.i., augu un dzīvnieku sugu daudzveidību, to gēnu daudzveidību un ekosistēmu daudzveidību. Sugu daudzveidību var nodrošināt in situ, t.i., to dabiskajā vidē, un ex situ, t.i., kolekcijās un gēnu bankās. Līdz šim lielākā Vides ministrijas vērtība tika veltīta sugu aizsardzībai to dabiskajā vidē. To nosaka arī ES direktīvas. Tai pat laikā bioloģiskās daudzveidības saglabāšanai kolekcijās ir tikpat liela nozīme. Īpaši labiekārtotas augu un dzīvnieku kolekcijas kā zooloģiskajos vai botāniskajos dārzos ir lielisks līdzeklis arī sabiedrības izglītošanai un informēšanai. Tādējādi 2007. – 2013.gadā vienlīdz liela vērtība būtu jāvelta gan sugu un biotopu aizsardzībai ES nozīmes īpaši aizsargājamās dabas teritorijās (ĪADT) Natura 2000, gan arī sugu kolekciju saglabāšanai un sabiedrības izglītošanai bioloģiskās daudzveidības saglabāšanas jomā.
493. Lai varētu aizsargāt Natura 2000 teritorijās esošās dabas vērtības, tai pat laikā ļaujot šīs teritorijas izmantot tūrisma attīstībai, nepieciešama piemērota infrastruktūra. Infrastruktūras (taku, laipu, skatu torņi, ceļa norāžu, autostāvvietu) izveidošana īpaši aktuāla ir teritorijās, kur vai nu jau ir vai ir paredzama liela apmeklētāju plūsma. Tās ir 16 piekrastes ĪADT, 3 nacionālie parki, 8 aizsargājamie ainavu apvidi, kā arī vairums lielo dabas parku un daļa no dabas liegumiem valsts iekšzemē. Līdz 2009.gadam ar ERAF atbalstu tiks izveidotas takas 84 km garumā un rekonstruēti ~10 km tūrisma taku, ar norādēm un informācijas stendiem tiks aprīkoti 9 maršruti, ierīkoti 9 informācijas un apmeklētāju centri, 40 atpūtas vietas, 3 skatu torņi un 5 putnu un dzīvnieku novērošanas skatu vietas un platformas, 5 autostāvvietas un stāvlaukumi ar kopējo platību ~ 5 tūkst m², ~ 5 km pievedceļi, kā arī citi infrastruktūras un apmeklētāju informēšanas uzlabošanas pasākumi.
494. Tūristu plūsmas novirzīšanai no jūtīgām teritorijām uz ĪADT daļām ar lielāku vides ietilpību, papildus nepieciešami vismaz 160 km taku un laipu, 30 torņi un iekārtotas skatu vietas, vairāk nekā 1000 norāžu un informācijas zīmju, vairāk nekā 120 informācijas stendi, kā arī vienkārši iekārtoti stāvlaukumi ar kopējo platību vairāk kā 6000 m², u.c. infrastruktūra, kas mazinātu tūristu negatīvo ietekmi uz ĪADT, t.sk. neradītu jaunas vides problēmas, piemēram, atkritumu jomā.
495. Dažās ĪADT vērojams nekontrolēts tūrisms, kas ietekmē ekosistēmu dabisko struktūru un var iznīcināt jūtīgākos biotopus, tādējādi apdraudot tās dabas vai ainaviskās vērtības, kuru aizsardzībai izveidota attiecīgā ĪADT. Pašreiz ĪADT vai to tuvumā esošās atpūtas vietas un telšu vietas nav pietiekami labiekārtotas. Aktuāls ir jautājums par ūdenstūristiem domāto apmetņu ierīkošanu populārākajos maršrutos. Pie objektiem un teritorijām ir nepietiekošs norāžu, ceļa zīmju, informācijas zīmju skaits. Latvijā ir tikai 1 taka GNP 1,5 km garumā, kas būtu piemērota cilvēkiem ar dažādiem invaliditātes veidiem.

496. Palielinoties cilvēku mobilitātei, daudzas īpaši aizsargājamās dabas teritorijas, kas iepriekš bija mazāk apmeklētas to novietojuma dēļ, kļūst ļoti populāri tūrisma maršruti. Lielākā daļa ĪADT nav piemērotas apmeklējumam nepietiekošās infrastruktūras dēļ. Ekotūrisma attīstību ĪADT negatīvi ietekmē sliktā ceļu kvalitāte. Daudzviet populārāko tūrisma maršrutu vietās nepieciešama cietā seguma klājuma ierīkošana. Trūkst dabā iezīmētu velosipēdistiem un gājējiem piemērotu taku un ceļu tīkla, pa kuru varētu šķērsot lielākās ĪADT. Ir ĪADT (piemēram, Gaujas Nacionālais parks), kuras salīdzinoši viegli sasniedzamas ar sabiedrisko transportu, tomēr vairumā gadījumu uz šīm teritorijām sabiedriskais transports kursē reti un tā laika grafiks nav savienojams ar teritoriju apskati.
497. Bioloģiskās daudzveidības aizsardzības jautājumi ir noteikti kā prioritāte Nacionālajā vides politikas plānā (2004), kas ir nacionālās stratēģijas dokuments vides aizsardzības jomā Latvijā. Minētajā dokumentā raksturota bioloģiskā daudzveidība Latvijā un ar to saistītās problēmas, kā arī formulēts mērķis “saglabāt pašreizējo bioloģiskās daudzveidības līmeni Latvijā” un norādīti svarīgākie risinājumi.
498. Latvijas tūrisma attīstības nacionālā programma 2001. – 2010.gadam paredz nodrošināt tūrisma resursu (t.sk. ainavas un bioloģiskās daudzveidības) ilgtspējīgu izmantošanu un izveidot vienotu tūrisma produkta koncepciju, kurā būtu ietverts arī ekotūrisms.
499. Prioritātes bioloģiskās daudzveidības saglabāšanai īpaši aizsargājamās dabas teritorijās:
- infrastruktūras izveide ĪADT, kura nodrošina dabas vērtību saglabāšanu, uzbūvējot tūrisma takas, laipas, skatu torņus un platformas,
 - tūrisma negatīvās ietekmes samazināšana ĪADT, iekārtojot autostāvvietas, tualetes, atkritumu urnas, apmešanās vietas,
 - ĪADT apmeklētāju un vietējo iedzīvotāju izglītošanai un informēšanai nepieciešamās infrastruktūras izbūve, izveidojot un izvietojot informācijas standus, zīmes un norādes,
 - bioloģiskās daudzveidības saglabāšanas ex situ nacionālas nozīmes kolekcijās, lai nodrošinātu izzūdošu sugu saglabāšanu, kā arī pavairošanas iespēju sugu atjaunošanai dabā.
500. Galvenās problēmas bioloģiskās daudzveidības saglabāšanas infrastruktūras attīstībā ir:
- mazattīstīta ekotūrisma infrastruktūra (takas, laipas, skatu torņi, īpaši iekārtotas atpūtas vietas un ceļi),
 - nepietiek tūrisma informācijas zīmju, norāžu un tūrisma informācijas centru,
 - neattīstīta infrastruktūra īpaši aizsargājamo dabas teritoriju un augu un dzīvnieku kolekciju apmeklēšanai cilvēkiem ar dažādiem invaliditātes veidiem,
 - nepiemēroti nacionālas nozīmes augu un dzīvnieku kolekciju (ex situ) audzēšanas, uzturēšanas un saglabāšanas apstākļi.

3.2.4. Vēsturiski piesārņotās vietas

501. Pašvaldības savā administratīvajā teritorijā sadarbībā ar Valsts vides dienesta reģionālajām vides pārvaldēm ir veikušas piesārņoto un potenciāli piesārņoto vietu apzināšanu un reģistrāciju, lai iegūtu informāciju par vides kvalitātes normatīviem neatbilstošām vietām, kuras apdraud vai var apdraudēt cilvēku veselību vai vidi, un noteiktu piesārņoto teritoriju sanācijas un potenciāli piesārņoto vietu izpētes prioritātes. Uz 2005.gada 1.decembri piesārņoto un potenciāli piesārņoto vietu reģistrā, kurš publiski ir pieejams Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas aģentūras mājas lapā internetā, ir reģistrētas 3528 vietas, no kurām 217 klasificētas 1.kategorijā piesārņotas vietas, bet 2639 – 2.kategorijā potenciāli piesārņotas vietas. Piesārņoto vietu izpēte un sanācija ir nepieciešama, lai nodrošinātu ES un nacionālajos normatīvajos aktos noteikto prasību izpildi attiecībā uz pazemes ūdeņiem un augsnes kvalitāti, kā arī uzlabotu vides kvalitāti. Veiktie pasākumi paplašinātu šo teritoriju izmantošanu saimnieciskajām u.c. vajadzībām.

Tabula Nr. 27: Piesārņoto un potenciāli piesārņoto vietu tipi (izcelsme) un skaits

Nr. p.k.	Ekonomiskās darbības, kas radījuši vēsturisko vides piesārņojumu, nosaukums	Objektu tips un skaits	
		PV	PPV
1.	Degvielas uzpildes stacijas (degvielas mazumtirdzniecība)	49	404
2.	Atkritumu un notekūdeņu apsaimniekošana	42	302
3.	Naftas bāzes, naftas produktu pārkraušanas punkti, cietā, šķidrā kurināmā un līdzīgu produktu vairumtirdzniecība	35	164
4.	Tvaika un karstā ūdens ražošana un piegāde	8	91
5.	Naftas pārstrādes produktu ražošana	9	0
6.	Ar lauksaimnieciskās produkcijas ražošanu saistītās darbības	5	452
7.	Ar ķīmisko un farmaceitisko produktu ražošanu saistītās darbības	4	6
8.	Ar militāro funkciju veikšanu saistītās darbības	1	3

Avots: Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas aģentūra, 2005

502. Pēc piesārņotas vietas iekļaušanas reģistrā tiek noteikti ierobežojumi, ņemot vērā piesārņojošo vielu bīstamības pakāpi, iespējamo iedarbību uz cilvēkiem, kas dzīvo apkārtējās teritorijās, šo vietu vides kvalitāti un nepieciešamību veikt sanācijas pasākumus. Kā visplašāk piesārņotās vietas var minēt Inčukalna apkaimē esošos sērskābā gudrona dīķus, bijušās Rumbulas lidostas teritoriju, Mīlgrāvim un Sarkandaugavai pieguļošās teritorijas, Olaines toksisko atkritumu izgāztuves teritoriju, Jelgavas šķidro bīstamo atkritumu izgāztuves „Kosmos” teritoriju un Liepājas Karaostas kanālu. Augsnes piesārņojums šajās vietās filtrējas pazemes un virszemes ūdeņos, kur tas rada apdraudējumu cilvēku veselībai.

503. Piesārņoto vietu sanācijas prioritātes:

- Bīstamāko vēsturiski piesārņoto vietu sanācija, kur nevar piemērot principu „piesārņotājs maksā”, ietverot piesārņojuma avota likvidāciju, piesārņotā areāla sanāciju un sanācijas procesā izņemtā piesārņojuma utilizāciju,
- Vides piesārņojuma riska novēršana.

504. Piesārņoto vietu sanācijas problēmas:

- Ievērojams skaits vēsturiski piesārņoto teritoriju un ierobežotas to izmantošanas iespējas,
- Nekontrolēta piesārņojuma izplatīšanās, t.sk. gruntsūdeņos un virszemes ūdeņos,
- Iedzīvotāju veselības apdraudējums,
- Piesārņotās vietas attīstības ierobežojumi.

3.2.5. Vides risku samazināšana

505. Latvijā ir teritorijas, kurās ir paaugstināts vides risks. Pie šīm teritorijām pieder palos, plūdus un jūras uzplūdus periodiski applūstošas upju vai ezeru palienes, kuru izmantošana noteiktajiem mērķiem šajā laikā ir traucēta, kā arī teritorijas, kuras ir aizsargātas no applūšanas ar aizsargdambjiem vai, no kurām virszemes ūdens notece tiek novadīta ar mehāniskās ūdens celšanas iekārtām (polderi). Pie nacionālas nozīmes paaugstināta applūšanas riska teritorijām pieskaitāmas: Liepājas ezera un Bārtas lejteces platības, Lielupes un Babītes ezera platības, Daugavas lejesteces platības, Ogres upes lejesteces un Rīgas HES ūdenskrātuves inženieraizsardzība, Ķeguma un Pļaviņu HES ūdenskrātuvju un Daugavas vidusteces platības, Daugavas augšteces un Dvietes platības, Lubānas zemienes teritorijas, Gaujas lejesteces teritorijas.

506. Viens no lielākajiem riskiem ir iespējamā Daugavas HES ūdenskrātuvju kaskādes katastrofa. Pļaviņu HES hidrosistēmas ūdens kapacitāte tikai formāli atbilst Latvijas likumos noteiktajām prasībām. Katastrofas gadījumā Pļaviņu HES trieciena vilnis ietekmētu visas apdzīvotās vietas un tehniskās būves gar Daugavu. Citi ar ūdenskrātuvju kaskādi saistīti draudi ietver Rīgas HES infrastruktūras aizsardzību, jebkurš ārkārtas gadījums (nepārvaramas vara) sūkņu stacijā ietekmētu Rīgas un Ogres rajonus, kas radītu plūdus nekontrolētas gruntsūdens līmeņa celšanās dēļ. Rīgas HES ūdenskrātuvju aizsarginfrastruktūra – sūkņu stacija un vadības iekārtas – tiek ekspluatētas jau 25 gadus.

507. Vides risks ir arī jūras piekrastes iedzīvotājiem un teritorijām. Latvijā gar atklātās Baltijas jūras un Rīgas līča krastu 5-10 km platā joslā dzīvo vairāk nekā viens miljons cilvēku – nedaudz mazāk par pusi no valsts iedzīvotāju kopskaita. Pēdējos 20 - 30 gados līdzīgi kā visā Eiropā un pasaulē piekrastē pieaug postošo rudens un ziemas vētru spēks, līdz ar to augstāki kļūst vējuzplūdu izraisītie ūdens masu sadzimumi krasta joslā. Tajā pat laikā ziemas kļūst siltākas – bez zemes sasaluma un krasta lediem jūras seklūdens zonā. Rezultātā pastiprinās pamatkrasta erozija. Latvijā no 495 km garās Latvijas jūras krasta līnijas (aizņem 27% no kopējās Latvijas robežlīnijas garuma) ap 62% uzskatāma par paaugstināta erozijas riska joslu. Visjutīgāko pret eroziju ir zemie smilšainie krasti ar kāpām (Baltijas jūras krasts no Papes līdz Jūrmalciepiem un ap Latvijas galējo rietumu krasta punktu).

508. Aptuveni 2% no krasta līnijas ir nostiprināta ar hidrotehniskajām būvēm ap galvenajām piekrastes apdzīvotajām vietām un ostām. Tāpēc viens no būtiskākajiem veicamajiem pasākumiem, lai samazinātu ostu, ārējo hidrotehnisko būvju un kuģu ceļu negatīvo ietekmi uz piekrastes procesiem ostu viļņlaužu aizvēja pusē (lai mazinātu krasta eroziju), ir nodrošināt, ka grunts, kas tiek izsmelta no ostu akvatorijām un kuģu ceļiem, tiek izgāzta sekļajos ūdeņos.

509. Iespējamo avāriju risku novēršanas prioritātes:

- rezerves pārgāznes izbūve Pļaviņu HES,
- aizsarginfrastruktūras izbūve Rīgas HES – sūkņu stacijas rekonstrukcija un kontroles centra izveide,
- pasākumi, lai novērstu pēc Pļaviņu HES izbūves un tās ūdenskrātuves izveides radušos plūdu draudus,
- pasākumi, lai ierobežotu jūras un upju krastu erozijas ietekmi uz iedzīvotāju un apkārtējās vides drošību.

510. Galvenās problēmas:

- trūkst vispusīga situācijas izvērtējuma saistībā ar vides un tehnoloģiskajiem riskiem,
- identificēta tikai daļa no bīstamākajiem objektiem, par kuriem satraukumu izrādījušas pašvaldības, sabiedriskās organizācijas, iedzīvotāji un uzņēmumi.

3.3. Enerģētikas sektors

511. Enerģētikas pamatuzdevums ir nodrošināt tautsaimniecību un mājsaimniecības ar elektroenerģiju, gāzi un siltumenerģiju noteiktā kvalitātē un pieprasītajā daudzumā, vienlaikus nodrošinot apgādes nepārtrauktību un drošumu, enerģijas cenu pārskatāmību un to izmaiņu pakāpenību, saudzējošu ietekmi uz vidi. Lai mazinātu energoresursu izmantošanas ietekmi uz vidi Latvijā ir nepieciešams būtiski veicināt enerģētikas izmantošanas efektivitāti, jo Latvijas ekonomika pēc enerģētikas patēriņa ir energoietilpīga. Pēc Eurostat datiem Latvijā enerģijas patēriņš pret iekšzemes kopproduktu sastāda 728 kg naftas ekvivalenta uz IKP izteikta 1000⁷⁹ eiro 2003.gadā, ES vidējais rādītājs ir 209 kg naftas ekvivalenta pret IKP izteikta 1000 eiro.
512. Uz Daugavas izveidotas trīs lielas hidroelektrostacijas. Šo DHES avāriju (dambju pārrāvuma) rezultātā var rasties būtisks zaudējums fizisko un juridisko personu īpašumam, kaitējums videi, draudi iedzīvotāju dzīvībai un veselībai.

3.3.1. Atjaunojamie energoresursi

513. Viena no lielākajām Latvijas enerģētikas problēmām ir augstā atkarība no importētā kurināmā - dabas gāzes. Dabas gāzei ir tikai viens piegādātājs – Krievija, un izmaiņas šajā situācijā tuvāko 10–15 gadu laikā nav sagaidāmas. Lai izvairītos no politiskajiem un ekonomiskajiem riskiem, kuri saistīti ar dabas gāzes izmantošanu, ir nepieciešama izmantojamo kurināmā veidu diversifikācija, kā arī atjaunojamo un vietējo (kūdras) energoresursu izmantošanas veicināšana un tā jāsaista ar šo resursu izmantošanu elektroenerģijas ražošanā un koģenerācijas tehnoloģiju attīstībā.
514. 2004.gadā no Latvijas kopējā enerģijas patēriņa 64,9% nodrošināja energoresursu imports: dabas gāze 31,2%, mazuts 1,9%, pārējie naftas produkti 26,6%, ogles 1,3%. No vietējiem energoresursiem, kas pamatā ir atjaunojamie energoresursi lielākais izmantošanas apjoms ir koksnei (malka, kokapstrādes atlikumi, šķelda), kas veido 29,4% no kopējā enerģijas patēriņa. Latvijas hidroelektrostacijās un vēja elektrostacijās ražotās elektroenerģijas īpatsvars kopējā enerģijas patēriņā bija 5,7%.
515. Galvenais šķērslis plašākai atjaunojamo energoresursu izmantošanai ir augstās enerģijas cenas, kas iegūtas no šiem resursiem, salīdzinot ar enerģiju, kas iegūta no tradicionālajiem resursiem (galvenokārt no fosilā kurināmā). Rezultātā patērētājiem par šādu enerģiju ir jāmaksā vairāk un tas nesekmē atjaunojamo energoresursu izmantošanu. Plašākai atjaunojamo energoresursu izmantošanai nepieciešams papildus finansiālais atbalsts investīcijām komercsabiedrībās, kuras ražo vai plāno ražot enerģiju no atjaunojamiem un vietējiem energoresursiem. Šim mērķim jāparedz ES fondu atbalsts. Sekojoši tiks atrisinātas problēmas saistītas ar atjaunojamo energoresursu izmantošanu elektroenerģijas ražošanā sasniedzot indikatīvo mērķi 49.3% no kopējā elektroenerģijas patēriņa 2010.gadā. Latvijā elektroenerģijas daudzums, kas saražots no atjaunojamajiem energoresursiem ir 43.9% no kopējā elektroenerģijas patēriņa.

⁷⁹ 1995.gada cenās.

3.3.2. Siltumapgāde

516. Latvijas klimatiskajos apstākļos siltumapgāde ir vitāli nozīmīga enerģētikas nozares sastāvdaļa. Aptuveni 70% no lietotājiem nepieciešamās siltumenerģijas tiek saražoti centralizētās siltumapgādes sistēmās. Pārējo siltumenerģiju saražo lokālos siltumavotos. Savukārt aptuveni 75% no centralizētās siltumapgādes patērētājiem ir mājāsaimniecības.
517. Daudzu Latvijas centralizētās siltumapgādes uzņēmumu lielākā problēma ir sistēmu sliktais tehniskais stāvoklis un zemā energoefektivitāte. Problēmas cēlonis ir siltumapgādei raksturīgais lēnais kapitāla apgrozījuma ātrums un nepieciešamo investīciju lielais apjoms. Rezultātā daudzviet tiek darbinātas neefektīvas iekārtas, kas rada paaugstinātu kurināmā pārtēriņu un gaisa piesārņojumu, kā arī nespēj nodrošināt siltuma apgādi nepieciešamā kvalitātē. Vidējais kurināmā izmantošanas koeficients (siltumavotu efektivitāte) ir 70%, salīdzinājumā ar labāko rādītāju (labākā prakse) 92%. Siltuma zudumi tīklos vidēji Latvijā ir 22%, salīdzinājumā ar labākās prakses rādītāju – 12%. Veicot kompleksu sistēmas atjaunošanu iespējams maksimāli samazināt siltumenerģijas zudumus ēkās un pārvades sistēmās, optimizēt enerģijas ražošanas procesu, ietaupīt kurināmo un rezultātā minimizēt kaitīgās emisijas, t.sk. siltumnīcefekta gāzes, atmosfērā.
518. Lai arī Latvijā ir uzbūvēti daudzi jauni, moderni siltumavoti ar augstu lietderības koeficientu, tomēr lielā daļā siltumavotu joprojām tiek izmantotas novecojušas tehnoloģijas un nelietderīgi patērēts kurināmais un citas izejvielas. Daudzos gadījumos siltuma sadales sistēmas neatbilst mūsdienu tehnoloģiskajiem standartiem, jo tās ir nolietotojušās (35-45 gadu ekspluatācijas laiks) un tajās ir salīdzinoši augsti siltumenerģijas zudumi (līdz pat 20-25% un vairāk no siltumtīklos nodotās siltumenerģijas), kuri ir vairāk nekā divas reizes augstāki nekā modernām siltumtrasēm. Savukārt siltumenerģiju izmantojošās ēkas pamatā ir būvētas bijušās PSRS laikā. Šādām ēkām ir raksturīgi lieli siltumenerģijas zudumi konstrukcijām, kā arī sliktā tehniskajā stāvoklī esošas iekšējās apkures un karstā ūdens sistēmas.
519. Lielas potences siltumenerģijas patēriņa samazināšanā un līdz ar to arī kurināmā patēriņa pazemināšanā un vides uzlabošanā ir patērētāju sistēmu sakārtošanai, kuras veicināšanu izvirza ES prasības par ēku energoefektivitātes uzlabošanu. Līdz šim darbs šajā virzienā nav pietiekoši izvērsts un ir aptvēris daļu dzīvojamā fonda tikai ar mēraparatūras ieviešanu patēriņa mērīšanai un modernu siltummezglu uzstādīšanu ēkās, kas dod iespēju veikt elektronisku patēriņa regulēšanu, vienlaikus nodrošinot nepieciešamos komforta apstākļus iedzīvotājiem. Tādējādi, veicot kompleksu sistēmas atjaunošanu būtu vienlaicīgi jāveicina divu faktoru uzlabošanas – siltumenergoefektivitātes un atjaunojamo energoresursu izmantošanas.

3.3.3. Koģenerācijas cikla plašāka ieviešana siltumenerģijas un elektroenerģijas ražošanā

520. Siltumenerģijas ražošanā liela vērtība pievēršama koģenerācijas ieviešanai, kas samazina kurināmā patēriņu siltumenerģijas ražošanai par 30-40%, vienlaikus uzlabojot vidi. Koģenerāciju nepieciešams ieviest ne tikai siltumavotos, kur kā kurināmo izmanto dabasgāzi, bet arī izmantojot citus kurināmā veidus, tostarp koksnes biomasu, biogāzi u.c. Liela nozīme ir pareizai koģenerācijas bloka

jaudas izvēlei, lai nodrošinātu augstas efektivitātes koģenerāciju ar lielu koģenerācijas bloka darbības stundu skaitu. Diemžēl atsevišķas jaunās koģenerācijas stacijas Latvijā neatbilst šīm prasībām. Līdz 2004.gadam Latvijā ar koģenerācijas blokiem aprīkotas 37 katlu mājas, to skaitā gan centralizētās siltumapgādes uzņēmumi, gan lokālie patērētāji.

3.3.4. Tehnogēno risku samazināšana Daugavas hidro elektro stacijās

521. Pļaviņu HES aizsprosta iespējamo pārrāvuma analīze parāda, ka šādā gadījumā tiktu pārrauti arī Ķeguma un Rīgas HES aizsprosti. Tieši apdraudēto cilvēku skaits, kas pastāvīgi atrodas šajās teritorijās, ir vairāk nekā 109 tūkstoši. Lai novērstu iepriekšminētos draudus būtu jāveic DHES dambju drošības uzlabošanas darbi.
522. Ņemot vērā novērtētos riskus un to minimizēšanas iespējas ir secināts, ka Pļaviņu HES būvju avārijas gadījumā, ar ierīkotām rezerves pārgāznēm, novērtētais upuru skaits samazināsies aptuveni 80 reizes (no 645 uz 8 cilvēkiem). Papildus tam līdz minimumam tiktu samazināts aizsprosta pārrāvuma risks, kura rezultātā videi nodarītie zaudējumi vērtējami 1360 milj. eiro apmērā. Dambja pārrāvuma atjaunošanas izmaksas sasniegtu 212 milj. eiro, savukārt zaudējumi no nesaražotās elektroenerģijas būtu 400 milj. eiro. Tādējādi kopējie zaudējumi Pļaviņu HES dambja pārrāvuma gadījumā sasniegtu 1972 milj. eiro.
523. Galvenās problēmas enerģētikas jomā:
- lielā daļā siltumavotu, kuros joprojām tiek izmantotas novecojušas tehnoloģijas un nelietderīgi patērēti kurināmais un citas izejvielas,
 - siltuma sadales sistēmas neatbilst mūsdienu tehnoloģiskajiem standartiem, un tajās ir salīdzinoši augsti siltumenerģijas zudumi,
 - Daugavas kaskādes hidroelektrostacijās ir nedroša dambju aizsardzības sistēma, kas pārrāvuma gadījumā var dabai un cilvēkiem radīt neatgriezeniskas sekas.

3.4. Informācijas sabiedrības attīstība

524. Pašreizējā sabiedrības attīstības fāzē, kas tiek apzīmēta par informācijas sabiedrību, būtisku ekonomiskās izaugsmes un konkurētspējas kāpumu ir iespējams panākt tikai balstoties uz plašu informācijas un komunikāciju tehnoloģiju (IKT) izmantošanu publiskajā pārvaldē, uzņēmējdarbībā, īpaši mazos un vidējos uzņēmumos (MVU), un mājsaimniecībās. IKT sniegtās iespējas nepieciešams efektīvi izmantot inovācijās, zinātnes attīstībā un pētniecībā, izglītības, nodarbinātības, veselības aprūpes, sociālās aizsardzības, kultūras, tūrisma un citās jomās. IKT izmantošana atvieglo pieeju darbam, apmācībām un zināšanām, veicina pakalpojumu pieejamību, daudzveidīgāku brīvā laika pavadīšanu, sniedz iedzīvotājiem iespēju aktīvāk piedalīties publiskās pārvaldes lēmumu pieņemšanā.
525. Latvijas IKT nozares gada apgrozījums sastāda 6% no IKP (ES vidēji IKT nozare sastāda 8% no IKP un dod 25% no tā pieauguma)⁸⁰.

3.4.1. IKT un interneta pielietojumi

526. Būtisks informācijas sabiedrības attīstības rādītājs ir interneta lietotāju skaits, kas raksturo iedzīvotāju pieejamību informācijai un publiskās pārvaldes pakalpojumiem, kā arī elektronisko pakalpojumu (turpmāk – e-pakalpojumi) attīstības līmeni.
527. Rīgā un citās Latvijas lielākās pilsētās interneta pieejamības līmenis pēdējos gados ir strauji paaugstinājies, tomēr tā līmenis valstī kopumā nav pietiekami augsts, lai nodrošinātu sekmīgu informācijas sabiedrības attīstību. 2006.gadā 41% mājsaimniecību bija datoru, bet 42% mājsaimniecību ir interneta pieslēgums⁸¹ (Lietuvā - 35%, Igaunijā – 46%, ES25 vidēji - 51%).⁸² 2006.gadā datoru ir lietojuši 59,7%, bet internetu 55,5% iedzīvotāju. Savukārt regulāri (vismaz reizi nedēļā), datoru lieto 49,2%, bet internetu tikai 46% iedzīvotāju.⁸³ Vērtējot pēc dzīves vietas, Rīgā un tās rajonā datoru regulāri lieto 54,7%, pierobežas pagastos 33,4%, no Rīgas attālākos pagastos (mazpilsēta vai pagasts 150 km no Rīgas) - 31,9% iedzīvotāju.⁸⁴

Tabula Nr. 28: Interneta izmantošana griezumā pa pilsētām un laukiem

Interneta izmantošanas vieta	Mājās un darbā
Rīgā un citās Republikas pilsētās	29% no pilsētu iedzīvotāju skaita, jeb 84% no kopējā lietotāju skaita
Laukos	11% no lauku iedzīvotāju skaita, jeb 16% no kopējā lietotāju skaita

Avots: Latvijas Interneta asociācija, 2005

528. Lai piekļūtu internetam, visvairāk tiek lietots dators, kā arī mobilais telefons. 2005.gadā internets bija pieejams 97,6% pašvaldību iestāžu, kā arī gandrīz

⁸⁰ Centrālā statistikas pārvalde, 2004.

⁸¹ Latvijas statistikas gadagrāmata, Centrālā statistikas pārvalde, 2006.

⁸² Eurostat, 2006.

⁸³ Latvijas statistikas gadagrāmata, Centrālā statistikas pārvalde, 2006.

⁸⁴ „Mazo un vidējo uzņēmumu un iedzīvotāju grupu problēmas, saņemot un izmantojot publiskās pārvaldes un e-mercepakalpojumus”, iedzīvotāju aptauja, ĪUMEPLS, 2006.

visās publiskajās bibliotēkās, t.i., 857 publiskajās bibliotēkās no 870 ir pieejams internets. Rajonu centros pieejami komerciāli interneta pieejas punkti.

529. Interneta un datoru lietotāju nelielo skaitu ietekmē neliels datoru skaits mājsaimniecībās. Kopumā IKT nelietošanas iemesli – nav iespēju (63%) vai nevar atļauties (24%), nav vajadzības (58%) vai intereses (23%), trūkst iemaņu (28%). Salīdzinājumā ar lielajām pilsētām interneta lietošana ir krasi mazāka reģionos (60%:15%)⁸⁵. Izplatītākās datora lietošanas vietas ir mājas un darbavieta. Lielāks datora un interneta lietotāju īpatsvars ir jaunu cilvēku, cilvēku ar augstāko izglītību un ekonomiski aktīvo iedzīvotāju vidū. Interneta lietošanas izplatību kavē arī šī pakalpojuma augstā maksa, salīdzinot ar iedzīvotāju pirktspēju, kā arī nepietiekamās svešvalodu, īpaši angļu valodas, zināšanas⁸⁶. Līdzās pieejamības problēmām, kā būtiska barjera interneta un datora izmantošanai sociāli aktīvo iedzīvotāju vidū tiek minēts iemaņu trūkums darbam ar datoriem (50%) un datora nepieejamība (43%).
530. 2006.gadā 58,9% uzņēmumu lietoja datorus, bet internetu lietojošo uzņēmumu skaits bija mazāks - 45,8%. Savukārt ekonomiski aktīvo uzņēmumu grupā ar darbinieku skaitu 10 un vairāk šie rādītāji ir daudz augstāki: datoru un internetu lietojošo uzņēmumu īpatsvars ir attiecīgi 89,7% un 77,1%, bet katram sestajam uzņēmumam ir sava mājas lapa internetā⁸⁷. Saskaņā ar 2005.gada pētījumu⁸⁸, lielākā daļa lielo uzņēmumu datorus un internetu izmanto pārvaldē un ražošanā, bet MVU datorus un internetu izmanto retāk, tai skaitā, vairāk kā 50% miniuzņēmumu un 80% mikrouzņēmumu nelieto datorus. Kā galvenie iemesli tam tiek minēti finanšu, speciālistu un vajadzību trūkums. Analizējot situāciju MVU, tika noskaidrots, ka 22,7% Latgales un 24,7% Zemgales uzņēmēju atzīst, ka datoru skaits tajos ir nepietiekams (Vidzemē- 18,1%, Kurzemē-8,8% un Rīgā- 5,1%),⁸⁹. Lai arī nodrošinājums ar interneta pieslēgumu MVU Latvijā vidēji ir 94%, tomēr pilnībā ar internetu aprīkotas darbvietas Vidzemē ir tikai 74% un Zemgalē- 78% MVU (Latgalē- 81%, Kurzemē- 87% un Rīgā- 91%). Kā galvenie šķēršļi interneta izmantošanā tiek minēti finanšu, speciālistu un vajadzību trūkums, kā arī nepietiekams pieejamais pieslēguma ātrums.
531. Nepietiekamā līmenī internets un elektroniskas datubāzes tiek izmantotas publiskās pārvaldes iestāžu darbībā un sadarbībā. Rezultātā indivīdiem, lai saņemtu pārvaldes pakalpojumu, vai nu jāgaida, kamēr iestāde iegūs informāciju no citas iestādes, vai pašam jāsigādā izziņa no tās. Tas apgrūtina pakalpojumu saņemšanu un palielina birokrātisku procedūru skaitu, kā arī paildzina termiņus, kādos persona var saņemt sev nepieciešamos publiskās pārvaldes pakalpojumus.

3.4.2. E-pārvaldes pakalpojumi

532. Elektroniskā pārvalde (turpmāk – e-pārvalde) ir pieeja publiskās pārvaldes īstenošanā, kas pamatojas uz IKT iespēju un e-biznesam raksturīgo darbības

⁸⁵ Pētījums „Informācijas sabiedrības attīstība”, Informācijas Sabiedrības birojs, 2004.gada marts.

⁸⁶ Saskaņā ar pētījumu „MVU un iedzīvotāju pieejamības problēmas publiskās pārvaldes un e-komercpakalpojumiem”, Īpašu uzdevumu ministra elektroniskās pārvaldes lietās sekretariāts, 2006.gada janvāris, angļu valodas zināšanas būtiski ietekmē interneta lietošanu. Vidējais interneta lietotāju īpatsvars bija tikai 31% respondentu, bet ar angļu valodas labām zināšanām – 84%. Arī krievu valodas zinātāji internetu lieto biežāk.

⁸⁷ Latvijas statistikas gadagrāmata, Centrālā statistikas pārvalde, 2006.

⁸⁸ EQUAL pētījums „Par IKT lietošanu uzņēmumos”, LIKTA, 2005.

⁸⁹ „Mazo un vidējo uzņēmumu un iedzīvotāju grupu problēmas, saņemot un izmantojot publiskās pārvaldes un e-komercpakalpojumus”, MVU aptauja, ĪUMEPLS, 2006

- principu izmantošanu, nodrošinot publisko pakalpojumu kvalitātes un efektivitātes uzlabošanu, kā arī sabiedrības līdzdalības palielināšanu publiskajā pārvaldē.
533. IKT izmantošana publisko pakalpojumu sniegšanā un saņemšanā Latvijā, salīdzinoši ar citām ES valstīm, attīstās samērā lēni. Joprojām notiek plaša “papīru komunikācija” starp iestādēm, jo informācijas apmaiņai nav izveidotas atbilstošas un drošas datorsistēmas. Šobrīd saikne starp informācijas sistēmām tiek veidota divpusēju līgumu ietvaros: valsts informācijas sistēmas turētāji vienojas par datu apmaiņas formātu un saskarni par katru atsevišķu sistēmu. Rodas situācijas, ka pastāv dažādi datu apmaiņas risinājumi. Projekta „E-portfelis” ietvaros tiek veidota integrēta valsts informācijas sistēma, kas nodrošinās vairāku informācijas sistēmu sadarbību, izmantojot standartizētus datu apmaiņas formātus un saskarnes. 2007. gada sākumā ir integrētas divas informācijas sistēmas, un nākotnē darbs pie informācijas sistēmu integrācijas ir jāturpina. Daudzi iedzīvotājiem un uzņēmējiem svarīgi pakalpojumi vēl nav pieejami elektroniskā formā, lielai daļai valsts iedzīvotāju, īpaši vecāka gadagājuma cilvēkiem, ir nepietiekamas zināšanas datora un interneta lietošanā⁹⁰.
534. Saskaņā ar ES pētījumu⁹¹, publiskās pārvaldes pakalpojumu pieejamības ziņā Latvija Eiropā atrodas 28.vietā. 2005.gada Apvienoto Nāciju ziņojumā par e-pārvaldes attīstību⁹² Latvija ierindota 32.vietā pasaulē (no 132 ANO dalībvalstīm).
535. Lai uzlabotu situāciju, ĪUMEPLS ar ERAF finansējuma atbalstu īsteno nacionālo programmu „E-pārvaldes infrastruktūras bāzes attīstība un pilnveidošana”. Šīs programmas ietvaros plānots līdz 2007.gada beigām izveidot un uzlabot 11 valsts informācijas sistēmas, attīstīt 58 publiskās pārvaldes e-pakalpojumus, 100% vispārizglītojošo skolu un 80% pašvaldību institūciju nodrošināt ar piekļuvi internetam, izveidot 672 interneta pieslēgumus publiskās institūcijās, apmācīt 2447 publisko institūciju darbiniekus IKT lietošanas prasmēs un īstenot citas aktivitātes e-pārvaldes attīstībai.
536. Saskaņā ar ES rīcības plānu „e-Eiropa 2005”, kura mērķu īstenošana Latvijai joprojām ir aktuāla, vispirms svarīgi ir elektroniski nodrošināt 20 nozīmīgākos publiskos pamatpakalpojumus iedzīvotājiem un uzņēmējiem⁹³. 2004.gadā Latvijā tikai 5% pārvaldes pakalpojumu bija pieejami elektroniski, kas ir zemākais rādītājs ES (Lietuvā – 40%, Igaunijā – 63%, ES25 vidēji - 41%⁹⁴).
537. Saskaņā ar citu pētījumu⁹⁵ rezultātiem, būtisks iemesls, kas traucē e-pakalpojumu attīstību un lietošanu, ir informācijas trūkums iedzīvotājiem un

⁹⁰ Pētījums, „Elektronisko pakalpojumu pieejamības un efektivitātes novērtējums Latvijā”, Īpašu uzdevumu ministra elektroniskās pārvaldes lietās sekretariāts, 2005.gada marts.

⁹¹ „Online availability of public services: How is Europe processing”, Capgemini, 2006.gada oktobris.

⁹² „Global E-government Readiness Report 2005. From E-Government to E-inclusion”, United Nations, 2005.gada novembris.

⁹³ 20 pamatpakalpojumi minēti arī pētījumā „Elektroniski sniedzamie sabiedriskie pakalpojumi un to elektronizācijas pakāpe valsts un pašvaldību iestādēs un Valsts informāciju sistēmu (ieskaitot reģistrus) analīze”, Īpašu uzdevumu ministra elektroniskās pārvaldes lietās sekretariāts, 2005.gada oktobris.

⁹⁴ Eurostat, 2004.

⁹⁵ Pētījums „Elektroniski sniedzamie sabiedriskie pakalpojumi un to elektronizācijas pakāpe valsts un pašvaldību iestādēs un Valsts informāciju sistēmu (ieskaitot reģistrus) analīze”, ĪUMEPLS, 2005.gada oktobris, un pētījums „Mazo un vidējo uzņēmumu un iedzīvotāju grupu problēmas, saņemot un izmantojot publiskās pārvaldes un e-komercapakalpojumus”, ĪUMEPLS, 2006.gada marts

uzņēmumiem, īpaši MVU, par pakalpojumiem, kurus sniedz pašvaldības un valsts iestādes (tikai 40% iedzīvotāju bija pietiekoši informēti par pakalpojumiem). Informētības trūkumu negatīvi iespaido arī vienotas mājas lapas trūkums, kur būtu iespējams atrast visaptverošu informāciju par pakalpojumiem. Cits būtisks iemesls ir iedzīvotāju un uzņēmēju neizpratne par e-pakalpojumiem un to lietošanas priekšrocībām.

538. Cits pētījums par e-pakalpojumu pieejamību Latvijā⁹⁶ rāda, ka, lai gan publiskās pārvaldes pakalpojumus 2005.gadā kopumā izmantoja 82,9% no aptaujātajiem iedzīvotājiem, nevienu elektronisko pakalpojumu nebija izmantojuši 70,6% respondentu, no kuriem, savukārt, 77,2% izteica vajadzību pēc e-pakalpojumiem un norādīja, ka galvenie šķēršļi e-pakalpojumu izmantošanai ir interneta nepieejamība un prasmju trūkums darbā ar internetu.
539. E-pakalpojumu attīstību traucē arī reizēm nepietiekošā pakalpojumu satura kvalitāte. Aptuveni 20% Latvijas pilsētu mājas lapu netiek regulāri atjaunotas, diskusijas iespējas apmeklētājiem tiek dotas tikai 35% mājas lapu, izmantojot e-vidē ievietotos rīkus, iespējams sazināties ar 33% pašvaldību un nepilnā apjomā informācija svešvalodās pieejama 65% mājas lapu⁹⁷. Kopumā tikai 29,8% pašvaldību iestādēm 2006.gadā bija savas mājas lapas⁹⁸.
540. Saskaņā ar cita pētījuma⁹⁹ rezultātiem, viens no citiem būtiskiem iemesliem, kas traucē e-pakalpojumu attīstību, ir informācijas trūkums iedzīvotājiem un uzņēmumiem, īpaši MVU, par pakalpojumiem, kurus sniedz konkrētā pašvaldība vai reģionālās iestādes (vienotas mājas lapas trūkums, kur būtu iespējams atrast visaptverošu informāciju par pakalpojumiem).

3.4.3. Elektroniskie sakari

541. Elektronisko sakaru nozarē 2004.gada 28.oktobrī Saeimā pieņemts Elektronisko sakaru likums, kas ievieš jaunus regulēšanas principus: tehnoloģiski neitrāls regulējums, nepieciešamība analizēt nozares tirgu situāciju un konkurenci, tādējādi pārņemot Eiropas Savienības 2002.gada nozares direktīvu paketi.
542. 2004.gada beigās balss telefonijas alternatīvo operatoru skaits sasniedza 88, bet interneta pakalpojumu sniedzēju skaits – 270¹⁰⁰.

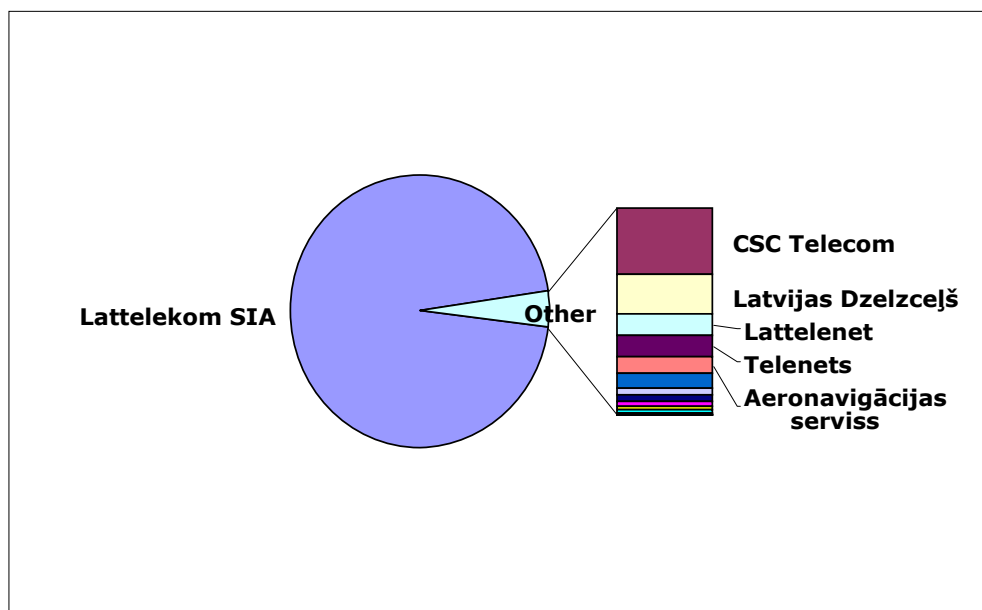
96 Pētījums „Elektronisko pakalpojumu pieejamības un efektivitātes novērtējums Latvijā”, Īpašu uzdevumu ministra elektroniskās pārvaldes lietās sekretariāts, 2005.gada marts.

97 Pētījums „Latvijas pilsētu mājas lapu saturs”, Latvijas Interneta asociācija, 2004.gads.

98 CSP dati.

99 Pētījums „Elektroniski sniedzamie sabiedriskie pakalpojumi un to elektronizācijas pakāpe valsts un pašvaldību iestādēs un Valsts informāciju sistēmu (ieskaitot reģistrus) analīze”, Īpašu uzdevumu ministra elektroniskās pārvaldes lietās sekretariāts, 2005.gada oktobris.

100 Satiksmes ministrija, Decembris 2005.

Attēls Nr. 20: Fiksēto balss telefonijas pakalpojumu tirgus 2004.gada beigās

Avots: Satiksmes ministrija, Decembris 2005.

543. Fiksēto elektronisko sakaru pakalpojumi tiek nodrošināti ar analogām un modernizācijas rezultātā ieviestajām ciparu līnijām. Ciparu līniju iznesumi ir izveidoti visos rajonu centros. Latvijā uz 2005.gada 1.oktobra ciparizēts bija tikai 91% no fiksētā telefonu tīkliem, ar nasegumu 27 līnijas uz 100 iedzīvotājiem, mobilie telefoni – 80 uz 100 iedzīvotājiem¹⁰¹.
544. Fiksēto elektronisko sakaru tīkla pārklājums Latvijā 2003.gadā bija 28,9% (ES vidēji - 86,5%). Tīkla ciparizācijas līmenis dažādos reģionos ir atšķirīgs, piemēram, biznesa sektorā 2005.gadā tas Rīgas rajonā bija 99,76%, bet Talsu rajonā - 45,07%¹⁰².
545. Kopumā nodrošinājums ar elektronisko sakaru pakalpojumiem labāks ir pilsētās un uzņēmumu koncentrācijas vietās, bet lauku teritorijās pieejamie elektronisko sakaru pakalpojumi ir mazāk kvalitatīvi un parasti dārgāki.
546. 2005.gadā testa režīmā ir uzsākta zemes ciparu televīzijas apraide¹⁰³, vēl nav uzsākta ciparu radio apraide.
547. 2005.gadā platjoslu piekļuvi Latvijā izmantoja 15% no interneta izmantojošām mājsaimniecībām (Lietuvā – 12%, Igaunijā – 30%, ES25 – 23%)¹⁰⁴.
548. Kā būtiskākie cēloņi esošajai situācijai platjoslu pakalpojumu jomā tiek minēti iedzīvotāju zemā pirktspēja kombinācijā ar zemo apdzīvotību, kas ir šķērslis platjoslas piekļuves pakalpojumu izplatībai un elektronisko sakaru komersantu tīklu izvēršanai attālinātajos reģionos.
549. Galvenās problēmas, kas saistītas ar IKT un interneta izmantošanu un e-pārvaldes pakalpojumu attīstību, ir šādas:

¹⁰¹ Satiksmes ministrijas dati, 2005.gada decembris.

¹⁰² Satiksmes ministrijas dati, 2005.gada decembris.

¹⁰³ Digitālo TV testa režīmā 2005.gadā piedāvāja Baltcom TV. Signāls tiek sūtīts no Zaķusalas torņa un ir pieejams ~350 tūkst. mājsaimniecību. 2005.gada beigās ētera digitālo signālu saņēma 5,6 tūkst. abonenti. Datu avots: www.baltcom.lv (29.12.2005).

¹⁰⁴ Eurostat, 19.12.2005.

- Lielākajā daļā Latvijas teritorijas ir ierobežota pieeja internetam, visā teritorijā ir zema piekļuve plašjoslas datu pārraidei,
- Vāji attīstīti publiskās pārvaldes e-pakalpojumi
- Prasmju un iemaņu trūkums iedzīvotājiem darbam ar IKT,
- Nepietiekami pieejama datortehnika un programmatūra,
- Zems sabiedrības informētības līmenis par IKT iespējām,
- Izveidoto informācijas sistēmu tehnoloģisko risinājumu nesavietojamība dažādos valsts reģionos un iestādēs,
- Droša e-paraksta trūkums.

3.5. Kultūrvide

550. Kultūrvide ir gan nozīmīgs resurss reģionu un pilsētu ekonomikas un sabiedrības ilgtspējīgai attīstībai, gan arī dzīves vides kvalitāti ietekmējošs faktors. Attīstīta kultūrvide, kas ietver gan materiālus veidojumus, gan nemateriālas vērtības, tiešā un netiešā veidā ietekmē pilsētu vai atsevišķu to daļu ekonomisko reģenerāciju, veicinot kvalificēta darbaspēka piesaisti, nodarbinātību un līdzsvaru starp izaugsmes un nodarbinātības stratēģiju un teritoriālo kohēziju. Kultūras infrastruktūra (t.sk., kultūras institūcijas un nepieciešamie materiāli tehniskie nosacījumi – būves, tehniskais aprīkojums, informācijas resursi) un kultūras mantojums, gan kā pamats pakalpojumiem kultūras jomā, gan citu tautsaimniecības nozaru attīstību veicinošs faktors, palielina reģionu sociālekonomisko potenciālu. Kultūrvides pievienotā vērtība tiek radīta praktiski nepatērējot dabiskos resursus un pozitīvi ietekmējot apkārtējo vidi.
551. Kultūra ir viens no Latvijas izaugsmes modelī „Cilvēks pirmajā vietā” minētajiem dzīves kvalitāti noteicošajiem aspektiem un labklājības sabiedrības prioritātēm, un kultūrai ir salīdzinoši augsta vieta sabiedrības vērtību hierarhijā Latvijā.¹⁰⁵ Neattīstīta kultūrvide ir viens no faktoriem, kas motivē ekonomiski aktīvo sabiedrības daļu pārcelties uz pievilcīgāku dzīves vidi,¹⁰⁶ savukārt investīcijas kultūras infrastruktūrā, produktu veidošanā un pieejamības palielināšanā uzlabo pilsētu un reģionu kā dzīves un investīciju vides pievilcību, veicina sociālo dialogu, darbaspēka kvalitāti un samazina depopulācijas tendences. Vairāk nekā 50% Latvijas iedzīvotāju uzskata, ka tieši kultūrvēsturiskie objekti un kultūras notikumi ir viens no dzīves telpu ietekmējošiem, piesaistošiem faktoriem.¹⁰⁷ Statistika uzrāda salīdzinoši augstu sabiedrības iesaisti kultūras aktivitātēs, bet kopš pagājušā gadsimta deviņdesmito gadu vidus arī kultūras produktu patēriņa stabila palielināšanās. Latvijā 2004.gadā darbojās 1570 valsts un pašvaldību kultūras institūcijas, kuru kopējais apmeklējumu skaits sasniedza 19,1 miljonus gadā, kas ik gadu pieaug par vidēji 2%.¹⁰⁸ Pēc iestāšanās ES Latvijā pieaug gan kultūras produktu eksports, gan imports,¹⁰⁹ paveras iespējas kultūras sakaru palielināšanai, izcilības veicināšanai, kultūras industrijas un kultūras tūrisma attīstībai, kas atstāj pozitīvu iespaidu uz tautsaimniecības izaugsmi. Pēc Latvijas Zinātņu akadēmijas Ekonomikas institūta aprēķiniem, katrs kultūrā ieguldītais lats ierosina tautsaimniecības aprītei 1,40 latus.¹¹⁰

¹⁰⁵ Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2007-2013.

¹⁰⁶ Valsts prezidentes Stratēģiskās analīzes komisijas pētījums „Latvija un brīva darbaspēka kustība: Īrijas piemērs”, 2006.

¹⁰⁷ Latvija. Pārskats par tautas attīstību 2004/2005: Rīcībspēja reģionos. Galv. red. Aija Zobena. Rīga: ANO attīstības programma, LU Sociālo un politisko pētījumu institūts, 2005.

¹⁰⁸ KM dati.

¹⁰⁹ UNESCO Institute for Statistics. INTERNATIONAL FLOWS OF SELECTED CULTURAL GOODS AND SERVICES. Defining and capturing the flows of global cultural trade”, Montreal, 2005.

¹¹⁰ Kultūras sektora tautsaimnieciskā nozīmīguma novērtējums. LZA Ekonomikas Institūta zinātniskais pētījums. Rīga, 1998.

552. Saskaņā ar EK pētījumu „Kultūras ekonomika Eiropā”¹¹¹ kultūras un radošo industriju sektora pievienotās vērtības pieaugums ES valstīs laikā no 1999.gada līdz 2003.gadam ir 19,7% un sektora izaugsme attiecīgajā laika posmā bija par 12,3% augstāka kā kopējā ES ekonomiskā izaugsme. 2003.gadā kultūras un radošo industriju sektors veidoja 2,5% no kopējā ES IKP, savukārt Latvijā šis sektors saražoja 1,8% no IKP. 2004.gadā kultūras un kultūras tūrisma jomā strādāja 3,1% no ES dalībvalstu nodarbinātajiem, turklāt, lai gan ES no 2002. līdz 2004.gadam nodarbinātības līmenis samazinājās par 0,04%, kultūras un radošo industriju jomā tas paaugstinājās par 1,85%. Pēc Eiropas Komisijas datiem, kultūras sektorā ES ir 4,2 miljoni nodarbināto ar vidēji 3-5% pieaugumu gadā.¹¹² Latvijā kultūras nozarē nodarbinātie veido aptuveni 1,8%, no kopējā nodarbināto skaita, t. sk. 75% kultūras nozarē nodarbināto ir sievietes.¹¹³ Latvijā šobrīd kultūras un kultūras tūrisma sektorā kopā strādā tikai 32,4 tūkstoši nodarbināto (no ES dalībvalstīm ierindojušies 22 vietā), kas liecina par šīs nozares attīstības perspektīvām. Latvijā, veicot mērķtiecīgas investīcijas, kultūras nozarēs tiek prognozēts nodarbinātības pieaugums par 300 līdz 500 nodarbinātajiem gadā.¹¹⁴
553. No 2004. līdz 2005. gadam, palielinoties strādājošo mēneša vidējai bruto darba samaksai no 109,6% līdz 116,5%, iedzīvotāju izdevumi atpūtai un kultūrai ir pieauguši no 6,2% līdz 6,7% gadā.¹¹⁵ Pieaugot iedzīvotāju ienākumiem, mainās arī brīvā laika pavadīšanas ieradumi, un attiecīgi pieaug pieprasījums pēc daudzveidīga kultūras pakalpojumu klāsta, kā arī pēc to augstas profesionālās kvalitātes. Latvijā kultūras patēriņš pagaidām vēl ir salīdzinoši zems, identificētie kultūras patērēšanas aktivitāšu puduri norāda uz lielu augšanas potenciālu, kas, prasmīgi izmantots, varētu nest ievērojamus ekonomiskos ieguvumus nākotnē. Pēc patēriņa segmentācijas Latvijā izdalāmi divi perspektīvākie kultūras un atpūtas pakalpojumu puduri: pirmais saistāms ar mūsdienīgās kultūras industrijām, un otrs saistāms ar tradicionālām kultūras aktivitātēm.¹¹⁶
554. Latvijā atrodas bagāts un starptautiski atzīts materiālais un nemateriālais kultūras mantojums, kā arī sastopamas augstvērtīgas tradicionālās un mūsdienu kultūras izpausmes, saglabāta vietējā kultūras daudzveidība un identitāte. Kultūras mantojums ir nozīmīgs resurss reģionu attīstībā un kultūras tūrisma sekmēšanā. Kultūras pieminekļi veido redzamāko kultūrvides daļu. Latvija ir viena no ES valstīm ar vislielāko pieminekļu skaitu uz vienu kvadrātkilometru,

¹¹¹ KEA-Eiropas lietas pētījums pēc Eiropas Komisijas pasūtījuma, „Kultūras ekonomikas Eiropā”, 2006.

¹¹² Exploitation and development of the job potential in the cultural sector in the age of digitalisation. European Commission DG Employment and Social Affairs & MKW Wirtschaftsforschung GmbH, Munich, 2001.

¹¹³ Eurostat Labour Force Survey. 2004.

¹¹⁴ Kultūras sektora tautsaimnieciskais nozīmīgums. LZA Ekonomikas Institūta zinātniskais pētījums. Rīga, 1998.

¹¹⁵ CSP dati.

¹¹⁶ Roberts Ķīlis. Kultūras patēriņš Latvijā. Rīga, 2006: „Vienā pudurī ir filmu skatīšanās kinoteātrī, pop un rok mūzikas koncerti, veselības un sporta klubi, video īre, un ceļošana. Otrā pudurī operas un baleta, teātra, mākslas izrāžu apmeklēšana un piedalīšanās tautiskos pasākumos. Ir arī tādas aktivitātes, kas funkcionē kā ‘tiltiņi’ proti, saista kopā pudurus. Tādas aktivitātes ir muzeju un klasiskās mūzikas koncertu apmeklēšana.”

bet vienlaicīgi ar vismazāko iedzīvotāju daudzumu uz vienu pieminekli.¹¹⁷ Valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu sarakstā iekļauti 8428 objekti, kuru nozīmīgais ekonomiskais potenciāls pašlaik tiek izmantots tikai daļēji, jo trūkst publisku un privātu investīciju kultūras pieminekļu apsaimniekošanai, kas draud ar tālāku kultūrvides noplicināšanos.

555. Lai gan pēdējo gadu laikā veikti atsevišķi kultūras infrastruktūras objektu rekonstrukcijas un būvniecības darbi, tomēr esošie kultūras objekti nespēj nodrošināt arvien pieaugošo vietējo un starptautisko pieprasījumu pēc daudzveidīgiem profesionāliem kultūras pakalpojumiem un produktiem, kā arī to konkurētspēju. Kultūras institūciju materiāli tehniskais stāvoklis un profesionālo kultūras pakalpojumu pieejamība dažādās valsts teritorijās būtiski atšķiras. Latvijā lielākais kultūras pakalpojumu piedāvājums koncentrējas Rīgā un Rīgas rajonā, ko nosaka arī lielais iedzīvotāju blīvums un kultūras iestāžu skaits, tam seko Liepājas, Ogres, Cēsu, Daugavpils un Rēzeknes rajoni. Kopējais kultūras infrastruktūras stāvoklis lielākajā daļā Latvijas teritorijas ir neapmierinošs: morāli un fiziski novecojušas, sliktā stāvoklī ir ne tikai ēkas, bet arī citi ar to saistītie infrastruktūras elementi, kas nodrošina kultūras objektu pilnvērtīgu funkcionēšanu, t.sk. neatbilst mūsdienu sabiedrības prasībām tūrisma, mūzizglītības, zinātnes, starptautiskās sadarbības, izklaides u.c. jomās. Kultūras infrastruktūras nepietiekamais nodrošinājums ar mūsdienu tehnoloģijām un citu nepieciešamo aprīkojumu kavē pakalpojumu attīstību, kā arī neļauj pietiekami izmantot sinerģiju ar citiem tautsaimniecības sektoriem. Kvalitatīvu pakalpojumu trūkums neļauj pietiekami izmantot kultūru kā resursu darba tirgus produktivitātes veicināšanā, reģionālajā kohēzijā un attīstībā, kā arī sociālā dialoga sekmēšanā un sociālās atstumtības mazināšanā, īpaši ārpus Rīgas. Lai sekmētu atbilstoša kultūras pakalpojumu groza pieejamību reģionos, veicinātu sociālās aktivitātes pieaugumu un stimulētu dzīves un darba vides pievilcību citos attīstības centros ārpus Rīgas, nepieciešams veidot gan jaunu, daudzfunkcionāli izmantojamu kultūras infrastruktūras objektu tīklu, gan renovēt un piemērot esošo kultūras infrastruktūru reģionos, vienlaikus radot nozīmīgus sabiedriskās dzīves centrus un reģiona zīmolus. Pilotpētījums par kultūras funkcijām piemērotas daudzfunkcionālas būves darbības iespējām rāda, ka šāda veida infrastruktūrai jābūt plaši pielietojamai: tai jānodrošina gan tiešās kultūras un izglītības, gan ar kultūras industriju (piem., populārās mūzikas koncerti, festivāli, filmu izrādes), gan plašāk - ar uzņēmējdarbību un dažādām sabiedriskām aktivitātēm (piem., konferences, semināri) saistītās funkcijas.

556. Galvenās risināmās problēmas:

- infrastruktūras trūkums kvalitatīviem kultūras pakalpojumiem nenodrošina ārpus Rīgas dzīvojošajiem kvalitatīvu vidi dzīvei un darbam;
- nepilnīga kultūrvides ekonomiskā potenciāla izmantošana, nepietiekams daudzveidīgu kultūras produktu un pakalpojumu piedāvājums;
- nav nodrošināta nozīmīga Eiropas kultūras mantojuma objektu saglabāšana un sociālekonomiskā potenciāla pilnvērtīga izmantošana, t.sk. valstij nepiederošajos objektos, kas īsteno publiskās funkcijas.

¹¹⁷ ESPON Project "Impacts of cultural heritage and identity" ESPON – European Spatial Planning Observation Network (2004), Impacts of cultural heritage and identity, Second Interim Report (Project 1.3.3), University Ca'Foscari, Department of Economics, Venice.

3.6. Tūrisms

557. 2004. un 2005.gadā Latvijā tūrisma nozares īpatsvars IKP bija 1,8%. Pievienotā vērtība tūrisma nozarē 2005.gadā, salīdzinot ar 2001.gadu, ir pieaugusi 2,6 reizes, un eksperti prognozē šo rādītāju palielināšanos arī turpmāk. Sākot ar 2000.gadu, vērojams stabils ienākošā tūrisma pieaugums – vidēji 15% gadā, kas liecina par nozares veiksmīgu attīstību kopumā. 2004.gadā pirmo reizi mūsu valstī tika uzņemti vairāk nekā 3 miljoni ārzemju ceļotāju (3,033 milj.). 2005.gadā turpinājās ārzemju ceļotāju skaita pieaugums - sasniedzot 3,774 milj. (pieaugums par 24,4%, salīdzinot ar 2004.gadu), kuru izdevumi, uzturoties Latvijā, sasniedza 190,0 milj. Ls (pieaugums par 33,8%, salīdzinot ar 2004.gadu). Tomēr, neskatoties uz šīm pozitīvajām tendencēm, joprojām negatīvi ir tūrisma maksājumu bilances rādītāji, kas 2005. gadā, salīdzinot ar 2004. gadu, ir ievērojami pasliktinājušies (Latvijas ceļotāju izdevumi ārvalstīs 2005. gadā par 132 mlj. Ls pārsniedza ārvalstu ceļotāju izdevumus Latvijā).
558. Pēdējos gados arī visā Eiropā ir vērojams pastāvīgs tūristu skaita pieaugums, tomēr saskaņā ar ekspertu prognozēm šāda attīstības tendence varētu saglabāties tikai nākamās 3-4 gadus. Paredzot konkurences pieaugumu un potenciālo saspīlējumu gan ES, gan starptautiskajā tūrisma pakalpojumu tirgū, Latvijai rodas papildus ekonomiskas attīstības drauds, kuru var risināt ar tūrisma attīstību veicinošajiem pasākumiem, nodrošinot kvalitatīvu inovatīvu tūrisma produktu attīstību, kā arī Latvijas kā tūrisma galamērķa nostiprināšanos.
559. Gan ienākošā, gan vietējā tūrisma straujā pieauguma rezultātā ir iespējams identificēt vairākas esošās tūrisma infrastruktūras problēmas, kas rada draudus pozitīvai tūrisma nozares attīstībai valsts līmenī. Analizējot tūristu mītnu skaitu Latvijā un tajās apkalpoto tūristu skaitu 2004.gadā, vērojama izteikta koncentrācija Rīgā un Jūrmalā, kur atrodas 57% no visām tūristu mītnēm un kas ir uzņēmušas 71% no kopējā izmitināto tūristu skaita valstī. Vēl jāatzīmē divi ekonomiski aktīvie centri – Liepāja un Ventspils, bet pārējā Latvijas teritorijā tūristu plūsmas attīstības rādītāji ir ievērojami zemāki. Šāda tendence liecina par nepilnībām tūrisma infrastruktūras vienmērīgā pārklājumā, kapacitātē un kvalitātē valstī kopumā, tādējādi radot disproporciju starp esošās tūrisma infrastruktūras iespējām un potenciālo tūristu plūsmas pieaugumu.
560. Valstī nav veselības, kūrortu un rekreatīvā tūrisma attīstībai nepieciešamās infrastruktūras, kas ir galvenais šo tūrisma produktu un saistīto pakalpojumu attīstību kavējošais faktors. Otrs faktors ir esošo investīciju nepietiekamība infrastruktūras izveidošanai un kompleksai attīstībai. Latvijā minimāli ir apgūts dabisko ārstniecības līdzekļu potenciāls – ārstnieciskās dūņas, minerālūdeņi, kā arī netiek izmantoti valstiski nozīmīgi tūrisma resursi – Baltijas jūras piekraste. Veselības tūrisma un kūrortu nozīmīgumu apliecina ASV veikti pētījumi, kuros secināts, ka kūrortviesnīcas un spa viesnīcas, kuras veido tikai 27% no veselības tūrisma industrijas kopumā, rada 41% no kopējiem industrijas ieņēmumiem (11,2 miljardi 2003.gadā, pēc Starptautiskās spa asociācijas datiem).
561. Veicot pētījumu „Tūristu autostāvvietu izveides iespējas uz valsts galvenajiem autoceļiem” par autotūristu vajadzībām, ir konstatēts, ka Latvijā trūkst atbilstošas kvalitātes autostāvvietas, kas ir svarīgs tūrisma infrastruktūras

elements. Tikai pie 40% tūrisma objektu ir autostāvvietas, kas piemērotas tūristu vajadzībām. Ir nepieciešams izveidot regulāru pārklājumu visā valsts teritorijā ar īpaši aprīkotiem stāvlaukumiem ceļotājiem ar motormājām un treileriem, atpūtas vietas, labiekārtotas un drošas peldvietas.

562. Latvijā, atšķirībā no daudzām Eiropas valstīm, pagaidām praktiski nav attīstīta aktīvā tūrisma infrastruktūra un izveidoti aktīvā tūrisma produkti. Velotūrisma infrastruktūras radīšana, specializētu atpūtas vietu ierīkošana, velomaršrutu izveidošana (piemēram, starptautisko EuroVelo maršrutu EV10 /590 km garumā/, EV11 /630 km garumā/ un nacionālā velomaršruta NV1 /40 km garumā/, kas savieno EV10 un EV11), īpašu veloceliņu apdzīvotās vietās, marķētu garo distanču tūristu taku sistēmas un ūdenstūrisma infrastruktūras izveidošana veicinātu ne tikai aktīvā tūrisma produktu attīstību, bet arī aktīvu dzīvesveidu un sabiedrības veselību.
563. Būtisks infrastruktūras komponents ir kompleksa tūrisma informācijas zīmju un tūrisma informācijas nesēju (tajā skaitā elektronisko) sistēma, kas aptver visu valsts teritoriju.
564. Esošā tūrisma infrastruktūra Latvijā nav pieejama personām ar funkcionāliem traucējumiem, ģimenēm ar maziem bērniem, veciem cilvēkiem. Latvijā nav neviena naktsmītne, kur pilnībā būtu ievēroti universālā dizaina pamatprincipi, kas ir izstrādāti vides pieejamības veicināšanai visām sabiedrības grupām. Pēc ekspertu vērtējuma, vides pieejamības veicināšana dotu pozitīvu ieguldījumu ne tikai sociālu mērķu sasniegšanā, bet arī nodrošinātu pozitīvu ekonomisko efektu, jo pašreiz vides nepieejamība ir šķērslis daudziem patērētājiem iegādāties tūrisma produktu vai pakalpojumu.
565. Neskatoties uz tūrisma nozares sekmīgo attīstību, Latvijā nav pietiekama nacionālas nozīmes tūrisma produktu piedāvājuma daudzveidība, salīdzinot ar citām ES dalībvalstīm. Ekonomikas ministrijas un Tūrisma attīstības valsts aģentūras 2004.-2005.gadā veikto pētījumu par tūrisma attīstības tendencēm valstī, kā arī tūrisma mērķa tirgu un tūristu pieprasījuma izpētes rezultāti liecina, ka Latvijā ir potenciāli tūrisma izaugsmei piemēroti, bet pilnībā neizmantoti resursi, uz kuru bāzes varētu tikt nodrošināta kvalitatīvu nacionāla līmeņa tūrisma produktu un pakalpojumu attīstība, tādējādi aktivizējot arī ekonomisko attīstību kopumā un palielinot nodarbinātību valstī.
566. Sekmīgā tūrisma attīstība pēc 2000.gada ir nozīmīgi ietekmējusi arī darba vietu pieaugumu tūrisma sektorā. 2004.gadā tūrisma sektorā nodarbināto skaits bija 25583, kas ir par 4421 nodarbinātajiem vairāk nekā 2003.gadā. Īpaši nozīmīgas izmaiņas vērojamas viesnīcu un restorānu sektorā – pieaugums par 21,6%. Salīdzinot tūrisma sektorā nodarbināto skaitu dzimumu griezumā, apmēram 2/3 no nodarbinātajiem ir sievietes.
567. Pēc statistikas datiem vidēji viena tūrista uzturēšanās laiks Latvijā 2004.gadā bija 1,7 dienas (par 10% īsāks, salīdzinot ar 2003.gadu) un galvenā tūristu koncentrēšanās vieta – Rīga un tās apkārtnē. Salīdzinot esošo Latvijas tūrisma produktu piedāvājumu ar citu ES dalībvalstu (sevišķi Baltijas un Skandināvijas valstu) piedāvājumu, nav vērojamas būtiskas atšķirības, tomēr Latvijas tūrisma produkti tiek piedāvāti fragmentāri, neuzsverot nacionālas nozīmes tūrisma produktus. Jaunu tūrisma produktu attīstība radītu priekšnoteikumus papildus

investīcijām tūrisma infrastruktūrā, kas sekmētu Latvijas konkurētspēju ar citiem ES tūrisma galamērķiem.

568. Latvija spētu piesaistīt daudz vairāk tūristu, ja mērķtiecīgi, izmantojot modernās informācijas un komunikāciju tehnoloģijas, tirgū tiktu virzīts vienots nacionāla līmeņa tūrisma produktu kopums, kas ietvertu augsta līmeņa pakalpojumu kvalitāti un inovatīvus elementus. Tas atvieglotu ceļojumu plānošanu un izvēli, palielinātu tūrisma produktu pārdošanas apjomu, kā arī pagarinātu tūristu uzturēšanās ilgumu Latvijā.
569. Latvijā ir pievilcīgas ainavas, bagāts dabas, kā arī gan materiālais, gan nemateriālais kultūras un vēstures mantojums, kas ir nozīmīgs priekšnoteikums tūrisma attīstībai, bet ģeogrāfiskā stāvokļa dēļ tūrismam ir izteikta sezonālitate, kas negatīvi ietekmē tūrisma komercdarbību. Tādēļ nepieciešams radīt pamatu jaunām un inovatīvām aktivitātēm nacionālu tūrisma produktu un pakalpojumu attīstībā, kas ļautu pagarināt tūrisma sezonu un piesaistīt tūristus visa gada garumā.
570. Nozīmīga esošo un potenciālo tūrisma produktu daļa ir kultūrvēsturiskā mantojuma objekti. Kultūras tūrisms pagaidām neizmanto savu potenciālu pakalpojumu sniegšanā un nenes to iespējamo peļņu, ko varētu gūt, ja tiktu veikti ieguldījumi kultūras un vēstures pieminekļu restaurēšanā un saglabāšanā, kā arī to mērķtiecīgā izmantošanā tūrisma produkta un pakalpojumu veidošanā.
571. Latvijā nav sabalansēts tūrisma produktu piedāvājums visā valsts teritorijā, aptverot dažāda veida tūrisma objektus (piemēram, tematiski/atraktivu parki, aktīvās atpūtas zonas ģimenēm ar bērniem, veciem cilvēkiem, cilvēkiem ar speciālām vajadzībām, etnogrāfiski ciemati, industriālā un militārā mantojuma objekti u.c.). Esošais tūrisma produktu piedāvājums ir vienpusīgs un tādējādi negatīvi ietekmē tūristu plūsmas pieaugumu valstī kopumā.
572. Viens no traucējošiem faktoriem ir arī tas, ka esošo un potenciālo tūrisma objektu īpašniekiem trūkst zināšanu, iemaņu un kompetences to apsaimniekošanā un piedāvājuma veidošanā, daudzi no viņiem neapzinās ekonomiskās iespējas, ko piedāvā šādi objekti.
573. Galvenās risināmās problēmas:
 - tūrisma infrastruktūras neatbilstība esošajai tūrisma plūsmai un plānotajai attīstībai,
 - nepietiekams integrētu un inovatīvu nacionālo tūrisma produktu piedāvājums,
 - nepietiekamas uzņēmēju un potenciālu tūrisma objektu īpašnieku zināšanas par tūrisma organizāciju,
 - nepietiekama kultūras un vēstures pieminekļu izmantošana tūrisma produktu attīstīšanā to sliktā tehniskā stāvokļa dēļ.
 - neattīstīta tūrisma informācijas sistēma.

3.7. Reģionu un pilsētu attīstība

3.7.1. Reģionu attīstība

574. Latvijas teritorija iedalās piecos plānošanas reģionos – Kurzemes, Latgales, Rīgas, Vidzemes un Zemgales. 2006.gada beigās Latvijā pavisam bija 553 pašvaldības: 527 vietējās pašvaldības (7 republikas nozīmes pilsētas un 53 rajonu pilsētas, 432 pagasti, 35 novadi) un 26 rajonu pašvaldības.
575. Latvijas apdzīvoto vietu tīklā ir aptuveni 74 000 apdzīvoto vietu. Saskaņā ar likumdošanu apdzīvotās vietas iedala pilsētās un lauku apdzīvotajās vietās (viensētas, ciemi). 2006.gada sākumā Latvijā bija 77 pilsētas, kas iedalās atsevišķās administratīvajās teritorijās (7 republikas nozīmes pilsētas, 53 rajonu pilsētas, no kurām 20 pilsētas ir rajonu centri, bet 19 pilsētas ar lauku teritorijām) un novadu teritoriālās vienībās (17 novadu pilsētas). 2004.gada sākumā Latvijā bija 453 lauku pašvaldību teritorija (tai skaitā 441 pagasts un 12 novadi, kuru teritorijā neietilpst pilsētas).
576. Reģionālās attīstības likumā (spēkā no 23.04.2002) ir noteikts reģionālās attīstības mērķis – veicināt un nodrošināt līdzsvarotu un ilgtspējīgu valsts attīstību, ievērojot visas valsts teritorijas un atsevišķu tās daļu īpatnības un iespējas, samazinot nelabvēlīgās atšķirības starp tām, kā arī saglabāt un attīstīt katras teritorijas dabai un kultūrvidei raksturīgās iezīmes un attīstības potenciālu. Līdz ar ģeogrāfiskā izvietojuma, kultūrvēsturiskām un saimniecības tradīcijām, dažādās valsts teritorijās iespējams atšķirīgs izaugsmes modelis, izmantojot konkrētai teritorijai raksturīgās iezīmes jeb potenciālu. Neprasme izmantot šo potenciālu ir radījusi nelabvēlīgas sociālekonomiskās atšķirības starp valsts teritorijām, kas vienlaicīgi kavē Latvijas konkurētspēju Eiropas Savienībā.
577. Saskaņā ar CSP datiem plānošanas reģionu vidū sociālekonomiski attīstītākais ir Rīgas plānošanas reģions. To nosaka galvaspilsētas Rīgas ietekme. 85% no IKP Rīgas plānošanas reģionā tiek saražots Rīgā.¹¹⁸

Tabula Nr. 29: Plānošanas reģionu Sociālekonomisko rādītāju attiecība pret vidējo rādītāju valstī % (vidējais valstī 100%)

Sociālekonomiskie rādītāji	Kurzemes plānošanas reģiona	Latgales plānošanas reģions	Rīgas plānošanas reģions	Vidzemes plānošanas reģions	Zemgales plānošanas reģions
IKP uz 1 iedzīvotāju,	88.41	46.46	142.96	59.61	51.71
Nefinanšu investīcijas uz 1 iedzīvotāju	96,80	47,60	135,30	67,90	66,90

¹¹⁸ Rīgā koncentrējas 76% no visām nefinanšu investīcijām, 82% no reģiona ekonomiski aktīvajiem uzņēmumiem un uzņēmējdarbībām. 72% iedzīvotāju ienākuma nodokļa Rīgas reģionā maksā Rīgas pilsētas iedzīvotāji.

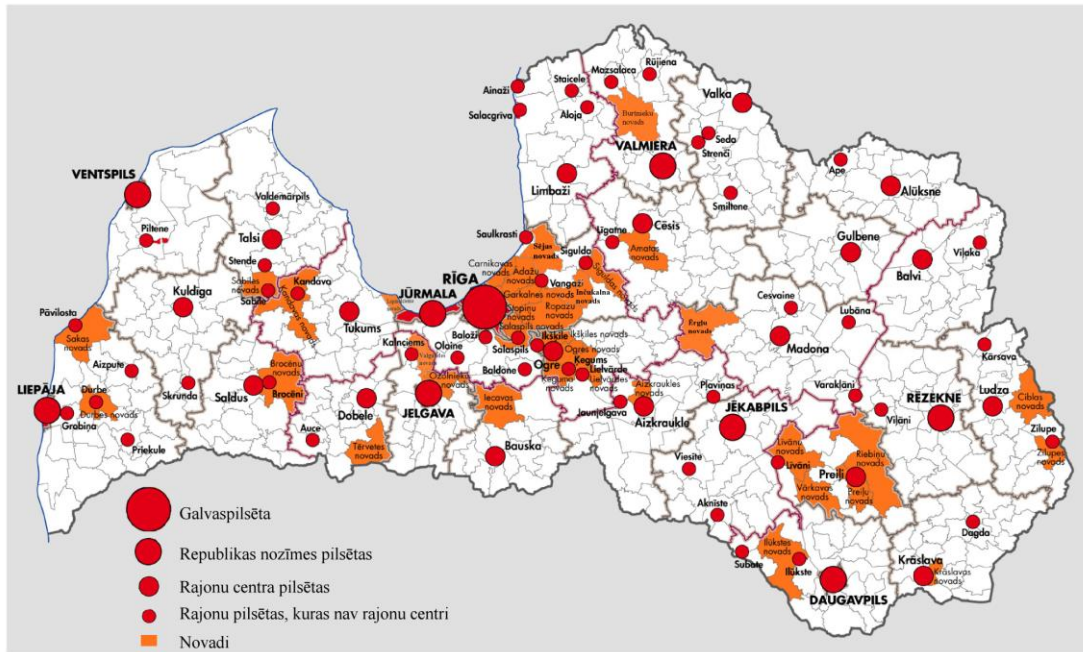
Demogrāfiskā slodzes līmenis	104.55	102.29	95,70	109.09	101,34
Ekonomiski aktīvo uzņēmumu skaits uz 1000 iedz	67,60	102,00	147,40	62,00	52,80
Bezdarba līmenis,%	116.13	196.77	61,29	108,06	108,06

Avots: RAPLM

578. Viens no nozīmīgākajiem kompleksajiem rādītājiem, kas raksturo reģionu ekonomiskās attīstības līmeni, ir iekšzemes kopprodukts (IKP). IKP ir valsts teritorijā saražoto gala produktu un pakalpojumu summārā vērtība gada laikā. IKP uz vienu iedzīvotāju Rīgas plānošanas reģionā 2000.gadā 2.9 reizes pārsniedza Latgales reģiona rādītāju, 2002.gadā – 3.0 reizes, 2003.gadā – 2.7.reizes, bet 2004.gadā – 3.1. reizes.
579. Nefinanšu investīciju apjoms uz 1 iedzīvotāju 2004.gadā valstī vidēji bija 880.00 Ls. Rīgas reģionā šis rādītājs (1190.00 Ls) bija lielāks par vidējo vērtību valstī, bet pārējos četros reģionos – ievērojami mazāks. Vismazākās nefinanšu investīcijas uz 1 iedzīvotāju bija Latgales reģionā –2.3 reizes mazāk nekā vidēji valstī un 3.1 reizi mazāk nekā Rīgas reģionā.
580. Lai gan nefinanšu investīciju apjomi laika periodā no 1999.gada līdz 2004.gadam pieauguši visos plānošanas reģionos, saglabājušās reģionālās atšķirības. Nepietiekamā finanšu kapacitāte nav nodrošinājusi strukturāli un reģionāli efektīvu ekonomisko un sociālo attīstību valstī. Būtu nepieciešams pievērst īpašu uzmanību reģionāli vērstai finanšu investīciju politikai, lai sekmētu līdzsvarotas attīstības iespējas katrā no reģioniem un izmantotu katra reģiona specifisko attīstības potenciālu.
581. Latvijā uzņēmējdarbības aktivitāte vēl nav pietiekoši augsta. Laika periodā no 1999. līdz 2004.gadam ekonomiski aktīvo uzņēmumu un uzņēmējdarbības skaits valstī palielinājās par 13.8 tūkst. Jeb 36.7%. Rīgas plānošanas reģionā to skaits ir palielinājies par 49.7%, bet pārējos reģionos par 11-16% (Zemgales reģionā – par 15.8%, Kurzemes reģionā – par 14.7%, Vidzemes reģionā – par 12.0% un Latgales reģionā – par 11.3%).
582. Plānošanas reģionu ekonomiski aktīvo uzņēmumu un uzņēmējdarbības īpatsvars kopējā uzņēmumu skaitā valstī ir ļoti atšķirīgs. Rīgas reģionā 2004.gadā bija 70.2% no uzņēmumu un uzņēmējdarbības kopskaita valstī, Kurzemes reģionā – 9.1%, Latgales reģionā – 7.5%, Vidzemes un Zemgales reģionā – 6.6%. Salīdzinot 2004.gadu ar 1999.gadu, Rīgas reģiona uzņēmumu skaita īpatsvars kopējā uzņēmumu skaitā valstī palielinājās par 6.1%, pārējos četros reģionos – samazinājās par 1-2% katrā.
583. Vērtējot bezdarba izmaiņas sešu gadu laikā, novērots, ka visos reģionos bezdarba līmenis 2005.gada sākumā, salīdzinot ar 2000.gada sākumu, ir samazinājies. Salīdzinot ar 2004.gada sākumu, bezdarba līmenis ir pieaudzis tikai Rīgas reģionā – par 0.1 procentpunktu, Latgales reģionā bezdarba līmenis saglabājās nemainīgs, bet Vidzemes, Kurzemes un Zemgales reģionā nedaudz samazinājies par 0.1 līdz 0.5 procentpunktiem.

584. Sešu gadu laikā plānošanas reģionu grupā visaugstākais bezdarbs saglabājies Latgales reģionā. Reģionālās atšķirības šajā laikā tikai palielinājušās: bezdarba līmenis Latgales reģionā 2000.gada sākumā bija 2.9 reizes augstāks nekā Rīgas reģionā, bet 2005.gada sākumā - jau 3.1 reizi augstāks.
585. Atšķirības starp reģioniem ir būtiskas, un tās veido dažādi faktori, t.sk. IKP uz vienu iedzīvotāju, bezdarba līmenis, iedzīvotāju ienākuma nodokļa lielums u.c. parametri, kas ietverti attīstības indeksa parametros. Atšķirības plānošanas reģionu sociālekonomiskajā attīstībā sešu gadu laikā ir nedaudz pieaugušas. Ja salīdzina Rīgas plānošanas reģiona attīstības indeksu ar vizzemāko - Latgales plānošanas reģiona attīstības indeksu, tad 1999.gadā starpība bija 2.690, 2002.gadā - 2.833, bet 2004.gadā - 2.982.
586. Atbilstoši ekonomiskās attīstības līmenim atšķirības starp plānošanas reģioniem no 1999.gada līdz 2004.gadam ir palielinājušās pēc gandrīz visiem rādītājiem. Plānošanas reģionu vidū īpaši izceļas Rīgas plānošanas reģions. Tā attīstību galvenokārt ietekmē galvaspilsēta Rīga.
587. Rīgas pilsēta dominē arī visas valsts ekonomiskajā attīstībā. To daļēji nosaka arī augsta valsts iedzīvotāju koncentrācija galvaspilsētā. 2004.gada sākumā Rīgā dzīvoja 31,7% valsts iedzīvotāju. Ekonomiskajām aktivitātēm koncentrējoties Rīgā un tās tuvākajā apkārtnē, tiek veicināta monocentriskas apdzīvojuma struktūras attīstība.
588. Līdzsvarota un ilgtspējīga valsts un atsevišķu tās teritoriju attīstība ir sasniedzama, veicinot policentrisku (daudzcentru) attīstību. Policentrisks attīstība balstās uz attīstības centru ekonomiskā un sociālā potenciāla izmantošanu un tā paaugstināšanu ar mērķi veidot reģionu attīstības virzītājspēku tīklu. Attīstības centrs ir apdzīvota vieta, kurā ir resursu (tai skaitā cilvēkresursu), sociālo un ekonomisko aktivitāšu un pakalpojumu koncentrācija un kas veicina apkārtējās teritorijas attīstību. Attīstības centru tīklu veidošanās notiek tiem diferencējoties pēc nozīmes reģiona/nacionālajā apdzīvojuma sistēmā, specializējoties noteiktas ievirzes ekonomiskajā darbībā, aktivizējot dažādu centru savstarpējo sadarbību un saliedējot ap sevi apkārtējās lauku teritorijas.¹¹⁹ Atbilstoši minētajam Latvijas galvaspilsēta Rīga ir vērtējama kā starptautiskas nozīmes attīstības centrs, kura attīstība ir nozīmīga visas Latvijas konkurētspējas stiprināšanai starptautiskā mērogā. Nacionālas un reģionālas nozīmes attīstības centru līmenī ir republikas nozīmes pilsētas (atskaitot Rīgu) un rajonu centri. Savukārt, novadu un vietējas nozīmes attīstības centru līmenī ietilpst rajonu pilsētas, novadi, pagasti un ciemi.

¹¹⁹ Nacionālais attīstības plāns 2007.-2013.gadam.

Pilsētas un novadi. 2007. gada sākums

Attēls Nr. 21: Latvijas pilsētas un novadi

Avots: RAPLM dati 2006.gada sākumā

589. Analizējot plānošanas reģionu attīstības potenciālu, tika secināts, ka Kurzemes plānošanas reģionu šķērso nozīmīgi transporta koridori – automaģistrāles un dzelzceļa līnijas, maģistrālie dabas gāzes vadi un naftas cauruļvadi. Reģionā ir spēcīgas un vienmērīgi izvietotas rajona pilsētas, kas savienotas ar teritoriāli attīstītu autoceļu tīklu. Bet tā kā attālums starp attīstības centriem ir relatīvi liels, tad to savienojošās ceļu infrastruktūras kvalitāte ir būtiski jāpalielina. Par nozīmīgākajiem attīstības centriem var uzskatīt Liepāju un Ventspili, bet reģionā nākotnē par nozīmīgiem attīstības centriem varētu izveidoties Kuldīga, Talsi un Saldus. Kā piekrastes reģionam Kurzemes mazajām un lielajām ostām ir jāklūst par kompleksiem uzņēmējdarbības attīstības centriem. Reģiona attīstības potenciālu veido lielo un mazo ostu infrastruktūra, zvejniecība, zivsaimniecība un zivju pārstrāde, apstrādes rūpniecība, informācijas tehnoloģijas, tūrisms, kā arī kaļķakmens un māla krājumi, kas nodrošina labvēlīgas iespējas būvmateriālu ražošanai.
590. Latgales plānošanas reģionā vēsturiski ir veidojusies laba satiksme ar lieliem centriem kaimiņvalstīs. Latgali šķērso stratēģiski nozīmīgi transporta koridori – valsts galvenās automaģistrāles un dzelzceļa līnijas, maģistrālie dabasgāzes un naftas cauruļvadi, kas dod iespējas saiknēm rietumu – austrumu un ziemeļu – dienvidu virzienos. Reģionā ekonomiskā aktivitāte ir koncentrēta Rēzeknē un Daugavpilī. Par reģiona jaunajiem attīstības centriem varētu veidoties Krāslava, Balvi, Ludza, Preiļi un Līvāni. Reģiona attīstības potenciāls ir rūpnieciskās ražošanas un amatniecības tradīcijas, zemās ražošanas izmaksas, saglabāta mašīnbūves nozare. Latgales plānošanas reģiona klimatiskie apstākļi rada priekšnosacījumus specializētās lauksaimniecības attīstībai. Savukārt ekoloģiski tīrā vide, daudzveidīgie dabas resursi veicina tūrisma, t.sk., sakrālā tūrisma attīstību.
591. Rīgas plānošanas reģiona priekšrocība ir tā izdevīgais ģeogrāfiskais izvietojums pret citiem plānošanas reģioniem, kā arī starptautiskā kontekstā. Rīgas reģions ir

nozīmīgs valsts un starptautiskais transporta mezgls, kas nodrošina priekšnosacījumus loģistikas centru attīstībai. Rīgas reģionā ir mūsdienu prasībām atbilstošas sakaru un komunikāciju sistēmas, augsta informācijas tehnoloģiju izmantošanas pakāpe. Rīgas plānošanas reģions izceļas ar iedzīvotāju, pakalpojumu un ražošanas koncentrāciju, ko nodrošina Rīgas kā nozīmīga attīstības centra ietekme. Reģiona līdzsvarotas attīstības nodrošināšanai būtiski ir nostiprināt šādus attīstības centru – Tukums, Limbaži, Ogre, Jūrmala, Olaine, Sigulda – sociālo un ekonomisko aktivitāti. Reģionu raksturo augsts zinātniski tehniskais potenciāls, šeit ir koncentrēti augsti kvalificēti speciālisti – zinātnieki, inženieri, tehniķi, strādnieki un vadītāji atsevišķās zināšanu ietīpīgās un augsto tehnoloģiju nozarēs – programminženierijā, aparātbūvniecībā, farmakoloģijā, biotehnoloģijā. Kvalificēta darbaspēka resursi Rīgas reģionam tiek piesaistīti arī no citiem valsts reģioniem. Rīgas plānošanas reģionam nākotnē ir vadošā loma tautsaimniecības attīstības orientācijai uz zināšanām bāzētas produkcijas ražošanu (informācijas un komunikāciju tehnoloģijas, biotehnoloģijas, farmakoloģija, ekoloģiski tīra pārtika, dziļā koksnes pārstrāde) un pakalpojumi ar lielu pievienoto vērtību (tranzīts, tūrisms, finanšu pakalpojumi, biznesa vadība, preču un pakalpojumu distribūcija). Nākotnē Rīgas plānošanas reģionam ir būtiska nozīme valsts starptautiskās konkurētspējas veicināšanai.

592. Vidzemes plānošanas reģionu šķērso nozīmīgas valsts galvenās automaģistrāles un dzelzceļa līnijas, maģistrālais dabasgāzes cauruļvads. Teritoriju šķērso starptautiskas nozīmes autoceļi, kas savieno reģionu ar Igaunijas Republiku un Krievijas Federāciju. Līdz ar to, atbalstot tranzīta infrastruktūru, ir iespējams aktivizēt uzņēmējdarbību reģionā. Reģionā ekonomiski aktīvi ir vairāki rajonu centri - Valmieras, Cēsis, Alūksne, Madona, Gulbene, kā arī Smiltene, kas kopā veido līdzsvarotas, policentriskas apdzīvojuma struktūras pamatu. Šobrīd strauji attīstās Valmiera, kas nākotnē varētu nostiprināties kā spēcīgs ekonomiskās attīstības centrs. Reģiona potenciālu veido tradīcijas lauksaimniecībā, attīstītā lauksaimniecības produktu pārstrāde un pārtikas ražošana, kā arī tūrisma infrastruktūra un tūrisma objekti - maz pārveidotā dabas vide un Gaujas Nacionālais parks.
593. Zemgales plānošanas reģionu šķērso nozīmīgi transporta koridori, kas dod izeju rietumu – austrumu (Rīga – Maskava) un ziemeļu– dienvidu virzienos („VIA Baltica”). Vienlaikus jāatzīmē sliktā ceļu un tiltu infrastruktūra, kas kavē satiksmes un apdzīvotu vietu attīstību. Par reģiona ekonomiskās un sociālās attīstības centriem var uzskatīt Jelgavu un Jēkabpili. Nozīmīgs attīstības potenciāls ir arī Bauskai, Aizkrauklei un Dobelei, kas nodrošina priekšnosacījumu policentriskai attīstībai, balstoties uz esošajiem rajonu centriem un mazpilsētām. Latvijas lauksaimniecības universitātes zinātniskais un pētnieciskais potenciāls, Rīgas tuvums, Latvijā auglīgākā lauksaimniecībā izmantojamā zeme un augsta industriālā ražošana veido reģiona attīstības potenciālu.
594. Attīstības centru tīklā ir svarīgi attīstīt pilsētas, kuras gan Eiropas Savienības, gan nacionālā (dalībvalstu) līmenī ir atzītas par nozīmīgiem valsts attīstības un katra reģiona attīstības virzītājspēkiem, kas nodrošina teritoriju līdzsvarotu attīstību (Kohēzijas politika), kā arī sniedz ievērojamu ieguldījumu izaugsmes un nodarbinātības mērķu sasniegšanā (Lisabonas stratēģija). Vienlaikus attīstības centru tīklā svarīgi ir nodrošināt lauku teritoriju attīstību, jo tajās

koncentrējas resursi (cilvēkresursi, ražošanas resursi, dabas resursi u.c.) pilsētu izaugsmes nodrošināšanai.

595. Latvijā ir raksturīga augsta urbanizācijas pakāpe, t.i. koncentrēšanās pilsētās (2004.gada janvārī Rīgas reģionā pilsētu iedzīvotāji veidoja 84% no visiem reģiona iedzīvotājiem, Vidzemes reģionā – 42,1%, Kurzemes reģionā – 62,1%, Latgales reģionā – 57,6%, savukārt Zemgales reģionā – 47,8%). Tomēr Latvijā, līdzīgi kā starp plānošanas reģioniem, arī starp pilsētām, ir vērojamas negatīvas sociālekonomiskās attīstības tendences, kas kavē policentriskas attīstības iespējas. Kā vienu no nozīmīgiem ekonomiskās aktivitātes rādītājiem, kas norāda uz negatīvām atšķirībām starp pilsētām, var minēt pilsētu pašvaldību budžeta ieņēmumus. Piemēram, 2005.gadā 7 republikas pilsētu (Rīgas, Daugavpils, Liepāja, Jelgava, Rēzekne, Ventspils, Jūrmala) pašvaldību budžeta ieņēmumi veidoja 54% no visu pašvaldību budžeta ieņēmumiem¹²⁰. 2004.gadā 7 republikas pilsētas (Rīga, Daugavpils, Liepāja, Jelgava, Rēzekne, Ventspils, Jūrmala) kopumā veidoja 73%¹²¹ no valsts iekšzemes kopprodukta.
596. Bezdarba līmeņa atšķirības starp pilsētām ar augstāko un zemāko rādītāju piecu gadu periodā ir bijušas visai ievērojamas, turklāt ar tendenci palielināties – 9,2 reizes 2000.gada sākumā, 12,6 reizes 2004.gada sākumā. Vislielākās atšķirības un izmaiņas piecu gadu periodā atbilstoši iedzīvotāju ienākuma nodokļa īpatsvaram ir vērojamas iedzīvotāju skaita ziņā mazo un vidējo pilsētu grupā. Kopumā, ir vērojama sakarība starp pilsētu iedzīvotāju skaitu un attīstības indeksa vērtību¹²². Vidējais attīstības indekss ar vislielāko negatīvo vērtību ir pilsētu grupās ar vismazāko iedzīvotāju skaitu.
597. No visas valsts teritorijas 89% aizņem lauku teritorijas, savukārt no kopējā iedzīvotāju skaita tikai 32% iedzīvotāju dzīvo laukos. Laukos ir vērojamas strukturālas izmaiņas lauku ekonomikā, īpaši lauksaimniecībā. Lauksaimniecības nozares īpatsvars iekšzemes kopproduktā ir neliels (2004.gadā – 4%). Laukos, līdzīgi kā valstī kopumā, ir zema uzņēmējdarbības aktivitāte. Uzņēmējdarbība attīstās galvenokārt tādos virzienos kā tirdzniecība, transporta pakalpojumi, agroserviss, pārstrāde, kokapstrāde un amatniecība, lauku tūrisms. Maz attīstītas ir netradicionālās lauksaimniecības un nelauksaimnieciskās uzņēmējdarbības formas. Lielākie investori un jaunu darba vietu radītāji ir pārtikas un kokapstrādes uzņēmumi, kas ir nozīmīgākie un ekonomiski spēcīgākie laukos.
598. 2004.gada sākumā bezdarba līmenis Latvijas pagastos bija vidēji 8,0 % par 0,9 procentu punktiem zemāks nekā 2000.gada sākumā (8,9%), bet salīdzinot ar 2003.gada sākumu (7,4%) tas bija palielinājies par 0,6 procentu punktiem. Vidējais bezdarba līmeņa rādītājs Latvijas pagastos 2000.-2003.gada periodā ir par 1,5-1,8 procentu punktiem lielāks nekā pilsētās.
599. Zemais ienākumu līmenis, finanšu kapitāla un saimnieciskās pieredzes trūkums ir ietekmējis ekonomiski aktīvāko iedzīvotāju emigrāciju no laukiem uz pilsētām un ārpus Latvijas, tā rezultātā veidojas mazapdzīvotas teritorijas, kas

¹²⁰ VRAA avots

¹²¹ Latvijas Statistikas gada grāmata 2006.CSP.Rīga, 2006.

¹²² Pavisam Latvijā ir 12 pilsētas ar iedzīvotāju skaitu, kas ir mazāks par 2 tūkst., 19 pilsētas ar iedzīvotāju skaitu no 2 līdz 4 tūkst., 15 pilsētas – no 4 – 8 tūkst., 18 pilsētas no 8 – 16 tūkst., 6 pilsētas no 16 – 32 tūkst., 3 pilsētas no 32 līdz 64 tūkst., Rīga – 700 tūkst.

ietekmē lauku teritoriju kopējo attīstību¹²³. Iedzīvotāju emigrācija no lauku teritorijām uz pilsētām rada nepieciešamību nodrošināt papildus pakalpojumu pieejamību pilsētās (darba vieta, mājoklis, transports u.c.), kā arī atbalstu nolietotās infrastruktūras atjaunošanai un attīstībai.

600. Policentriskai valstij ir jānodrošina iedzīvotāju ekonomiskā un sociālā aktivitāte, kā arī pakalpojumu pieejamība visos Latvijas reģionos un ikvienam iedzīvotājam pieņemamā attālumā, īstenojot līdzsvarotas attīstības scenāriju, kas paredz vienmērīgu valsts teritoriju attīstību, ievērojot to īpatnības un iespējas, saglabājot konkrētai teritorijai raksturīgās iezīmes. Lai Latvijā īstenotos līdzsvarotas attīstības scenārijs, ir nepieciešama vispārēja valsts politikas ievirze uz attīstības centru ekonomiskā un sociālā potenciāla paaugstināšanu. Tas ir iespējams, īstenojot pasākumus, kas vērsti uz cilvēkresursu saglabāšanu, ekonomiskās aktivitātes veicināšanu un daudzveidīgu pakalpojumu pieejamības un sasniedzamības nodrošināšanu, kas savukārt nodrošina apdzīvotas vietas pievilcību un dzīves kvalitāti.
601. Pakalpojumu pieejamību nosaka vairāki faktori:
- pietiekoša cilvēkresursu kapacitāte,
 - infrastruktūra, kas nepieciešama pakalpojumu sniegšanas organizēšanai,
 - attālums līdz pakalpojuma centram, kas paredz optimālu un sakārtotu autoceļu tīklu, attīstītu sabiedrisko transportu,
 - iespējas saņemt pakalpojumus, neatstājot savu dzīvesvietu (e-pakalpojumi),
 - pakalpojumu saņemšanas izmaksas.
602. Bez pakalpojumu pieejamības apdzīvotas vietas pievilcību un iedzīvotāju dzīves kvalitāti sekmē:
- labvēlīgi priekšnoteikumi uzņēmējdarbībai,
 - izklaides un atpūtas iespējas,
 - sakārtota mājokļu sistēma,
 - sakārtota kultūras infrastruktūra, kvalitatīvi kultūras pakalpojumi un to pieejamība,
 - izglītības iespējas, tajā skaitā pirmsskolas izglītības iestādes.
603. Lai nodrošinātu atbalsta iespējas visu valsts teritoriju izaugsmei, veicinot apdzīvotas vietas pievilcību un iedzīvotāju dzīves kvalitātes celšanos, ir jāpiedāvā savstarpēji papildinošs atbalsta instrumentu klāsts, nodrošinot reģionālās un nozaru politiku savstarpējo koordināciju. Piedāvājumiem instrumentiem ir jābūt teritoriāli diferencētiem un tematiski prioritizētiem.
604. Statistikas datu analīze attīstības centru līmeņos liecina, ka nacionālas un reģionālas nozīmes attīstības centru līmenī ir raksturīga augsta valsts iedzīvotāju koncentrācija (62% no visiem iedzīvotājiem), augstāko izglītības iestāžu koncentrācija (100%), zemāki demogrāfiskās slodzes rādītāji (~545) –

¹²³ Pilsētu un lauku iedzīvotāju skaita attiecību pārmaiņas no 2000. līdz 2004.gadam reģionos atšķiras. Pilsētu iedzīvotāju īpatsvars Rīgas reģionā ir samazinājies par 0,9%, Latgales reģionā – par 0,1%, bet Vidzemes reģionā ir palielinājies par 0,6%, Zemgales reģionā – par 0,5% un Kurzemes reģionā – par 0,2%.

salīdzinājumam novadu nozīmes attīstības centru līmenī ~655. Tikai nacionālas nozīmes attīstības centru līmenī vien koncentrējas ~65% no ekonomiski aktīvo uzņēmumu skaita, te arī raksturīgs augsts strādājošo skaits pamatdarbā (67% no visiem pamatdarbā nodarbinātajiem). Balstoties uz datu analīzi, jāsecina, ka nacionālas un reģionālas nozīmes attīstības centru līmenī jāliek uzsvars uz tādām atbalsta aktivitātēm, kas vērstas uz teritoriju ekonomiskās konkurētspējas celšanos valsts mērogā (piem., veicinot zinātnes attīstību, uz zināšanām balstītu ekonomiku, ekonomikas intelektualizāciju, tehnoloģiskās izcilības nodrošināšanu, attīstības centrus savienojošo ceļu infrastruktūras attīstību, nodarbināto kvalifikācijas celšanu utt.).

605. Ņemot vērā, ka novadu un vietējas nozīmes attīstības centru līmenī ir zemāka iedzīvotāju koncentrācija, salīdzinot ar nacionālas un reģionālas nozīmes attīstības centriem, zemāka uzņēmējdarbības aktivitāte, zemāks publisko pakalpojumu pieejamības līmenis, augstāki migrācijas rādītāji, būtiski ir likt uzsvaru uz atbalsta aktivitātēm, kas vērstas uz pievilcīgas dzīves vides un ekonomiskās attīstības priekšnoteikumu radīšanu novadu un vietējas nozīmes attīstības centros (piem., veicinot labvēlīgus priekšnosacījumus uzņēmējdarbības attīstībai, nodrošinot dažādu pakalpojumu pieejamību, tai skaitā sociālās aprūpes un rehabilitācijas pakalpojumu pieejamību, izklaides un brīvā laika pavadīšanas iespējas, nodrošinot kvalitatīvu mājokļu pieejamību, veicinot bezdarba samazināšanas pasākumus utt.).

606. Galvenās risināmas problēmas:

- būtiskas un arvien pieaugošas sociāli ekonomiskās atšķirības starp galvaspilsētu Rīgu un pārējo Latvijas teritoriju,
- negatīvas sociāli ekonomiskās attīstības tendences pilsētās, kas kavē policentriskas attīstības iespējas,
- monocentriska valsts attīstība,
- nepietiekama attīstības centru struktūras attīstība, kur līdzās nacionālas nozīmes attīstības centriem nozīmīgu vietu ieņemtu reģionālās, novadu un vietējas nozīmes attīstības centri, veidojot policentrisku valsts attīstību,
- attīstības centru nespēja nodrošināt adekvātu pakalpojumu līmeni uzņēmējiem un iedzīvotājiem, kā arī to nepietiekamā pievilcība investoriem,
- cilvēkresursu trūkums un to zemā kapacitāte,
- zema uzņēmējdarbības aktivitāte reģionos un vāji attīstīta infrastruktūra, tajā skaitā informāciju un sakaru tehnoloģijas,
- vāja valsts un pašvaldību iestāžu darbības koordinācija,
- vāja valsts, pašvaldību iestāžu, uzņēmēju un izglītības iestāžu savstarpējā sadarbība.

3.7.2. Rīgas starptautiskā konkurētspēja

607. Rīga jau šobrīd ir Latvijas politiskās, ekonomiskās un kultūras dzīves centrs un Baltijas valstu reģiona centrālā metropole, taču tās nozīme būtiski mazinās plašāku reģionu kā, piemēram, Baltijas jūras valstu vai Eiropas Savienības kontekstā. Lai arī Rīgai ir daudzi būtiski priekšnosacījumi – izdevīgs ģeogrāfiskais novietojums starp Austrumiem un Rietumiem, izveidojies Baltijas

valstīs nozīmīgākais transporta, komunikāciju, ekonomisko aktivitāšu un kultūras centrs -, kas tai dod iespēju kļūt par metropoli plašākā ģeogrāfiskā kontekstā, ir nepieciešamas mērķtiecīgas investīcijas, kas stiprinātu Rīgu kā sociālekonomisku un kultūras centru un tādējādi attīstītu to par plašāka reģiona darījumu zinātnes un kultūras izcilības centra metropoli. Rīga jau šobrīd ir Latvijas ekonomikas dzinējspēks un tās starptautiskā konkurētspējas stiprināšana dos būtisku ieguldījumu visas Latvijas sociālekonomiskajā attīstībā nākotnē, radot lielāku nodokļu bāzi, kas būtu izmantojama negatīvo sociāli ekonomisko atšķirību samazināšanai reģionos.

608. Nacionālajā attīstības plānā 2007-2013¹²⁴ ir noteikts, ka Rīgas, kā Eiropas un Baltijas jūras reģiona mēroga darījumu, zinātnes un kultūras izcilības centra attīstības veicināšana ir nozīmīga Latvijas konkurētspējas stiprināšanai globālā mērogā. Savukārt, Rīgā radītās izcilības, potenciāla un resursu tālāka pārnese uz pārējiem Latvijas reģioniem, ir būtisks priekšnosacījums teritoriju līdzsvarotai attīstībai un dzīves kvalitātes uzlabošanai.
609. Rīgas starptautiskās konkurētspējas stiprināšana ietver divus savstarpēji saistītus virzienus:
- Rīgas kā vienas no Baltijas jūras reģiona metropolēm attīstību;
 - Rīgas kā vienu no stiprākajām ES galvaspilsētām attīstību.
610. Rīgas situāciju salīdzinājumā ar Baltijas jūras valstu reģiona metropolēm, kā Stokholmu un Kopenhāģenu, šobrīd raksturo šādi svarīgākie rādītāji:
- Gan Rīgas, gan Stokholmas un Kopenhāģenas ģeogrāfiskā novietojuma priekšrocība ir atrašanās Baltijas jūras krastā. Kamēr Kopenhāģena ir tuvāk Eiropas politiskajam un ģeogrāfiskajam centram un lielākajām Eiropas metropolēm, Rīgas priekšrocība ir tās atrašanās Austrumu – Rietumu un Dienvidu – Ziemeļu tranzīta koridora krustpunktā. Tomēr attīstoties transporta tehnoloģijām, nākotnē Rīga var zaudēt savas ģeogrāfiskās priekšrocības.
 - 2005.gada sākumā Rīgas iedzīvotāju skaits bija 731 762, kas ir 31,7% no valsts iedzīvotāju kopskaita. Vidēji ES galvaspilsētās un lielpilsētās dzīvo daudz vairāk iedzīvotāju, taču metropoļu un reģionālo centru vidū ir arī tādas Baltijas jūras valstu galvaspilsētas kā, piemēram, Kopenhāģena ar apmēram 500 000 iedzīvotājiem un Stokholma ar 750 000. Savukārt tik liela valsts iedzīvotāju koncentrācija vienā pilsētā nav raksturīga citām lielpilsētām Eiropas Savienībā.
 - Rīgas platība ir 307 km², kas ir vairāk kā Kopenhāģenā (88 km²) un Stokholmā (216 km²).
 - Iedzīvotāju blīvums Rīgā ir viens no zemākajiem Baltijas jūras lielpilsētu vidū (2004.gadā tas Rīgā tas bija 2845 cilvēki uz km², Stokholmā – 4048, Kopenhāģenā – 5871). Taču Rīgas pilsētā sauszemes dabas teritorijas un dabiskās virszemes ūdens sistēmas aizņem 16 652 ha jeb 54,2%, kas rada ekoloģiski tīru vidi un priekšrocības iedzīvotājiem.
 - Bezdarba līmenis 2004.gadā Rīgā bija 3,4%. Salīdzinoši Kopenhāģenā šajā laika posmā tas bija 7.1% un Stokholmā – 4%.

¹²⁴ Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2007.-2013.gadam.

- Visvairāk nodarbināto ir tirdzniecības sektorā (2004.gadā: 18,8% no kopējā nodarbināto skaita), otrajā vietā ir rūpniecība (2004. gadā: 18,3% no kopējā nodarbināto skaita). Attiecīgi Stokholmā un Kopenhāgenā visvairāk nodarbināto (gandrīz 50%) ir tādos sektoros kā finanšu darījumi un nekustamie īpašumi (20-24%) un tirdzniecība, transports un komunikācijas (20-23%).
- Uzņēmumu skaits uz 1000 iedzīvotājiem Rīgā ir 40, kas līdzinās vidējam rādītājam ES, tostarp Baltijas jūras reģiona valstu vidū. Turklāt Rīgā ir reģistrēti 56% (2003.gada dati) no visiem valstī reģistrētajiem uzņēmumiem, kas ir visaugstākais rādītājs Baltijas jūras reģiona galvaspilsētu vidū.
- Rīgas osta ir ceturta lielākā osta Baltijas jūras austrumu piekrastē kravu apgrozījuma ziņā. Kravu apgrozījumam ir tendence pieaugt, 2004.gadā sasniedzot gandrīz 25 000 000 tonnu. Taču pasažieru pārvadājumu ziņā Rīgas osta uzrāda vienu no zemākajiem rādītājiem Baltijas jūras reģiona pilsētu vidū.
- Rīgā ir lielākā lidosta Baltijas valstu vidū pēc apkalpoto pasažieru skaita. Rīgas starptautiskās lidostas apkalpoto pasažieru skaits 2005.gadā sasniedza 1 878 000, salīdzinājumam Stokholmas Ārlandes lidostas apkalpoto pasažieru skaits 2004. gadā bija 17 000 000, bet Kastrupes lidostā Kopenhāgenā - 20 000 000 pasažieri.
- Rīgā koncentrējas lielākā daļa no Latvijā veiktajām ārvalstu investīcijām un 2005. gada sākumā ārvalstu investīciju apjoms Rīgā reģistrēto uzņēmumu pamatkapitālā sasniedz gandrīz 1 miljardu latu, ko veikuši vairāk nekā 12 tūkstoši investoru no dažādām valstīm.
- Rīga ir Latvijas visvairāk ārvalstu tūristu apmeklētā vieta. 2004. gadā Rīgā ieradās 50% no visiem ceļotājiem. 2004. gadā salīdzinājumā ar 2000. gadu tūristu skaits Rīgā ir palielinājies par 32%. 2004. gadā Rīgu apmeklējuši vairāk nekā 1 miljons viesu. Kopenhāgenā 2004.gadā apmeklēja 15 milj. tūristu, bet Stokholmu – apmēram 17 milj. Bez tam Rīgā aizvien vairāk pieaug darījumu tūrisms – pēdējo trīs gadu laikā par 15%, sasniedzot 350 000 darījumu tūristu skaitu 2004. gadā. Kopenhāgena un Stokholma kā darījumu tūrisma centri ir bijuši pievilcīgāki, darījuma tūristu skaitam vidēji esot līdz pat astoņām reizēm augstākam.
- Rīga ir lielākais zinātnes un augstākās izglītības centrs Latvijā, jo pilsētā koncentrēti nozīmīgākie zinātnes un pētniecības centri, kā arī studentu skaits Rīgas augstskolās sasniedz 80%. Salīdzinoši ar citām Baltijas jūras reģiona metropolēm, Rīgā ir koncentrēts daudz lielāks valsts zinātniskais, pētnieciskais un izglītības potenciāls.
- Rīga ir nozīmīgākais kultūras centrs Latvijā, jo te atrodas nozīmīgākie nacionālie kultūras centri un aizvien biežāk pilsētā notiek ne vairs tikai nacionāla mēroga, bet arī reģionāla un starptautiska mēroga kultūras, sporta un darījumu pasākumi.
- Salīdzinot ar Stokholmu un Kopenhāgenā, Rīgas pilsētvide šobrīd nav tik pievilcīga kā Kopenhāgenā vai Stokholmā. Tas saistīts ar daudziem aspektiem, piemēram, vides piesārņojumu, drošību, publisko pakalpojumu infrastruktūras kvalitāti un citiem aspektiem.

611. No augstāk minētā izriet, ka Rīgas kā starptautiska attīstības centra stiprās puses un izaugsmes iespējas nosaka tās augošā ekonomika un tūrisms, zinātnes un pētniecības potenciāls, neizmantotā telpa, kā arī Rīgas kā nozīmīga transporta mezgla veidošanās.
612. Svarīgākie Rīgas starptautisko konkurētspēju kavējošie faktori ir nepietiekami attīstīta infrastruktūra, augsta inflācija, zems IKP salīdzinājumā ar pārējām Baltijas jūras valstu reģiona metropolēm.
613. Pēc ekspertu vērtējuma, maģistrālo ielu tehniskais stāvoklis Rīgā var tikt novērtēts kā labs 35% gadījumu, kā apmierinošs 51%; un slikts 14% gadījumu. Tā kā Rīgas ielās intensitāte ir 15 reižu lielāka nekā vidēji valstī, tad seguma, kas izbūvēts atbilstoši vienotiem standartiem, izmantojot vienādas tehnoloģijas un materiālus kalpošanas laiks ir īsāks nekā autoceļiem. Kopumā Rīgā ir 100 tilti, satiksmes pārvadi un gājēju tuneļi, no kuriem 36 objekti ir labā stāvoklī, 46 sliktā, bet 17 neapmierinoša stāvoklī.¹²⁵
614. Plānojot Rīgas pilsētas kā starptautiskas nozīmes attīstības centra attīstību, jāņem vērā tas, ka Rīga ir nozīmīgs centrs, caur kuru tiek uzturēta Austrumu tirgus saikne ar Eiropas Savienības tirgiem un otrādi, tāpēc, attīstot pilsētu, liels uzsvars noteikti ir jāliek uz transporta un sakaru infrastruktūras attīstību, tādējādi palielinot Rīgas kā Eiropas austrumu “vārtu pilsētas” nozīmi. Līdz ar to, būtiski ir veikt transporta infrastruktūras modernizēšanu, kas veicinās pilsētas kā loģistikas un tirdzniecības centra attīstību. Vienlaikus svarīgi ir apzināties, ka Rīgas funkcionālās darbības un ietekmes telpa sniedzas pāri tās administratīvajām robežām, līdz ar to Rīgas attīstība ir jāanalizē Rīgas aglomerācijas attīstības, kā arī Latvijas un Baltijas jūras reģiona attīstības kontekstā.
615. 2004.gadā inflācija bija lielākā pēdējo sešu gadu laikā, sasniedzot 7,3%, precēm cenas pieauga par 7,8%, pakalpojumiem – par 6,1%. Salīdzinoši augstā inflācija negatīvi ietekmē uzņēmējdarbības vidi, jo tiek apgrūtināta uzņēmējdarbības plānošana un kredītsaistības.
616. IKP uz vienu iedzīvotāju Rīgā ir 1,4 reizes lielāks nekā vidēji Latvijā, taču tas ir līdz pat septiņām reizēm mazāk kā citās Baltijas jūras reģiona pilsētās. Kaut gan IKP pieaugums Rīgas pilsētā, sākot no 1998.gada, ir noritējis straujāk kā Latvijā kopumā, tomēr IKP apjoms joprojām atpaliek no Eiropas Savienības metropoļu vidējiem rādītājiem. Zems IKP neļauj saražot pietiekami daudz finanšu resursu neciešamajām investīcijām.
617. Svarīgākie Rīgas starptautisko konkurētspēju veicinošie faktori ir izdevīgs ģeogrāfiskais novietojums, ar pieeju pie jūras, atrašanās austrumu–rietumu tranzīta koridora krustpunktā, multikulturāla sabiedrība, izstrādāts Rīgas Pilsētas attīstības plāns.
618. Rīgas pasažieru osta ir ļoti ērts pārvadājumu mezgls gan Skandināvijas, gan Rietumeiropas virzienā. Rīgas ostā pēdējo astoņu gadu laikā nosūtīto un saņemto kravu apjoms ir gandrīz trīskāršojies.
619. Rīgas kā starptautiskās nozīmes attīstības centra attīstību sekmē tās izdevīgais ģeogrāfiskais novietojums – pie Baltijas jūras, Daugavas krastos starp plašajiem Rietumu un Austrumu tirgiem. Turpmāk jāveicina Rīgas kā loģistikas un

¹²⁵ Satiksmes ministrijas dati.

tirdzniecības centra attīstība un jāpalielina Rīgas kā nozīmīgas „vērtu pilsētas” loma Eiropā, sekmējot transporta un sakaru infrastruktūras modernizēšanu un attīstību.

620. Rīgā dzīvo daudznacionāla sabiedrība. Rīga ir viena no retajām pilsētām, kur liela daļa iedzīvotāju pārzina trīs valodas (latviešu, krievu un angļu).
621. Ir izstrādāta Rīgas ilgtermiņa attīstības stratēģija līdz 2025.gadam un Rīgas attīstības plāns 2006.-2018.gadam, kas sastāv no Attīstības programmas (7 gadiem) un Teritorijas plānojuma (12 gadiem). Pilsētas attīstības plānā ir definēti galvenie mērķi un uzdevumi, kas Rīgai ir jāsasniedz ilgtermiņā.
622. Lai stiprinātu Rīgas konkurētspēju starptautiskajā līmenī, izmantojot Rīgas stiprās puses un iespējas, nepieciešams:
- Sakārtot transporta infrastruktūru un izveidot jaunas transporta sistēmas;
 - Attīstīt uz austrumu–rietumu saikni balstītu ekonomiku;
 - Pārvietot pilsētas administratīvo centru ārpus pilsētas vēsturiskā centra, padarot vecpilsētu pievilcīgāku vidi tūristiem;
 - Attīstīt valsts un privāto partnerību;
 - Veicināt mazo un vidējo uzņēmumu attīstību;
 - Pilnveidot Baltijas jūras reģiona metropoļu sadarbību ar Rīgu;
 - Izveidot Rīgu par vienu no Eiropas Savienības administratīvajiem centriem;
 - Attīstīt darījumu tūrismu;
 - Attīstīt zinātnes, tehnoloģiju un inovāciju jomu;
 - Veicināt Rīgas pilsētas tēla veidošanu un pilnveidot mārketinga stratēģiju.

Īpašu uzdevumu ministrs Eiropas Savienības līdzekļu apguves lietās	Valsts sekretāres p.i.	Juridiskā departamenta direktore	Par politikas plānošanu un koordināciju atbildīgā amatpersona	Par kontroli atbildīgā amatpersona	Atbildīgā amatpersona
N.Broks	D.Tauriņš	E.Strazdiņa	J.Zvīgulis	M.Radeiko	E.Puriņš

24.10.2007 14:33
 50574
 E.Puriņš, 7095486
 Eduards.Puriņš@fm.gov.lv